Bertolt Becht

Bütün Oyunları

Açıklamalı Berlin ve Frankfurt
Baskılarından
Yayına Hazırlayanlar
Werner Hecht
Jan Knopf
Werner Mittenzwei
Klaus-Detlef Müller

Türkçeye Çevirenler
Ahmet Cemal
Aziz Çalışlar
Yücel Erten
Özdemir Nutku
Filiz Ofluoğlu
Yılmaz Onay
Ayşe Selen

Bertolt Brecht

Cilt 11

KAFKAS TEBEŞİR DAİRESİ (1949)

KAFKAS TEBEŞİR DAİRESİ (1954)

SOFOKLES'İN ANTİGONE'Sİ

Türkçesi

Yılmaz Onay *(Kafkas Tebeşir Dairesi)*

Ahmet Cemal *(Sofokles'in Antigone'si)*

MitosBOYUT Yayınları

TEM

Yapım Yayıncılık Ltd Şti

Danışman: Klaus -Detlef Müller

Copyright Hakları:
Oyunlar: © Suhrkamp Verlag, Frankfurt (Main), 1992
Açıklamalar: © Aufbau Verlag Berlin ve Weimar ve Suhrkamp Verlag, 1992

Türkiye Yayın Hakları:
© TEM Yapım Yayıncılık Ltd. Şti. (MitosBOYUT Yayınları), 1997

ISBN 975-8106-
Basım Tarihi: Aralık/1997
Baskı: Pastel Matbaası, Topkapı-İstanbul
Cilt: Yeni Güven Ciltevi, Topkapı-İstanbul (Tel. 212 .567 69 20)

MitosBOYUT Yayınları
TEM Yapım Yayıncılık Ltd. Şti.
Ağa Çırağı Sok. 7/2; Gümüşsuyu - 80090 İstanbul
Tel. (212) 249 87 37-8; Faks. (212) 249 02 18

İÇİNDEKİLER

Oyunlar

Kafkas Tebeşir Dairesi 7
Sofokles'in Antigone'si 165

Açıklamalar

Kafkas Tebeşir Dairesi'ne ait Açıklamalar 215
Temel Metinler..... 217
Yazımın Tarihçesi 217
Metinlerin Oluşum Öyküsü 218
Metin Yazımları 226
Oyunun Sahnelenişi ve Yankıları 235
Satır Açıklamalar..... 246

Sofokles'in Antigonesi'ne ait Açıklamalar 257
Temel Metinler 259
Yazımın Tarihçesi 259
Metnin Oluşum Öyküsü 260
Metin Yazımları 264
Metnin Düzeltilmesine ait Dipnotlar 267
Oyunun Sahnelenişi ve Yankıları 267
Satır Açıklamaları 269

Brecht'in Yazıları, Notları

Kafkas Tebeşir Dairesi Üzerine Yazıları, Notları... 281
K. T. Dairesi Üzerine Y. Notları'na ait Dipnotlar... 290
Sofokles'in Antigone'si Üzerine Yazıları, Notları... 293
S. Antigone'si Üzerine Y. Notları'na ait Dipnotlar 299

Yayınevlerinin Notları

Alman-Suhrkamp Yayınevi'nin Notu 301
MitosBOYUT Yayınevi'nin Notu 302
Çevirmen Ahmet Cemal Notu..... 303

KAFKAS TEBEŞİR DAİRESİ

(Der kaukasische Kreidekreis)

(1949 Yazımı)

Türkçesi:
Yılmaz Onay

Çalışmaya katılan: Ruth Berlau[10]

Kişiler:[11]

•Georgi Abaşvili, vali •Karısı Natella •Şişko Prens Kazbeki •Niko Mikadze ve Mikha Loladze, iki doktor •Yaver •Ozan. •Çalgıcılar •Simon Çaçava, bir asker •Gruşe Vachnadze, bir mutfak hizmetçisi •Mimarlar •Maro, bir çocuk bakıcısı •Aşçı. •Bir Seyis •Bir İhtiyar Adam •Onbaşı •Bir Çiftçi ve Karısı •Üç Tüccar •Lavrenti Vachnadze, Gruşe'nin erkek kardeşi •Karısı Aniko •Bir Köylü Kadın, sonra Gruşe'nin kaynanası •Oğlu Yussup •Keşiş •Düğün Konukları •Michel, valinin çocuğu •Çocuklar •Köy Yazıcısı Azdak •Polis Şauva •Büyük Prens •Bizergan Kazbeki, Şişko Prensin Yeğeni •Doktor •Felçli •Topal •Şantajcı •Hancı •Ludovika, Hancının gelini •Uşak •Üç Büyük Toprak Ağası •İhtiyar bir köylü kadın •Haydut. • Aşçı Kadın • İllo Şuboladze ve Sandro Oboladze, iki avukat •Çok İhtiyar Çift •Dilenciler ve Ricacılar •Askerler •Zırhlı Süvariler •Hizmetkârlar •Ön Oyunun Oyuncuları

ÖN OYUN

(Savaş yıkımına uğramış bir Kafkasya köyünde[22], iki kolhoz köyünün[23] üyeleri olan çoğu kadın ve yaşlı erkekler, şarap ve tütün içerek halka olmuş oturuyorlar; birkaç asker de vardır. Yanlarında, başkentten gelmiş bir Devlet Yeniden Yapım Komisyonu delegesi var.)

SOLDAKİ BİR KÖYLÜ KADIN *(Göstererek:)* Şu tepelerin orda üç Nazi tankını durdurduk, ama elmalıklar harap olmuştu çoktan.

SAĞDAKİ BİR İHTİYAR KÖYLÜ Bizim güzelim mandıra. Harabe!

GENÇ TRAKTÖRCÜ KIZ Mandıraya kundağı ben koymuştum yoldaşlar.
(Sessizlik.)

DELEGE Zabıtları okuyorum: Keçi besleme kolhozu Rosa Luxemburg delegeleri, Nukha'ya[24] geldiler. Kolhoz, Hitler orduları[25] yaklaşınca[12] yetkililerin emriyle keçi sürülerini daha doğuya çekmişti. Şimdi dönüp yine eski yerine yerleşmeyi tasarlıyor. Kolhozun delegeleri köyü ve araziyi gezdiler ve büyük oranda tahrip olduğunu saptadılar. *(Sağdaki delegeler başlarıyla onaylarlar.)* Komşu meyve bahçeleri kolhozu Galinsk[26] ise *(sağı[1] işaret eder)*, Rosa Luxemburg[27] kolhozunun eski merası olan bu çok az otlu vadinin, yeniden yapımda meyve ve üzüm bağı yetiştirmek üzere değerlendirilmesi önerisini getirdi. Yeniden Yapım Komisyonu delegesi olarak, Rosa Luxemburg kolhozunun buraya dönerek yeniden yerleşmesi konusunda her iki kolhoz köyünün kendilerinin ortak bir karara varmalarını diliyorum.

SAĞDAKİ İHTİYAR KÖYLÜ Önce ben, konuşma süresi kısıtlamasını bir kez daha protesto etmek istiyorum. Rosa Luxemburg Kolhozundan bizler, buraya gelmek için üç gün üç gece yol tepmişiz, şimdi tartışma yarım günle sınırlansın deniyor!

SOLDAN BİR YARALI ASKER Yoldaş, o kadar çok köyümüz, o kadar çok işleyen elimiz ve o kadar çok da zamanımız yok artık.

SOLDAKİ GENÇ TRAKTÖRCÜ KIZ Tüm keyiflerimizi kısmak zorundayız, tütünü azalttık, şarabı azalttık, şimdi tartışma keyfini de biraz kısalım.

SAĞDAKİ İHTİYAR ADAM *(Bir iç çekerek:)* Geberesi faşistler! Şimdi konuya giriyorum öyleyse, vadimizi niye geri istediğimizi size açıklayayım. Bir yığın nedeni var da ben en basit birinden başlıyorum. Makine Abakidze, şu keçi peynirini aç çıkar ortaya.

(Sağdan bir köylü kadın büyük bir sepetten beze sarılı koca bir peynir kalıbı çıkarır. Alkışlar ve gülüşler.)

SAĞDAKİ İHTİYAR Buyrun yoldaşlar, yanaşın.

SOLDAN BİR İHTİYAR KÖYLÜ *(Kuşkuyla:)* Etkileme numarası mı bu?

SAĞDAKİ İHTİYAR *(Gülüşmeler içinde:)* Ne numarasıymış Surab, seni vadi kapkaççısı seni. Sana kalsa hem peyniri hem vadiyi alırsın, bilmez miyiz. *(Gülüşler.)* Senden istediğim tek şey, samimi bir cevap: Bu peynirin tadı var mı?

SOLDAKİ İHTİYAR Cevabım: Evet var.

SAĞDAKİ İHTİYAR Öyle ha? *(Bozuk:)* Sen peynirden ne anlarsm zaten?

SOLDAKİ İHTİYAR Niyeymiş? Bana tadı güzel geldiyse yani?

SAĞDAKİ İHTİYAR Gelemez de ondan. Eski günlerdekinin yanında bir hiç bu. Niye hiç oldu? Çünkü keçilerimize yeni otun tadı eskisi gibi gelmedi. Ot ot olmayınca peynir de peynir olmuyor, mesele bu. Zapta geçsin lütfen.

SOLDAKİ İHTİYAR Ama peyniriniz harika.

SAĞDAKİ İHTİYAR Harikadan vazgeçtik, ortalama bile değil. Gençler şunu bunu söylese de yeni otlak bir şeye yaramaz. Orada yaşanmaz diyorum size. Sabahın kokusu bile yok orada. *(Kimileri güler.)*

DELEGE Gülmelerine alınma, seni anlıyorlar. Yoldaş, memleket niye sevilir? Çünkü orada ekmeğin tadı başkadır, gök daha yüksektir, havanın kokusu daha baharlıdır, sesler daha gür çıkar, toprağa daha iyi basılır. Öyle değil mi?

SAĞDAKİ İHTİYAR Vadi oldum olası bizimdi.

SOLDAKİ ASKER Ne demek, oldum olası? Hiçbir şey, oldum olası kimsenin değildir. Gençken sen bile kendinin değildin, Prens Kazbeki'nindin[28].

SAĞDAKİ İHTİYAR İnsanın doğduğu evin yanında hangi ağacın olduğu fark etmez mi yani? Ya da komşuların şu olmuş, bu olmuş, aynı mıdır? Biz üstelik kolhozumuza, yine siz komşu olasınız diye, yerimize dönmek istiyoruz, vadi kapkaççıları sizi. Şimdi gülün bakalım.

SOLDAKİ İHTİYAR *(Güler:)* Öyleyse niye "komşun" bizim tarımcı kızımız Kato Vachtang'ın vadi üstüne söyleyeceklerini sakin sakin dinlemiyorsun?

SAĞDAN BİR KÖYLÜ KADIN Biz daha vadimiz üstüne söyleneceklerin hepsini söylemedik ki. Binaların hepsi gitmemiş, mandıranın da hiç değilse ana duvarları duruyor.

DELEGE Devlet yardımı talebiniz var, iki tarafın da, biliyorsunuz. Çantamda öneriler getirdim.

SAĞDAKİ KÖYLÜ KADIN Uzman yoldaş, bizimki pazarlık değil. Ben senin şapkanı alıp da, "bu daha iyi," diye başka bir şapka versem olur mu? Verdiğim daha iyi olabilir, ama sen seninkinden hoşlanırsın.

GENÇ TRAKTÖRCÜ KIZ Bir toprak parçası bir şapka gibi değildir yoldaş, bizim ülkemizde değil.

DELEGE Kızmaya gerek yok. Evet doğru, bir toprak parçasını, yararlı bir şey üretilen bir araç olarak görmemiz gerek öncelikle, ama belli bir toprak parçasına duyulan sevgiyi de kabul etmemiz gerek. Bana gelince, sizin *(Soldakilere)* vadi için nasıl bir girişim düşündüğünüzü daha ayrıntılıca öğrenmek isterim doğrusu.

ÖTEKİLER Evet, Kato konuşsun.

DELEGE Tarım uzmanı yoldaş!

KATO *(Ayağa kalkar, asker üniforması vardır:)* Yoldaşlar, geçen kış bu tepelerde partizan olarak savaşırken, Almanları kovdukt an sonra meyve bahçelerimizi nasıl on kat daha genişleteb iliriz diye kendi aramızda konuşuyorduk. Ben bir sulama tesisi projesi yaptım. Dağ sularını toplayacak bir göletle ikibin Werst[29] çorak arazi sulanabilir. O zaman kolhozumuz yalnız meyvelik değil üzüm bağları da yapabilir. Ama bu proje ancak Rosa Luxemburg kolhozunun tartışma konusu olan vadisini de kapsadığı takdirde kendini kurtarıyor. İşte hesapları burada. *(Delegelere bir dosya sunar.)*

SAĞDAKİ İHTİYAR Bizim kolhoz da ilaveten yeni bir at yetiştirme girişimini hedeflemiştir, zapta geçin.

GENÇ TRAKTÖRCÜ KIZ Yoldaşlar, bu proje, dağlarda barmıp az sayıda tüfeğimize kurşun bile bulamaz olduğumuz günlerde, gecelerde tasarlandı. Kurşun kalem bulmak bile sorundu. *(Her iki yandan tezahürat.)*

SAĞDAKİ İHTİYAR Galinsk kolhozundaki yoldaşlara ve vatanı savunmuş tüm yoldaşlarımıza şükran borçluyuz! *(Birbirlerinin ellerini sıkar, sarılırlar.)*

SOLDAKİ KÖYLÜ KADIN Düşüncemiz, askerlerimizin, sizin de bizim de erkeklerimizin yani, döndüklerinde daha verimli bir vatana erişmelerini sağlamaktı.

GENÇ TRAKTÖRCÜ KIZ Şair Mayakovski'nin[30] dediği gibi, "Sovyet halkının vatanı, aklın da vatanı olmalı![31]"

(Sağdaki İhtiyar da dahil, o taraf delegelerinin hepsi ayağa kalkmış, komisyon delegesiyle birlikte, tarım uzmanı kızın planlarını inceliyorlar.

Şöyle sesler yükselir: "Düşüş yüksekliği nasıl yirmiiki metreyi buluyor?" – "Bu kayaların dinamitle atılması lazım!" – "Çimento ve dinamit, esas ihtiyaç bu!" – "Suyu buradan akıtacaksınız ha, çok akıllıca!")

SAĞDAN ÇOK GENÇ BİR İŞÇİ *(Sağdaki İhtiyar'a:)* Tepeler arasındaki bütün arazi sulanıyor, baksana Alleko!

SAĞDAKİ İHTİYAR Bakmıyorum. Projenin iyi olacağını biliyordum. Göğsüme tabanca dayattırmam ben.

DELEGE Ama göğsüne sadece kurşunkalem dayamak istiyorlar. *(Gülüşler.)*

SAĞDAKİ İHTİYAR *(Asık suratla kalkar ve planlara bakmaya gider:)* Bu vadi hırsızları, bu memlekette makinelere bir de projelere karşı çıkamayacağımızı çok iyi biliyorlar maalesef.

SAĞDAKİ KÖYLÜ KADIN Alleko Bereşvili, yeni projelere meraklı olmada senin üstüne de yoktur hani, herkes biliyor.

DELEGE Eee, zapta ne geçiyorum şimdi? Kolhozunuzda bu proje için eski vadiden vazgeçilmesini destekleyeceğinizi yazabilir miyim?

SAĞDAKİ KÖYLÜ KADIN Ben destekleyeceğim. Sen ne diyorsun, Alleko?

SAĞDAKİ İHTİYAR *(Planlara gömülmüş:)* Bu planlardan bir kopya da bize verilmesini talep ediyorum.

SAĞDAKİ KÖYLÜ KADIN Öyleyse yemeğe oturabiliriz. Planlar elinde olup da onlar üstüne tartışmaya bir girdi mi, tamamdır bu iş. Tanırım onu. Bizim ötekiler de öyle.

(Delegeler yine gülerek kucaklaşırlar.)

SOLDAKİ İHTİYAR Yaşasın Rosa Luxemburg kolhozu! Yeni at yetiştirme girişiminde de başarılar!

SOLDAKİ KÖYLÜ KADIN Yoldaşlar, Rosa Luxemburg kolhozunun delegelerinin ve uzmanın gelmeleri şerefine, ozan Arkadi Çeidze'yle birlikte konumuzla da ilgili bir oyun çıkarmayı planlamıştık.

(Alkışlar. Traktörcü Genç Kız, Ozan'ı getirmek için koşar.)

SAĞDAKİ KÖYLÜ KADIN Oyununuz güzel olsun haa karışmam, bir vadi vermişiz karşılığında.

SOLDAKİ KÖYLÜ KADIN Arkadi Çeidze bizim neyi tartıştığımızı biliyor. Buna ilişkin bir şeyler sunmaya söz verdi.

SOLDAKİ İHTİYAR Üç kez onu Tiflis'ten[32] telgrafla çağırdık. Son dakikada, şoförünün soğuk alması yüzünden her şey yatıyordu neredeyse.

SOLDAKİ KÖYLÜ KADIN Arkadi Çeidze tam yirmibir bin dize bilir.

SOLDAKİ İHTİYAR Ne var ki onu ele geçirmek hiç kolay değil işte. Siz Yapım Komisyonundakiler onu sık sık kuzeye çağırmaya bakmalısınız, yoldaş.

DELEGE Biz aslında daha çok ekonomi ile uğraşıyoruz da..

SOLDAKİ İHTİYAR *(Gülümseyerek:)* Asmaların ve traktörlerin yeniden dağılımını düzenliyorsunuz da şarkıların dağılımıyla niye ilgilenmeyecekmişsiniz?

(Genç Traktörcü Kız, ozan Arkadi Çeidze'yi halkanın içine getirir, iri yapılı, özü yalın bir adamdır. Dört çalgıcı da çalgılarıyla birlikte ona katılmışlardır. Sanatçılar alkışlarla karşılanır.)

GENÇ TRAKTÖRCÜ KIZ Bu, uzman yoldaş, Arkadi.

(Ozan, çevresindekileri selamlar.)

SAĞDAKİ KÖYLÜ KADIN Sizinle tanışmak şeref benim için. Şarkılarınızı Moskova'da daha okul sıralarmdayken işitmiştim. Eski söylencelerden birini mi sunacaksınız?

OZAN Hem de çok eski. Adı "Tebeşir Dairesi", Çin'den[33]. Tabii biz değişik biçimde sergiliyoruz. Yoldaşlar, zorlu bir tartışmadan sonra sizi eğlendirmek benim için çok onur verici. Umuyoruz ki, eski şairlerin deyişleri Sovyet traktörlerinin gölgesinde de seslenir. Şarap cinsleri karıştırmaya gelmez belki ama eski bilgelikle yeni bilgelik birbiriyle pek güzel kaynaşıyor. Şimdi, gösteri başlamadan önce yiyecek bir şeyler buluruz herhalde. Çok faydası olur çünkü.

SESLER Tabii, tabii. Lokale gelin hepiniz.

(Herkes giderken Delege, Genç Traktörcü Kız'a yönelir.)

DELEGE *(Ozan'a:)* Hikâye çok uzun sürmese. Bu gece Tiflis'e dönmek zorundayım da.

GENÇ TRAKTÖRCÜ KIZ *(Ozan'a:)* Ne kadar sürer acaba Arkadi? Delege yoldaş bu gece Tiflis'e dönmek zorundaymış.

OZAN *(Önemsizce:)* Bir değil iki hikâye aslında. Birkaç saat sürer.

GENÇ TRAKTÖRCÜ KIZ *(Çok içten:)* Kısaltamaz mısınız peki?

OZAN Hayır.

SES Arkadi Çeidze'nin gösterisi yemekten sonra bu alanda!

(Herkes keyifle yemeğe gider.)

1

YÜCE VELET

OZAN *(Sırtında bir kara koyun postuyla çalgıcılarının önünde yerde oturmuş, buruşuk bir yazı defterinin içindeki kâğıtları karıştırmakta:)*
Geçmiş zaman, kanlı bir devran
İçinde bir şehir, "lanetli" denmiştir
Valisi, anlı şanlı Georgi Abaşvili.
Karun[34] gibi çok zengindi.
Güzel bir karısı vardı.
Bir de çocuğu, sağlıklı.
Gürcistan'da[35] yoktu öyle bir vali
Tavlasmda öyle çok at besili
Eşiğinde öyle çok dilencisi
Hizmetinde o kadar çok askeri
Kapısında ricacılar dikili.
Nasıl anlatsam bu Georgi Abaşvili'yi size?
Diyecek yok keyfine.
Paskalya Pazar sabah işte
Gidiyordu valimiz o gün ailece
Kiliseye.

(Bir sarayın kemerli kapısından dilenciler ve ricacılar, çelimsiz çocuklarını, koltuk değneklerini, dilekçelerini havaya kaldırmış olarak ortalığa dökülürler. Arkalarında iki zırhlı asker, sonra da pahalı giysiler içinde vali ve ailesi görünür.)

DİLENCİLER VE RİCACILAR Merhamet, muhterem efendim, vergiler dayanılmaz oldu. – İran savaşında gitti bacağım, nerden alacağım... – Kardeşimin suçu yok, inayetli efendim, bir yanlışlık. – Açlıktan ölüyor işte. – Son oğlumuzu askere alma n'olur. – Sucubaşı rüşvet aldı, lütufkâr efendim!
(Hizmetkârların biri dilekçeleri toplar, ötekisi bir keseden sikke dağıtır. Askerler ağır meşin kırbaçlarla kalabalığa girişerek geriye iteler.)

ASKER Geri bas, geri! Kilise kapısına yaklaşma!
(Valiyle karısının ve yaverin ardından Valinin bebeği, süslü bir araba içinde kemerin altından geçirilir. Kalabalık, görmek için yine öne hamle yapar.)

KALABALIK Çocuk. – Göremiyorum, itmeyin be. – Allah bağışlasın,

haşmetlim.

OZAN *(Kalabalık kırbaçla geri itilirken:)*
İlk kez bu paskalyadaydı halk gördü veliahtı.
İki doktor milim milim peşinde yüce veledin
Valinin gözbebeği. Güçlü prens Kazbeki bile
Kilise kapısında eğildi onun önünde.
(Şişko bir prens yaklaşır ve aileyi selamlar.)

ŞİŞKO PRENS Mutlu paskalyalar, Natella Abaşvili. Bugün ne böyle? Dün yağmuru görünce, mübarek günler kasvetli geçecek, diye düşünmüştüm. Ama bu sabah: Pırıl pırıl bir gökyüzü. Açık havayı severim, Natella Abaşvili, kalbimin açıklığından. Hele küçük Michel, tam bir vali, kerata. Mutlu paskalyalar minik Michel, bici bici.

VALİNİN KARISI Georgi nihayet doğu yakasındaki yeni kanadın inşaatına başlama kararı verdi, ne dersiniz Arsen? Bahçe için şehir kenarındaki o sefil barakaların hepsi yıkılacak.

ŞİŞKO PRENS Bir sürü kötü haberin üstüne ne iyi bir haber bu. Sahi, savaş nasıl gidiyor acaba, Georgi biraderim? *(Valinin ters bakışı üzerine:)* Duyduğuma göre, stratejik bir geri çekilmeymiş[36], öyle mi? Ah, küçük terslikler işte, her zaman olur. Bir iyi gider, bir kötü. Savaş bu. Pek önemli değil, ha?

VALİNİN KARISI Ay öksürdü! Georgi, işittin mi? *(Çocuğun arabasının hemen dibinde duran pahalı giyimli iki doktora sertçe bakarak:)* Öksürüyor.

BİRİNCİ DOKTOR *(İkinciye:)* Ilık banyo iyi gelmez, demiştim size değil mi Niko Mikadze? Banyo suyunun sıcaklığında küçük bir hata, efendimiz.

İKİNCİ DOKTOR *(O da büyük kibarlıkla:)* Size asla katılmıyorum, Mikha Loladze, banyo suyunun derecesini bize sevgili büyüğümüz Mişiko Oboladze vermiştir. Daha ziyade gece esintisinden, efendimiz.

VALİNİN KARISI Ama dikkat edin siz de yani. Georgi, ateşi var galiba.

BİRİNCİ DOKTOR *(Çocuğun üstünden:)* Hiç meraklanmayın efendimiz. Banyo suyunun sıcaklığını artırdık mı bir daha olmaz.

İKİNCİ DOKTOR *(Birinciye yiyecek gibi bakarak:)* Bunu unutmayacağım sevgili Mikha Loladze. Siz kaygılanmayın efendimiz.

ŞİŞKO PRENS Vay vay vay! Hep derim, karaciğerimde batma mı var, yatır doktoru falakaya, elli sopa. O da hani zamanımızda her şey yumuşadı da ondan; yoksa önceleri çok basitti: Uçur kellesini!

VALİNİN KARISI Kiliseye girelim, belki de buradaki esintidendir. *(Aile*

ve maiyeti tören alayı halinde bir kilise kapısından içeri girer. Şişko prens de peşlerinden. Ama yakışıklı bir genç olan Yaver, Vali'yi alıkoyar. Ricacılar kalabalığı uzaklaştırılırken üstü başı toz içinde, kolu sargılı bir süvari gelip durmuştur.)

YAVER *(Öne çıkan süvariyi göstererek:)* Başkentten gelen haberciyi bir dinlemeyecek misiniz ekselans? Bu sabah güvenilir belgelerle geldi.

VALİ Ayinden önce olmaz, Salva. Ama Kazbeki biraderimizin "mutlu Paskalyalar" deyişini duydun mu? İyi, güzel de, bu gece hiç yağmur yağmadı, bildiğim kadarıyla...

YAVER *(Başıyla onaylar:)* Soruşturmalı.

VALİ Evet evet, acilen. Yarın.

(Kilise kapısından girerler. Kendisini dinlemelerini boşuna beklemiş olan süvari, bir küfür mırıldanarak sertçe dönüp gider. Sadece saray muhafızlarından bir tek asker, kapıda durmakta.)

OZAN

Çıt yok şehirde.
Kilise avlusu nazlı güvercin.
Bir asker durmuş nöbete
İfadesini alıyor
Irmaktan gelen mutfak dilberinin.

(Bir Hizmetçi Kız, koltuğunda bir kucak büyük yeşil yaprakla kemerli geçişten gelir.)

ASKER Vay vay, Küçük hanım niçin kilisede değil acaba, ayini sallamıyor mu yoksa?

GRUŞE Giyinip hazırlanmıştım, paskalya yemeğinde kaz eksikmiş, sen git al dediler bana, kazdan anlarım da.

ASKER Kaz ha? *(Kuşku numarasıyla)* Görelim bakalım şu kazı?

GRUŞE *(Anlamamıştır.)*

ASKER Hatunlara güven olmaz. "Bir kaz almaya gittim", derler ama kim bilir nedir.

GRUŞE *(Dosdoğru üstüne gider ve kazı çıkarıp gösterir:)* Burada işte. Yedibuçuk kilo gelmezse, mısırla besili de değilse, teleğini yedirsinler bana.

ASKER Kazdan bir kraliçe, desene! Bizzat valinin yemesi için. Ve küçük hanım yine dere boyundaydı öyle mi?

GRUŞE Evet, tavuk çiftliğinde.

ASKER Haa, tavuk çiftliğinde, derenin alt başında yani, üst başındaki o malum yeşillikte değil.

GRUŞE Yeşilliğe sadece çamaşır yıkamaya giderim ben.

ASKER *(Kinayeli:)* Elbette.
GRUŞE Elbette ne?
ASKER *(Göz ederek:)* Elbette işte.
GRUŞE Yeşilliğin orda çamaşır yıkayamaz mıyım yani?
ASKER *(Abartıyla güler:)* "Yeşilliğin orda çamaşır yıkayamaz mıyım yani?" Harika doğrusu, pek güzel.
GRUŞE Asker beyimizi anlamıyorum. Güzel olan neymiş?
ASKER *(Hinoğluhince:)* Birisinin bildiğini bilseydi o da, alı al olurdu moru mor ya!
GRUŞE Malum yeşillikte bilinecek ne varmış ki?
ASKER Ya tam orayı gören bir çalılık varsa? Bir hanım kız "çamaşır yıkarken" olup biten her şey görünüyorsa oradan?
GRUŞE Olup biten neymiş? Asker beyimiz dilinin altındakini bir çıkarsa da bilsek.
ASKER Görünen öylesi bir şeyler işte.
GRUŞE Sıcak bir günde ayak parmaklarımı suya sokmuşum, bunu mu demek istiyor yani asker beyimiz, başka ne?
ASKER O kadarcık değil. Ayak parmaklarından fazla.
GRUŞE Fazla ne? Olsa olsa ayaklarımı.
ASKER Ayaklardan da biraz yukarıca. *(Gülmekten katılır.)*
GRUŞE *(Öfkeli:)* Utan utan Simon Çaçava. Çalıların içine gizlenip, bir gelenin sıcakta bacaklarını suya sokmasını dikizlemek ha? Üstelik belki yanında bir de başka asker daha! *(Çeker gider.)*
ASKER *(Ardından seslenir:)* Başkası yoktu!
(Ozan yeniden anlatmaya geçerken Asker, ayine kulak vermek ister gibi kilise kapısından girer.)

OZAN

Şehir çok sakin, peki bu silahlılar niçin?
Valinin sarayı barış içinde
Peki bu kalın surlar ne diye?
Şimdi döndü işte vali girdi saraya
Şimdi surlar tuzak oldu ona
Şimdi kaz yolunmuş kızarmıştı
Şimdi kazı yemek nasip olmadı
Şimdi öğlen, değil yemek zamanı
Şimdi öğlen, ölmek zamanı.

(Soldaki kapıdan Şişko Prens hızlı adımlarla gelir. Bakınmak için durur. Sağdaki kemerli kapı önünde iki zırhlı süvari[37] beklemekte. Prens onları görür ve ağır ağır yanlarından geçerek bir işaret yapar. Biri kemerli kapıya girer, öteki ayrılıp sağa gider. Arkada değişik yönlerden gizli

sesler duyulur: "Yerlerinize!" Saray kuşatılmaktadır. Prens hızla çıkar. Uzaktan çan sesleri gelir. Vali, ailesi ve tüm tören alayı kilise kapısından çıkar.)

VALİNİN KARISI *(Geçerken:)* Bu barakada yaşamak çekilir şey değil, ama Georgi ne yaparsa küçük Michel'i için yapıyor, beni pek düşündüğü yok. Varsa yoksa Michel!

(Tören alayı kemerli kapıdan girer. Yaver yine geride kalır. Bekler. Kilise kapısından yaralı süvari gelir. Saray muhafızlarından iki zırhlı süvari kemerli kapı yanında nöbete geçmiştir.)

YAVER *(Süvariye:)* Valimiz yemek öncesi askeri haberleri, hele bir de tahmin ettiğim gibi berbat haberlerse, öğrenmek istemiyor. Öğleden sonrayı da yemeğe davetli büyük mimarlara ayırmış bulunuyor ekselansları. Geldiler bile. *(Üç bey kapıdan girmiştir.)* Mutfağa git de sana yiyecek versinler, dostum. *(Süvari çıkarken Yaver üç mimarı karşılar.)* Baylar, ekselansları sizi yemeğe bekliyor. Tüm zamanını size ayırdı. Büyük planlara! Buyrunuz çabuk!!

MİMARLARDAN BİRİ İran savaşının terse döndüğüne dair huzur bozucu söylentiler dolaşırken ekselanslarının inşaatı düşünmesine hayranız doğrusu.

YAVER O söylentiler yüzünden, demeli! Hiç önemli değil. İran uzak! Burada garnizondaki askerler, valimiz için kendilerini ateşe atmaya hazırlar. *(Saraydan gürültüler yükselir. Kulak yırtan*[13] *bir kadın çığlığı, buyruklar. Yaver, şaşkın, kemerli kapıya koşar. Mızrağını ona doğrultmuş bir süvari çıkar.)*

Ne oluyor burada? Çek şu mızrağı, köpek. *(Nöbetçilere haykırır:)* Alın şunun silahını! Görmüyor musunuz, valiye darbe yapılıyor!

(Nöbetçiler dinlemez. Yavere soğuk ve aldırışsız bakarlar, ötesine de hiç karışmazlar. Yaver ite kaka saray kapısından içeri girer.)

MİMARLARDAN BİRİ Eyvah, Prensler! Büyük prense ve valilerine karşı çıkan prensler dün gece başkentte toplanmışlardı. en iyisi, tüyelim biz beyler.

(Hızla çıkarlar.)

YAVER *(Nöbetçilere haykırır:)* Alın şunun silahını! Görmüyor musunuz, valiye darbe yapılıyor! *(Nöbetçiler dinlemez. Yavere soğuk ve aldırışsız bakarlar, ötesine de ilgisizce uyarlar.)*

OZAN

Ah bu kör büyükler! Ölümsüzlermiş gibi
Eğik enselerde büyük, emin
Kiralık yumruklardan, zorbalığa
Güvenip, saltanat sürerler, uzun.
Ama uzun, sonsuz mu?

Ey, değişen zaman![38] Halkın umudu!
(Kemerli kapıdan, tepeden tırnağa silahlı iki asker arasında, benzi atmış, elleri kelepçeli, vali çıkmakta.)
Sonsuza, yüce sultan! Haydi, dik tut başını!
Sarayından seni bir çok düşman bakış izliyor!
Mimarlar ne gerek sana, tek bir marangoz yeter.
Çünkü yeni bir saraya değil, bir çukura gitmektesin.
Dön bir bak çevrene, ey kör!
(Tutuklu, çevresine bakınır.)
Güzel mi, malın mülkün? Sabah ayiniyle[39] yemek
Arası bu, dönüşü yok gidişin.
(Götürülür. Bir alarm borusu öter. Kemerli kapı ardında gürültü.)
Çatısı çöktüğünde bir büyüğün
Pek çok küçük kalır altında.
Sultanların keyfinden pay almaz da
Derdinden alırlar. Araba uçarken
Çeken terli hayvanı da
Çeker uçuruma.

Güzem Kurt

(Kemerli kapıdan hizmetkârlar panik içinde koşuşarak çıkarlar.)

HİZMETKÂRLAR *(Karmakarışık:)* Eşya sepetleri! Hepsi üçüncü avluda! Beş günlük yiyecek. – Hanımefendi bayıldı düştü. – Aşağı taşısınlar, hemen. – Ya biz? – Bizi tavuk gibi boğazlarlar, bilinen bir şey. – Aman Allah, n'olacak? – Şehirde kan gövdeyi götürüyormuş. – Saçma, valiyi saray istetmiş, prenslerin toplantısında bulunsun diye, her şey tatlıya bağlanacak, kaynağından duydum ben.
(İki doktor da avluya fırlar.)

BİRİNCİ DOKTOR *(İkinciyi durdurmaya çalışarak:)* Niko Mikadze, doktor olarak Natella Abaşvili'nin yanında bulunma görevi sizin.

İKİNCİ DOKTOR Benim mi? Hayır sizin!

BİRİNCİ DOKTOR Çocuk kimde bugün, Niko Mikadze, sizde mi bende mi?

İKİNCİ DOKTOR O velet yüzünden bir dakika daha bu vebalı yerde durur muyum sanıyorsunuz gerçekten Mikha Loladze?
(Dövüşmeye başlarlar. Arada, "görevinizi yerine getirmiyorsunuz", "bir görev tutturmuşsunuz!" gibi sözler duyulur, sonra ikinci doktor vurup birinciyi yere serer.)

İKİNCİ DOKTOR Öf be, cehenneme kadar yolun var! *(Çıkar.)*

(Asker Simon Çaçava girer ve kargaşalıkta Gruşe'yi arar.)

HİZMETKÂRLAR Akşama kadar vakit var, askerler daha önce sarhoş

olmaz. – Ayaklandılar mı, bilen var mı ki? – Saray muhafızları dört nal. – Olup biteni kimse bilmiyor mu hâlâ?

GRUŞE Balıkçı Meliva diyor ki, başkentte kuyruğu kırmızı bir yıldız[40] görünmüş, bu felaket demekmiş.

HİZMETKÂRLAR Dün başkentte İran savaşının hepten kaybedildiği duyulmuş. – Prensler büyük bir isyan başlatmışlar. Büyük prens kaçmış bile, diyorlar. Bütün valileri asılacakmış. – Küçüklere dokunmazlar. Zırhlı süvaride kardeşim var.

YAVER *(Kemerli kapıda belirir:)* Herkes üçüncü avluya! Herkes yüklemeye yardım edecek!

(Kalabalığı toplayıp götürür. Simon sonunda Gruşe'yi bulmuştur.)

SİMON Gruşe, buradasın ha? Ne yapacaksın?

GRUŞE Hiç. Sıkışırsam, dağ köyünde kardeşimin evi var. Ya sen?

SİMON Bana bakma. *(Yine resmileşir)* Gruşe Vachnadze, benim planlarımı sorman içimi ferahlattı. Ben, Valinin hanımefendisi, Natella Abaşvili'nin muhafızı olarak görevlendirildim.

GRUŞE Ama saray muhafızları isyana katılmadılar mı?

SİMON *(Ciddi:)* Orası öyle.

GRUŞE O hatuna muhafızlık tehlikeli değil mi?

SİMON Tiflis'de derler ki, bıçaksan saplanacaksın.

GRUŞE Sen bıçak değilsin ki, insansın Simon Çaçava. O hatundan sana ne?

SİMON Onu aldırdığım yok ama emir demiri keser.

GRUŞE Öyleyse asker beyimiz, bir hiç uğruna kendini tehlikeye attığına göre dik kafalının tekidir. *(Saraydan çağrılınca:)* Üçüncü avluya çağrıyorlar, işim acele.

SİMON Acelen varsa hırlaşmaya gerek yok, çünkü iyi bir hırlaşma zaman ister[41]. Sormama izni olursa, küçük hanımın anası babası var mıdır acaba?

GRUŞE Yoktur. Tek erkek kardeş.

SİMON Zaman kısa olduğundan – ikinci sorum: Küçük hanım, suda balık gibi sağlıklı mıdır?

GRUŞE Sağ omuzumda arada bir tutan sancıyı saymazsak, her işe gücüm yeter, kimsenin şikâyeti olmadı daha.

SİMON Biliyoruz. Paskalyanın son Pazar'ında bile kaz getirilecekse o gelir akla. Soru üç: Küçük hanım sabırsız cinsinden midir? Zemheri ayında gül ister mi?

GRUŞE Sabırsız değildir ama enayice savaşa gidilip de haber çıkmadı mı dayanamaz.

SİMON Haber gelecek. *(Saraydan yine Gruşe çağrılınca:)* Son, esas soru...

GRUŞE Simon Çaçava, üçüncü avludan çağırdıkları için, hem de çok acele olduğu için cevabım önden "evet".

SİMON *(Çok utangaç:)* Derler ki: "Acele, çatı uçuran rüzgâr gibidir[42]". Ama yine derler ki: "Zenginin acelesi yok". Memleketim...

GRUŞE Kutsk...

SİMON Bak sen, sormuş soruşturmuş küçük hanım. Sağlıklıyım, bakmam gereken kimse yoktur, 100 kuruş[43] aylığım var, mutemet olunca 200 hatta ve de zatınıza talibim.

GRUŞE Simon Çaçava, kabul ettim.

SİMON *(İnce bir zinciri çözüp çıkarır, zincirde küçük haç)* Haç annemden yadigâr, Gruşe Vachnadze, zincir halis gümüş; al, tak boynuna.

GRUŞE Sağ ol, Simon, sağ ol.
(Takar.)

SİMON Küçük hanım üçüncü avluya gitseler iyi olacak, yoksa bela kokuyor. Benim de atları koşmam gerek zaten, anlarsınız küçük hanım.

GRUŞE Evet, Simon.
(Kararsız dururlar.)

SİMON Ben sadece Valinin hanımefendisini isyana katılmamış birliklere ulaştıracağım. Savaş biter bitmez de dönerim. İki, bilemedin üç hafta. Nişanlıma ben dönene kadarki zaman çok fazla gelmez herhalde.

GRUŞE Bekleyeceğim seni, Simon Çaçava.

İçin rahat git kavgaya, asker
Kanlı kavgaya, acılı kavgaya
Her gidenin dönmediği:
Sen dön yeter, ben burdayım.
Karaağaç yeşil yaprak, bekleyeceğim seni
Karaağaç kuru yaprak, bekleyeceğim seni
Bekleyeceğim, döndü deseler bile son nefer
Sonsuza.
Kavgadan döndüğünde
Kapımda başka çizme bulmazsın
Seni bekleyecek yastığım
Kuru dudağım seni
Bir dönebilsen, bir dönebilsen
Dersin ki: Her şey bıraktığım gibi[44].

SİMON Sağ ol!, Gruşe Vachnadze. Ve hoşça kal!

(Önünde yerlere dek eğilir. Gruşe de eğilir öyle. Sonra sağına soluna bakmadan hızla çıkar. Kemerli kapıdan Yaver gelir.)

YAVER *(Sert:)* Beygirleri büyük arabaya koş, sallanıp durmasana pis herif!

(Simon Çaçava esas duruşa geçer ve çıkar. Kemerli kapıdan iki hizmetkâr çıkar, ağır denklerin altında belleri bükük. Onların ardından, nedimelerinin kolunda Natella Abaşvili sendeleyerek çıkar. Bir başka nedime arkasında bebeği taşımakta.)

VALİNİN KARISI Kimsenin aldırdığı yok. Başım nerede bilmez oldum. Michel nerede? İyi kucaklaym onu. Sandıklar arabaya. Şehirden haber var mı, Salva?

YAVER Şu ana kadar bir şey yok, ama kaybedecek bir dakikanız bile kalmadı. Sandıklar arabaya sığmaz. Alacaklarınızı seçin ayırın. *(Hızla çıkar.)*

VALİNİN KARISI Sadece en gerekli olanları! Durun. Çabuk sandıkları açın, alacaklarımızı göstereceğim.

(Sandıklar yere konur ve açılır.)

VALİNİN KARISI *(Bazı sırmalı diba giysileri göstererek:)* Şu yeşili, şu kürklüyü de tabii! Doktorlar nerede? Yine korkunç migrenim tutuyor, hep şakaklarımdan başlar. Şu inci düğmeliyi...

(Gruşe gelir.)

VALİNİN KARISI Oyalanıyorsun, değil mi? Termoforları getir hadi!

(Gruşe dışarı fırlar ve termoforlarla geri döner, sonra da sessizce Valinin karısının buyruklarına koşmayı sürdürür.)

VALİNİN KARISI Yırtma elbisenin kolunu.

GENÇ KADIN Aman efendimiz, elbiseye bir şey olmadı.

VALİNİN KARISI Seni uyardım da ondan. Nicedir gözüm sende. Salva Azeretelli'ye işmar etmekten başka şey yok kafanda! Gebertirim seni sersem tavuk!

YAVER *(Kemerli kapıda görünür:)* Çabuk olun lütfen, Natella Abaşvili. Şehirde ateş başladı. *(Yine çıkar.)*

VALİNİN KARISI *(Genç Kadın'ı bırakır:)* Aman Allahım, bize saldırırlar mı dersiniz? Niye? Niçin? *(Herkes suskun. Sandıkları kendisi karıştırmaya başlar.)* Diba yeleğimi ara! Ona yardım etsene! Michel ne yapıyor? Uyuyor mu?

ÇOCUĞU TAŞIYAN KADIN Evet efendimiz.

VALİNİN KARISI Öyleyse biraz şuraya bırak onu da git yatak odasından safran çizmelerimi[45] getir, yeşilin altına o çizmeler gider. *(Kadın, çocuğu kenara bırakıp koşar. Valinin Karısı, Genç Kadına:)* Dikilip durmasana be! *(Genç Kadın fırlar:)* Dur, yoksa ipe

çektiririm seni. *(Sessizlik.)* Şu paketlere bak, nasıl sevgisizce, akılsızca toparlanmış. Her şeyi sen göstereceksin ki yapacaklar... Hizmetçilik böyle zamanda belli olur. Yemeye gelince tıkınırsınız, ama şükretmek, hak getire. Ama unutmam ben bunları.

YAVER *(Çok gergin:)* Natella, gelin hemen.

VALİNİN KARISI Niye ki? Gümüşiyi almam şart, bin kuruş bayıldım ona. Sonra şunu da, şu kürkleri de, hepsini, şarap rengi olan nerde?

YAVER *(Çekip götürmeye çalışır:)* Olaylar başladı. Hemen çıkmak zorundayız. Çocuk nerde?

VALİNİN KARISI *(Çocuktan sorumlu kadının ardından seslenir:)* Maro! Çocuğu hazır et! Ne cehennemdesin!

YAVER *(Giderken:)* Arabayı da bırakıp atla gideceğiz galiba.

(Valinin Karısı, elbiseleri karıştırmakta, bir kısmını götürülecekler yığınının üstüne atıyor, sonra geri alıyor. Sesler duyulur, trampetler. Gökyüzünde bir kızıllık belirir.)

VALİNİN KARISI *(Umutsuzca elbise karıştırarak:)* Şarap rengi olanını bulamıyorum. Şu yığının hepsini al, doğru arabaya. Asya nerede? Bu Maro niye dönmedi? Çıldırdınız mı hepiniz?

YAVER *(Dönmüş:)* Çabuk, hadi!

VALİNİN KARISI *(İlk kadına:)* Koş! At onları arabaya!

YAVER Araba kalıyor. Ya benimle gelin, ya da ben ata atlayıp yalnız gidiyorum.

VALİNİN KARISI Maro! Çocuğu getir! *(İlk Kadına:)* Arasana, maşa![14] Önce şu elbiseleri arabaya götür de. Atla gitmek de nerden çıktı canım, olmaz öyle saçma şey. *(Dönünce yangın kızıllığını görür, donup kalır.)* Yanıyor! *(Yaver onu dışarı çeker.)*

İLK KADIN *(Başını sallayarak bir kucak elbiseyle ardından gider.)*

MARO *(Kemerli kapıdan, elinde çizmeciklerle:)* Efendimiz! *(Sandıklara ve giysilere bakar, çocuğa gider, kucağına alır bir an bekler.)* Buncağızı bırakıp gittiler ha, hayvanlar. *(Çocuğu Gruşe'ye verir:)* Biraz tutsana n'olur. *(Valinin Karısının ardına koşar. Kemerli kapıdan hizmetkârlar sökün eder.)*

AŞÇI Gerçekten gitmişler, tam son anda yiyecek arabasını da bırakıp gitmişler. Demek ki bize de hemen tüymek düşüyor.

BİR SEYİS Evet ya, şu sıra belalı oldu burası. *(Kadınlardan birine:)* Sulika, birkaç battaniye al da kısrak ahırında bekle beni.

GRUŞE Valiye ne yaptılar?

SEYİS *(Boyun kesme işaretiyle:)* Gırç.

ŞİŞMAN KADIN *(Hareketi görünce fenalık gelir:)* Eyvah! Eyvah! Valimiz efendimiz, Georgi Abaşvili! Daha sabah ayininde[46] etli canlı,

şimd.... Götürün beni, götürün. Mahvolduk hepimiz, günahkâr öleceğiz[47]. Efendimiz Georgi Abaşvili gibi.

ÖTEKİLER *(Onu teselli ederek:)* Telaşlanmayın siz Nina. Sizi götürürler. Kimseye bir şey yapmış değilsiniz ki siz.

ŞİŞMAN KADIN *(Dışarı çıkarılırken:)* Eyvah, eyvah, çabuk n'olur, hepiniz kaçın, onlar gelmeden, onlar gelmeden!

GENÇ BİR KADIN Valinin hatunundan daha çok üzüldü Nina. ağlamayı bile onlar için başkaları yapacak yani.

AŞÇI Haydi toz olalım dostlar.

BİR KADIN *(Arkaya bakarak:)* Bu yanan Doğu kapısı olmalı.

GENÇ KADIN *(Hâlâ Gruşe'nin kucağında duran çocuğu fark eder:)* Ya bu velet? Onu ne yapacaksın?

GRUŞE Burada kaldı.

GENÇ KADIN O karı bıraktı gitti, değil mi? En hafif cereyandan bile korunan Michel efendi!

(Hizmetkârlar çocuğun başına toplanır.)

GRUŞE Uyanıyor.

SEYİS Bana bak, bırak şunu! Bu veletle enselenecek birinin başına gelecekleri düşünmek bile istemem. Ben öteberiyi almaya gidiyorum. Bekleyin.

AŞÇI Doğru söylüyor. Bir giriştiler mi birbirlerini soy sop gebertiyor bunlar. Gidelim.

(Herkes gitmiş, yalnızca İki Kadın ve kucağında çocukla Gruşe kalmıştır.)

İKİ KADIN BİRLİKTE Bıraksana şunu, duymadın mı?

GRUŞE Bakıcı kadın birazcık tutuver diye vermişti bana.

YAŞLICA OLANI Geri döner mi hiç, çok safsın!

ÖTEKİ Uzak dur ondan.

YAŞLICA OLANI *(Şefkatle:)* Kalbin iyi senin, Gruşe, ama biliyorsun aklın o kadar yetmez. Cüzzamlı bile bu kadar bela değildir, dinle beni.

GRUŞE *(İnatlaşır:)* Cüzzam neresinde bunun? İnsan gibi bakıyor bana.

YAŞLICA KADIN O zaman sen ona bakmayıver. Herkesin yükünü taşımak sana mı düştü, avanak? Deseler ki, en uzun bacaklı sensin, koş hıyar getir, koşarsın hemen. Kocam kağnıyı alıyor, çabuk olursan sen de binersin. Aman Allah, yangın her yeri sarmış!

(İki Kadın iç çekerek çıkarlar. Gruşe çocuğu yere bırakır. Bir süre ona bakar, sonra giysi yığınından bir diba çanta[2] çekip hâlâ uyumakta olan çocuğun üstüne örter. İki Kadın, bohçalar taşıyarak gelirler. Gruşe

suçluluk duygusuyla çocuktan ayrılıp birkaç adım kenara çekilir.)

GENÇ KADIN Eşyanı toplamadın mı? Bana bak, garnizondaki zırhlı süvarilerin gelmesine bir şey kalmadı.

(İki Kadın ve Seyis çıkarlar.)

GRUŞE Geliyorum. *(Çıkar.)*

(İki Kadın kemerli kapıya gidip beklerler; nal sesleri duyulunca çığlıklar içinde kaçarlar. Şişko Prens, sarhoş süvarilerle girer. Birinin mızrağının ucuna valinin kellesi geçirilmiştir.)

ŞİŞKO PRENS Şuraya, tam ortaya! *(Askerlerden biri ötekinin sırtına çıkarak kelleyip kapı kemerinin ortasına tutar)* Orası orta değil, biraz daha sağa, tamam. Ben bir şey yaptırdım mı tam yaptırırım canım. *(Asker kelleyi saçlarından çakarken:)* Bu sabah kilise kapısında Georgi Abaşvili'ye "açık havayı severim" demiştim, ama asıl sevdiğim, açık havada çakan şimşektir, o kadar. Yalnız şu veledi kaçırdıkları kötü oldu, bir an önce bulunması gerek.

(Süvarilerle birlikte kemerli kapıdan çıkar. Yine nal sesleri. Zırhlı süvarilerin gitmesini beklediği anlaşılan Gruşe, dikkatle sağına soluna bakınarak gelir. Bir bohçası vardır, kemerli kapıya yönelir. Tam varmışken, çocuk hâlâ bıraktığı yerde mi diye bakmak için bir döner. Gözü, saçından asılı kelleye ilişir, bir çığlık atar. Dehşet içinde bohçasını kapıp kaçmaya davranır. Bu anda Ozan şarkıya başlar. Gruşe kımıldamaksızın durur.)

OZAN

Sarayla kemer arasında dururken böyle
Bir ses duyar gibi oldu: Hafif bir çocuk sesi
Inga mınga değil, açık bir seslenişti bu
Belki öyle geldi: "Kadın, el ver bana".
Öyle gelme filan değil, apaçık bir sesleniş:
"Ey kadın, kim ki bir imdadı duymaz
Kulak tıkayıp geçerse: Öyle biri
Âşığın sesini de duymaz bir daha
Duymaz gün doğarken öten kuşun sesini
Bağbozumunun akşamcı[48] nefesini."
Duyunca
(Gruşe çocuğa doğru birkaç adım atar, üstüne eğilir.)
döndü geri, çocuğa
Son bir kez bakmak için. Bir saniye, bir an belki
Beklesin diye, gelene dek başka biri –
Annesi ya da her kim olursa–
(Çocuğun karşısında sandığa sırtını dayayıp oturur.)
Hani o gitmeden, çünkü çok büyük tehlike, şehir artık

Yangın ve çığlık.
(Işık azalır, akşam olmuş geceye varmıştır.
Ozan yüksek sesle:)
İyiliğin kışkırtması korkunç!
(Gruşe şimdi gece boyu çocuğun yanında açıkça nöbet tutmakta. Bir ona tutmak için küçük bir lambayı yakar, bir onu ısıtmak için mantoya sarar. Arada da gelen var mı diye kulak kesilir, bakınır.)
Çocuğun yanındaydı hep
Akşam oldu, gece geçti
Tan ağarana dek. Çok uzun sürdü–
Çok uzun gördü–
Minik yumruğu, sessiz soluğu
Ve o kışkırtma dayanılmaz olunca sabah
Doğruldu bir, eğildi ve aldı çocuğu
Götürmeye.
(Gruşe, Ozan'ın anlattığını onun anlattığı biçimde yapar.)
Bir çalıntı gibi kaptı onu
Bir hırsız gibi sıvışıp gitti.

2

KUZEY DAĞLARINA KAÇIŞ

OZAN
Kentten çıkınca Gruşe Vachnadze
Gürcistan'ın karayolunda[49]
Süt aldı yürüdü kuzey dağlarına
Dudağında türküyle
ÇALGICILAR
İnsan kızı nasıl sakınsın
Tuzakçıdan, kanlı katilden?
Süt aldı yürüdü ıssız dağlara doğru
Yürüdü karayolunda Gürcistan'ın
Bir de türkü tutturdu.

(Gruşe, sırtına astığı torbada çocuk, bir elinde bohça, ötekinde büyük bir sopa, yürümekte.)

GRUŞE *(Türkü söylüyor:)*
Dört general
İran yolunda.
Biri savaşmıyor zaten
Öteki nasipsiz zaferden
Üçüncüye hava yaramaz
Dördüncünün askeri iflah olmaz.
Dört general
Çaktı sınıfta.
Sosso[50] Robakidze
Yürüdü İran'a.
Göğüs göğüse savaştı
Hızla zafere ulaştı
Hiç yakınmadı havadan
Askerin vuruşması yaman.
Sosso Robakidze
Bizden yana.

(Bir köylü kulübesi görünür.)

GRUŞE *(Çocuğa:)* Öğlen oldu, acıkır insan. Şu otların üstünde merakla oturup iyi yürekli Gruşe'nin bir tas süt koparmasını bekleyeceğiz demek ki. *(Çocuğu yere koyar, kulübenin kapısını çalar; ihtiyar bir köylü kapıyı açar.)* Bir tas süt isteyecektim dede, bir de varsa mısır çöreği.

İHTİYAR Süt mü? Sütümüz yok. Keçileri şehirli askerler alıp götürdü. Süt istiyorsan asker efendilere git.

GRUŞE Ama çocuk için bir tas sütün bulunur elbet dede?

İHTİYAR Paraya gelince "Allah versin", değil mi?

GRUŞE Kim demiş! *(Bir cüzdan çıkarır.)* Şehzadeler gibi öderiz biz. Başımız bulutta, kıçımız suda! *(Köylü homurdanarak sütü getirir)* Evet kaçaymış bu bir tas?

İHTİYAR Üç kuruş. Süt pahalandı.

GRUŞE Üç kuruş mu? Şu kadarcık süt için ha? *(İhtiyar hiç konuşmadan kapıyı yüzüne kapatır)* Michel, duydun mu? Üç kuruşmuş. Veremeyiz. *(Döner, oturup çocuğa meme verir)* Bir kere daha böylesini deneyeceğiz. Em hadi, üç kuruşu düşün de em! Sütüm yok elbet, ama emmiş say kendini, bu da bir şey. *(Çocuğun emmediğini görür, başını sallayıp doğrulur, yine gider kapıyı çalar)* Aç aç dede, ödüyoruz, tamam! *(Hafif sesle:)* Belanı bul e mi. *(İhtiyar açınca:)* Bence hakkı yirmi para ama çocuk durmaz. Bir kuruş nasıl?

İHTİYAR İki.

GRUŞE Dur kapama hemen. *(Cüzdanını uzun uzun karıştırır)* Al işte

iki kuruşun. Bu fiyatlar düşer herhalde[15], daha yolumuz uzun. Günah günah, boğazını sıkmak bu insanın.

İHTİYAR Git askerlerin boğazını sık süt istiyorsan.

GRUŞE *(Çocuğa süt içirir:)* Bu keyif fena pahalıya patladı. İç bakalım Michel, bu senin haftalığın. Parayı kıçımızla kazandık sanıyorlar. Ah Michel, iyi bela aldım başıma seninle ya!

(Gruşe kaygıyla doğrulur, çocuğu sırtlar ve yürümeye koyulur. İhtiyar, homurdanarak boş tası geri alır ve hareketsiz bir yüzle onun ardından bakar.)

OZAN

Gruşe Vachnadze kuzeye giderken
Prensin atlıları onun peşindeydi.

ÇALGICILAR

Çıplak ayakla nasıl kaçılır atlılardan?
O kanlı katil tuzakçılardan?
Gece bile sürer, sürek avı. Avcılar
Yorgunluk nedir bilmez. Kasaplar
Az uyurlar.

(İki Süvari karayolunda yaya gitmekteler.)

ONBAŞI Kaz kafalı, adam olmazsın sen. Niye, çünkü içinden gelmiyor. Üstler, küçücük numaralardan çakar dalgayı. Dün ben o şişman karıyı becerirken sen de kocasını tuttun, emrime uydun, bir de karnına geçirdin herifin, tamam, ama iyi bir nefer gibi zevkle mi yaptın bu işi, yoksa emir diye mi? Gözüm üstündeydi mankafa. Kof bir saman gibisin, deve çanı gibi tın tın[51], rütbe filan alamazsın. *(Susup biraz daha öyle yürürler.)* Ne çekilmez bir herif olduğun her halinden belli, fark etmiyorum sanma. Topallayıp durma, topallamak yasak! Beygirleri sattım diye mahsus yapıyorsun işte, ama o fiyatı veren çıkmazdı bir daha. Şimdi topallıyorsun ki, yaya kalmaktan şikâyetin belli olsun; tanımam mı seni! Ama boşuna, sen zararlı çıkarsın. Şarkı söylenecek, söyle!

İKİ SÜVARİ BİRLİKTE

Hüzünle yolda, çıktım sefere
Sevdiğimi bıraktım da evde.
Dosta emanet artık iffeti
Ben dönene dek cepheden geri[52].

ONBAŞI Daha canlı!

İKİ SÜVARİ BİRLİKTE

Ben ölüp de girersem mezara
Gel sevdiğim bir avuç toprakla
De ki bu ayaklar bana koşan

Bu yatan kollardı beni saran[53].

(Susup biraz daha yürürler.)

ONBAŞI

Asker adamın içi dışı askerdir. Bir emir aldı mı verir kendini; mızrak düşmanın barsaklarını deşerken kendinden geçer. Üstü için parçalanır. Akan gözleriyle bile son bir bakar, onbaşısı nasıl aferin diyor. Bu mükâfat yeter ona, başka şey istemez. Ama sana aferin yok, gebereceksin tabii de. Hey anam hey, böyle aşağılık biriyle ben valimizin piçini nasıl bulacağım ha, söylesene!
(Dururlar.)

OZAN

Sırra ırmağına vardığında Gruşe
Kaçmaktan gücü bitmiş, yükü ağır gelmişti.

ÇALGICILAR

Mısır tarlasında pembe şafak
Buz gibi vurur sabahlayana. Güğümlerde ak
Sütün sıcağı, bacasından duman tüten köy evi
Korku verir kaçağa. Sırtta çocuk
Yalnız ağırlıktır artık.

(Gruşe bir çiftliğin önünde durur. Şişman bir Köylü Kadın süt bakracıyla kapıdan girmekte. Gruşe, o girip kaybolana dek bekler, sonra dikkatlice binaya yaklaşır.)

GRUŞE Bak şimdi yine ıslattın altını, oysa saracak bezimiz yok biliyorsun. Michel, ayrılacağız çare yok. Şehirden yeterince uzaklaştık. E senin gibi küçücük bir veledin izini buralara kadar sürecek değiller ya. Köylü Kadın dosttur, hem bak nefis süt kokuyor. *(Çocuğu kapının eşiğine bırakmak için eğilir)* Haydi bakalım elveda Michel, gece boyunca iyi yürüyeyim diye sırtımı tekmelediğini unuttum bile, sen de küçük harcamaları unut, helal ettim. Şu minicik burnunun aşkına seninle olmayı isterdim ama ne çare. İlk dersi gösterirdim sana – altını bir daha ıslatmamayı da, ama işte dönmek zorundayım, çünkü benim de sevgilim var, asker o, yakında döner bakarsın, beni bulamasın mı yani ha? Bunu istemezsin değil mi?
(Gizlice kapıya yaklaşır ve çocuğu eşiğin önüne bırakır. Sonra bir ağacın ardına saklanır bekler, Köylü Kadın kapıdan çıkıp kundağı bulana dek.)

KÖYLÜ KADIN Aman bu ne burada? Heriiiif!

KÖYLÜ *(Gelir:)* Ne oldu? Bırak çorbamı içeyim.

KÖYLÜ KADIN *(Çocuğa:)* Anan nerde senin, yok mu? Oğlanmış. Bezler

de pek şık. Bebe üst tabakadan. Getirip kapıya bırakıvermişler, ne günlere kaldık!

KÖYLÜ Alıp besleyip büyüteceğimizi sanıyorlarsa avuçlarını yalarlar. Götür köyün papazına ver gitsin.

KÖYLÜ KADIN Papaz ne yapsın, anasız olmaz bu. Bak, uyanıyor. Alsak n'olur sanki?

KÖYLÜ *(Bağırır:)* Olmaz!

KÖYLÜ KADIN Köşede koltuğun yanına yatırıversem, bir sele yeter, sonra da tarlaya yanımda götürürüm. Bak bak nasıl gülüyor. Kafamızı sokacak bir yerimiz var nasıl olsa, alıyoruz, fazla laf istemez.

(Çocuğu alır içeri, Köylü karşı çıkarak ardından girer. Gruşe ağacın arkasından çıkar, gülmekte, aceleyle ters yöne gider.)

OZAN

Bu keyif ne, ev yolcusu?

ÇALGICILAR

Bir güldü biçare
Anne kazandı kendine, ondan keyfim. Sevdiğim şeyden
Kurtuldum, sevindim.

OZAN

Bu hüzün niye?

ÇALGICILAR

Serbest kaldım, bir başıma, acı geldi.
Soyulmuş gibi
Azalmış gibi.

(Gruşe birazcık gitmiştir ki iki süvarinin mızraklarıyla burun buruna gelir.)

ONBAŞI Orduya tosladın dilber. Nereden geliyorsun? Ne zaman gelmişsin? Düşmanla sakıncalı ilişkin? Nerededir düşman? Ne cins harekâtta bulunuyordur senin arkandan? Tepelerde vaziyet, derelerde vaziyet, paça bağında kuvvet, ne durumda?

(Gruşe dehşetten donmuştur.)

ONBAŞI Korkma, gerekirse geri çekilmeyi de biliriz biz, değil mi kaz kafa? İyi basarım ben geri, hiç sektirmem. Mızrağa ne bakıp duruyorsun? "Asker cephede mızrağım bir an bile elden bırakmaz", talimnamede yazılı, iyi ezberle, taş kafa. Neyse dilber, yol nereye?

GRUŞE Nişanlıma asker ağa, Nukha'dan[54] saray muhafızı Simon Çaçava'ya.

ONBAŞI Simon Çaçava ya, tanımam mı, Arada bir seni yoklamam için anahtarını bırakmıştı bana. Böylece niyetimizin masumiyetini

ifade etmiş olalım. Bak dilber, ben dıştan şakacı da görünsem doğuştan ciddiyimdir, resmen bildiriyorum sana: Senden bir çocuk yapmaklığım gerekiyor.

(Gruşe hafif bir çığlık atar.)

Bak nasıl anladı, kaz kafa? Nasıl tatlı bir çığlık ama? "Önce mercimeği fırına vermeli kumandan. Önce yırtılan bluzu bir değiştirmeli albayım!" gibi yani. Neyse şaka bir yana, kaka bir yana, dilber hatun: Bu civarda bir velet arıyoruz. Buralarda ortaya çıkmış öyle şehirli, yüksek tabakadan, ipek bezlere sarılı bir çocuk duydun gördün mü?

GRUŞE Yoo, hiçbir şey duymadım.

(Gruşe birden döner ve dehşet içinde fırlar geri gelir. Zırhlı süvariler bir bakışırlar, sonra küfürle ardından koşarlar.)

OZAN

Koş can dostu, katil bunlar!
Biçareye koş, biçare! Koştu işte.

ÇALGICILAR

En kanlı çağda bile
İyi insanlar yaşar.

(Gruşe Vachnadze içeri daldığında şişman Köylü Kadın içinde çocuk olan selenin üstüne eğilmiştir.)

GRUŞE Çabuk gizle onu. Zırhlı süvariler geliyor, kapıya ben bırakmıştım, ama benim değil, yüksek tabakadan.

KÖYLÜ KADIN Peki gelenler kim, ne zırhlısı, ne süvarisi?

GRUŞE Fazla sorma. Çocuğu arayan zırhlı süvariler işte.

KÖYLÜ KADIN Benim evimde aranacak bir şey yok. Ama sana bir çift lafım olacak besbelli.

GRUŞE Şu zengin bezlerini çıkar onun üstünden. Bizi ele verir.

KÖYLÜ KADIN Bezler de bezler. Bu evde kararı ben veririm, hem evime pislik getirme, ne diye bıraktın çocuğu, günah değil mi?

GRUŞE *(Dışarı bakar:)* Ağaçların ardından çıktı geliyorlar işte. Keşke kaçmasaydım, üstüme çektim onları. Ne yapsam ki?

KÖYLÜ KADIN *(O da dışarıyı gözler, bir anda dehşete uğrar:)* Aman Allah, zırhlı süvariler!

GRUŞE Çocuğun peşindeler.

KÖYLÜ KADIN Ya içeri girerlerse?

GRUŞE Çocuğu verme. Benim de.

KÖYLÜ KADIN Olur.

GRUŞE Verirsen mızrakla delik deşik edecekler.

KÖYLÜ KADIN Aman isterlerse? Hasat için sakladığım gümüşler var evde.

GRUŞE Verirsen mızrakla deşecekler, diyorum, kendi evinde gözlerinin önünde. Benim çocuğum de.

KÖYLÜ KADIN Olur. Ama ya inanmazlarsa?

GRUŞE Kati söylersen inanırlar.

KÖYLÜ KADIN Başımızı soktuğumuz kulübeyi ateşe verirler.

GRUŞE Bu yüzden çocuk benim diyeceksin işte. Adı Michel. Eyvah, niye söyledim ki sana şimdi?

(Köylü Kadın boyun büker.)

GRUŞE Boynunu büküp durma öyle. Titreme de, anlarlar hemen.

KÖYLÜ KADIN Olur.

GRUŞE Şu "olur" demeyi de kes artık, yetti be. *(Kadını sarsar:)* Kendi çocuğun yok mu senin?

KÖYLÜ KADIN *(Mırıltıyla)* Savaşta.

GRUŞE Belki şimdi o da bir zırhlı süvari olmuştur. Çocuklara mızrak mı saplasın yani? Bir güzel benzetirdin onu: "Evimde o mızrağı savurup durma öyle, bunun için mi büyüttüm seni? Boynunu temizle de ondan sonra konuş ananla."

KÖYLÜ KADIN Doğru, öyle şey yaptırmazdım ona.

GRUŞE Öyleyse söz ver, çocuk benim diyeceksin.

KÖYLÜ KADIN Olur.

GRUŞE Geliyorlar.

(Kapıya vurulur. Kadınlardan ses yok. Zırhlı Süvariler içeri girer. Köylü Kadın yerlere kadar eğilir.)

ONBAŞI Burada işte. Ne demiştim sana? Buna burun derler, burun. Hemen alırım kokuyu. Bir şey soracaktım zatınıza, dilber hanım: Niye kaçtınız benden. Senden ne istediğimi sandın acaba? Bahse girerim bacak aranla ilgili sandın. İtiraf et.

GRUŞE *(Köylü Kadın sürekli eğilip dururken:)* Sütü ocakta bırakıp çıkmıştım. Birden aklıma geldi.

ONBAŞI Ben de sana edepsizce baktığımı sandın diye düşünmüştüm. Hani sanki seninle aşna fişne yapmak istermişim gibi. Böyle, ete buta nasıl bakılır işte, anlarsın.

GRUŞE Öyle bir şey fark etmedim.

ONBAŞI Olabilir de yani, niye olmasın? Kabul et şimdi. Hıyar mıyım ben? Açık söylüyorum bak: Bir yalnız olsak neler geçer aklımdan neler. *(Köylü Kadın'a:)* Senin dışarıda işin yok mu sahi? Tavuklara yem vermek, filan?

KÖYLÜ KADIN *(Birden dizleri üstüne çöker:)* Asker ağa, benim hiçbir şeyden haberim yoktu. Evimi ateşe verme n'olur.

ONBAŞI Ne diyorsun sen kadın?

KÖYLÜ KADIN Benim hiç suçum yok asker ağa. Bu getirmiş kapımın

önüne koymuş, yemin sana.

ONBAŞI *(Çocuğu görür, bir ıslık çalar:)* Vay be, selenin içinde bir ufaklık var taş kafa, bin kuruş kokuyor ucunda. Moruğu al dışarı, sıkı tut, burada sorgu yapılacak, gibime geliyor.
(Köylü Kadın, ses çıkarmadan neferin elinde kuzu kuzu çıkar.)
Senden sormuş bulunduğum veledi buraya getirmişsin işte.
(Seleye doğru gider.)

GRUŞE Asker ağa, o benim. Sizin aradığınız değil o.

ONBAŞI Görürüz bakalım.

(Selenin üstüne eğilir. Gruşe çaresizlik içinde çevresine bakınır.)

GRUŞE O benim çocuğum, benim.

ONBAŞI Bu parlak bezlerle mi?
(Gruşe Onbaşının üstüne atılıp çekmeye çalışır. Onbaşı onu bir yana fırlatır, yine seleye eğilir. Gruşe dehşet içinde çevresine bakınır yine, kalın bir odun parçası gözüne ilişir, son çare alır odunu ve arkadan Onbaşının kafasına indirir, Onbaşı yere yığılır. Gruşe çocuğu kaptığı gibi dışarı fırlar.)

OZAN

Ve kaçıp zırhlı süvarilerden
Yirmi iki gün yol teptikten sonra
Buzlu Janga-Tau eteklerinde [55]
Çocuğu evlat edindi Gruşe Vachnadze.

ÇALGICILAR

Biçare, biçareyi evlat edindi.

(Yarı donmuş bir derenin üstüne çömelmiş Gruşe Vachnadze, çocuğa eliyle su içirmekte.)

GRUŞE

Kimse almadı seni
Ben aldım son çare
Yoktu madem başkası
Kara günde, yoklukta,
Sarıl bana sen de.
Çok taşıdım seni ben
Ayağımda yara
Süt öyle pahalıydı
Öyle sevdim seni.
(Vermem yabana.)
At şu zengin bezleri
Sarıl çaputlara
Vaftiz suyu, içmesi

Eriyen buzlarla.
(Dayan bunlara.)
(Çocuğun üstündeki parlak bezleri çıkarmış, onu çula çaputa sarmıştır.)

OZAN
Ve Gruşe Vachnadze, atlıların önü sıra
Doğu yamacının köylüklerine giden tek geçite
Vardı[3]
Çürük buzul köprüsü, çifte hayat şarkısıydı.
(Bir rüzgâr çıkmıştır. Sabah alacasında buzul köprüsü görünür. Asma köprü, bir halatı kopup sarktığı için uçurum üstünde yarım askıda duruyor. Tüccarlar, İki Erkek ve bir Kadın, köprü önünde kararsız dururken Gruşe çocukla gelir. Adamlardan biri yine de bir değnekle halatı yakalayıp yukarı çekmeye uğraşmaktadır.)

BİRİNCİ ADAM Bekle bakalım hanım kız, bu geçitten geçecek değilsin ya.

GRUŞE Ama benim küçükle doğu yakasında kardeşime gitmem şart.

KADIN Şartmış! Ne demek şart? Benim de karşıya geçmem şart, çünkü Atum'da iki halı satın almam şart, çünkü kocasının ölmesi şart olan bir kadının onları satması şart canım. Ama şart olanı yapabilecek miyim, o kadın yapabilecek mi? Andrey iki saattir halatı yakalamaya çalışıyor, hem yakaladı diyelim, nasıl tutturacağız onu, de bakalım!

BİRİNCİ ADAM *(Kulak kesilir:)* Sss, bir ses var.

GRUŞE *(Yüksek sesle:)* Köprü hepten çürümemiş. Geçmeyi deneyebilirim herhalde.

KADIN Arkamdan şeytan da kovalıyor olsa denemeye kalkmam doğrusu. Niye, çünkü zaten intihar demek.

BİRİNCİ ADAM *(Ünler:)* Hooo!

GRUŞE Ses verme! *(Kadın'a:)* Söyle ona, ses vermesin.

BİRİNCİ ADAM Arkadan sesleniyorlar ama. Belki de yolu kaybettiler.

KADIN Niye ses vermesin ki? Senin bir gocunduğun mu var? Senin peşindeler mi yoksa?

GRUŞE O zaman söyleyeyim. Peşimde zırhlı süvariler var. Bir tanesinin kafasına vurmuştum.

İKİNCİ ADAM Malları saklayın!
(Kadın bir çuvalı kayanın ardına saklar.)

BİRİNCİ ADAM Niye baştan söylemedin? *(Ötekilere:)* Bir yakalarlarsa doğrarlar kızı!

GRUŞE Çekilin, geçeceğim ben.

İKİNCİ ADAM Geçemezsin. Altmda uçurum ikibin kadem[56].

BİRİNCİ ADAM Halatı yakalasak bile olmaz. Elimizle tutalım desek zırhlı süvariler de geçer o zaman.

GRUŞE Çekilin!

(Uzaktan sesler: "Hoooo, ordakiler!")

KADIN Yaklaştılar. Ama çocukla geçemezsin. O zaman kesin çöker köprü. Uçuruma baksana.

(Gruşe aşağıya bakar. Zırhlı süvarilerin sesi yine duyulur.)

İKİNCİ ADAM İkibin kadem.

GRUŞE Gelenler daha korkunç ama.

BİRİNCİ ADAM Hele çocukla hiç olmaz. Senin peşindelerse kendini tehlikeye attın diyelim, ama çocuğu bırak.

İKİNCİ ADAM Çocuğun ağırlığıyla kendisi de daha çok tehlikeye girmiş olur zaten.

KADIN Geçmekten başka çaresi yok besbelli. Çocuğu bana ver, ben saklarım, sen tek başına gir köprüye.

GRUŞE Olmaz. Beraberiz biz. *(Çocuğa:)*
Anca beraber, kanca beraber.
Köprü çürük, evlat
Derin uçurum
Ama yok ki, evlat
Başka yolum.
Aynı geçitten
Geçeceksin
Aynı şerbetten
İçeceksin
Dört lokma bulmuşsak
Üç lokma sana
İri ya da ufak
Elde ne varsa.
Çekilin, deneyeceğim.

KADIN Tanrıyı sınamaktır bu.

(Arkadan sesler.)

GRUŞE Elinizdeki değneği atm n'olur, yoksa onunla halatı yakalar, köprüyü geçip peşime düşerler yine.

(Çocuğu bağrına basarak sallantılı köprüye girer. Kırılacak gibi olunca Kadın bir çığlık koparır. Ama Gruşe sürdürür ve karşı yakaya geçer.)

BİRİNCİ ADAM Geçti, geçti.

KADIN *(Kendini yerlere atıp duaya başlamıştır, kızgın:)* Günaha girdi

işte.

(Zırhlı Süvariler görünür. Onbaşının kafası sarılı.)

ONBAŞI Çocuklu kimse gördünüz mü?

BİRİNCİ *(İkinci Adam değneği uçuruma atarken:)* Evet, orda işte. Ama sizi taşımaz köprü.

ONBAŞI Kaz kafa, bunun hesabını vereceksin.

(Karşı yakadan Gruşe gülerek Zırhlı Süvarilere çocuğu gösterir, yoluna gider, köprü kalmıştır geride. Rüzgâr)

GRUŞE *(Michel'e kol kanat gererek:)* Bu rüzgârdan hiç korkma sakın, o da zavallının biri işte, bulutları sürüklemek zorunda ne yapsın, kendisi de üşür sık sık.

(Kar başlar.)

Bu kar da kötü biri değildir, Michel. Küçük çamları örtüyor ki kışın donup ölmesinler. Hadi sana bir şarkı söyleyeyim de dinle!

(Şarkı söyler:)

Baban zalim eşkıya
Anan etini satar
Ama eğilecek sana
Cümle saygmlar

Kaplanın oğlu
Kır atlara ot verecek
Yılan yavrusu
Annelere ak süt.

3

KUZEY DAĞLARINDA

OZAN

Kızkardeş yedi gün yol tepmişti.
Buzulları, yamaçları aşıp da gelmişti.
Düşünmüştü ki, erkek kardeş görünce
Doğrulup hemen sarılacak da
"Ah bacım, sen misin?" diyecek ona.
"Nicedir bekliyordum. Bu benim sevgili karım.
Bu da çiftliğim, karımla gelen evim barkım.

Onbir atım var, otuzbir ineğim. Otur!
Çocuğunla sofrada karnını doyur."
Şirin bir vadideydi erkek kardeşin evi.
Gelen kızkardeş belli ki, tükenmişti yürümekten.
Erkek kardeş doğruldu.

(Henüz yemeğe oturmuş şişman köylü karı koca. Gruşe, benzi sapsarı, bir uşağın koluna dayanarak çocuğuyla girdiğinde Lavrenti Vachnadze peçetesini boynuna geçirmiştir.)

LAVRENTİ VACHNADZE Nereden böyle, Gruşe?

GRUŞE *(Güçlükle:)* Janga-Tau geçitinden geçtim Lavrenti.

UŞAK Samanlığın önünde buldum. Bir de bebe var yanında.

YENGE Sen git kulaları kaşağıla, hadi.
(Uşak çıkar.)

LAVRENTİ Karım Aniko.

YENGE Nukha'da hizmetçisin sanıyorduk.

GRUŞE *(Ayakta zor duruyor:)* Evet oradaydım.

YENGE İyi bir iş değil miydi? İyidir diye duymuştuk.

GRUŞE Valiyi öldürdüler.

LAVRENTİ Sahi, kargaşalıklar olmuş orada. Teyzen de anlatmıştı hatırladın mı Aniko?

YENGE Bizim burası sakindir. Şehirliler ille bir şey çıkarırlar. *(Kapıya gider, seslenir.)* Sosso, Sosso, çörek fırında biraz daha dursun, işittin mi? Ne cehennemdesin? *(Seslenerek çıkar.)*

LAVRENTİ *(Hafif sesle, çabukça:)* Babası var mı bunun? *(Gruşe olumsuz anlamda başını sallayınca:)* Anlamıştım. Bir şey bulmamız gerek. Aniko pek sofudur.

YENGE *(Dönmüş:)* Ah bu hizmetkârlar! *(Gruşe'ye:)* Çocuklusun?

GRUŞE Evet, çocuğum var. *(Yıkılır, Lavrenti koşup kaldırır.)*

YENGE Amanm, hastalığı da var, ne yapacağız?

LAVRENTİ *(Gruşe'yi sobanın yanındaki sekiye oturtur:)* Otur, otur hele. Halsizlikten besbelli, Aniko.

YENGE Kızıl olmasın da.

LAVRENTİ Öyle olsa lekeler görünürdü. Halsizlik bu, meraklanma Aniko. *(Gruşe'ye)* Oturunca daha iyisin, değil mi?

YENGE Çocuk kendinizin mi?

GRUŞE Benim.

LAVRENTİ Kocasma gidiyormuş.

YENGE Öyle mi? Hadi, yemeğin soğudu. *(Lavrenti oturur yemeğe başlar.)* Etin soğuması iyi gelmiyor sana, yağı donuyor, midene dokunuyor, biliyorsun. *(Gruşe'ye:)* Şehirde değil mi kocan, nerede pe-

ki?

LAVRENTİ Dağlıkta evlenmiş, öyle diyor.

YENGE Haa, dağlıkta. *(Kendisi de yemeğe oturur.)*

GRUŞE Beni bir yere yatırsanız, Lavrenti.

YENGE *(Sorguyu sürdürür:)* İnce hastalıksa[57] hepimize bulaşır. Kocanın çiftliği var mı?

GRUŞE Kocam asker.

LAVRENTİ Ama babadan kalma bir yeri varmış, küçük.

YENGE Savaşta değil mi? Niye değil?

GRUŞE *(Güçlükle:)* Savaşta.

YENGE O zaman dağdaki yere niye gidiyorsun?

LAVRENTİ Kocası savaştan dönünce oraya gelecek.

YENGE Peki niye şimdiden?

LAVRENTİ Beklemek için işte.

YENGE *(Cırtlak sesle bağırır:)* Sosso, çörek n'oldu?

GRUŞE *(Ateşler içinde sayıklar:)* Bir çiftlik. Asker. Beklemek. Otur, ye.

YENGE Eyvah kızıl bu.

GRUŞE *(Sıçrar:)* Evet, çiftliği var.

LAVRENTİ Bence halsizlik bu, Aniko. Şu çöreğe sen bir bakıversen canım.

YENGE İyi de, savaş daha yeni başlamış, öyle diyorlar, ne zaman dönecek yani? *(Yaylanarak çıkarken seslenir:)* Sosso, ne cehenneme gittin? Sosso!

LAVRENTİ *(Hemen doğrulup Gruşe'ye yaklaşır:)* Sana hemen bir yatak yaparız yanda. Gönlü iyidir, bakma, hele yemek bitsin.

GRUŞE *(Çocuğu ona uzatır)* Al!

(Lavrenti sağına soluna bakınaraktan çocuğu alır.)

LAVRENTİ Yalnız pek uzun da kalamazsınız haa. Karım sofu, dedim ya.

(Gruşe yere yığılır. Kardeşi onu kucaklar.)

OZAN

Kızkardeş hastaydı.
Kılıbık ona bakmak zorunda kaldı.
Güz gitti, kış bastı.
Kış hem çok uzun
Hem de kısaydı.
Kimse çakmasın durumu
Fare yemesin çocuğu
Bahar da gelemez oldu.

(Gruşe kapkacak odasında dokuma tezgâhı başında. Yerde oturan çocuk ve kendisi battaniyelere sarınmışlardır.)

GRUŞE *(Dokurken bir yandan da şarkı söyler:)*
Aşk depreşti, düş artık kızım yola
Nişanlı kız düştü aşkın yoluna
Dilendi ağladı, ağladı söyledi:
Sevdalım, can balam
Gittin savaşa tamam
Yürüyorsun da düşmana
En öne atılma
En artta da kalma
Çünkü ön kızıl ateş
Artsa kızıl duman.
Ortalarda durmaya bak
Biraz gölge biraz sancak.
Öncüler hepten gider
Arttaki de alır isabet
Ortadakiler sağ selamet[58].
Kurnaz olacağız Michel. Böcekler gibi arazi olursak, yenge bu evde olduğumuzu bile fark etmez. O zaman karlar eriyene dek kalırız hiç değilse.

(Lavrenti girer. Kızkardeşinin yanına gelir.)

LAVRENTİ Ne bu araba yolcusu gibi sarınmış oturuyorsunuz? Oda çok mu soğuk yoksa?

GRUŞE *(Aceleyle şalını atar:)* Soğuk değil Lavrenti.

LAVRENTİ Çok soğukta çocukla burada kalmanız doğru değil. Aniko kendini suçlar yoksa. *(Sessizlik.)* Papaz çocuğu fazla soruşturmadı inşallah.

GRUŞE Sordu ama hiçbir şey söylemedim.

LAVRENTİ İyi etmişsin. Seninle Aniko üstüne konuşmak istiyorum. Gönlü iyidir de biraz ikirciklidir. Birileri bizim hakkımızda iki çift laf etmeye görsün, hemen korkuya kapılır. Fazla hassas biliyor musun. Bizim sütçü kız bir kere kilisede yırtık çorapla görüldü, o gün bu gündür canım Aniko kiliseye hep yanında iki çift çorapla gider. İnanılmaz bir şey ama aileden geliyor. *(Kulak kesilir)* Burada fare yok değil mi? Emin misin? Varsa burada kalmanız hiç olmaz. *(Tavandan bir su damlaması sesi duyulur)* bu damlayan ne?

GRUŞE Bir fıçı sızdırıyor herhalde.

LAVRENTİ Haa, bir fıçıdandır. – Eee, geleli yarım yıl oluyor nerdeyse değil mi? Aniko'dan söz ediyordum. Zırhlı Süvarileri hiç söylemedim tabii ki, yüreği dayanmaz. Kendine bir yer araman niye mümkün değil, bilmiyor bu yüzden, dünkü takıntıları da oydu. *(Kar suyunun damlama sesi yine kulağa gelir)* Senin askerin kaygısı

onu bir sarmış, deme gitsin. "Ya dönüp de karısını bulamazsa?" diyor, başka bir şey demiyor. "Bahardan önce dönemez," diyorum. Ah canım. *(Damlalar sıklaşır)* Ne zaman döner dersin, senin fikrin ne?

(Gruşe susar.)

Bahardan önce dönmez, sence de elbet, değil mi?

(Gruşe susar.)

Döneceğine de inanmıyorsun galiba artık, ha?

(Gruşe bir şey demez.)

Ama bahar gelip de karlar erirse, geçit de açılır da ondan yani, burada kalamazsın artık, çünkü gelir burada arayabilirler seni, millet de yetim bir çocuk deyip duruyor zaten.

(Düşen damlaların tıngırtıları sürekli yükselmekte.)

Gruşe, damdaki karlar eriyor besbelli, yani bahar geldi.

GRUŞE Evet.

LAVRENTİ *(Hararetle:)* Bak sana ne diyeceğim. Gidecek bir yer arıyorsun ve bir de çocuk var *(Nefes alır)*, demek ki milletin laf etmemesi için bir de koca gerek sana. Ben de bunu düşünerek çaktırmadan soruşturdum, sana nasıl bir koca buluruz diye. Ve bir tane buldum Gruşe. Hemen tepenin üstünde küçük bir çiftlikteki kadınla konuştum, bir oğlu var, kabul etti.

GRUŞE Ama kimseyle evlenemem ki, Simon Çaçava'yı bekliyorum ben.

LAVRENTİ Elbette. Hepsini düşündüm. Sana, birlikte yatacak koca değil, kâğıt üstünde bir koca gerek. Benim bulduğum da öyle biri işte. Bu anlaştığım kadının oğlu ölüm halinde. Harika değil mi? Son nefesini vermekte. Tam istediğimiz gibi: "Tepeyi geçene kadar bir koca!" Ona vardığında son nefesini verecek, sen de dul kalacaksın. Nasıl?

GRUŞE Evet yani Michel için mühürlü sağlam bir kâğıt fena olmaz hani.

LAVRENTİ Bir mühür her işi halleder. Yazılı kâğıdı olmadan İran Şahı bile Şah benim diyemezdi. Hem başını sokacak bir yerin de olur.

GRUŞE Kadın bunu niye yapıyor?

LAVRENTİ Dörtyüz kuruşa.

GRUŞE Nerden buldun o parayı?

LAVRENTİ *(Suçlulukla:)* Aniko'nun süt paraları.

GRUŞE Orada bizi kimse tanımaz. – Tamam, kabul.

LAVRENTİ *(Kalkar:)* Hemen kadına haber göndereyim. *(Hızla çıkar.)*

GRUŞE Michel, başıma ne dertler açtm görüyor musun? Ben armut ağacıyım da ille konsun diye serçeye dalımı kendim uzattım sanki. Neymiş, iyi bir hıristiyan gibi, yerdeki kuru ekmeği yazık olmasın diye kaldırdık bir kenara koyduk işte buyrun. Michel, Nukha'daki o paskalya yortusunda hızla kaçıp çıksaymışım keşke. Aptalım ben.

OZAN

Gelin geldiğinde, güvey ölüm döşeğinde.
Kapıda kaynana bekliyordu, gelin acele etsin diye.
Gelin çocukluydu, nikâh olana dek şahit sakladı onu.
(Bir yanda bir yatak. Cibinlik ardında çok hasta adam kımıltısız yatmakta. Öbür yanda Kaynana Gruşe'yi elinden tutmuş çekiştirerek hızla içeri dalar. Arkalarından çocukla Lavrenti.)

KAYNANA Çabuk çabuk, yoksa nikâhtan önce ölüp gidecek. *(Lavrenti'ye:)* Ama bir de çocuğu olduğundan hiç söz edilmedi.

LAVRENTİ Ne fark eder ki? *(Ölüm döşeğindekini göstererek:)* Aldıracak hali mi var?

KAYNANA Onun evet. Ama benim vücudum bu utancı kaldırmaz. Şerefli insanlarız biz. *(Ağlamaya başlar.)* Benim Yussup çocuklu kadınla evlenmeye mecbur muydu?

LAVRENTİ Tamam tamam, ikiyüz kuruş fazla veriyorum. Çiftlik sana kalacak, o yazılı, ama gelinin de iki yıl burada oturma hakkı var.

KAYNANA *(Gözünü kurularken:)* Cenaze masrafını bile zor karşılar. Gelin bana işte biraz el uzatırsa ne âlâ. Keşiş nereye kayboldu şimdi? Mutfak penceresinden tüymüştür. Yussup'un ölüm halinde olduğunun kokusunu alırlarsa bütün köye rezil oluruz, hay Allah. Ben bulup getiririm onu, ama çocuğu görmesin sakın.

LAVRENTİ Ben göstermem ona, tamam da, niye rahip değil de keşiş?

KAYNANA Bu da rahipten aşağı kalmaz. Yalnız hata edip paranın yarısını nikâhtan önce verdim, o da parayı bulunca meyhaneye koştu tabii. Allah vere de... *(Fırlar çıkar.)*

LAVRENTİ Rahip parasından kırptı sefil. Ucuz bir keşiş buldu.

GRUŞE Eğer yine de gelecek olursa Simon Çaçava'yı buraya gönderirsin, değil mi?

LAVRENTİ Tabii. *(Hastayı işaretle:)* Bir bakmayacak mısın?
(Michel'i almış olan Gruşe "hayır" anlamında başını sallar.)
Hiç kımıldamıyor. İnşallah geç kalmamışızdır.
(Kulak verirler.
Öte yanda komşular doluşur, bir bakınırlar ve duvar kenarına dizilirler,

öyle ki yatak tarafına da bir duvar olmuşlar, ama bir kapı girişi bırakmışlardır. Hafif sesle dua mırıldanmaya başlarlar. Kaynana, Keşişle döner. Sıkıntılı bir şaşkınlıkla konukları selamlar.)

KAYNANA Birkaç dakikanızı alacağım. Oğluma gelin şehirden geldi, yıldırım nikâhı kıyılacaktır. *(Keşişle yatak bölmesine geçer.)* Senin ortalığa yayacağını bilmiştim. *(Gruşe'ye:)* Nikâh hemen kıyılabilir. Evrak burada. Ben ve gelinin erkek kardeşi[16]... *(Çocuğu çabukça Gruşe'den almış olan Lavrenti kendini arkada gizlemeye çalışıyor. Bunun üzerine Kaynana ona "kaybol" işareti yapar)* Ben ve gelinin şimdi gelecek olan erkek kardeşi nikâh şahitleriyiz. *(Gruşe Keşişin önüne eğilmiştir. Yatağa yaklaşırlar. Kaynana cibinliği kaldırır. Keşiş Latince[59] nikâh duasını kıraat etmeye başlar. Bu sırada Kaynana, ağlamasın diye çocuğa bu töreni göstererek oyalamaya çalışan Lavrenti'ye görünmemesini işaret eder. Bir an Gruşe çocuğu aranır, Lavrenti de çocuğun eliyle ona el eder.)*

KEŞİŞ Kocana sadık, uysal ve iyi bir eş olmaya ve ölüm sizi ayırana kadar[60] bağlı kalmaya hazır mısın?

GRUŞE *(Gözü çocukta:)* Evet.

KEŞİŞ *(Can çekişene:)* Sen de ölüm sizi ayırana kadar karına iyi ve müşfik bir koca olmaya hazır mısm?

(Can çekişenden hiç ses yok. Keşiş soruyu yineler, sonra etrafına bakınır.)

KAYNANA Hazır elbet. Duymadın mı, "evet" dedi.

KEŞİŞ İyi, evlilik akdolunmuştur, ilan edelim öyleyse; peki mukaddes yağla ölüye son hizmetimizi[61] yapmayacak mıyız?

KAYNANA Yok öyle şey. Nikâh zaten tuzluya oturdu. Ben şimdi misafirlere bakacağım. *(Lavrenti'ye:)* Yediyüz demiştik, değil mi?

LAVRENTİ Altıyüz. *(Parayı öder.)* Ben misafirlere pek görünmeyeyim, ahbaplığa da hiç niyetim yok. Hadi elveda Gruşe, dul bacım beni ziyarete gelecek olursa karımdan güzel bir "hoş geldin" duyacaktır, yoksa bozulurum.

(Çıkar. Soldaki nikâh konukları o geçerken şöyle bir bakarlar.)

KEŞİŞ Peki bu çocuk ne, sormak münasipse?

KAYNANA Çocuk mu var ki? Çocuk mocuk görmüyorum ben. Sen de görmüyorsun. Tamam mı? Yoksa benim de meyhanede tezgâh arkasında olup bitenleri göreceğim tutar. Gel hadi. *(Gruşe çocuğu yere oturtup sus pus bıraktıktan sonra sola geçerler. Gelin komşulara tanıştırılır.)* Bu benim gelinim. Aslan Yussup'uma hayattayken yetişti neyse.

KADINLARDAN BİRİ Bir yıldır yatıyor, değil mi? Daha benim Vasili

askere alınırken uğurlamada vardı.

ÖTEKİ KADIN Bir çiftlik için ne felaket, mısır tarlada, çiftçi yatakta! Böyle çekeceğine bir an önce kurtulsa bari. Yani.

BİRİNCİ KADIN *(İçten:)* Başta askerlikten kurtulmak için numara zannetmiştik, malum. Ama şimdi gitti gider!

KAYNANA Buyrun, oturun, çörek geliyor. *(Kaynana Gruşe'ye işaret eder, ikisi yatak bölmesine geçip yerdeki çörek tepsilerini alırlar. Konuklar, Keşiş de aralarında, yere oturup hafif sesle sohbete geçerler.)*

BİR KÖYLÜ *(Bir şişe içki çıkarıp kendisine ikram eden Keşiş'e:)* Bir de çocuk var diyorsunuz ha? Yussup'la nasıl olmuş ki bu iş?

BİR KADIN Neyse ne, kızın şansı varmış da o durumda gene başgöz ettiler.

KAYNANA Hemen dedikoduya başladınız, bir yandan da matem çöreğini tıkınıyorsunuz bile, eğer bugün ölmezse yarın yine yapılacak.

GRUŞE Ben yaparım.

KAYNANA Dün süvariler geçerken kim bunlar diye dışarı çıktım, bir de girdim, öldü ölecek. O yüzden haber gönderdim size. Fazla sürmez. *(Kulak verir.)*

KEŞİŞ Muhterem düğün ve dahi matem cemaati! Hem bir cenaze hem de bir gerdek yatağının[62] başucunda olmakla ve çünkü hatun kişi aile ocağma, er kişiyse kara toprağa girmekle hissiyata gark oluyoruz. Güvey yundu yıkandı bile, gelinse diken üstünde. Çünkü gerdek yatağında yatan son arzu, pek manalı. Ah işte muhteremler, insanların kaderi, biri şöyle biri böyle. Biri başını sokacak bir ev uğruna ölüp giderken, öbürü bedenin geldiği toprağa dönmesi[63] için evleniyor, amin.

KAYNANA *(Dinlemiştir:)* Hıncını alıyor. Ucuzunu tutarsan böyle olur işte, hepsi aynı. Pahalısı adam gibi oluyor. Sura'da biri var, aziz mübarek, ama anasının nikâhını ister besbelli. Böyle elli kuruşluk din adamından ne umulur, imanı bile elli kuruşluktur işte. Meyhanede enseleyip getirirken, orada bile nutuk çekiyordu: "Savaş bitti, barıştan korkun!" diye. İçeri girelim.

GRUŞE *(Michel'e bir çörek verir:)* Çöreği ye güzel güzel otur Michel. Biz de artık muteber kişi olduk.

(Dışarıdaki konuklara yine çörek tepsileri taşırlar. Can çekişen, cibinliğin ardında dikilmiş, kafasını dışarı çıkarıp ikisini izlemekte. Sonra kafasını çekip yatar yine. Keşiş iki şişe daha çıkarıp yanında oturan köylüye sunmuştur. Keşişin sırıtarak el ettiği üç çalgıcı içeri girer.)

KAYNANA *(Çalgıcılara:)* Ne geldiniz o aletlerle buraya?

ÇALGICILAR Anastasius biraderimiz *(Keşişi gösterirler)* burada düğün

oluyor dedi de.

KAYNANA Ne, bir de bu üçünü mü getirdin başıma? İçerde can çekişen biri yatıyor, duydunuz mu?

KEŞİŞ Hah, sanatkâr için ne cazip bir iş! Biraz bastırılmış saadet musikisi ve de biraz sulu matem musikisi.

KAYNANA Nasıl olsa gelmişsiniz tıkınacaksınız, bari çalın.

(Çalgıcılar salata bir şeyler çalarlar. Kadınlar çörek ikramında.)

KEŞİŞ Borucu bebe zırıltısı yapıyor da, davulcu, senin yediğin herze ne öyle?

KEŞİŞİN YANINDAKİ KÖYLÜ Gelin ortaya çıksa da biraz bacak şıkırtısı yapsa ya?

KEŞİŞ Bacak şıkırtısı mı yoksa iskelet takırtısı mı?

KEŞİŞİN YANINDAKİ KÖYLÜ *(Şarkı söyler:)*

Kıçı oynak kız varmış moruğa
Demiş: önce nikâh kıy amca
Kıyılmış da şakadan
Kız dönüvermiş kıçını sonra
Yak ölüsüne şamdan.

(Kaynana sarhoşları kovalar atar dışarı. Müzik kesilir. Konuklar durgunlaşır.)

KONUKLAR *(Yüksek sesle:)* Duydunuz mu, büyük prens tahta dönmüş! – Ama prensler ona düşman. – Haa, İran Şahı onun emrine koca bir ordu vermiş, Gürcistan'da duruma hakim olsun diye, yaa. – Nasıl olur? İran Şahı, büyük prensin baş düşmanı canım! – Ama Şah, kargaşalığın da düşmanı. – Her neyse, savaş bitti ya. Bizim askerler dönmeye başladı bile.

(Gruşe çökerek tepsisini elinden düşürür. Çörekleri toplamada yardım ederler ona.)

BİR KADIN *(Gruşe'ye:)* Fenalık mı geldi? Sevgili Yussup'a heyecanlandın ondandır. Otur biraz dinlen canım.

(Gruşe sendeleyerek ayakta durur.)

KONUKLAR Her şey eski düzenine döner yine neyse. – Yalnız savaş tazminatı diye vergileri yükseltirler.

GRUŞE *(Sayıklar gibi:)* Biri askerler döndü mü dedi?

BİR ADAM Ben dedim.

GRUŞE Olmaz.

BİRİNCİ ADAM *(Bir Kadın'a:)* Aldığın şalı göster! Bir askerden satın aldık. Acem işi.

GRUŞE *(Şalı inceler:)* Buradalar. *(Doğrulur, öne çıkar, dua etmek için diz üstü çöker. Zincirin ucundaki gümüş haçı bluzunun içinden çıkarıp öper.)*

KAYNANA *(Konukların susup Gruşe'ye baktıklarını görünce:)* Neyin var senin? Misafirlerle ilgilensene. Şehirdeki rezilliklerden bize ne?

KONUKLAR *(Gruşe, alnı yerde öylece kaldığı için, yine yüksek sesle lafa başlarlar:)* Acem malı eğer bulunuyor askerlerde, bazıları koltuk değneğiyle değiş tokuş ediyorlar. – Üsttekilerden yalnız bir taraf kazanıyor savaşı, ama askerler hangi taraftan olursa olsun kaybediyorlar. – Neyse, yine de iyi ki bitti. Hiç değilse kimseyi askere alamazlar artık. *(Yataktaki Köylü doğrulmuş can kulağıyla dinlemekte.)* Şimdi artık iki hafta havalar iyi gitsin yeter. – Armutlar bu yıl hiç tutmamış.

KAYNANA *(Çörek ikram ediyor:)* Biraz daha alın çörekten. Afiyet olsun. Daha bolca var. *(Kaynana boşalmış tepsi ile içeri girer. Hastayı fark etmez, dolu bir çörek tepsisini almak için eğilir.)*

KÖYLÜ Daha ne kadar çörek tıkacaksın boğazlarına? Para mı sıçıyoruz burda?

(Kaynana doğrulup döner, onu görünce aklı başından gider. Köylü cibinlikten dışarı uzanır.)

BİRİNCİ KADIN *(Öbür yanda Gruşe'ye dostça:)* Hanım kızın cephede kimsesi mi var?

ADAM Şimdi iyi haberi aldı, dönüyorlar ne güzel, değil mi?

KÖYLÜ Aptal aptal bakıp durma. Karı diye başıma sardığın yaratık nerede?

(Yanıt alamayınca yataktan fırlar, hasta gömleğiyle sallanaraktan Kaynananın yanından geçip öbür yana çıkar. Kaynana, elinde çörek tepsisi, tir tir titreyerek onu izliyor.

KONUKLAR *(Görürler. Çığlık çığlığa:)* Aman Allah! Yussup bu! *(Herkes ayağa fırlamıştır. Kadınlar kapıya koşarlar. Gruşe, hâlâ diz üstü, başını çevirir, Köylüye bakakalır.)*

KÖYLÜ Matem yemeği ha? Pek layıktır size! Hadi defolun yoksa ben yapacağımı bilirim.

(Konuklar hızla dağılıp giderler.)

KÖYLÜ *(Gruşe'ye, bozuk:)* Hesabında bu yoktu, değil mi?

(Gruşe'den ses çıkmayınca döner, Kaynananın elindeki tepsiden bir mısır çöreği alır.)

OZAN

Tam rezalet! Gelin bir baktı ki kocası hayatta!
Gündüz bir çocuk var, geceyse bir koca.
Bir de sevgili, akşam sabah yolda.
Karı koca öyle durmuş bakar, oda dersen dar.

(Köylü yatak tarafında yüksek bir banyo teknesinin içine çıplak oturmuş, Kaynana bir kazandan su alıp üstüne döküyor. Gruşe öbür yanda hasır

düğümüyle oynayan Michel'in yanına çökmüş durmakta.)

KÖYLÜ Onun işi bu, senin değil. Ne cehennemde gene?

KAYNANA *(Ünler:)* Gruşe! Ağa seni istiyor.

GRUŞE *(Michel'e:)* Bak iki delik daha var, onları da ör.

KÖYLÜ *(Gruşe gelince:)* Sırtımı fırçala!

GRUŞE Ağa kendi yapamaz mı sanki?

KÖYLÜ "Ağa kendi yapamaz mı"ymış! Al şu fırçayı hadi! Karım mısın, yabancı mı? *(Kaynanaya:)* Su soğuk!

KAYNANA Gidip sıcak su getireyim.

GRUŞE Ben giderim.

KÖYLÜ Sen dur! *(Kaynana gider.)* Bastır iyice! Numara da yapma, kim bilir kaç tane çıplak adam görmüşsündür. Veledin gökten düşmedi ya.

GRUŞE Çocuk keyiften olmadı, ağanın kastı buysa.

KÖYLÜ *(Sırıtarak bakar ona:)* Hiç de öyle görünmüyorsun.

(Gruşe keseyi bırakıp çekilir. Kaynana gelir.)

KÖYLÜ Başıma bir nazenin sarmışsın ki tam soğuk nevale!

KAYNANA İçi istemiyor demek ki.

KÖYLÜ Dök, ama yavaş. Yandım! Azar azar döksene. *(Gruşe'ye:)* Şehirde bir şeyler olmadıysa şaşarım, burada ne işin var yoksa? Ama bıraktım bunu. Evime getirdiğin velede de bir şey dediğim yok. Ama senle böyle giderse sabrım taşıyor. Böyle tabiat mı olur? *(Kaynanaya:)* Daha dök! *(Gruşe'ye:)* Senin asker dönecek de olsa sen evlisin artık.

GRUŞE Evet.

KÖYLÜ Ama senin asker dönmeyecek, unut onu.

GRUŞE Olur.

KÖYLÜ Bok olduk be! Hem bir karı var hem yok. Yatakta yatıyorsun, yoksun. Senin yerine başkasını da sokamıyorum yatağa. Sabah erken tarlaya geberik gidiyorum, akşam olup yattım mı gözlerim kapanmıyor. Allah sana dişilik vermiş, ne yapıyorsun onu? Toprağım yetmez ki şehirden bir metres tutayım, üstelik taa oralara. Karı dediğin tarlaya tohum atacak, yatakta bacağını açacak, bizim kitabımız böyle yazar. İşittin mi?

GRUŞE Evet. *(Hafif sesle:)* Seni bok etmeye hakkım yok.

KÖYLÜ Hakkım yokmuş. Döksene! *(Kaynana sıcak su döker:)* Yandım!

OZAN

Çamaşıra gider, bir dere boyuna
Bakar suya görürdü, sararan solan yüzünü
Akıp giden ayla[64].
Doğrulunca da, çamaşır sıkmaya

Sesi yankılanırdı akça ağaçlardan, derine kaçan o sesi
Akıp giden ayla.
Arttıkça arttı kaçışla soluk, gözyaşıyla ter aktı döküldü
Akıp giden ayla, büyüdü çocuk.

(Bir dere kenarında Gruşe oturmuş çamaşırları suya batırıyor. Biraz uzakta çocuklar. Gruşe Michel'le konuşmakta.)

GRUŞE Sen de onlarla oyna istersen Michel, ama en küçüksün diye seni ezmelerine izin verme.
(Michel başını sallar ve çocukların arasına gider. Oyun oynarlar.)

EN BÜYÜK OĞLAN Hadi kelle uçurma oynayalım. *(Şişman bir çocuğa:)* Sen prens oluyorsun, güleceksin. *(Michel'e:)* Sen de valisin. *(Bir kıza:)* Sen valinin karısısın, kelle gidince ağlayacaksın. Kelle uçuran benim. *(Tahta kılıcı gösterir:)* Bununla. Önce vali saraya getiriliyor. Önde prens. En son valinin karısı geliyor.
(Grup dizilir, Şişman Çocuk önden gider, güler. Sonra Michel ile En Büyük Oğlan, ardında Kız, ağlıyor.)

MİCHEL *(Durur:)* Ben de kelle uçuracağım.

EN BÜYÜK OĞLAN Onu ben yapıyorum. Sen en küçüksün. Vali en kolayı. Diz üstü çöküp kelleni uzatacaksın, o kadar.

MİCHEL Kılıç da isterim.

EN BÜYÜK OĞLAN Kılıç bende. *(Michel'e bir tekme atar.)*

KIZ *(Gruşe'ye seslenir:)* Oyuna katılmıyor ama.

GRUŞE *(Güler:)* Ördek yavrusu iyi yüzer de ondan.

EN BÜYÜK OĞLAN Gülmeyi biliyorsan prens ol.
(Michel başını sallar.)

ŞİŞMAN ÇOCUK En iyi ben gülerim. Sen kestir önce kelleni, sonra sen kes, sonra da ben.
(En Büyük Oğlan istemeye istemeye kılıcı Michel'e verir ve diz çöker. Şişman oturmuş kıçına vura vura kahkahalar atıyor. Kız fena halde zırlıyor. Michel kocaman kılıcı savurarak keser kelleyi ama yere düşer.)

EN BÜYÜK OĞLAN Off! Ben sana gösteririm nasıl vurulurmuş!
(Michel kaçar, çocuklar kovalar. Gruşe onlara bakıp gülüyor. Döndüğünde bir de bakar ki derenin karşı yamacında asker Simon Çaçava duruyor. Hırpalanmış bir üniforması var.)

GRUŞE Simon!

SİMON Gruşe Vachnadze mi bizzat?

GRUŞE Simon!

SİMON *(Resmi:)* Tanrının selamıyla ve sağlıkla genç bayan.

GRUŞE *(Neşeyle fırlar ve yerlere dek eğilir:)* Asker beyimize tanrının selamıyla. Ve sağ salim döndüğü için şükürler olsun.

SİMON Daha tatlı balıklar bulunca beni yemekten vazgeçtiler, demiş Çitari.

GRUŞE Mutfak hizmetçisi, yiğitlik, demiş; kahramansa, talih, demiş sadece.

SİMON Eee, burada vaziyetler nasıl? Kış dayanılır geçti mi, komşu iyi miydi?

GRUŞE Kış biraz zorluydu, komşuysa her zamanki gibi, Simon.

SİMON Sormaya izin var mıdır acaba: Malum kişi çamaşır yıkarken ayağını suya sokma adetini sürdürmekte midir hâlâ?

GRUŞE Çalılıklardaki bir çift göz yüzünden cevap "hayır".

SİMON Küçük bayan bir erden söz ediyor. Oysa karşısında mutemet rütbeli biri durmakta.

GRUŞE Yani 200 kuruş demek, değil mi?

SİMON Ve lojman hatta.

GRUŞE *(Gözünde yaşlar toplanır:)* Garnizonun arkasında hurma ağaçları içinde hani?

SİMON Aynen. Bakıyorum gözden kaçmıyor.

GRUŞE Kaçmaz.

SİMON Unutmamışlar da.

(Gruşe başını sallar.)

Yani nasıl derler, kapı hâlâ menteşesinde?

(Gruşe suskun bakar ve olumsuzca başını sallar.)

Ne demek yani? Bir sorun mu var?

GRUŞE Ben bir daha Nukha'ya dönemem Simon. Olan oldu.

SİMON Ne oldu?

GRUŞE Nasıl olduysa bir zırhlı süvariyi yere devirdim.

SİMON Gruşe Vachnadze bunu yaptıysa bir nedeni vardır.

GRUŞE Simon Çaçava, soyadım da eskisi gibi değil artık.

SİMON *(Bir suskunluktan sonra:)* Anlamadım.

GRUŞE Kadınların soyadı ne zaman değişir Simon? Bak anlatayım. Bizim aramızda değişen bir şey yok, bizim için o zaman nasılsa yine öyle, inan bana.

SİMON Bizim aramızda değişen bir şey yok ama bir şey değişmiş, nasıl oluyor?

GRUŞE Böyle ayaküstü, arada da dere varken nasıl anlatayım, şu köprüyü dolanıp bu yana geçemez misin?

SİMON Gereği de yoktur belki artık.

GRUŞE Var, hem de nasıl. Geç gel hadi Simon, çabuk!

SİMON Dönmekte geciktik mi demek istiyor küçük bayan?

(Gruşe çaresizce ona bakar, gözyaşları boşanır. Simon önüne bakar kalır. Bir dal parçası almış yontmaktadır.)

OZAN

Neler neler söylenir de, neler neler vardır susarlar.
Gelmiştir askerimiz. Nerden gelmiştir peki, söylemez.
Askerin neydi sustuğu:
Sabahla başladı kavga, kana bulandı öğlen.
Önümde düştü bir, ardımda düştü iki, üçüncü yanımda.
Çiğnedim ilkini, ikinciyi geç, üçüncüyü yüzbaşı vurdu.
Demirdi bir kardeşimi öldüren, öteki kardeşimi bir duman.
Ensemden ateşler yağıyordu, ellerim eldivenin içinde donar,
ayak parmaklarım çorabm.
Yediğim kavak tomurcuğu, akça ağaç çorbası içtiğim,
taş üstünde uyudum, suda yattım[65].

SİMON Otların içinde bir külah görüyorum. Çocuk da mı oldu yoksa?

GRUŞE Oldu Simon, nasıl gizleyebilirim ki, ama tasalanma, benim değil.

SİMON Rüzgâr bir çıkmaya görsün, demişler, her yarıktan eser. Bayan bir şey demesin artık.
(Gruşe önüne bakar ve susar.)

OZAN

Hasret vardı, yok muydu, ama beklenmedi tam.
Yeminler bozuldu. Nedenleri söylenmez.
Gruşe'nin neydi sustuğu:
Vuruşurken savaşta sen, asker
Kanlı savaşta, acı savaşta
Bir çocuk gördüm çaresiz
Yüreğim atlayıp geçmez.
Yardım etmek zorundaydım, kim zavallıysa
Eğilip almam gerekti kuru ekmeği
Benim olmayana bile vermem gerekti
Kendimi.
Yardım etmemek olmaz.
Susuz ne yapar küçük fidan?
Kaybolur küçük dana, uyursa çoban
Ve çığlığı duyulmaz!

SİMON Sana verdiğim haçı geri ver. Ya da at gitsin dereye. *(Gitmeye davranır.)*

GRUŞE *(Ayağa kalkmıştır:)* Simon Çaçava, dur gitme, benim çocuğum değil, benim değil! *(Çocukların bağrışmasını duyar.)* Ne var çocuklar?

SESLER Askerler gelmiş. Michel'i götürüyorlar!

(Gruşe'nin aklı başından gider. Michel ellerinde, iki Zırhlı Süvari ona doğru gelirler.)

ZIRHLI SÜVARİLER Gruşe sen misin? *(Gruşe başını sallar.)* Bu senin çocuğun mu?

GRUŞE Evet. *(Simon çeker gider)* Simon!

ZIRHLI SÜVARİLER Senin koruman altındaki bu çocuğun vali Georgi Abaşvili ile zevcesi Natella Abaşvili'nin çocuğu Michel Abaşvili olduğu şüphesinden dolayı, mahkeme emriyle onu şehre götürüyoruz. İşte mühürlü evrak. *(Çocuğu götürürler.)*

GRUŞE *(Haykırarak arkalarından koşar:)* Bırakın n'olur, benim o!

OZAN

Atlılar götürdü çocuğu, o herşeyiydi. Talihsiz kız ardı sıra gitti
şehre, tehlikeli.
Doğuran kadın geri istedi çocuğu. Taşıyan kadın bir suçlu;
Kim verecek yargıyı, kimin olacak çocuk?
Yargıç kim olacak, iyi mi, kötü mü?
Şehir yanıyor. Yargıç kürsüsünde Azdak.

4

YARGICIN ÖYKÜSÜ

OZAN

Yargıcı anlatalım şimdi:
Nasıl yargıç oldu, nasıl hüküm verdi, ne mene bir yargıçtır.
Büyük prensin devrildiği o ayaklanma sabahı paskalyada
Hani çocuğumuzun babası Vali Abaşvili'nin kellesi gitmişti ya
O sabah Köy Kâtibi Azdak, odunlukta bir kaçak bulup eve
saklamıştı.

(Paçavralar içinde ve zilzurna sarhoş Azdak, ihtiyar bir dilenciyi evine sürüklemekte.)

AZDAK Beygir misin be, soluyup durma. Nisan sakağısı gibi kaçınca polis de acır mı sanıyorsun? Adam gibi dur diyorum sana. *(Evin duvarından içeri dalacak gibi sarsak giden ihtiyarı tekrar yakalar.)* Otur şuraya zıkkımlan, al bir parça peynir. *(Paçavralar arasındaki bir kutuyu karıştırıp peynir çıkarır, dilenci iştahla yemeye başlar.)* Nicedir bir şey yemedin ha? *(İhtiyar homurdanır.)* Ne öyle deli gibi ka-

çıyordun bok herif? Polisin seni göreceği yoktu ki.

İHTİYAR Mecburdum.

AZDAK Öd belası ha? *(İhtiyar anlamamış gözlerini dikip bakar.)* Donuna mı ediyordun? Korku yani, korku? Neyse, büyük prens gibi ya da domuz gibi ağzını da şapırdatma öyle! Hiç kaldıramam. Asaletpenah pisliğin ancak bir tanesine dayanılır, Tanrı öyle yarattı numarasma. Sen çekilmezsin ama. Bir mahkeme başkanı duymuştum, sırf havasını atmak için çarşıda yemek yerken osururmuş. Senin yiyişine bakınca da aklıma kötü şeyler geliyor. Niye hiç konuşmuyorsun sahi? *(Birden sert:)* Elini göster hele![66] Duymadın mı, elini göster elini! *(İhtiyar, elini çıkarıp kaygıyla uzatır.)* Bembeyaz. Dilenci filan değilsin demek! Sahtekârlık, gezginci madrabaz! Ben de doğru dürüst biriymişsin gibi seni polisten saklıyorum. Toprak ağasıysan ne diye kaçıyorsun ki, ağasın belli, hiç inkâra kalkma, suratından akıyor suçluluk! *(Kalkar.)* Defol! *(İhtiyar şaşkın bakar.)* Ne duruyorsun daha, köylü dayakçısı!

İHTİYAR Takip ediliyor, bendeniz, dikkati âlinize, bir teklifim arz.

AZDAK Neymiş ne? Teklif mi arz ediyormuşsun? Şuna bak, rezaletin daniskası! Teklifi varmış! Kan emici sülük kan kokusu aldı teklif getiriyor. Defol dedim!

İHTİYAR Pozisyonu idrak, ikna gerek. Bir gece için yüzbin kuruş, tamam?

AZDAK Ne? Beni satın alabileceğini mi sanıyorsun sen? Yüzbin kuruşa ha? Boktan bir çiftlik parçası. Yüzelli bin olsa neyse. Para nerde?

İHTİYAR Bittabii olmaz yanımda. Ama göndermek, mutlaka, şüphe hayır.

AZDAK Şüphe evet, hem de çok! Defol hadi!

(İhtiyar ayağa kalkar, kapıya doğru sendeleyerek gider. Dışarıdan bir ses.)

SES Azdak!

(İhtiyar hemen döner, karşıdaki köşeye gidip siner.)

AZDAK *(Seslenir:)* Müsait değilim. *(Kapıya gider:)* Yine ortalığı mı kolluyorsun Şauva?

POLİS ŞAUVA *(Kınamalı:)* Yine bir tavşan yakalamışsın Azdak. Bir daha olmayacak diye bana söz vermiştin?

AZDAK *(Çok ciddi:)* Anlamadığın şeylerden konuşma Şauva. Tavşan çok tehlikeli ve zararlı bir hayvandır, bitkileri kemirir, özellikle de yabani ot denenleri, bu yüzden kökü kazınmalıdır.

POLİS ŞAUVA Azdak, beni dehşete düşürüyorsun. Senin için gerekeni yapmazsam işimden olurum. Oysa iyi kalplisindir, biliyorum.

AZDAK İyi kalpli filan değilim. Akıllıyım ben, akıllı, kaç kere söyleyeceğim sana?

POLİS ŞAUVA *(Kurnaz:)* Bilmem mi hiç Azdak. Üstün bir insansmdır sen, kendin de söylüyorsun; e o zaman ben cahil bir mümin olarak sana soruyorum: Prensin bir tavşanı çalınmışsa, ben de polissem, o kâfiri ne yapmam gerekir?

AZDAK Utan utan Şauva! Orada durmuş bana soru soruyorsun, oysa soru sormak, ırza geçmenin en şiddetlisidir. Diyelim sen bir hatunsun, Nunovna'sm mesela, mekruh yaratık, ve tutup Nunovna olarak bana kalçalarını gösteriyorsun, bir de soruyorsun, bu kalçalar bana batıyor, ne yapmam gerekir? Bunu yapana masum denir mi? Asla. Ben tavşan yakalıyorum, sense insan yakalıyorsun. Oysa insanı tanrı kendi sureti olsun diye yaratmış[67], tavşanı değil ama. Ben tavşan yiyenim, sense insan yiyensin Şauva, tanrı bunun hesabını sorar. Şauva, eve dön ve tövbe istiğfar et. Yok, dur, sana verecek bir şeyim var galiba. *(Tir tir titreyerek arka köşede duran İhtiyara bakar.)* Haa, yokmuş. Hadi yürü eve, tövbe etmene bak. *(Kapıyı yüzüne çarpar)* Şaştın değil mi? Seni ele vermedim diye şaştın. Ama bu herife günahını vermem, çok bozuluyorum ona. Hem polisin önünde titremesene. Bu yaşa gelmişsin, ne bu ödleklik? Hadi peynirini bitir, ama yoksullar gibi yemeğe bak, yoksa hemen enselerler. Yoksul nasıl davranır, onu da mı ben göstereceğim sana? *(İhtiyarı bastırıp yere oturtur, peynir parçasını eline verir)* Şu sandık, masadır. Dirseklerini masaya daya ve tabakta peynire yumul, her an elinden alacaklarmış gibi tutacaksın ve peynire fena halde bakacaksın, çünkü her güzel şey gibi o an yok oluverir. *(İhtiyara bakar)* Senin peşindeler, bu iyi bir not senin için, ama ya yanılıyorlarsa, ne bileyim ben? Bir keresinde Tiflis'te bir toprak ağasını asmışlardı, bir Türk'ü[68]. Köylülere ürünün yarısını değil sadece çeyreğini veriyormuş, vergiyi ise zorla iki misli alıyormuş, herif bütün bu zulmünü hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak kesinlikle kanıtlamıştı. Ama onu yine de bir caniyi asar gibi asmışlar, ama niye, sırf Türk olduğu için[69] asmışlar, başka sebepten değil. Türk olup olmamak adamın elinde mi? Adaletsizlik bu. Hiç yoktan gitmiş adam ipe. Sonuç: Sana güvenemem.

OZAN

Böylece Azdak, bir gece tuttu dilenciyi.
Meğer herif gerçekten o cani büyük prensmiş
Utandı Azdak, kendini suçladı, koştu dedi polise
Nukha'ya götür beni, mahkeme önüne.

(Mahkeme avlusunda üç Zırhlı Süvari oturmuş içiyorlar. Bir direğe yargıç cüppeli bir adam asılmış. Azdak girer, kelepçeli ama Şauva'yı kendisi sürüklüyor.)

AZDAK *(Haykırır:)* Büyük prensin kaçmasına yardım ettim ben, o büyük hırsızın, o büyük katilin! Açık bir mahkemeyle herkes önünde adalet adına yargı istiyorum, hüküm istiyorum!

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Bu zır saksağan kim?

POLİS ŞAUVA Bizim köyün yazıcısı Azdak.

AZDAK Ben sanığım, hainim, damgalıyım! Rapor et düztaban, büyük prensi, yani o büyük haydutu, oymuş meğer sonradan öğrendim, yanlışlıkla evimde yatırdığım için, zincire vurulup başkente getirilmemi istedim senden. Bak, damgalanan nasıl kendi kendini suçlarmış! Her şeyin açıklığa kavuşması için benimle bütün gece buraya yürüyesin diye seni nasıl zorladım, aynen rapor et.

POLİS ŞAUVA Hep tehditle yapıyorsun Azdak, hiç hoş değil.

AZDAK Kes gaganı Şauva, anlamazsın sen. Seni aşıp geçecek yeni bir dönem geldi, bittin sen, polislere iş yok artık, pöff! Her şey tahkik edilip ortaya çıkarılacak. İşte burada biri çıkıp kendisi başvuruyor, niye, çünkü halktan kaçamazsın. *(Şauva'ya:)* Köşkerler sokağı boyunca nasıl haykırdığımı rapor et. *(Yan gözle Zırhlı Süvarilere bakarak aynı şeyi yine yapar:)* "Büyük haydutu bilmemezlikten kaçırdım, un ufak edin beni kardeşler!" Herkesten önce kendim çıktım böylece.

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Ne cevap verdiler sana peki?

ŞAUVA Kasaplar sokağında teselli etmeye çalıştılar, sonra köşkerler sokağında karınlarını tuta tuta güldüler, hepsi bu.

AZDAK Ama size gelince işler farklı, biliyorum, demir gibisiniz siz. Kardeşler, yargıç nerde, sorgulamam yapılsın.

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ *(Asılan adamı gösterir:)* Yargıç orada işte. Hem bizi kardeşleyip durma, kulağımıza neyin nasıl geleceği belli olmaz bu akşam.

AZDAK "Yargıç orada işte!" Gürcistan, böyle bir cevabı şimdiye dek hiç duyamamıştı. Hemşeriler, ekselansları nerede peki, vali bey? *(Toprağı gösterir.)* Burada işte ekselans, ey yabancı. Baştahsildar nerede? Askeri görevli? Patrik? Polis şefi? Burada, burada, hepsi burada. Kardeşler, sizden beklediğim tam buydu işte.

İKİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Hoop! Neymiş beklediğin, saksağan?

AZDAK İran'da ne olduysa onu, kardeşler, İran'da ne olduysa onu.

İKİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Ne olmuş ki İran'da?

AZDAK Kırk yıl önce herkesi astılar. Vezirleri, tahsildarları. Dedem, ilginç adamdı, görmüş. Üç gün boyunca her yer darağacı.

İKİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Vezir asılınca memleketi kim idare etmiş peki?

AZDAK Bir köylü.

İKİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Orduya kim kumanda etmiş?

AZDAK Bir asker, er.

İKİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Maaşları ödeyen kim?

AZDAK Bir boyacı, kumaş boyayan biri ödemiş maaşları.

İKİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Halı dokuyan biri olmasın sakın?

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Peki bütün bunlar niye olmuş, Acem palavracısı?

AZDAK "Niye olmuş?" İlle özel bir sebep şart mı? Sen niye kaşırsın kendini mesela kardeş? Savaş! Bitmek bilmeyen savaş! Adaletsizlik sonra! Dedem orada söyledikleri şarkıyı ezbere bilirdi. Polis arkadaşla söyleyelim de dinleyin o şarkıyı. *(Şauva'ya:)* Sen de ipe yapış, iyi gider.

(Azdak şarkıyı söyler, ipi Şauva'nın elinde:)

Oğullar niye kan dökmezler artık
Kızlarımız niye ağlamaz?
Kan niye yalnız kasaplık danadan akar
Ağlayan niye yalnız Urmi Gölü[70] sazlığıdır artık?
Yüce kral yeni beldeler fethetmeli,
Sütünden vergi vermeli köylü.
Dünyanın fethi için
Uçmalı çatısı köy evlerinin.
Erkeklerimiz dünyanın her bir ucuna gitsin ki
Beyler konakta ziyafet verebilsin.
Erler öldürsün birbirini
Komutanlar selamlaşsın.
Dulun vergi mangırını dişlerler, kalp mı diye.
Kılıçlar kırılır.
Savaş kaybedilmiş
Ama miğferler para yapmıştır.
Öyle mi? Değil mi?

POLİS ŞAUVA Tam, tam, tam, tam, tam, öyledir.

AZDAK Sonuna kadar dinlemek ister misin?

(Birinci Zırhlı Süvari başını sallar.)

İKİNCİ ZIRHLI SÜVARİ *(Polis'e:)* Şarkıyı sana o mu öğretti?

POLİS ŞAUVA Evet. Benim sesim güzel değil ama.

İKİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Değil. *(Azdak'a:)* Devam et bakalım.

AZDAK Bu da barışı anlatıyor şimdi. *(Şarkı söyler:)*

Daireler dolmuş, sıkışmış taşmış sokağa memurlar.

Irmaklar basar iki yakayı mahveder tarlaları.
Donunu kendi çekmekten aciz zenginler, iktidardalar.
Sayamazlar dörde kadar, sekiz kabı yutarlar.
Köylü mısırına müşteri arar, bakar ki yalnız açlar.
Tezgâhta dokur kadın[4], çıplak kendi sırtı.
Öyle mi? Değil mi?

POLİS ŞAUVA Tam, tam, tam, tam, tam, öyledir.

AZDAK
Oğullar bundan kan dökmezler artık, kızlarımız bundan ağlamaz.
Kan bundan yalnız kasaplık danadan akar.
Ağlayan bundan yalnız Urmi Gölü sazlığıdır artık.

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Bu şarkıyı burada kentte mi söylemek niyetin?

AZDAK Yanlış olan ne var ki?

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Şu kızıllığı görüyor musun? *(Azdak çevresine bakınır. Gökyüzüne yangının kızılı vurmuştur)* Şehrin kenar mahallesinde bu. Halı dokumacıları[71] da o "Acem hastalığı"na yakalanıp, prens Kazbeki'nin bir oturuşta göçürdüğü yemek kabı da çok fazla değil mi, diye sormaya kalktılar herhalde. Bu sabah da kent yargıcına uzanmış elleri. Ama hepsinin kafalarını ezdik, kafa başı yüz kuruştan, anladın mı?

AZDAK *(Bir an sustuktan sonra:)* Anladım. *(Ürküntüyle bakınır, sonra süzülüp bir kenara çekilir, başı iki elinin arasında yere çöker.)*

ZIRHLI SÜVARİLER *(Kendi aralarında:)* Bir bozguncu bu, hiç böylesini görmedim. – Dosdoğru başkente koşacak, bulanık suda balık avlamak için.

ŞAUVA Kendisi bizzat kötü bir insan değildir ağalar. Bir iki tavuk çalar, haydi haydi bir de tavşan belki.

İKİNCİ ZIRHLI SÜVARİ *(Azdak'a yaklaşır:)* Buraya bulanık suda balık avlamaya geldin ha?

AZDAK *(Kafasını kaldırıp ona bakar:)* Niye geldiğimi bilmiyorum.

İKİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Halı dokumacıları gibi mi düşünüyorsun sen de?
(Azdak, "hayır" anlamında başını sallar.)

İKİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Bu şarkı ne demek oluyor peki?

AZDAK Dedemden işte. Aptal cahilin tekiydi.

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Doğru. Ama o maaşları ödeyen kumaş boyacısı? O da mı?

AZDAK İran'daymış o.

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Peki ya büyük prensi kendi ellerinle asmadm diye kendini suçlamana ne demeli?

AZDAK Kendim söylemedim mi size, kurtulmasını sağladım diye.

ŞAUVA Ben de tanıklık yaparım, kaçmasına göz yumdu.

(Zırhlı Süvariler Azdak'ı tutar çığlık çığlığa darağacına sürüklerler. Sonra bırakıverir, ardından da fena halde gülerler. Azdak bu gülüşe katılır, en yüksek sesle kendisi güler. Elini çözerler. Hep birlikte içmeye koyulurlar. Şişko Prens Kazbeki, genç bir adamla girer.)

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ *(Azdak'a:)* Geldi işte senin yeni dönem. *(Yine gülerler.)*

ŞİŞKO PRENS gülecek ne var burada acaba dostlar? Ciddi olanı ben söyleyeyim müsaadenizle. Gürcistan'ın prensleri dün sabah büyük prensin savaş düşkünü iktidarını devirip valilerini etkisiz hale getirdi. Yazık ki büyük prensin kendisini kaçırmış bulunuyoruz. Böylesi bir kader saatinde[72] şu hep huzursuzluk kaynağı halı dokumacılarımız, ayaklanma çıkarıp herkesin sevdiği kent yargıcımız değerli İllo Orbeliani'yi asarak öldürmekten geri durmamışlardır. Yazık, çok yazık. Dostlar, barışa ihtiyaç var, barışa. Gürcistan'a barış gerek. Adalet gerek! Yeğenim sevgili Bizergan Kazbeki'yi getirdim size, yetenekli bir insandır, yeni yargıç o olsun. Ama bakın söylüyorum: Kararı halk vermeli.

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Yani, yargıcı biz mi seçeceğiz?

ŞİŞKO PRENS Evet, öyle. Halk, yetenekli bir insanı getirecektir o makama. Görüşün kendi aranızda dostlar. *(Zırhlı Süvariler kafa kafaya verince:)* Sen hiç meraklanma amcasının tilkisi, aldın gitti. Hele şu büyük prens de bir ele geçsin, bu çapulcu takımının da ağız kokusunu çekmeyiz bir daha.

ZIRHLI SÜVARİLER *(Kendi aralarında:)* Büyük prensi ele geçiremedikleri için ödleri boklarına karışıyor. – Bunu da bizim köy yazıcısına borçluyuz şaka maka, çekip gitmesine göz yummuş onun – Kendilerini henüz emniyette hissetmedikleri için şimdilik "dostlar" oluyoruz, "kararı halk verecek" oluyor. – Hatta beyimiz şu sıra Gürcistan'da adalet bile ister olmuş. – Ama bunların hepsi gırgır, öyle de kalacak. – Şu köy yazcısına bir sormalı, adalet üstüne bilmediği yok. Heey, rezil herif, bu yeğeni yargıç seçer miydin sen olsan?

AZDAK Bana mı dediniz?

ZIRHLI SÜVARİ *(Sürdürür:)* Sen olsan bu yeğeni yargıç seçer miydin, diyoruz.

AZDAK Bana mı soruluyor? Bana değildir herhalde canım?

ZIRHLI SÜVARİ Niye olmasın? Biraz gırgırımızı geçelim.

AZDAK Anladığıma göre, şunu iliğine kadar bir sınayalım diyorsunuz. Doğru anlamış mıyım? Yargıç adayının kendini göste-

rebilmesi için elinizde şöyle güvenilir bir cani var mı?

ÜÇÜNCÜ ZIRHLI SÜVARİ Bakarız. Aşağıda vali domuzunun iki doktoru var. Onları getirelim.

AZDAK Yok, yok, olmaz. Yargıcın gerçekten atanacağına emin olmadıkça hakiki bir cani getirmem ben olsam. Öküz bile olsa oraya atanmış olması gerek, yoksa adalet yara alır, öyle hassastır ki meret, dalak gibi, yumrukla giriştin mi ölüm olur maazallah. Haa, o ikisini asmak istiyorsanız asm, o başka, adalet bundan yara almaz, çünkü yargıç yok henüz ortada. Adalet hep tam ciddiyetle ele alınmalı, öyle manyak bir şeydir. Mesela bir yargıç, çocuğu için mısır çalmış bir kadını mahkum ederken cübbesini sırtına almamışsa ya da kaşıntısı geldiğinde sırtının üçte birinden fazlası açık olup kıçının üstünü kaşırsa, hüküm zail olur ve adalet yara alır. Cübbesiz, şapkasız bir insanm hükmündense, insansız bir cübbe ile bir şapka hüküm versin, daha iyi. Dikkat edilmedi mi adalet hiç yokmuş gibi olur. Bir şarabın kalitesine bakmak için onu bir köpeğe içirmezsiniz herhalde, niye, çünkü şarap yok olur gider.

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Kılı kırk yarıp durma, tavsiyen neyse söyle.

AZDAK Sanığı ben yaparım size.

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Sen ha? *(Katıla katıla güler.)*

ŞİŞKO PRENS Neye karar verdiniz?

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Karar verdik, bir deneme yapacağız. Şu arkadaş sağolsun, sanığı oynayacak, şu da adayın yargıç kürsüsü.

ŞİŞKO PRENS Pek adetten değil ama niye olmasın? *(Yeğene:)* Bir formalite işte, tilki yeğen. Ne öğrenmiştin, ağır yürüyen mi varıyordu, hızlı koşan mı?

YEĞEN Sinsi giden, Arsen Amca.

(Yeğen kürsüye oturur, Şişko Prens arkasına geçer. Zırhlı süvariler merdivene dizilir ve büyük prens olduğu kesin anlaşılan bir yürüyüşle Azdak girer.)

AZDAK Burada beni tanıyan kimse var mı? Ben büyük prens.

ŞİŞKO PRENS Neymiş ne?

İKİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Büyük prens. Gerçekten tanıyor onu.

ŞİŞKO PRENS İyi.

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Duruşma başlasın.

AZDAK Savaş çıkarmakla suçlandı ben duydum. Gülünç. Gülünç diyorum, yeter mi? Yetmezse, avukatlarımı getirdi, beşyüz kadar. *(Arkasını gösterir, çevresinde pek çok avukat varmış gibi yapar)* Sa-

londaki bütün yerler avukatlarıma ayrılsın ben gerek.
(Zırhlı Süvariler gülerler; Şişko Prens de gülüşe katılır.)

YEĞEN *(Zırhlı Süvarilere:)* Bu davaya bakmamı istiyor musunuz? Bence en azından pek olacak iş değil, tatsız yani.

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Devam.

ŞİŞKO PRENS *(Gülümseyerek:)* Geçir şuna yavru tilki.

YEĞEN Güzel. Büyük prensle Gürcistan halkı karşı karşıya. Sanık, söyleyecekleriniz nelerdir?

AZDAK Çoook. Savaş kayıp. Okudum ben de, elbet. Savaşı, vatansever Kazbeki Amca tavsiyeleridir, öyle açtım. İsterim Kazbeki Amca şahit gelsin.

ŞİŞKO PRENS *(Zırhlı Süvarilere ahbapça:)* Harika bir tip. Vay be.

YEĞEN Reddedildi. Savaş açmış olmakla suçlanamazsınız kuşkusuz, her hükümdarın eni konu yapması gereken şeydir bu, ne var ki savaşı kötü idare etmekle suçlanıyorsunuz.

AZDAK Saçma. İdare hiç etmedim ben. İdare ettirdim, prenslere. Bok ettilerdir bittabii.

YEĞEN Başkomutan olduğunuzu inkâr mı ediyorsunuz acaba?

AZDAK Kat'a! Hep başkomutan ben. Daha doğdum, ebeye pandik. Büyümüş ben, boku deliğe düşürmek. Emretmek alışmış. Memurine emir, zimmete para. Subaylar emir, erlere sopa. Toprak ağaları yalnız benim en kesin emir, köylünün karısıyla yatmak var. Amca Kazbeki ancak benim emirle bu göbek.

ZIRHLI SÜVARİLER *(Alkışlarlar:)* Çok güzel. Yaşşa büyük prens!

ŞİŞKO PRENS Göster tilkiliğini benzet şunu arkandayım.

YEĞEN Göstereceğim ona, mahkemenin manevi şahsiyetine saygıyı. Sanık, mahkemeye saygıda kusur etmeyiniz.

AZDAK Kabul. Emrediyor, sorguya devam.

YEĞEN Bana edemezsiniz emir. Prensler zorladı savaş açtım diye iddia ediyorsunuz. Öyleyse prenslerin savaşı bok ettiğini nasıl iddia edersiniz?

AZDAK Yeter adam göndermemişler, para iç etmişler, göndermişler atlar hasta, hücumda umumhane kelle kafa. Amcayı şahit isterim.

YEĞEN Bu ülkenin prenslerinin savaşmadıkları gibi korkunç bir iddia mı getiriyorsunuz?

AZDAK Hayır. Prensler savaştı. Savaş ihalelerini kapma savaşı.

ŞİŞKO PRENS *(Yerinden fırlar:)* Bu kadarı fazla. Bu herif halı dokumacıları gibi konuşuyor.

AZDAK Sahi mi? Ben gerçek söylüyorum.

ŞİŞKO PRENS Asın şunu! Asın şunu!

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Sakin olun. Devam efendimiz.

YEĞEN Susun! Hükmü bildiriyorum: Gerek asmak onu. Boynundan. Kaybetti savaş o!

AZDAK Delikanlı, topluluk karşısında takır tukur, kırık konuşma tarzına[73] düşmeyiniz, size ciddi tavsiyem. Kurt gibi uluyanı çoban köpekliğine tayin etmezler. Çaktın mı? Prenslerin de büyük prens gibi konuştukları bir fark edilirse, büyük prensle prensleri de asarlar. Ayrıyeten karara itiraz ben. Sebep: Savaşı kaybetti, ama prensler için değil. Prensler kazandı kendi savaşlarını. 3.863.000 kuruş aldılar at siparişi, ama atlar edilmedi teslim. 8.240.000 kuruş erat iaşe bedeli, ama olmamıştır yapılmak. Yani prensler zafer. Yalnız Gürcistan kaybetti savaş, o da yoktur bu mahkeme.

ŞİŞKO PRENS Dostlar, zannımca bu kadarı yeterli. *(Azdak'a:)* Çekilebilirsin idamlık saksağan. *(Zırhlı Süvarilere:)* Yeni yargıcı atayabilirsiniz artık sanıyorum.

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Evet, olabilir. Yargıç cübbesini soyup indirin. *(Biri ötekinin sırtına çıkar, asılan adamın üstünden cübbeyi çıkarır.)* Şimdi, *(Yeğene)* sen çekil oradan ki, doğru makama doğru mabat otursun. *(Azdak'a:)* Sen geç, yargıç kürsüsüne geç otur adam. *(Azdak kürsüye gider, eğilip selam verir, oturur)* Hep yargıçlar paçavra olurdu, şimdi de bir paçavra yargıç olsun bakalım. *(Cübbe sırtına konur, bir de içki sepeti kafasına oturtulur.)* Hey be, ne yargıç be!

OZAN

Ülkede iç savaş vardı, efendiler kaygılı.
Bu durumda süvariler yargıç yaptılar Azdak'ı.
Azdak yargıç oldu iki yıllığına.
(Ozan, Çalgıcılarıyla birlikte:)
Büyükler ateş körükler, kentler kan içindeyken
Ortaya çıktı örümcek, kakalak
Sarayı bekler bir cani
Kürsüde zındığın teki
Oturmuş yargıç cübbesiyle Azdak.

(Yargıç kürsüsünde Azdak oturuyor, bir elma soymakta. Şauva bir süpürgeyle ortalığı süpürüyor. Bir yanda tekerlekli sandalyesinde bir felçli, sanık doktor ve paçavralar içinde bir topal, öbür yanda ise şantajla suçlanan bir genç. Bir Zırhlı Süvari sancakla nöbette.)

AZDAK Davaların çokluğundan naşi mahkememiz hep iki davaya birlikte bakacaktır. Başlamadan, kısaca bildireyim: verin. *(Ellerini uzatır. Yalnızca genç para çıkarıp verir.)* Taraflardan birini mahkemeye saygısızlıktan *(Felçliye bakar)* cezalandırma hakkımı saklı tutuyorum. *(Doktora:)* Sen doktorsun, sen de *(Felçliye)* ondan

şikâyetçisin. Senin bu duruma düşmende doktorun suçu var mı?

FELÇLİ Elbette. Onun yüzünden inme indi bana.

AZDAK Meslekte ihmal yani.

FELÇLİ İhmalden de öte. Doktorluk tahsilini yapsın diye ona borç verdim. Bugüne kadar borcunu ödemediği gibi bir de hastalarına parasız baktığını duyunca inme indi.

AZDAK Oh olmuş. *(Topala:)* Senin derdin ne?

TOPAL Hasta benim efendimiz.

AZDAK Bacağını tedavi etti anlaşılan, ha?

TOPAL Yanlış bacağı. Romatizma sol bacaktaydı, o sağa ameliyat yaptı, topal kaldım.

AZDAK Parasız mı yaptı?

FELÇLİ Beşyüz kuruşa yapılan ameliyatı parasız yapmış bu, beş kuruş almadan. Bir "Allah versin", tamam. tahsil parasım ben ödemişim oysa! *(Doktora:)* Okulda sana parasız ameliyat mı öğrettiler?

DOKTOR Efendimiz, gerçekten de ücretlerin ameliyattan önce ödenmesi adettir, hastamız da parayı sonra ödemektense önce ödemeye istekli bulunuyordu, gayet insani bir şey. Olayımızda, ben ameliyata girerken hizmetlimin parayı almış olduğunu sanıyordum, meğer almamış. Yanılmışım.

FELÇLİ Yanılmışmış! İyi bir doktor yanılmaz! Ameliyat yapmadan kontrol eder.

AZDAK Doğru. *(Şauva'ya:)* Öbür davanın konusu nedir savcı beyefendi?

ŞAUVA *(Hararetle döner:)* Şantaj.

ŞANTAJCI Yüce yargıçlar, ben suçsuzum. Bendeniz, adı geçen toprak ağasına yalnızca sormak istedim, yeğenine gerçekten tecavüz etmiş miydi, diye. O da gayet dostça bunu yapmadığını açıkladı bana. Para vermesi ise sırf amcamın müzik tahsilini ödemem içindi.

AZDAK Yaaa! *(Doktora:)* Sana gelince doktor, ileri süreceğin herhangi bir hafifletici mazeretin yok galiba?

DOKTOR Olsa olsa, hata insan içindir, diyebilirim.

AZDAK İyi bir doktorun para meselelerinde de sorumlu davranması gerektiğini biliyorsun, değil mi? Bir doktor duymuştum, incinmiş bir parmaktan bin kuruş çıkarmış, nasıl, bu olayın kan dolaşımıyla ilgili olduğunu keşfederek, daha kötü bir doktor bunu göremeyebilirdi, bir başka sefer de ortalama bir öd kesesini, çok hassas muayenelerle altın yumurtlar hale getirmiş. Mazeret yok,

doktor. Tahıl tüccarı Uksu, oğlunun ticareti öğrenmesi için ona tıp tahsili yaptırmış, tıp okulları bayağı iyidir yani. *(Şantajcıya:)* Toprak ağasının adı ne?

ŞAUVA Adının geçmesini istemiyor.

AZDAK O zaman kararları bildiriyorum. Şantaj mahkememizce sabit görülmüştür ve sen *(Felçliye)* bin kuruş cezaya çarptırıldın. Bir daha inme inerse doktor seni parasız tedavi edecektir, herhalde ameliyatla keser alır. *(Topala)* Sana tazminat olarak bir şişe şarap mayası merhemi verilecek. *(Şantajcıya)* Sense ücretin yarısını, toprak ağasının adının saklı tutulması karşılığı savcı beyefendiye toka edeceksin, ayrıca da bu meslekte kafan iyi çalıştığı için tıp tahsili yapman tavsiye edilir. Ve sen, doktor, mesleğindeki affedilmez ihmalinden dolayı beraat ettin, öbür davalar!

OZAN, ÇALGICILARIYLA

Ah, ucuz değil iyi niyet, pahalıysa, değil bela
Adalet, kediyle çuvala girmek.
En iyisi üçüncüsü, düzenlesin, yargılasın
Bunu Azdak yapar, bir onluk gerek.

(Karayolu kenarında bir kervansaraydan Azdak çıkar, arkasında da uzun sakallı ihtiyar Hancı[74]. Arkadan da Uşak ve Şauva, yargıç kürsüsünü taşımakta. Bir Zırhlı Süvari sancakla esas duruşa geçer.)

AZDAK Şuraya koyun onu. Burası hiç değilse havadar, limon bahçelerinin kokusu da geliyor. Açık havada adalet daha iyi bulur yerini. Rüzgâr etekleri kaldırdı mı altta ne var ne yok açığa çıkar[75]. Şauva, biraz fazla yedik. Bu keşif yolculukları çok yorucu. Neydi dava, senin gelin mi?

HANCI Dava, namus davası efendimiz, aile namusumuz. Dağlarda iş gezisine çıkan oğlum adına müşteki benim. Kötülüğü yapan bu uşak işte. Zavallı gelinim de hazır bulunacak. *(Gelin, alımlı bir hatundur, gelir. Yüzünde peçe.)*

AZDAK *(Oturur:)* Verin. *(Hancı soluyarak para verir)* Evet, usul böylece tamamlanmış olarak, nedir, bir tecavüz mü?

HANCI Bu delikanlıyı tavlada bizim Ludovika'yı samanların üstüne yatırırken bastım efendimiz.

AZDAK Çok doğru, tavlada. Harika atlar. Hele o küçük Kula çok hoşuma gitti.

HANCI Tabii ki Ludovika'yı oğlum namına hemen sorguya çektim.

AZDAK *(Ciddi)* Dedim ya, o tayı gözüm tuttu.

HANCI *(Soğuk:)* Sahi mi? – Ludovika, uşağın onu isteği hilafına yatırdığını itiraf etti.

AZDAK Peçeyi indir, Ludovika. *(İndirir.)* Ludovika, mahkeme çok hoşlandı senden. Olanları anlat bakalım.

LUDOVİKA *(Ezberlemiş:)* Yeni tayı görmek için tavlaya girdiğimde uşak hiç ilgisi yokken bana "bugün hava çok sıcak", dedi ve elini sol mememin üstüne koydu. Ona, "yapma" dedim, ama o beni ayıp biçimde okşamaya devam etti, kızdım tabii. Ben onun günahkâr niyetini daha anlayamadan bana iyice yaklaştı. Kaynatam geldiğinde olan olmuştu, kaynatam beni yanlışlıkla tekmeledi.

HANCI *(Açıklayarak:)* Oğlum namına.

AZDAK *(Uşağa:)* Senin başlattığını itiraf ediyor musun?

UŞAK Evet.

AZDAK Ludovika, tatlı sever misin?

LUDOVİKA Evet, hele ayçekirdeği şekerlemesini.

AZDAK Yıkanırken teknede uzun kalır mısın?

LUDOVİKA Yarım saat filan.

AZDAK Savcı beyefendi, bıçağını şurada yere bırakıver. *(Şauva söyleneni yapar)* Ludovika, git savcının bıçağını yerden kaldır bakalım.

(Ludovika kalçalarını sallayaraktan gider ve bıçağı yerden kaldırır.)

AZDAK *(Ludovika'yı gösterir:)* Bakın bakın, görüyor musunuz? Nasıl çalkalıyor? Suç unsuru ortaya çıkmıştır. Tecavüz kanıtlanmıştır. Yeyip içip, hele tatlı yiyip, sonra ılık suda uzun uzun oturarak, tembellikle ve yumuşacık tenle şu zavallı adamın ırzına geçmişsin. Bu kalçalarla dolaşıp da mahkemenin elinden kurtulacağını mı sanıyorsun? Tehlikeli bir silahla taammüden saldırıdır bu. Kaynatanın oğlu namına binmek üzere beslediği o küçük Kulayı mahkemeye teslim etmeye mahkûm ediyorum seni. Şimdi bir de benimle o samanlığa geleceksin ki mahkeme suç mahallini tetkik edebilsin Ludovika.

(Gürcistan'ın anayolu üstünde Azdak, yargıç kürsüsünde zırhlı süvarilerce oradan oraya taşınır. Arkasında darağacını taşıyan Şauva ile küçük Kulayı süren Uşak vardır.)

OZAN, ÇALGICILARIYLA BİRLİKTE

En yakınına[76] giderken, baltayı bırakma elden
Ne içi boş İncil metni, ne şip şak!
Vaaz vermek neye yarar, bak baltada mucize var
Mucizeye bir inanan da Azdak.

(Azdak'ın yargıç kürsüsü bu kez şarapçı meyhanesindedir. Şauva ona şarap getiriyor, önünde üç büyük toprak ağası var. Köşede ihtiyar bir Köylü Kadın. Açık kapıda ve dışarıda izleyici köylüler. Bir Zırhlı Süvari

sancakla nöbette.)

AZDAK Söz savcı beyefendide.

ŞAUVA Dava konusu bir inek. Büyük toprak ağası Suru'nun olan bu inek, beş haftadır sanığın ahırında bulunmakta. Sanık, çalınmış bir kangal jambonla da yakalandığı gibi ayrıca büyük toprak ağası Şutef ondan bir tarlası için kirayı ödemesini isteyince bazı inekleri öldürülmüş.

BÜYÜK TOPRAK AĞALARI

Benim jambonum, efendimiz .–

Benim ineğim, efendimiz.–

Benim tarla kiram, efendimiz.–

AZDAK İddialara karşı ne söyleyeceksin, anacığım?

İHTİYAR KADIN Efendimiz, beş hafta önce gece sabaha karşı kapım çalındı, açtım baktım kapıda bir inekle sakallı bir adam. Adam dedi ki: "Muhterem kadın, ben mucizeler yaratan Aziz Haydutus'um. Sen oğlunu savaşta kaybettiğin için sana madalya olarak bu ineği getirdim, iyi besle."

BÜYÜK TOPRAK AĞALARI Iraklı[77], denen haydut bu efendimiz! Onun damadı olur efendimiz! Sürüden hayvan çalar, kundakçıdır! Kellesini uçurmalı onun!

(Dışarıda bir kadın çığlığı. Kalabalık tedirgin, kenara çekilir. Haydut Iraklı, elinde koca bir baltayla içeri girer.)

BÜYÜK TOPRAK SAHİPLERİ Iraklı! *(Haç çıkarırlar.)*

HAYDUT Akşam şerifler hayrolsun güzeller! Bir votka!

AZDAK Savcı bey, konuğa bir votka. Kimsin peki sen?

HAYDUT Ben gezginci bir göçmenim[78] efendimiz, ikram için de teşekkürler. *(Şauva'nın getirdiği kadehi bir dikişte içer.)* Bir tane daha.

AZDAK Ben de Azdak. *(Ayağa kalkıp eğilerek selamlar, haydut da eğilir.)* Mahkememiz yabancı göçmene buyur der. Devamını anlat anacığım.

İHTİYAR KADIN Efendimiz, ilk gece bu Aziz Haydutus'un mucize yarattığından haberim yoktu, yalnızca inek vardı. Derken birkaç gün sonra ağanın uşakları gelip ineği geri almaya kalktılar. Ama ineği almadan döndüler, birden kafalarında yumruk kadar şişler belirdi. O zaman anladım ki Aziz Haydutus onların kalbine işlemiş ve dost insanlara çevirmiş onları.

(Haydut kahkaha atar.)

BİRİNCİ BÜYÜK TOPRAK AĞASI Ben onları kimin çevirdiğini biliyorum.

AZDAK İyi. Öyleyse sonra söylersin bize kim olduğunu. Devam!

İHTİYAR KADIN Efendimiz, iyi insana dönen bir sonraki de, şeytanlığını herkesin bildiği Şutef ağa oldu. Aziz Haydutus onu da değiştirdi, benim küçük tarla için kira istemekten vazgeçiverdi.

İKİNCİ BÜYÜK TOPRAK AĞASI Otlamaya çıkan ineklerim şişlendi de ondan.

(Haydut güler.)

İHTİYAR KADIN *(Azdak'ın işaretiyle:)* Sonra bir sabah koca kangal jambon uçup penceremden içeri girdi. Belime öyle bir çarptı ki, belim tutuldu gördüğünüz gibi efendimiz. *(Birkaç adım yürür. Haydut güler.)* Soruyorum, efendimiz: Mucize olmasa, yoksul bir ihtiyara koca kangal jambon geldiği görülmüş müdür?

(Haydut hıçkırarak ağlamaya başlar.)

AZDAK *(Kürsüsünden ayrılarak:)* Anacığım, bu sorduğun soru mahkememizin yüreğine işlemiştir. Bana lütfet, şu kürsüye geçiver.

(İhtiyar Kadın tereddütle yargıç kürsüsüne geçer oturur. Azdak, elinde şarap bardağı, yere çöker.)

AZDAK

Anacığım, sana Gürcistan Ana diyesim gelir, dertli[79].
Soyulmuştur, oğulları savaşta.
Umutludur, ezilip yumruklansa da!
Ağlıyor, bir inek buldu diye.
Mucizedir diyor, vurulmayınca.
Anacığım, biz rezilleri şefkatle yargıla[80]!

(Büyük Toprak Ağalarına haykırarak:) Mucizeye inancınız yok, değil mi, itiraf edin allahsızlar! Her birinizi allahsızlıktan beşyüz kuruş cezaya çarptırıyorum. Defolun! *(Büyük Toprak Ağaları sıvışıp giderler.)* Sana gelince anacığım, sen de *(Hayduta)* ey mümin, Azdak'la ve savcı beyle bir testi şarabı içip bitirmeye var mısınız?

OZAN, ÇALGICILARIYLA BİRLİKTE

Ekmek çiğner gibi çiğnedi kanunları, lokma yaptı
Halka hayat verdi, kalem kırarak.
Ve ezikler, en küçükler, olmayandan rüşvet yiyen
Birini buldu sonunda, bir Azdak.
Yediyüzyirmi gün tarttı çarpık bir terazide[81]
Hüküm verdi, dosta dostça bakarak.
Darağacının altında bir yargıç kürsüsünde
Dağıttı adaletini o Azdak.

OZAN

Kargaşa günleri geçti, büyük prens geri döndü

Valinin karısı da döndü, bir büyük dava açıldı
Pek çok insan öldü, kenar semtler yine yandı, korku sardı Azdak'ı [17].
(Azdak'ın yargıç kürsüsü yine mahkeme avlusunda. Azdak yere oturmuş ayakkabısını dikiyor, Şauva'yla konuşuyor. Dışarıda gürültü. Duvarın ardında Şişko Prensin kesik kafası bir mızrak ucunda gezdirilmekte.)

AZDAK Şauva, senin uşaklık günlerin artık sayılı, hatta dakikalar kaldı belki. Uzun süre senin ağzına aklın gemini vurdum, kanattı, akıl yüzünden kırbaçladım seni, mantık işkencesi yaptım. Sen doğuştan zayıfsın, hileyle önüne bir kemik atılsa, ille onu kapmadan edemezsin. Üstünün elini yalayacaksın ille, tabiatın böyle, ama üst var, üst var, şimdi de serbest kalıyorsun, yine o aşağılık işlere dalıp seni yönlendiren o, postalını insanların suratında patlatma içgüdüsünün ardınca sürüklenebilirsin hemen. Çünkü kargaşa ve şaşkınlık dönemi geçti. Kaos şarkısı çok güzel anlatır onu. Gel istersen o korkunç dönemin anısına seninle bu şarkıyı birlikte söyleyelim; otur, sesin tutmuş tutmamış kafayı da takma. Duysunlar, korkmana gerek yok, nakaratı çok sevimli.
(Şarkıya başlar.)

Hanım kız, gizle kelleni, kardeş, bıçak kuşan, gün çıktı çığırından.
Üstünler ağlaşır durur, sevinen çok azdır şimdi. Şehir der ki:
Güçlüleri çekip atalım aramızdan.
Daireler isyan halinde, yırtılıp atıldı köle listeleri.
Beyler koşuldu değirmen taşlarına. Çıktı gün yüzü görmemiş olan.
Abanoz bağış kutusu parça parça, en güzel ahşaplar yatak için kesildi.
Ekmeği yoktu, ambara kondu; buğday verene koşan
Kendi veriyor şimdi.

ŞAUVA Vay vay vay vay.

AZDAK
Hanisin, kumandan? Haydi gel de sağla düzeni! [82]
Saygınların oğulları artık tanınmaz oldu; hanımın çocuğu
Köle için doğdu [83].
Müşavirler samanlıkta yer arar; duvar dibinde yeri olmayan
Yatakta gerinir şimdi.
Teknede kürekçiydi, şimdi onun gemi; geminin sahibi
Bakıp durur ardından.
Efendi beş adamı göndermişti. Beş adam: Haydi sen git
Diyor şimdi, biz geldik.

ŞAUVA Vay vay vay vay.

AZDAK Hanisin, kumandan? Haydi gel de sağla düzeni!
Evet, bizde de neredeyse böyle olacaktı, eğer düzen bir süre daha ihmal edilseydi. Ama öküz bendenizin kurtardığı büyük prens

başkente dönmüş bulunuyor ve Acemler düzeni sağlasın diye bir ordu vermişler ona. Kenar mahalleler ateşe verildi bile. Şu hep üstüne oturduğum kalın kitabı getir bana. *(Şauva yargıç kürsüsünden kitabı getirir, Azdak açar.)* Bu kanunlar kitabı, her zaman kullandım, tanıklık edebilirsin. Şimdi de bana karşı ne kullanacaklarına bakmak için açmalı. Hiçbir şeyi olmayanları kolladım, bu şimdi bana pahalıya mal olacak. Yoksulluğu ayak üstünde tuttum, şimdi onlar beni sarhoş diye asacaklar; zenginlerin cebindeydi gözüm, gözden kaçırmazlar bunu. Hiçbir yere de kaçıp gizlenemem, çünkü herkese yardım ettiğim için herkes beni tanıyor.

ŞAUVA Gelen var.

AZDAK *(Gerginlikle ayağa kalkar, sendeleyerek kürsüye gider:)* Bitti. Ama insan yüceliğini göstermek gibi bir açık vermeyeceğim kimseye. Diz çöküp yalvarayım sana istersen, n'olur gitme şimdi, salyam boşandı bile. Ölüm korkusu bu.

(Valinin karısı Natella Abaşvili, Yaverle ve bir Zırhlı Süvariyle girer.)

VALİNİN KARISI Bu yaratık da nedir Salva?

AZDAK Hak-i payiniz efendimiz, emrinize amade.

YAVER Müteveffa valimizin zevcesi Natella Abaşvili henüz döndü ve iki yaşındaki oğlu Michel Abaşvili'yi aramakta. Çocuğun o zamanki hizmetçilerden biri tarafından dağlara kaçırıldığı hususunda bilgi var.

AZDAK Hemen getirtiriz haşmetmeab, emrediniz.

YAVER Şahıs, çocuğun kendi çocuğu olduğunu iddia ediyormuş.

AZDAK Kellesi gidecektir haşmetmeab, emrediniz.

YAVER Bu kadar.

VALİNİN KARISI *(Giderken:)* Bu adamdan hoşlanmadım.

AZDAK *(Yerlere kadar eğilerek onu kapıya uğurlar:)* Emirleriniz haşmetmeab, her şey düzene konacaktır.

5

TEBEŞİR DAİRESİ

OZAN

Şimdi de vali Abaşvili'nin oğlu davasının hikâyesi
Hani ünlü tebeşir dairesiyle[84]

Gerçek anneye karar verilen hikâye.

(Nukha'da mahkeme avlusu. Zırhlı Süvariler Michel'i içeriye getirirler ve arkadan dışarı çıkarırlar. Bir Zırhlı Süvari, Michel çıkarılana kadar Gruşe'yi mızrak ucuyla kapı aralığında geride tutar. Sonra Gruşe içeri bırakılır. Yanında eski vali Abaşvili'nin hizmetçilerinden şişman Aşçı Kadın var. Uzaktan gürültü ve yangın kızıllığı.)

GRUŞE *(Kendini gizlemeye çalışarak:)* Sağlamdır o, kendi başına yıkanmayı bile başarır.

AŞÇI KADIN Talihin var, bu yargıç aslında yargıç değil, bu Azdak. Sarhoşun biri, hiçbir şeyden anlamıyor, en büyük hırsızlar bile kurtuluyor bundan. Her şeyi birbirine karıştırıyor, zenginler ne kadar rüşvet verseler yetmiyor, o yüzden bizim gibiler bunun sayesinde bazan aradan sıyırıyor.

GRUŞE Bugün talihim iyi gitse.

AŞÇI KADIN Şeytanın kulağına kurşun. *(Haç çıkarır.)* Aslında ben dua edeyim de yargıcm bugün sarhoş tarafına denk gelsin. *(Gruşe boş yere çocuğa bakınırken Aşçı Kadın dudaklarını kıpırdatarak içinden duasını okur.)*

Tek anlamadığım, niye bu çocuğu bütün gücünle elinde tutmak istiyorsun, senin değilken, hem de böyle zamanda.

GRUŞE O benim: Ben büyüttüm onu.

AŞÇI KADIN Peki hatun dönüverirse başına neler geleceğini hiç mi düşünmedin?

GRUŞE Önceleri, gelirse ona veririm, diye düşünüyordum. Sonra da zaten artık dönmez diye düşünmeye başladım.

AŞÇI KADIN Ayrıca, emanet de olsa elbise elbisedir ısıtır, değil mi? *(Gruşe başıyla onaylar.)* Neye istersen tanıklık ederim, çünkü doğru dürüst bir insansın sen. *(Yaklaşan asker Çaçava'yı görür.)* Ama Simon'a karşı günah işledin, konuştum ben onunla, bir türlü aklı almıyor.

GRUŞE *(Simon'u görmemiş:)* Hiçbir şeyi anlamıyorsa, şimdi öyle birinin derdine düşecek halde değilim.

AŞÇI KADIN Çocuğun senin olmamasını kabul etmiş de, ölüm ayırana kadar ayrılamayacak bir evliliğe girmeni anlamıyor.

(Gruşe de Simon'u görür, selam verir.)

SİMON *(Bozuk:)* Bayana demek isterim ki, yeminle ifadeye hazırım. Çocuğun babası benim.

GRUŞE *(Hafif sesle:)* Çok sağ ol, Simon.

SİMON Hemen eklemek de isterim ki, bu ne beni ne de bayanı bağlayan bir şey değildir.

AŞÇI KADIN Gerek yok. Kız zaten evli, biliyorsun.

SİMON Bu onun bileceği iş, zorlanması gerekmez.
(Zırhlı Süvariler girer.)

ZIRHLI SÜVARİLER Yargıç nerede? – Yargıcı gören oldu mu?

ZIRHLI SÜVARİLERDEN BİRİ *(Çocuğu getirmiş olanlardan, öne çıkar:)* Yargıç yok. Bir yatakla bir testi var sadece.
(Zırhlı Süvariler hızla çıkarlar.)

GRUŞE *(Başını çevirip yüzünü gizlemiş olarak:)* Önüme dur. Nukha'ya gelmem olacak iş değil. Ya kafasına vurduğum atlıyla karşılaşırsam...
(Birden çığlık atar. Çıkarken durmuş olan Zırhlı Süvari döner. Çavuştur bu ve yüzünde boydan boya büyük bir yara izi vardır.)

KAPIDAKİ ZIRHLI SÜVARİ Ne oldu Şotta? Tanıyor musun onu?

ONBAŞI *(Uzun bir bakışın ardından:)* Yooo.

ZIRHLI SÜVARİ Abaşvili'nin çocuğunu çalan oymuş. Eğer bildiğin bir şey varsa çuvalla para kazanırsın Şotta.
(Onbaşı küfrederek gider.)

AŞÇI KADIN Bu o muydu? *(Gruşe başıyla onaylar.)* Çenesini tutacak herhalde. Yoksa çocuğun peşine düştüğünü itiraf etmek zorunda kalır.

GRUŞE *(Rahatlamış:)* Sahi çocuğu bir de bunlardan kurtardığımı neredeyse unutmuşum.
(Valinin Karısı, Yaver ve İki Avukatla girer.)

VALİNİN KARISI Neyse ki halktan kimse yok hiç değilse. Kokularına hiç dayanamıyorum, hemen migrenim tutuyor.

BİRİNCİ AVUKAT Lütfen efendimiz. Başka bir yargıç gelene kadar söylediğiniz her şeye çok dikkat ediniz.

VALİNİN KARISI Ama ben bir şey demedim ki İllo Şuboladze. Ben o düz, yalın sağduyusuyla halkı severim, sadece kokuları migren yapıyor bende.

İKİNCİ AVUKAT Pek izleyici gelemeyecek. Kenar semtlerdeki kargaşalık yüzünden ahali kapısını kapayıp arkasına gizlenmiş.

VALİNİN KARISI O şahıs bu mu?

BİRİNCİ AVUKAT Lütfen Natella Abaşvili hazretleri, büyük prensin yeni yargıcı atadığından emin olana kadar ve şu anda görevde olan yargıçtan kesin kurtulana kadar, her türlü ters etkiden sakınmak gerek, çünkü bu görevdeki, bugüne dek o cübbe içinde görünenlerin en aşağılığı. Haa, bakın hareketlilik başladı.
(Zırhlı Süvariler avludan gelirler.)

AŞÇI KADIN Azdak'ın küçüklerden yana olduğunu bilmese senin saçlarını yolmuştu şimdi bu yüksek hatun. Azdak yüze önem

veriyor.

(İki Zırhlı Süvari direğe bir urgan bağlamaktalar. Derken Azdak, eli kelepçeli getirilir. Arkasında da yine kelepçeli olarak Şauva. İkisinin ardında da üç büyük toprak ağası.)

BİR ZIRHLI SÜVARİ Kaçmaya kalkarsın ha? *(Azdak'a vurur.)*

BİR BÜYÜK TOPRAK AĞASI Onu yukarı çekmeden yargıç cüppesini sırtından alın!

(Zırhlı Süvariler ve büyük toprak ağaları, yargıç cüppesini Azdak'ın sırtından çıkarırlar. Alttan onun pırtıları açığa çıkar. Biri bir tekme atar sonra.)

ZIRHLI SÜVARİ *(Azdak'ı ötekine fırlatır:)* Bir çuval adalet ister misin? Buyur işte!

("Sen buyur!" "İstemez!" gibi bağırışlar içinde Azdak'ı yığılıp kalana dek birbirlerine atarlar, sonra ayağa dikerler ve urganın altına getirirler.)

VALİNİN KARISI *(Azdak'la top gibi oynanırken histerik alkışlarla coşmuştur:)* Bu adam daha ilk bakışta çok antipatik gelmişti zaten.

AZDAK *(Kanlar içinde, soluk soluğa:)* Göremiyorum, bir bez verin bana.

ZIRHLI SÜVARİ Ne görmek istiyorsun ki?

AZDAK Sizi, itler. *(Gömleğiyle gözündeki kanı siler:)* Ve aleyküm selam itler! Nasılsınız itler? İt dünyası nasıl, it kokuyor mu? Yalayacak çizme bulabildiniz mi yine? Birbirinizi ısırıp gebertiyor musunuz hâlâ, itoğlu itler?

(Üstü başı toz içinde bir atlı, bir Onbaşı ile içeri girmiştir. Bir deri çanta içinden çıkardığı kâğıtları gözden geçirip söze girer.)

TOZ İÇİNDEKİ ATLI Durun, büyük prensin yeni atamalara ilişkin yazısı elimde.

ONBAŞI *(Haykırır:)* Susulacak!

(Herkes susup dinler.)

TOZ İÇİNDEKİ ATLI Yeni atanan yargıcı okuyorum: Ülkemiz için çok önemli bir hayatın kurtulmasını kendisine borçlu olduğumuz, Nukha'dan Azdak adlı zatı bu makama tayin ettik. Kim bu Azdak?

ŞAUVA *(Azdak'ı gösterir:)* Orada ipte ekselansları.

ONBAŞI *(Haykırır:)* Neler oluyor burada?

ZIRHLI SÜVARİ Müsaade buyrun, arz edeyim, efendimiz zaten o makamda efendimizdiler, bu ağaların kendisini büyük prens düşmanı olarak ihbar etmeleri üzerine...

ONBAŞI *(Büyük toprak ağalarını işaretle:)* Götürün! *(Ağalar götürülür,*

giderlerken sürekli yerlere eğilirler) Efendimize bir daha rahatsızlık verilmemesi için gerekeni yapın. *(Toz İçindeki Atlı ile çıkar.)*

AŞÇI KADIN *(Şauva'ya:)* Şu hatun alkış tutmuştu. Görmüştür inşallah.

BİRİNCİ AVUKAT Felaket.

(Azdak baygın düşmüştür. Kaldırırlar, kendine gelir, yargıç cübbesi yeniden giydirilir, sallanarak Zırhlı Süvarilerin arasından sıyrılır.)

ZIRHLI SÜVARİLER Bir emirleri var mıdır efendimizin?

AZDAK Yoktur it dostlarım. Belki yalamanız için bir çizme, arada. *(Şauva'ya:)* Seni bağışlıyorum. *(Kelepçesi çıkarılır.)* Kırmızıdan getir bana, tatlı olsun. *(Şauva çıkar.)* Kaybolun, bakacağım bir dava var. *(Zırhlı Süvariler çıkar. Şauva bir testi şarapla döner. Azdak güçlükle içer.)* Kıçımın altına bir şey! *(Şauva kanun kitabını getirir yargıç kürsüsünde koltuğa koyar. Azdak üstüne oturur.)* Verin. *(Kendi aralarında kaygılı bir görüşme halinde olan davacıların yüzleri birden ışıldar. Bir fısıldaşma başlar.)*

AŞÇI KADIN Eyvah.

SİMON "Pınar kaynağı çiğle dolmaz," demişler.

AVUKATLAR *(Ayakta para bekleyen Azdak'a yaklaşırlar:)* Gülünç denecek kadar basit bir dava bu efendimiz. Karşı taraf çocuğu kaçırmış ve geri vermekten imtina ediyor.

AZDAK *(Gruşe'ye bakarak açık elini uzatır:)* Çok çekici bir kişiliği var. *(Elinde parayı hisseder ve rahatlayarak yerine oturur)* Duruşmayı açıyorum, taraflardan kesin doğruluk istiyorum. *(Gruşe'ye:)* Özellikle senden.

BİRİNCİ AVUKAT Yüce mahkeme heyeti! Halk ağzında denir ki: Kan sudan katıdır[85]. Bu hikmet...

AZDAK Mahkememiz avukatların ne kadar ücret aldıklarını bilmek istiyor.

BİRİNCİ AVUKAT *(Şaşırmış:)* Ne buyurdunuz? *(Azdak, ahbapça, parmaklarıyla para işareti yapar.)* Ha anlaşıldı! Beşyüz kuruş, efendimiz, eğer mahkemenizin bu mutat olmayan sorusuna yeterli cevap oluyorsa.

AZDAK Duydunuz mu? Alışılmadık bir soruymuş. Eğer iyi avukatlar olduğunuzu bilirsem başka kulakla dinlerim de ondan soruyorum.

AVUKAT *(Eğilerek selamlar:)* Teşekkürler efendimiz. Yüce mahkeme heyeti! Kan bağı, bağların en güçlüsüdür. Anne ile çocuk, bundan daha deruni bir ilişki var mıdır? Yavruyu annesinden koparmak mümkün müdür? Ey yüce mahkeme! Anne, yavrusunu aşkın o mukaddes ihtilaçlarıyla rahminde hissetmiş, onu bedeninde

taşımış, onu kendi kanıyla beslemiş, sancılar içinde dünyaya getirmiştir. Ey yüce mahkeme! En vahşi kaplanın bile, yavrusu elinden alınınca dağlarda nasıl çaresizlik içinde dolanıp durduğu, iğneden ipliğe döndüğü görülmüştür. Tabiatın kendisi...

AZDAK *(Keser. Gruşe'ye:)* Avukatın bu söylediklerine ve daha da söyleyeceklerine karşı savunman nedir?

GRUŞE O çocuk benim.

AZDAK Hepsi bu mu? Kanıtlayabilirsin inşallah. Ama her şey bir yana, niçin çocuğu sana vermem gerektiğine inanıyorsun, onu söyle bana.

GRUŞE Bütün varlığımla ben büyütüp yetiştirdim onu, ne yapıp ettim yiyecek buldum ona. Çoğu zaman başını sokacağı bir yer sağladım, onun yüzünden başıma gelmedik kalmadı, neyim varsa ona harcadım. Kendi rahatıma bakmadım. Çocuğun herkesle dost olmasına uğraştım, daha baştan işe hazırladım onu, yapabildiği kadarıyla kuşkusuz, çünkü daha çok küçük.

AVUKAT Efendimiz, kayda değer nokta şudur ki, şahsın kendisi çocukla arasında herhangi bir kan bağı bulunduğunu belirtmemektedir.

AZDAK Kayda geçirildi.

AVUKAT Teşekkürler efendimiz. Şimdi, eşini kaybetmişken bir de evladını kaybetme korkuları içinde beli bükülmüş bir kadının size bir şeyler söylemesine müsaade buyurunuz. Natella Abaşvili Hazretleri...

VALİNİN KARISI *(Hafif sesle:)* Felaketli bir kader beni sizden sevgili yavrumu bana geri vermenizi dilemeye zorladı efendim. Çocuğu elinden kaçırılmış bir annenin ruh azaplarını, korkularını, uykusuz gecelerini size tasvir etmem herhalde...

İKİNCİ AVUKAT *(Araya girer:)* Bu bayana reva görülen muamele, görülmüş işitilmiş değildir. Kocasının sarayına girmesi engelleniyor, emvalinin gelirlerini toplaması yasaklanmakta, taş gibi bir kalple ona, bütün bunların çocuğun verasetine bağlı olduğu ifade ediliyor, çocuk olmadan avukatlarının ücretini bile ödemekten aciz durumdadır.

(Böyle araya girmesini şaşkınlık içinde izleyerek, susması için sert işaretler yapan Birinci Avukata:) Sevgili İllo Şuboladze, davanın eni konu Abaşvili'nin malı mülkü meselesi olduğunu niye söylemeyecekmişiz?

BİRİNCİ AVUKAT Muhterem Sandro Oboladze, lütfen! Nasıl anlaşmıştık... *(Azdak'a:)* Elbette ki bu davanm sonunda, yüce müvekkilimizin çok büyük ve geniş Abaşvili emvaline sahip olup

olamayacağına da karar verilecektir, ne var ki özellikle "da" diye ekliyorum, çünkü en başta Natella Abaşvili'nin o sarsıcı ifadelerinin girişinde de haklı olarak değindiği gibi, bir annenin insani trajedisi gelmekte. Michel Abaşvili o mal mülkün mirasçısı olmasaydı da yine müvekkilimin en sevgili evladıdır!

AZDAK Bir dakka! Mal mülkün bir insanlık kanıtı olarak belirtilmesi mahkemeyi duygulandırmıştır.

İKİNCİ AVUKAT Teşekkürler efendimiz. Sevgili İllo Şuboladze, çocuğu çekip almış olan şahsın onun annesi olmadığını her hal-ü kârda ispatlarız! İzin verin de mahkemeye çıplak gerçekleri sunayım. Dava konusu çocuk, Michel Abaşvili, bir felaketler zinciri sırasında kaçmak zorunda kalan annesince geride bırakılmıştır. Sarayda mutfak hizmetçisi olan Gruşe de o paskalya sabahı orada bulunmakla, çocuğa nasıl sahip çıkacağını kollamıştır...

AŞÇI KADIN O kadın sadece hangi elbiselerimi yanıma alayım diye uğraşıyordu!

İKİNCİ AVUKAT *(Aldırmaz:)* Bir yıl kadar sonra bu Gruşe dağlık bölgede bir köyde çocukla ortaya çıkmış ve çocuklu olarak bir evlilik yapmıştır..

AZDAK O dağ köyüne nasıl vardın?

GRUŞE Yayan yapıldak, efendimiz, çocuk da benimdi.

SİMON Babası benim, efendimiz.

AŞÇI KADIN Ben bakıyordum, efendimiz, beş kuruşa.

İKİNCİ AVUKAT O adam Gruşe'nin nişanlısıdır, yüce mahkeme heyeti, bu yüzden ifadesi kabul edilemez.

AZDAK Gruşe'nin dağ köyünde evlendiği sen misin?

SİMON Hayır efendimiz, orada bir köylüyle evlenmiş.

AZDAK *(Gruşe'ye yaklaşması için işaret eder:)* Niye? *(Simon'u göstererek:)* Yatakta bir şey yapamadı mı? Doğruyu söyle bana.

GRUŞE Ona fırsat bulamadık. Sonra da sırf çocuğun hatırına evlendim. Başını sokacağı bir evi olsun diye. *(Simon'u işaretle:)* O savaştaydı efendimiz.

AZDAK Şimdi de yine seninle olmak istiyor, ha?

GRUŞE *(Öfkeyle:)* Artık evlenemem ki efendimiz.

SİMON Zapta geçmesi için belirtmek isterim ki...

AZDAK Peki çocuğu orospulukla mı yaptın demek istiyorsun? *(Gruşe yanıt vermeyince:)* Soru sordum sana: Bu çocuk neyin nesi? Sefil bir sokak piçi mi, yoksa zengin bir ailenin değerli yavrusu mu?

GRUŞE *(Asık suratla:)* Normal bir çocuk.

AZDAK Daha baştan öyle bir ailenin belirtilerini gösterdi mi, demek

istiyorum.

GRUŞE Minicik burnunu gösterdi.

AZDAK Minicik burnunu göstermiş. Ne kadar da önemli bir cevap oldu. Benim için derler ki, hüküm vermeden önce çıkar gider bir gül fidanı koklarmışım. Böylesi buluşlar bugün de pek işe yarardı. Ama şimdi kısa kesiyorum ve sizin yalanlarınızı dinlemeyeceğim *(Gruşe'ye)* özellikle de seninkileri. *(Davalılar grubuna:)* Beni faka bastırmak için birleşip ne numaralar kurduğunuzu anlamaz mıyım, iyi bilirim sizleri. Madrabazlar sizi.

GRUŞE *(Aniden:)* Aldığınızı gördükten sonra kısa keseceğinizi anlamıştım zaten.

AZDAK Kapa çeneni. Senden bir şey istedim mi ben?

GRUŞE *(Aşçı Kadın tutmaya çalıştığı halde:)* Verecek bir şeyimin olmadığını biliyordun da ondan.

AZDAK Çok doğru. Sizin gibi beş parasızlara kalsam açlıktan geberirdim zaten. Adalet istiyorsunuz, ama bedeli? Kasaba giderken para ödeyeceğinizi bilirsiniz, ama yargıcın önüne, cenaze yemeğine[18] gelir gibi gelirsiniz.

SİMON *(Yüksek sesle:)* "Atı nallamaya geldiklerinde at sineği uzatmış bacaklarını", derler.

AZDAK *(Bu kışkırtmaya zevkle katılır:)* "Dağ pınarında taş olacağına bok çukurunda yüzük taşı ol".

SİMON "Balıkçı almış oltasını, ne güzel bir gün, hadi senle balığa çıkalım, demiş solucana."

AZDAK "Ben kendi kendimin efendisiyim, deyip kendi bacağını kesmiş uşak."

SİMON "Sizi kendi evladım gibi severim, demiş Çar köylülere, evladının kafasını kestirmiş."

AZDAK "Delinin en büyük düşmanı kendisidir."

SİMON "Osurukta burun olmaz".

AZDAK Mahkemeye yakışmayacak söz sarf etmekten sana on kuruş ceza. Böylece adaletin ne demek olduğunu öğrenirsin.

GRUŞE Ne temiz bir adalet. Avukatlarıyla orada duran gibi tumturaklı laf edemiyoruz diye gücün bize yetiyor.

AZDAK Öyledir. Hıyarsınız siz. Deliğe tıkılmayı da hakediyorsunuz.

GRUŞE Çok üst tabakadan olduğu için çocuğu o hatuna vermek istiyorsun ama çocuk altı nasıl kurulanır, biliyor mu acaba? Adaletten benim kadar bile anladığın yok, bilesin.

AZDAK Bunun da doğru yanı var. Cahil bir adamım ben, cübbemin altında doğru dürüst bir pantolonum bile yok, gel bak. Aldığım

yiyip içmeme gidiyor, keşiş mektebinde yetiştim ben. Ayrıca sen de mahkemeye hakaretten on kuruş cezaya çarptırıldın. Çok da aptalsın, bana biraz kalça kıvırıp, göz edip iyi havaya sokacağına, karşına alıyorsun beni. Yirmi kuruş oldu cezan.

GRUŞE Otuz da yazsan senin adaletin nedir söyleyeceğim işte, ayyaş zurna. Sen kim oluyorsun da, kilise penceresine zıplamış Yesaya[86] gibi efendilik taslıyorsun bana? Seni ananın karnından çıkarırlarken sonra dönüp kadıncağızın bilmem nereden bir tas darı almış diye elini kırdırtacağın hiç akıllarına gelir miydi? Şimdi önünde beni tir tir titrettiğinden de hiç utanmıyor musun? Ama şunların hırsızlık malı olan binaları ellerinden alınmasın diye kul köle olmuşsun onlara. Evler ne zamandan beri tahtakurularına kaldı? Ama sen kol kanat geriyorsun onlara, yoksa erkeklerimizi savaşlarına süremezler, değil mi, satılmış seni!

(Azdak doğrulmuştur. Yüzü ışıldamaya başlar. Çekiciyle kürsüye vurur, sessizliği sağlamak istiyormuş gibi yalancıktan vuruyordur ama Gruşe'nin küfretmesi sürdükçe çekicini artık sırf ona ritim tutarak vurur.)

Sana hürmetim yok artık. Bıçağını keyfince sallayan bir hayduda, bir kanlı katile hürmetim neyse sana da daha fazla değil. Çocuğu elimden alabilirsin, yüzde yüz, ama bir çift lafım var: Seninki gibi bir mesleğe ancak tefecileri, sübyancıları getirmeliler, kendi gibilerin tepesine çıkıp otursunlar diye, idamdan beter bir ceza olarak.

AZDAK *(Oturur:)* Evet, cezan otuz oldu, ama meyhane kavgası gibi oturup seninle dalaşacak değilim artık, yargıç saygınlığım nerede kalır yoksa, senin davandan keyfim iyice kaçtı zaten. Boşanmak isteyen çift nerede? *(Şauva'ya:)* Onları getir. Bu davaya üç çeyrek ara veriyorum.

BİRİNCİ AVUKAT *(Şauva giderken:)* Hiç gık bile demesek hüküm çantada keklik hanımefendiciğim.

AŞÇI KADIN *(Gruşe'ye:)* Bokunu çıkardın işte. Şimdi çocuğu kesin vermez.

VALİNİN KARISI Salva, benim esansım.

(Çok ihtiyar bir karı koca getirilir.)

AZDAK Verin. *(İhtiyarlar bir şey anlamamıştır)* Boşanmak istiyormuşsunuz, duyduğuma göre. Kaç yıldır beraberdiniz?

İHTİYAR KADIN Kırk yıldır, efendimiz.

AZDAK Niye boşanmak istiyorsunuz peki?

İHTİYAR ADAM Birbirimizden hoşlanmıyoruz, efendimiz.

AZDAK Ne zamandan beri bu?

İHTİYAR KADIN Baştan beri, efendimiz.

AZDAK İsteğinizi gözden geçirip kararımı öbür dava bittikten sonra bildireceğim. *(Şauva onları arkaya götürür.)* Çocuk gelsin. *(Gruşe'ye yaklaşması işaretini yapıp ona biraz da dostça eğilir)* Hak hukuk üstüne sende bir şeyler var, gördüm. İnanmıyorum, çocuk senin değil, ama senin olsaydı, zengin olmasını istemez miydin, kadın? O zaman da yalnızca, çocuk benim değil, demen gerekirdi. O anda bir sarayı olacaktı, tavlasında öyle çok at besili duracaktı, eşiğinde öyle çok dilencisi, hizmetinde o kadar çok askeri, kapısında ricacılar dikili[87] oluverecekti, değil mi? Buna cevabın ne? Zengin olmasını istemiyor musun onun?

(Gruşe susar.)

OZAN

Şimdi dinleyin, öfkeli Gruşe neler düşündü de söylemedi:
Pabucu altın da olsa
Zayıfları ezecekti
Mecburdu zorbalığa
Dönüp gülecekti.
Ah sabah akşam taşımak
Zor taştan bir yüreği
Güç gösterip kötü olmak
Çok güç ve zahmetli[88].
Açlardan hiç korkmayıp da
Açlıktan korkmak niye!
Karanlıktan hep korkup da
Işık açmamak ne!

AZDAK Seni anladım galiba kadın.

GRUŞE Ondan vazgeçmem artık. Büyütüp yetiştirdim, beni tanıyor o.

(Şauva çocuğu içeri getirir.)

VALİNİN KARISI Ay, paçavralar içinde.

GRUŞE Yalan. Güzel gömleğini giydirecek zaman bırakmadılar bana.

VALİNİN KARISI Domuz ahırında elbet!

GRUŞE *(Boşalır:)* Ben domuz değilim, domuzlar orada işte. Çocuğunu nerede bırakmıştın?

VALİNİN KARISI Ben sana gösteririm, aşağılık yaratık. *(Gruşe'ye saldırmak ister ama avukatlar engel olur)* Katil bu, cani. kırbaçlanması gerek, hemen.

İKİNCİ AVUKAT *(Ağzını kapatır)* Yüce efendim Natella Abaşvili! Söz vermiştiniz... Efendimiz, davacının asabı...

AZDAK Davacı ve davalı! Mahkememiz ifadelerinizi dinledi ama çocuğun gerçek annesinin hanginiz olduğu konusunda kesin bir kanıya varamadı. Yargıç olarak ben bu çocuğa bir anne saptamakla görevliyim. Bir sınama yapacağım. Şauva, bir tebeşir getir. Yere bir daire çiz. *(Şauva, tebeşirle bir daire çizer yere.)* Çocuğu dairenin ortasına koy! *(Gruşe'ye bakıp gülümseyen Michel'i Şauva dairenin ortasına getirir)* Davacı ve davalı, dairenin yanma gelin şimdi, ikiniz de! *(Valinin Karısı ile Gruşe dairenin yanına gelirler)* Çocuğu elinden tutun.

İKİNCİ AVUKAT *(İvedi:)* Ey yüce mahkeme, itiraz ediyorum, mirasçı olarak bu çocuğa bağlı bulunan büyük Abaşvili mirasının kaderi, böyle belirsiz bir sınamanın sonucuna terk edilemez. Dahası var: Müvekkilem, bu şahıs gibi beden çalışmasma alışkın biriyle aynı kuvvete sahip değildir.

AZDAK Çok da iyi beslenmiş görünüyor bana. Çekin!

(Valinin Karısı çocuğu dairenin içinden çekiverir. Gruşe çocuğun elini bırakmıştır, şaşkın duruyor.)

AZDAK *(Gruşe'ye:)* N'oldu sana? Çekmedin bile.

BİRİNCİ AVUKAT *(Valinin Karısını tebrik eder:)* Demedim mi? Kan bağı işte!

GRUŞE *(Azdak'a koşar:)* Efendimiz, size karşı ne söyledimse geri alıyorum, beni bağışlayın. Hiç değilse bütün kelimeleri öğrenene kadar bende kalsın yeter, daha hepsini konuşamıyor.

AZDAK Mahkemeyi etki altında bırakma! Senin bildiğin de yirmi kelimedir, bahse girerim. Peki, emin olmak için bir kez daha sınıyorum. Çekin!

(İki Kadın yine yerlerini alırlar. Gruşe çocuğun elini yine bırakır.)

GRUŞE *(Çaresiz:)* Çektim! Ama daha fazla çeksem kolu kopacaktı. Yapamam.

AZDAK *(Ayağa kalkar:)* Böylece mahkememiz gerçek annenin hangisi olduğuna karar vermiştir. *(Gruşe'ye:)* Al çocuğunu götür. Tavsiyem, çocukla şehirde kalma. *(Valinin karısına:)* Sana gelince, mahkemeyi aldatma suçundan hüküm giymek istemiyorsan, çek git. Mallar da kente kalacak, çocuklara bir bahçe yapılsın diye, ihtiyaçları var, bahçeye de benim adımla "Azdak Bahçesi[89]" denecek, kararım bu. *(Valinin Karısı bayılmıştır, Yaver ve Avukatlar onu çıkarır. Gruşe hareketsiz. Şauva onu çocuğa götürür)* Bu cüppeyi de çıkarıyorum, fazla sıcak geldi. Kahramanlığa niyetim yok. Ama vedalaşma için sizi dışarıdaki çayırda bir küçük dansa davet ediyorum. Ah, az kaldı sarhoşluktan unutuyordum, boşanma davasını hükme bağlamadım daha.

(Yargıç koltuğunu masa gibi kullanarak bir kâğıda bir şeyler yazar ve gitmeye davranır. Dans için müzik başlamıştır.)

ŞAUVA *(Kâğıdı okur:)* Ama bu yanlış oldu. İhtiyarları boşayacağınıza Gruşe'yi kocasından boşamışsınız bu kararla.

AZDAK Yanlış mı olmuş? Vah vah, ama değişmez artık, geri alamam, düzen bozulur[5]. Buna karşılık sizi benim eğlentime davet ediyorum, aranız bir dans edecek kadar iyidir elbet. *(Gruşe ile Simon'a:)* İkinizden toplam kırk kuruş alacağım var ayrıca.

SİMON *(Cüzdanını çıkarır:)* Nedir ki efendimiz. Sağ olun, var olun.

AZDAK *(Parayı cebine sokar:)* Onun için para gerek.

GRUŞE Bu durumda hemen bu gece kenti terk etmeli, ne dersin Michel? *(Simon'a:)* Sevdin mi?

SİMON Kendisini sevdiğimi saygıyla bildiririm.

GRUŞE Şimdi söyleyeyim sana: Seninle nişanlandığım için o paskalya gününde bunu aldım. Yani aynen aşk çocuğu o. Hadi dansedelim Michel.

(Michel'le danseder. Simon, Aşçı Kadın'ı yakalar dansa kaldırır. İki ihtiyar dans ediyorlar. Azdak düşünceye dalmıştır. Dansedenler onun önünü kapatır. Ara ara yine görünür ama giderek dansa katılan öbür çiftler geldikçe daha görünmez olur.)

OZAN

O akşamdan sonra kayboldu ve bir daha görünmedi Azdak.
Ama Gürcistan halkı unutmadı onun yargıçlık
Zamanını hep andı biraz hak hukuk
Ya da kısa bir altın çağ[90] olarak.
(Dansedenler danslarıyla dışarı çıkarlar. Azdak yok olmuştur.)
Siz ama ey tebeşir
Dairesi öyküsünü dinleyenler, ibrettir
Şu eski deyiş: Eldekiler ona iyi
Gelenin olmalı, yani
Çocuk anne kucağının, ki iyi yetişsin
Arabayı ustaya ver, çocuğu gibi baksın
Vadiyi de sulayana, verimi artsın.
(Müzik.)

SON

[EK]

[(1944) YAZIMININ ÖN OYUNU]

ÖN OYUN

(Bir Kafkas panayır kasabasının meydanında iki kolhoz köyünden traktörcüler ve köylüler halka olmuş şarap içip tütün çekerek oturmakta, aralarında bir de başkentteki Plan Komisyonu delegesi olan deri ceketli bir adam var. Büyük kahkahalar duyulur.)

DELEGE *(Sesini duyurmaya çalışır)* Zapta geçiyorum, yoldaşlar!

İHTİYAR BİR KÖYLÜ *(Ayağa kalkar)* Daha erken, ben karşıyım, mesele yeterince görüşülmüş değil, ilmen protesto ediyorum.

KADIN SESLERİ *(Sağdan)* Yeterince görüşülmedi mi? On saattir tartışıyoruz burada.

İHTİYAR KÖYLÜ Ne olmuş yani, Tamara Oboladze? Dört saatimiz daha var.

BİR ASKER Çok doğru. Ayıp ayıp, Tamara. Sinide dananın çeyreği dururken kim kalkar yemekten? Ondört saatin varsa on saatte tartışma kesilir mi hiç?

BİR GENÇ KIZ Habil'le Kabil'i hallettik ama Adem'le Havva'ya daha gelemedik bile!
(Gülüşmeler.)

DELEGE Yoldaşlar, kafam kazan oldu. *(Bir soluk alır)* Bilimsel temelde keçi yetiştirmenin o karışık hikâyesi, bir yığın açıklayıcı örnekler, ince imalar, kinayeler, üstüne üstlük bol keçi peyniriyle testi testi şaraplar! Zapta bir karar geçip kapatsak olmaz mı, yoldaşlar?

BİR TRAKTÖRCÜ *(Kararlı)* En büyük zevklerin bile bir sonu olmalı. Tartışmaya yeter diyenler elini kaldırsın!
(Çoğunluk el kaldırır.)

TRAKTÖRCÜ Yeterlik kabul edildi. Zapta gelelim!

DELEGE Konu *(Not defterine yazmaya başlar)* "Rosa Luxemburg" ve "Galinsk" kolhoz köyleri arasında bulunan ve "Rosa Luxemburg" köy kolhozuna ait olup, *(Solundakileri işaret eder)* sizlere yani, "Galinsk" köy kolhozunca talep edilen, *(Sağdakilere)* onlar da sizsiniz, zayıf otlaklı vadi anlaşmazlığıdır.

İHTİYAR Yazın, yazın: Başka bazı vadiler gibi o vadi de bize keçi yetiştirmek için gerekli ve oldum olası bizim köyün mülküdür.

SAĞDAN BİR KÖYLÜ "Oldum olası" ne demek? Hiçbir şey oldum olası kimsenin değildir. Sen bile oldum olası kendinin değildin.

Daha 25 yıl önce büyük prensin malıydın sen, Çaçava.
(Sağdan alkışlar.)

DELEGE Vadi şimdi size ait, desek?

SAĞDAKİ KÖYLÜ Ayrıca vadinin keçiler için size gerekli olması konusunda, fazla değil yarım saat ötede başka otlağınızın olduğu da yazılsın.

SOLDAN BİR KADIN Zapta geçin: Her gün yarım saat daha fazla yol yüzünden keçiler daha az süt verir.

DELEGE Yine başlamayalım n'olur. Devlet, gerekli yerde yeni ağıllar yapmanız için size yardımda bulunur.

SOLDAKİ İHTİYAR Sana *(Sağdaki köylüye)* küçük bir sorum var şahsen: Bizim keçi peyniri lezzetli miydi, değil miydi? *(Soru hemen yanıtlanmadığı için)* İki, iki buçuk kilo yerdin, lezzetli miydi, değil miydi ha? Bir söyle.

SAĞDAKİ KÖYLÜ Söylerim: Evet. Ne yani?

İHTİYAR *(Sevinçle)* Peki o keçi peynirinin neden lezzetli olduğunu biliyor mu yoldaşımız acaba? *(Özel bir susuş)* Keçilerimize işte o vadinin otu iyi geliyordu da ondan! Şimdi peynir niye peynir değil peki? Ot ot değil de ondan, ne yani? *(Delegeye)* Lütfen zapta geçin. *(Sağdan gülme ve alkışlar.)*

DELEGE Bu şekilde bir yere varamayız, yoldaşlar.

SAĞDAKİ KÖYLÜ Vadinin bize verilmesi gerektiğine niçin inandığımızı bir yazıverin en iyisi. Bizim uzmanımızın sulama projesi üstüne raporunu da ekleyin. Ötesine Plan komisyonu karar versin.

DELEGE Tarım uzmanı yoldaş!
(Sağda bir genç kız doğrulur.)

NATAŞA Yazm, yoldaş: Nina Meladze, Tarım uzmanı, mühendis.

DELEGE Köyünüz Galinsk sizi okutmak için Tiflis'de Teknik Okula gönderdi, değil mi? *(Kız başıyla onaylar)* Ve siz dönünce kolhoz için proje çalışması yaptınız.

NATAŞA Bir sulama tesisi. Yapılacak bir gölet ile 2000 Verst'lik çorak arazi sulanabiliyor. Kolhozumuz o arazi üzerinde meyve bahçeleri ve üzüm bağları yapabilir. Ancak bu proje o tartışmalı vadinin katılmasıyla kendini kurtarıyor. Toprağın veriminin altmış kat yükselmesi mümkün. *(Sağda alkışlar)* Hesaplar işte burada yoldaş. *(Ona bir dosya verir.)*

SOLDAKİ İHTİYAR *(Huzursuz)* Bizim kolhozun da bir at yetiştirme girişiminin olduğunu ekleyin, tamam mı?

DELEGE Memnuniyetle. Sanıyorum alacaklarımın hepsini aldım. Bir adım daha atmama izin verin yoldaşlar. Tüm gerekçelerin ortaya

konduğu bu 7 Temmuz 1934 Pazar günü, her iki kolhozun kendilerinin ortak bir yargıya vardıklarını eklemekten büyük bir zevk duyacağım. Ne dersiniz?

(Genel bir suskunluk.)

SOLDAKİ İHTİYAR *(Çekinerek)* Vadinin kimde olacağına bağlı. Niye hem içip hem tartışmayı biraz daha sürdürmüyoruz ki? Birkaç saatimiz daha var...

SAĞDAKİ KÖYLÜ Peki, bu son sözden sonra kararı biraz erteleyelim, ama anlaştığımız gibi tartışmayı özellikle de içmemize engel olduğu için keselim, tamam mı yoldaşlar?

(Gülüşmeler.)

SESLER Evet, tartışma yok. Müzik, biraz müzik, ha?

BİR KADIN Plan Komisyonu delegesinin ziyareti sonunda ozan Arkadi Çeidze'yi dinlememiz planlanmıştı. Kendisiyle de konuşuldu.

(Kadın konuşurken genç bir kız Ozan'ı getirmeye koşmuştur.)

DELEGE İlginç olur benim için. Sağ olun yoldaşlar.

SOLDAKİ İHTİYAR Ama yoldaşlar, bu biraz saptırma oluyor.

SAĞDAKİ KADIN Pek değil. Ozan bugün geldi, bizim tartışmamızla oldukça ilgili bir şey sunmaya söz verdi.

SOLDAKİ KÖYLÜ O zaman başka. Kötü olmasın da.

SAĞDAKİ KÖYLÜ *(Delegeye)* Onun gelmesi için Tiflis'e üç kez üst üste telgraf çektik. Son dakikada şoförünün soğuk alması yüzünden az kaldı yine olmayacaktı.

SAĞDAKİ KADIN 21.000 dize biliyor o.

SAĞDAKİ KÖYLÜ Ama ulaşması zor işte. Siz Plan Komisyonundakiler onun kuzeye daha sık gelmesi için uğraşmalısınız yoldaş.

DELEGE Korkarım zor, biz daha çok ekonomiyle ilgileniyoruz da.

SAĞDAKİ KÖYLÜ *(Gülümseyerek)* Asmaların, traktörlerin dağılımına düzen getirip de şarkıların dağılımıyla ilgilenmemek niye? Neyse, geliyor işte. *(Genç kızın getirdiği Arkadi Çeidze halkının içine girer, iri yapılı, özü yalın bir adamdır. Dört çalgıcı da çalgılarıyla birlikte ona katılmışlardır. Sanatçılar alkışlarla karşılanır.)*

GENÇ KIZ *(Tanıştırır)* Bu, delege yoldaş, Arkadi.

DELEGE *(Onun elini sıkarak)* Sizinle tanışmak şeref benim için. Şarkılarınızı daha Moskova'da okul sıralarındayken işitmiştim. Eski söylencelerden birini mi sunacaksınız?

OZAN Hem de çok eski. Adı "Tebeşir Dairesi", Çin'den. Tabii biz oldukça değişik biçimde sergiliyoruz. Yoldaşlar, zorlu tartışmalarla geçen bir günden sonra sizi eğlendirmek benim için onur verici. Umuyoruz ki, eski şairin deyişleri Sovyet traktörlerinin

gölgesinde kulağa tatsız gelmez. Şarap cinslerini karıştırmak yanlış belki ama eski bilgelikle yeni bilgelik birbiriyle pek güzel kaynaşıyor. Şimdi, gösteri başlamadan önce yiyecek bir şeyler buluruz herhalde. Çok faydası olur çünkü.

SESLER Tabii, tabii. Lokale gelin hepiniz.

(Herkes giderken Delege, Genç Kıza yönelir.)

DELEGE Hikâye çok uzun sürmese. Bu gece Tiflis'e dönmek zorundayım da yoldaş.

GENÇ KIZ *(Ozan'a)* Ne kadar sürer acaba Arkadi? Delege yoldaş bu gece Tiflis'e dönmek zorundaymış.

OZAN *(Önemsizce)* Bir değil iki hikâye aslında. Birkaç sat sürer.

GENÇ KIZ *(Çok içten)* Kısaltamaz mısınız peki?

OZAN *(Ciddi)* Hayır.

SES Arkadi Çeidze'nin gösterisi yemekten sonra bu alanda!

(Herkes yemeğe gider.)

[Son Oyun (1944)]

SON OYUN

(Ad libitum)

(Her iki kolhozdan izleyiciler halkası ortaya gelir. Saygıyla alkışlarlar.)

SAĞDAKİ KÖYLÜ KADIN Kurnaz Arkadi Çeidze, vadi kapkaççılarının destekçisi seni, "Rosa Luxemburg" kolhozundan bizleri, sırf vadimizi öylece vermek istemiyoruz diye nasıl senin Natella Abaşvili'n gibilerle karşılaştırırsın?

SOLDAKİ ASKER *(Ayağa kalkmış olan Sağdaki İhtiyara)* Nereye bakıyorsun, yoldaş?

SAĞDAKİ İHTİYAR Bırakın da vereceğim şeyi şöyle bir seyredeyim. Bir daha göremeyeceğim.

SOLDAKİ KADIN Niyeymiş? Misafirliğe geleceksin.

SAĞDAKİ İHTİYAR O zaman da bir daha tanıyamayacağım belki.

TARIM UZMANI KATO Bir bahçe göreceksin.

SAĞDAKİ İHTİYAR *(Gülümsemeye başlar)* Hele bir bahçe olmasın, görürsünüz siz.

(Herkes coşkuyla doğrulur onun çevresini alırlar.)

KAFKAS TEBEŞİR DAİRESİ

(Der kaukasische Kreidekreis)

(1954 Yazımı)

Türkçesi:

Yılmaz Onay

Çalışmaya katılan: Ruth Berlau

"Kafkas Tebeşir Dairesi", 31. deneme sayılabilir. Malzeme – İki kadının bir çocuk için çatışması ve bunu açıklığa kavuşturan yargı kararı – eski bir Çin oyunu olan "Tebeşir Dairesi"nden alınmıştır. Eski oyunda çocuğu daire dışına çekmekten vazgeçen, çocuğu doğurmuş olan annedir. Kaldı ki yeni oyunda bunun dışındaki her şey de farklıdır. – Paul Dessau, "Kafkas Tebeşir Dairesi"ne bir müzik yazmıştır.

Kişiler[19]**:**

•Georgi Abaşvili, vali •Karısı Natella •Şişko Prens Kazbeki •Niko Mikadze ve Mikha Loladze, iki doktor •Yaver. •Ozan. •Çalgıcılar. •Simon Çaçava, bir asker. •Gruşe Vachnadze, bir mutfak hizmetçisi. •Mimarlar •Maro, bir çocuk bakıcısı. •Aşçı. •Bir Seyis •Bir İhtiyar Adam •İki Yüksek Bayan •Hancı •Han Uşağı •Onbaşı •Bir Çiftçi ve Karısı •Üç Tüccar •Lavrenti Vachnadze, Gruşe'nin erkek kardeşi •Karısı Aniko •Bir Köylü Kadın, sonra Gruşe'nin kaynanası •Oğlu Yussup •Keşiş •Düğün Konukları •Michel, valinin çocuğu •Çocuklar •Köy Yazıcısı Azdak •Polis Şauva •Büyük Prens •Bizergan Kazbeki, Şişko Prensin Yeğeni •Doktor •Felçli •Topal •Şantajcı •Ludovika, hancının gelini •Uşak •Üç Büyük Toprak Ağası •İhtiyar Bir Köylü Kadın •Haydut. •Aşçı Kadın •İllo Şuboladze ve Sandro Oboladze, iki avukat •Çok İhtiyar Çift •Dilenciler ve Ricacılar •Askerler •Zırhlı Süvariler •Hizmetkârlar •Ön Oyunun Oyuncuları

ÖN OYUN

(Savaş yıkımına uğramış bir Kafkasya köyünde[91]*, iki kolhoz köyünün*[93] *üyeleri olan çoğu kadın ve yaşlı erkekler, şarap ve tütün içerek halka olmuş otururlar; birkaç asker de vardır. Yanlarında, başkentten gelmiş bir Devlet Yeniden Yapım Komisyonu delegesi vardır.)*

SOLDAKİ BİR KÖYLÜ KADIN *(Göstererek:)* Şu tepelerin orda üç Nazi tankını durdurduk, ama elmalıklar harap olmuştu çoktan.

SAĞDAKİ BİR İHTİYAR KÖYLÜ Bizim güzelim mandıra da enkaz halinde.

GENÇ TRAKTÖRCÜ KIZ Mandıraya kundağı ben koymuştum yoldaşlar.

(Sessizlik.)

DELEGE Zabıtları okuyorum: Keçi besleme kolhozu "Galinsk"[93] delegeleri, Nukha'ya[94] geldiler. Kolhoz, Hitler orduları yaklaştığında[95] yetkililerin emriyle keçi sürülerini daha Doğuya çekmişti. Şimdi dönüp yine eski yerine yerleşmeyi tasarlıyor. Kolhozun delegeleri köyü ve araziyi gezdiler ve büyük oranda tahrip olduğunu saptadılar. *(Sağdaki delegeler başlarıyla onaylarlar.)* Komşu meyve bahçeleri kolhozu "Rosa Lüksemburg[96]" ise *(Sağı*[6] *işaret eder)*, "Galinsk" kolhozunun eski merası olan bu çok az otlu vadinin, yeniden yapımda meyve ve üzüm bağı yetiştirmek üzere değerlendirilmesi önerisini getirdi. Yeniden Yapım Komisyonu delegesi olarak, "Galinsk" kolhozunun buraya dönüp yeniden yerleşmesi konusunda her iki kolhoz köyünün[92] kendilerinin ortak bir karara varmalarını diliyorum.

SAĞDAKİ İHTİYAR KÖYLÜ Önce ben, konuşma süresi kısıtlamasını bir kez daha protesto etmek istiyorum. "Galinsk" kolhozundan bizler, buraya gelmek için üç gün üç gece yol tepmişiz, şimdi tartışma yarım günle sınırlansın deniyor!

SOLDAN BİR YARALI ASKER Yoldaş, o kadar çok köyümüz, o kadar çok işleyen elimiz ve o kadar çok da zamanımız yok artık.

SOLDAKİ GENÇ TRAKTÖRCÜ KIZ Tüm keyiflerimizi kısmak zorundayız, tütünü azalttık, şarabı azalttık, şimdi tartışma keyfini de biraz kısalım.

SAĞDAKİ İHTİYAR ADAM *(Bir iç çekerek:)* Geberesi faşistler! Şimdi konuya giriyorum öyleyse, vadimizi niye geri istediğimizi size açıklayayım. Bir yığın nedeni var da ben en basit birinden baş-

lıyorum. Makine Abakidze, şu keçi peynirini aç çıkar ortaya. *(Sağdan bir köylü kadın büyük bir sepetten beze sarılı koca bir peynir kalıbı çıkarır. Alkışlar ve gülüşler.)*

SAĞDAKİ İHTİYAR Buyrun yoldaşlar, yanaşın.

SOLDAN BİR İHTİYAR KÖYLÜ *(Kuşkuyla:)* Etkileme numarası mı bu?

SAĞDAKİ İHTİYAR *(Gülüşmeler içinde:)* Ne numarasıymış Surab, seni vadi kapkaççısı seni. Sana kalsa hem peyniri hem vadiyi alırsın, bilmez miyiz. *(Gülüşler.)* Senden istediğim tek şey, samimi bir cevap: Bu peynirin tadı var mı?

SOLDAKİ İHTİYAR Cevabım: Evet var.

SAĞDAKİ İHTİYAR Öyle ha? *(Bozuk:)* Sen peynirden ne anlarsın zaten?

SOLDAKİ İHTİYAR Niyeymiş? Bana tadı güzel geldiyse yani?

SAĞDAKİ İHTİYAR Gelemez de ondan. Eski günlerdekinin yanında bir hiç bu. Niye hiç oldu? Çünkü keçilerimize yeni otun tadı eskisi gibi gelmedi. Ot ot olmayınca peynir de peynir olmuyor, mesele bu. Zapta geçsin lütfen.

SOLDAKİ İHTİYAR Ama peyniriniz harika.

SAĞDAKİ İHTİYAR Harikadan vazgeçtik, ortalama bile değil. Gençler şunu bunu söylese de yeni otlak bir şeye yaramaz. Orada yaşanmaz diyorum size. Sabahın kokusu bile yok orada. *(Bazıları güler.)*

DELEGE Gülmelerine alınma, seni anlıyorlar. Yoldaş, memleket niye sevilir? Çünkü orada ekmeğin tadı başkadır, gök daha yüksektir, havanın kokusu daha baharlıdır, sesler daha gür çıkar, toprağa daha iyi basılır.

SAĞDAKİ İHTİYAR Vadi oldum olası bizimdi.

SOLDAKİ ASKER Ne demek, oldum olası? Hiçbir şey, oldum olası kimsenin değildir. Gençken sen bile kendinin değildin, Prens Kazbeki'nindin[97].

SAĞDAKİ İHTİYAR İnsanın doğduğu evin yanında hangi ağacın olduğu fark etmez mi yani? Ya da komşuların şu olmuş, bu olmuş, aynı mıdır? Biz üstelik kolhozumuza, yine siz komşu olasınız diye, yerimize dönmek istiyoruz, vadi kapkaççıları sizi. Şimdi gülün bakalım.

SOLDAKİ İHTİYAR *(Güler:)* Öyleyse niye "komşun" bizim tarımcı kızımız Kato Vachtang'ın vadi üstüne söyleyeceklerini sakin sakin dinlemiyorsun?

SAĞDAN BİR KÖYLÜ KADIN Biz daha vadimiz üstüne söyleneceklerin hepsini söylemedik ki. Binaların hepsi gitmemiş, man-

dıranın da hiç değilse ana duvarları duruyor.

DELEGE Devlet yardımı talebiniz var, iki tarafın da, biliyorsunuz. Çantamda öneriler getirdim.

SAĞDAKİ KÖYLÜ KADIN Uzman yoldaş, bizimki pazarlık değil. Ben senin şapkanı alıp da, "Bu daha iyi," diye başka bir şapka versem olur mu? Verdiğim daha iyi olabilir, ama sen seninkinden hoşlanırsın.

GENÇ TRAKTÖRCÜ KIZ Bir toprak parçası bir şapka gibi değildir yoldaş, bizim ülkemizde değil.

DELEGE Kızmaya gerek yok. Evet doğru, bir toprak parçasını, yararlı bir şey üretilen bir araç olarak görmemiz gerek öncelikle, ama belli bir toprak parçasına duyulan sevgiyi de kabul etmemiz gerek. Bana gelince, sizin *(Soldakilere)* vadi için nasıl bir girişim düşündüğünüzü daha ayrıntılıca öğrenmek isterim doğrusu.

ÖTEKİLER Evet, Kato konuşsun.

DELEGE Tarım uzmanı yoldaş!

KATO *(Ayağa kalkar, asker üniforması giymiştir:)* Yoldaşlar, geçen kış bu tepelerde partizan olarak savaşırken, Almanları kovduktan sonra meyve bahçelerimizi nasıl on kat daha genişleteb iliriz diye kendi aramızda konuşuyorduk. Ben bir sulama tesisi projesi yaptım. Dağ sularını toplayacak bir göletle üçyüz hektar çorak arazi sulanabilir. O zaman kolhozumuz yalnız meyvelik değil üzüm bağları da yapabilir. Ama bu proje ancak "Galinsk" kolhozunun tartışma konusu olan vadisini de kapsadığı takdirde kendini kurtarıyor. İşte hesapları burada. *(Delegelere bir dosya sunar.)*

SAĞDAKİ İHTİYAR Bizim kolhoz da ilaveten yeni bir at yetiştirme girişimini hedeflemiştir, zapta geçin.

GENÇ TRAKTÖRCÜ KIZ Yoldaşlar, bu proje, dağlarda barınıp az sayıda tüfeğimize kurşun bile bulamaz olduğumuz günlerde, gecelerde tasarlandı. Kurşun kalem bulmak bile sorundu.
(Her iki yandan tezahürat.)

SAĞDAKİ İHTİYAR "Rosa Lüksemburg" kolhozundaki yoldaşlara ve vatanı savunmuş tüm yoldaşlarımıza şükran borçluyuz! *(Birbirlerinin ellerini sıkar, sarılırlar.)*

SOLDAKİ KÖYLÜ KADIN Düşüncemiz, askerlerimizin, sizin de bizim de erkeklerimizin yani, döndüklerinde daha verimli bir vatana erişmelerini sağlamaktı.

GENÇ TRAKTÖRCÜ KIZ Şair Mayakovski'nin[98] dediği gibi, "Sovyet halkının vatanı, aklın da vatanı olmalı![99]"
(Sağdaki İhtiyar da dahil, o taraf delegelerinin hepsi ayağa kalkmış,

komisyon delegesiyle birlikte, tarım uzmanı kızın planlarını incelerler. Şöyle sesler yükselir: "Düşüş yüksekliği nasıl yirmiiki metreyi buluyor?" – "Bu kayaların dinamitle atılması lazım!" – "Çimento ve dinamit, esas ihtiyaç bu!" – "Suyu buradan akıtacaksınız ha, çok akıllıca!")

SAĞDAN ÇOK GENÇ BİR İŞÇİ *(Sağdaki İhtiyar'a:)* Tepeler arasındaki bütün arazi sulanıyor, baksana Alleko!

SAĞDAKİ İHTİYAR Bakmıyorum. Projenin iyi olacağını biliyordum. Göğsüme tabanca dayattırmam ben.

DELEGE Ama göğsüne sadece kurşunkalem dayamak istiyorlar. *(Gülüşler.)*

SAĞDAKİ İHTİYAR *(Asık suratla kalkar ve planlara bakmaya gider:)* Bu vadi hırsızları, bu memlekette makinelere bir de projelere karşı çıkamayacağımızı çok iyi biliyorlar maalesef.

SAĞDAKİ KÖYLÜ KADIN Alleko Bereşvili, yeni projelere meraklı olmada senin üstüne de yoktur hani, herkes biliyor.

DELEGE Eee, zapta ne geçiyorum şimdi? Kolhozunuzda bu proje için eski vadiden vazgeçilmesini destekleyeceğinizi yazabilir miyim?

SAĞDAKİ KÖYLÜ KADIN Ben destekleyeceğim. Sen ne diyorsun, Alleko?

SAĞDAKİ İHTİYAR *(Planlara gömülmüştür:)* Bu planlardan bir kopya da bize verilmesini talep ediyorum.

SAĞDAKİ KÖYLÜ KADIN Öyleyse yemeğe oturabiliriz. Planlar elinde olup da onlar üstüne tartışmaya bir girdi mi, tamamdır bu iş. Tanırım onu. Bizim ötekiler de öyle.
(Delegeler yine gülerek kucaklaşırlar.)

SOLDAKİ İHTİYAR Yaşasın "Galinsk" kolhozu! Yeni at yetiştirme girişiminde de başarılar!

SOLDAKİ KÖYLÜ KADIN Yoldaşlar, "Galinsk" kolhozunun delegelerinin ve uzmanın gelmeleri şerefine, ozan Arkadi Çeidze'yle birlikte konumuzla da ilgili bir oyun çıkarmayı planlamıştık.
(Alkışlar. Traktörcü Genç Kız, Ozan'ı getirmek için koşar.)

SAĞDAKİ KÖYLÜ KADIN Oyununuz güzel olsun haa karışmam, bir vadi vermişiz karşılığında.

SOLDAKİ KÖYLÜ KADIN Arkadi Çeidze tam yirmibir bin dize bilir.

SOLDAKİ İHTİYAR Oyunu onun yönetiminde çalıştık. Ele geçirmek de hiç kolay değil Arkadi'yi. Siz, Yapım Komisyonundakiler onu sık sık Kuzeye çağırmaya bakmalısınız, yoldaş.

DELEGE Biz aslında daha çok ekonomi ile uğraşıyoruz da..

SOLDAKİ İHTİYAR *(Gülümseyerek:)* Asmaların ve traktörlerin yeniden

dağılımını düzenliyorsunuz da şarkıların dağılımıyla niye ilgilenmeyecekmişsiniz?

(Genç Traktörcü Kız, ozan Arkadi Çeidze'yi halkanın içine getirir, iri yapılı, özü yalın bir adamdır. Dört çalgıcı da çalgılarıyla birlikte ona katılmışlardır. Sanatçılar alkışlarla karşılanır.)

GENÇ TRAKTÖRCÜ KIZ Bu, uzman yoldaş, Arkadi.

(Ozan, çevresindekileri selamlar.)

SAĞDAKİ KÖYLÜ KADIN Sizinle tanışmak şeref benim için. Şarkılarınızı daha okul sıralarındayken duyardım.

OZAN Bu seferki, şarkılarla bir oyun, tüm kolhoz birlikte oynuyor hemen hemen. Eski maskelerden de getirdik.

SAĞDAKİ İHTİYAR Eski söylencelerden biri mi yoksa?

OZAN Hem de çok eski. Adı "Tebeşir Dairesi", Çin'den[100]. Tabii biz değişik biçimde sergiliyoruz. Yura, maskeleri göstersene.

SAĞDAKİ İHTİYAR KÖYLÜ *(Maskelerin birini tanımıştır:)* Aaa, Prens Kazbeki!

OZAN Yoldaşlar, zorlu bir tartışmadan sonra sizi eğlendirmek bizim için çok onur verici. Umuyoruz ki, eski şairlerin deyişleri Sovyet traktörlerinin gölgesinde de seslenir. Şarap cinsleri karıştırmaya gelmez belki, ama eski bilgelikle yeni bilgelik birbiriyle pek güzel kaynaşıyor. Şimdi, gösteri başlamadan önce yiyecek bir şeyler buluruz herhalde. Çok faydası olur çünkü.

SESLER Tabii, tabii. Lokale gelin hepiniz.

(Herkes giderken Delege, Genç Traktörcü Kız'a yönelir.)

DELEGE *(Ozan'a:)* Hikâye ne kadar sürer acaba Arkadi? Bu gece Tiflis'e[101] dönmek zorundayım da.

OZAN *(Önemsizce:)* Bir değil iki hikâye aslında. Birkaç saat sürer.

DELEGE *(Çok içten:)* Kısaltamaz mıydınız acaba?

OZAN Hayır.

(Herkes keyifle yemeğe gider.)

1

YÜCE VELET

OZAN *(Sırtında bir kara koyun postuyla çalgıcılarının önünde yerde oturmuş, buruşuk bir yazı defterinin içindeki kâğıtları karıştırmaktadır:)* Geçmiş zaman, kanlı bir devran

İçinde bir şehir, "lanetli" denmiştir
Valisi, anlı şanlı Georgi Abaşvili.
Karun[102] gibi çok zengindi.
Bir karısı vardı pek asaletli.
Bir de velet, topaç mübarek.
Gürcistan'da[103] yoktu öyle bir vali
Tavlasında öyle çok at besili
Eşiğinde öyle çok dilencisi
Hizmetinde o kadar çok askeri
Kapısında ricacılar dikili.
Nasıl anlatsam bu Georgi Abaşvili'yi size?
Diyecek yok keyfine.
Paskalya Pazar sabah işte
Gidiyordu valimiz o gün ailece
Kiliseye.
(Bir sarayın kemerli kapısından dilenciler ve ricacılar, çelimsiz çocuklarını, koltuk değneklerini, dilekçelerini havaya kaldırmış olarak ortalığa dökülürler. Arkalarında iki zırhlı asker, sonra da pahalı giysiler içinde vali ve ailesi görünür.)

DİLENCİLER VE RİCACILAR Merhamet, muhterem efendim, vergiler dayanılmaz oldu. – İran savaşında gitti bacağım, nerden alacağım...– Kardeşimin suçu yok, inayetli efendim, bir yanlışlık. – Açlıktan ölüyor işte. – Son oğlumuzu askere alma n'olur. – Sucubaşı rüşvet aldı, lütufkâr efendim!
(Hizmetkârların biri dilekçeleri toplar, ötekisi bir keseden para dağıtır. Askerler, ağır meşin kırbaçlarla kalabalığa girişerek kalabalığı geriye iteler.)

ASKER Geri bas, geri! Kilise kapısına yaklaşma!
(Valiyle karısının ve yaverin ardından Valinin bebeği, süslü bir araba içinde kemerin altından geçirilir. Kalabalık, görmek için yine öne hamle yapar.)

OZAN *(Kalabalık kırbaçla geri itilirken:)*
İlk kez bu paskalyadaydı halk gördü veliahtı.
İki doktor milim milim peşinde yüce veledin
Valinin gözbebeği.
(Kalabalıktan sesler: "Çocuk!" – "Göremiyorum, itmeyin be!" – "Allah bağışlasın, haşmetlim!")

OZAN
Güçlü Prens Kazbeki bile
Kilise kapısında eğildi onun önünde.
(Şişko bir Prens yaklaşır ve aileyi selamlar.)

ŞİŞKO PRENS Mutlu paskalyalar, Natella Abaşvili.
(Bir buyruk duyulur. Bir süvari çıkagelir, Vali'ye bir kâğıt rulosu uzatır. Valinin işaretiyle yakışıklı bir genç olan Yaver, süvarinin önüne çıkıp onu geri çeker. Şişko Prens süvariyi kuşkuyla süzerken kısa bir sessizlik olur.)

ŞİŞKO PRENS Bugün ne böyle? Dün yağmuru görünce, mübarek günler kasvetli geçecek, diye düşünmüştüm. Ama bu sabah: Pırıl pırıl bir gökyüzü. Açık havayı severim, Natella Abaşvili, kalbimin açıklığından. Hele küçük Michel, tam bir vali, kerata. *(Çocuğu gıdıklar)* Mutlu paskalyalar minik Michel, bici bici...

VALİNİN KARISI Georgi nihayet doğu yakasındaki yeni kanadın inşaatına başlama kararı verdi, ne dersiniz Arsen? Bahçe için şehir kenarmdaki o sefil barakaların hepsi yıkılacak.

ŞİŞKO PRENS Bir sürü kötü haberin üstüne ne iyi bir haber bu. Sahi, savaş nasıl gidiyor acaba, Georgi biraderim? *(Valinin ters bakışı üzerine:)* Duyduğuma göre, stratejik bir geri çekilmeymiş[104], öyle mi? Ah, küçük terslikler işte, her zaman olur. Bir iyi g ider, bir kötü. Savaş bu. Pek önemli değil, ha?

VALİNİN KARISI Ay öksürdü! Georgi, işittin mi? *(Çocuğun arabasının hemen dibinde duran pahalı giyimli iki Doktor'a sertçe bakarak:)* Öksürüyor.

BİRİNCİ DOKTOR *(İkinciye:)* Ilık banyo iyi gelmez, demiştim size değil mi Niko Mikadze? Banyo suyunun sıcaklığında küçük bir hata, efendimiz.

İKİNCİ DOKTOR *(O da büyük kibarlıkla:)* Size asla katılmıyorum, Mikha Loladze, banyo suyunun derecesini bize sevgili büyüğümüz Mişiko Oboladze vermiştir. Daha ziyade gece esintisinden, efendimiz.

VALİNİN KARISI Ama dikkat edin siz de yani. Georgi, ateşi var galiba.

BİRİNCİ DOKTOR *(Çocuğun üstünden:)* Hiç meraklanmayın efendimiz. Banyo suyunun sıcaklığını artırdık mı bir daha olmaz.

İKİNCİ DOKTOR *(Birinciye yiyecek gibi bakarak:)* Bunu unutmayacağım sevgili Mikha Loladze. Siz kaygılanmayın efendimiz.

ŞİŞKO PRENS Vay vay vay! Hep derim, karaciğerimde batma mı var, yatır doktoru falakaya, elli sopa. O da hani zamanımızda her şey yumuşadı da ondan; yoksa önceleri çok basitti: Uçur kellesini!

VALİNİN KARISI Kiliseye girelim, belki de buradaki esintidendir. *(Aile ve maiyeti tören alayı halinde bir kilise kapısından içeri girer. Şişko Prens de peşlerinden. Yaver alaydan ayrılıp bir süvariyi işaret eder.)*

VALİ Ayinden önce olmaz, Salva.

YAVER *(Süvariye:)* Valimiz ayinden önce haberdar olmak istemiyor, hele haberler, sanıyorum, çok kötüyse. Mutfağa git sana yiyecek versinler arkadaş.

(Süvari küfürle saray kapısına yönelirken Yaver alaya katılır. Saraydan bir Asker çıkar, kemerli kapıda durur.)

OZAN

Çıt yok şehirde.
Kilise avlusu nazlı güvercin.
Bir asker durmuş nöbete
İfadesini alıyor
Irmaktan gelen mutfak dilberinin.

(Bir Hizmetçi Kız, koltuğunda bir kucak büyük yeşil yaprakla kemerli kapıdan girmeye davranır.)

ASKER Vay vay, küçük hanım niçin kilisede değil acaba, ayini sallamıyor mu yoksa?

GRUŞE Giyinip hazırlanmıştım, paskalya yemeğinde kaz eksikmiş, sen git al dediler bana, kazdan anlarım da.

ASKER Kaz ha? *(Kuşku numarasıyla)* Görelim bakalım şu kazı? *(Gruşe anlamamıştır.)*

ASKER Hatunlara güven olmaz. "Bir kaz almaya gittim," derler ama kim bilir nedir?

GRUŞE *(Dosdoğru üstüne gider ve kazı çıkarıp gösterir:)* Burada işte. Yedibuçuk kilo gelmezse, mısırla besili de değilse, teleğini yedirsinler bana.

ASKER Kazdan bir kraliçe, desene! Bizzat valinin yemesi için. Ve küçük hanım yine dere boyundaydı öyle mi?

GRUŞE Evet, tavuk çiftliğinde.

ASKER Haa, tavuk çiftliğinde, derenin alt başında yani, üst başındaki o malum yeşillikte değil.

GRUŞE Yeşilliğe sadece çamaşır yıkamaya giderim ben.

ASKER *(Kinayeli:)* Elbette.

GRUŞE Elbette ne?

ASKER *(Göz ederek:)* Elbette işte.

GRUŞE Yeşilliğin orda çamaşır yıkayamaz mıyım yani?

ASKER *(Abartıyla güler:)* "Yeşilliğin orda çamaşır yıkayamaz mıyım yani?" Harika doğrusu, pek güzel.

GRUŞE Asker beyimizi anlamıyorum. Güzel olan neymiş?

ASKER *(Hinoğluhince:)* Birisinin bildiğini bilseydi o da, alı al olurdu moru mor ya!

GRUŞE Malum yeşillikte bilinecek ne varmış ki?

ASKER Ya tam orayı gören bir çalılık varsa? Bir hanım kız "çamaşır

yıkarken" olup biten her şey görünüyorsa oradan?

GRUŞE Olup biten neymiş? Asker beyimiz dilinin altındakini bir çıkarsa da bilsek.

ASKER Görünen öylesi bir şeyler işte.

GRUŞE Sıcak bir günde ayak parmaklarımı suya sokmuşum, bunu mu demek istiyor yani asker beyimiz, başka ne?

ASKER O kadarcık değil. Ayak parmaklarından fazla.

GRUŞE Fazla ne? Olsa olsa ayaklarımı.

ASKER Ayaklardan da biraz yukarıca. *(Gülmekten katılır.)*

GRUŞE *(Öfkeli:)* Utan utan Simon Çaçava. Çalıların içine gizlenip, bir gelenin sıcakta bacaklarını suya sokmasını dikizlemek ha? Üstelik belki yanımda bir de başka asker daha! *(Çeker gider.)*

ASKER *(Ardından seslenir:)* Başkası yoktu!

(Ozan yeniden anlatmaya geçerken Asker, Gruşe'nin arkasından koşar.)

OZAN

Şehir çok sakin, peki bu silahlılar niçin?
Valinin sarayı barış içinde
Peki bu kalın surlar ne diye?

(Soldaki kapıdan Şişko Prens hızlı adımlarla gelir. Bakınmak için durur. Sağdaki kemerli kapı önünde iki Zırhlı Süvari[105] beklemektedir. Prens onları görür ve ağır ağır yanlarından geçerek bir işaret yapar. Biri kemerli kapıya girer, öteki ayrılıp sağa gider. Arkada değişik yönlerden gizli sesler duyulur: "Yerlerinize!"

Saray kuşatılmaktadır. Prens hızla çıkar. Uzaktan çan sesleri gelir. Vali, ailesi ve tüm tören alayı kilise kapısından çıkar.)

OZAN

Şimdi döndü işte vali girdi saraya
Şimdi surlar tuzak oldu ona
Şimdi kaz yolunmuş kızarmıştı
Şimdi kazı yemek nasip olmadı
Şimdi öğlen, değil yemek zamanı
Şimdi öğlen, ölmek zamanı.

VALİNİN KARISI *(Geçerken:)* Bu barakada yaşamak çekilir şey değil ama Georgi ne yaparsa küçük Michel'i için yapıyor, beni pek düşündüğü yok. Varsa yoksa Michel!

VALİ Kazbeki biraderimizin, "Mutlu paskalyalar," deyişini duydun mu? İyi güzel de, bildiğim kadarıyla, dün gece Nukha'ya[93] yağmur düşmedi. Kazbeki biraderimizin bulunduğu yerde yağmış olmalı. Neredeymiş acaba kendisi?

YAVER Soruştursunlar.

VALİ Evet evet, acilen. Yarın.

(Tören alayı kemerli kapıdan girer. Bu arada saraydan çıkmakta olan süvari Vali'ye yönelir.)

YAVER Başkentten gelen süvariyi bir dinleseniz ekselans. Bu sabah güvenilir belgelerle gelmişti.

VALİ *(Giderken:)* Öğle yemeğinden önce olmaz Salva!

(Tören alayı saraya girip kaybolur, kapıda nöbetçi yalnız iki zırhlı süvari kalır.)

YAVER (Süvariye:) Valimiz yemek öncesi askeri haberleri öğrenmek istemiyor; öğleden sonrayı da, yemeğe davetli büyük mimarlara ayırmış bulunuyor ekselansları. Geldiler bile. *(Üç adam gelmiştir. Süvari çıkarken Yaver üç Mimar'ı karşılar)* Baylar, ekselansları sizi yemeğe bekliyor. Tüm zamanını size ayırdı. Büyük planlara! Buyrunuz çabuk!!

MİMARLARDAN BİRİ İran savaşının terse döndüğüne dair huzur bozucu söylentiler dolaşırken ekselanslarının inşaatı düşünmesine hayranız doğrusu.

YAVER O söylentiler yüzünden, demeli! Hiç önemli değil. İran uzak! Burada garnizondaki askerler, valimiz için kendilerini ateşe atmaya hazırlar.

(Saraydan gürültüler yükselir. Kulak yırtan bir kadın çığlığı, buyruklar... Yaver, şaşkın, kemerli kapıya koşar. Mızrağını ona doğrultmuş bir Süvari çıkar.)

YAVER Ne oluyor burada? Çek şu mızrağı, köpek. *(Nöbetçilere haykırır:)* Alın şunun silahını! Görmüyor musunuz, valiye darbe yapılıyor!

(Nöbetçiler dinlemez. Yavere soğuk ve aldırışsız bakarlar, ötesine de hiç karışmazlar. Yaver ite kaka saray kapısından içeri girer.)

MİMARLARDAN BİRİ Eyvah, Prensler! Büyük prense ve valilerine karşı çıkan prensler dün gece başkentte toplanmışlardı. En iyisi, tüyelim biz beyler.

(Hızla çıkarlar.)

OZAN

Ah bu kör büyükler! Ölümsüzlermiş gibi
Eğik enselerde büyük, emin
Kiralık yumruklardan, zorbalığa
Güvenip, saltanat sürerler, uzun.
Ama uzun, sonsuz mu?
Ey, değişen zaman![106] Halkın umudu!

(Kemerli kapıdan, tepeden tırnağa silahlı iki asker arasında, benzi atmış, elleri kelepçeli, Vali çıkmakta.)

Sonsuza, yüce sultan! Haydi, dik tut başını!

Sarayından seni birçok düşman bakış izliyor!
Mimarlar ne gerek sana, tek bir marangoz yeter.
Çünkü yeni bir saraya değil, bir çukura gitmektesin.
Dön bir bak çevrene, ey kör!
(Tutuklu, çevresine bakınır.)
Güzel mi, malın mülkün? Sabah ayiniyle[107] yemek
Arası bu, dönüşü yok gidişin.
(Götürülür. Muhafızlar da onlarla. Bir alarm borusu öter. Kemerli kapı ardında gürültü.)
Çatısı çöktüğünde bir büyüğün
Pek çok küçük kalır altında.
Sultanların keyfinden pay almaz da
Derdinden alırlar. Araba uçarken
Çeken terli hayvanı da
Çeker uçuruma.
(Kemerli kapıdan Hizmetkârlar panik içinde koşuşarak çıkarlar.)

HİZMETKÂRLAR *(Karmakarışık:)* Eşya sepetleri! Hepsi üçüncü avluda! Beş günlük yiyecek. – Hanımefendi bayıldı düştü. – Aşağı taşısınlar, hemen. – Ya biz? – Bizi tavuk gibi boğazlarlar, bilinen bir şey. – Aman Allah, n'olacak? – Şehirde kan gövdeyi götürüyormuş. – Saçma, valiyi saray istetmiş, prenslerin toplantısında bulunsun diye, her şey tatlıya bağlanacak, kaynağından duydum ben.
(İki Doktor da avluya fırlar.)

BİRİNCİ DOKTOR *(İkinciyi durdurmaya çalışarak:)* Niko Mikadze, doktor olarak Natella Abaşvili'nin yanında bulunma görevi sizin.

İKİNCİ DOKTOR Benim mi? Hayır sizin!

BİRİNCİ DOKTOR Çocuk kimde bugün, Niko Mikadze, sizde mi bende mi?

İKİNCİ DOKTOR O velet yüzünden bir dakika daha bu vebalı yerde durur muyum sanıyorsunuz gerçekten Mikha Loladze?
(Dövüşmeye başlarlar. Arada, "Görevinizi yerine getirmiyorsunuz", "Bir görev tutturmuşsunuz!" gibi sözler duyulur, sonra ikinci Doktor vurup birinciyi yere serer.)

İKİNCİ DOKTOR Öf be, cehenneme kadar yolun var!
(Çıkar.)
(Asker Simon Çaçava girer ve kargaşalıkta Gruşe'yi arar.)

HİZMETKÂRLAR Akşama kadar vakit var, askerler daha önce sarhoş olmaz. – Ayaklandılar mı, bilen var mı ki? – Saray muhafızları dört nal. – Olup biteni kimse bilmiyor mu hâlâ?

GRUŞE Balıkçı Meliva diyor ki, başkentte kuyruğu kırmızı bir yıldız[108] görünmüş, bu felaket demekmiş.

HİZMETKÂRLAR Dün başkentte İran savaşının hepten kaybedildiği duyulmuş. – Prensler büyük bir isyan başlatmışlar. Büyük prens kaçmış bile, diyorlar. Bütün valileri asılacakmış. – Küçüklere dokunmazlar. Zırhlı süvaride kardeşim var.

YAVER *(Kemerli kapıda belirir:)* Herkes üçüncü avluya! Herkes yüklemeye yardım edecek!

(Kalabalığı toplayıp götürür. Simon sonunda Gruşe'yi bulmuştur.)

SİMON Gruşe, buradasın ha? Ne yapacaksın?

GRUŞE Hiç. Sıkışırsam, dağ köyünde kardeşimin evi var. Ya sen?

SİMON Bana bakma. *(Yine resmileşir)* Gruşe Vachnadze, benim planlarımı sorman içimi ferahlattı. Ben, hanımefendinin, Natella Abaşvili'nin muhafızı olarak görevlendirildim.

GRUŞE Ama saray muhafızları isyana katılmadılar mı?

SİMON *(Ciddi:)* Orası öyle.

GRUŞE O hatuna muhafızlık tehlikeli değil mi?

SİMON Tiflis'de derler ki, bıçaksan saplanacaksın.

GRUŞE Sen bıçak değilsin ki, insansın Simon Çaçava. O hatundan sana ne?

SİMON Onu aldırdığım yok, ama emir demiri keser.

GRUŞE Öyleyse asker beyimiz, bir hiç uğruna kendini tehlikeye attığına göre dik kafalının tekidir. *(Saraydan çağırılınca:)* Üçüncü avluya çağrıyorlar, işim acele.

SİMON Acelen varsa hırlaşmaya gerek yok, çünkü iyi bir hırlaşma zaman ister[109]. Sormama izin olursa, küçük hanımın anası babası var mıdır acaba?

GRUŞE Yoktur. Tek erkek kardeş.

SİMON Zaman kısa olduğundan – ikinci sorum: Küçük hanım, suda balık gibi sağlıklı mıdır?

GRUŞE Sağ omzumda arada bir tutan sancıyı saymazsak, her işe gücüm yeter, kimsenin şikâyeti olmadı daha.

SİMON Biliyoruz. Paskalya'nın son Pazar'ında bile kaz getirilecekse o gelir akla. Soru üç: Küçük hanım sabırsız cinsinden midir? Zemheri ayında gül ister mi?

GRUŞE Sabırsız değildir ama enayice savaşa gidilip de haber çıkmadı mı dayanamaz.

SİMON Haber gelecek. *(Saraydan yine Gruşe çağrılınca:)* Son, esas soru...

GRUŞE Simon Çaçava, üçüncü avludan çağırdıkları için, hem de çok acele olduğu için cevabım önden, "Evet".

SİMON *(Çok utangaç:)* Derler ki: "Acele, çatı uçuran rüzgâr gibidir"[110] Ama yine derler ki: "Zenginin acelesi yok". Memleketim...

GRUŞE Kutsk...

SİMON Bak sen, sorup soruşturmuş küçük hanım. Sağlıklıyım, bakmam gereken kimse yoktur, 100 kuruş[111] aylığım var, mutemet olunca 200 hatta ve de zatınıza talibim.

GRUŞE Simon Çaçava, kabul ettim.

SİMON *(İnce bir zinciri çözüp çıkarır, zincirde küçük bir haç.)* Haç annemden yadigâr, Gruşe Vachnadze, zincir halis gümüş; al, tak boynuna.

GRUŞE Sağ ol, Simon, sağ ol.

(Takar.)

SİMON Küçük hanım üçüncü avluya gitseler iyi olacak, yoksa bela kokuyor. Benim de atları koşmam gerek zaten, anlarsınız küçük hanım.

GRUŞE Evet, Simon.

(Kararsız dururlar.)

SİMON Valinin hanımefendisini, isyana katılmamış birliklere kadar götürmek görevim. Savaş biter bitmez de dönerim. İki, bilemedin üç hafta. Nişanlıma ben dönene kadarki zaman çok fazla gelmez herhalde.

GRUŞE

Bekleyeceğim seni, Simon Çaçava
İçin rahat git kavgaya, asker
Kanlı kavgaya, acılı kavgaya
Her gidenin dönmediği:
Sen dön yeter, ben burdayım.
Karaağaç yeşil yaprak, bekleyeceğim seni
Karaağaç kuru yaprak, bekleyeceğim seni
Bekleyeceğim, döndü deseler bile son nefer
Sonsuza.
Kavgadan döndüğünde
Kapımda başka çizme bulmazsın
Seni bekleyecek yastığım
Kuru dudağım seni
Bir dönebilsen, bir dönebilsen
Dersin ki: Her şey bıraktığım gibi[112].

SİMON Sağ ol, Gruşe Vachnadze. Ve hoşça kal!

(Önünde yerlere dek eğilir. Gruşe de eğilir öyle. Sonra sağına soluna bakmadan hızla çıkar. Kemerli kapıdan Yaver gelir.)

YAVER *(Sert:)* Beygirleri büyük arabaya koş, sallanıp durmasana pis herif!

(Simon Çaçava esas duruşa geçer ve çıkar. Kemerli kapıdan iki Hizmetkâr

çıkar, ağır denklerin altında belleri büküktür. Onların ardından, nedimelerinin kolunda Natella Abaşvili sendeleyerek çıkar. Bir başka nedime arkasında bebeği taşımaktadır.)

VALİNİN KARISI Kimsenin aldırdığı yok. Başım nerede bilmez oldum. Michel nerede? İyi kucaklayın onu. Sandıklar arabaya. Validen haber var mı, Salva?

YAVER *(Başını sallar:)* Hemen gidin, hemen.

VALİNİN KARISI Şehirden ne haber?

YAVER Şu ana kadar bir şey yok, ama kaybedecek bir dakikanız bile kalmadı. Sandıklar arabaya sığmaz. Alacaklarınızı seçin ayırın. *(Hızla çıkar.)*

VALİNİN KARISI Sadece en gerekli olanları! Durun. Çabuk sandıkları açın, alacaklarımızı göstereceğim.
(Sandıklar yere konur ve açılır.)

VALİNİN KARISI *(Bazı sırmalı diba giysileri göstererek:)* Şu yeşili, şu kürklüyü de tabii! Doktorlar nerede? Yine korkunç migrenim tutuyor, hep şakaklarımdan başlar. Şu inci düğmeliyi...
(Gruşe gelir.)

VALİNİN KARISI Oyalanıyorsun, değil mi? Termoforları getir hadi!
(Gruşe dışarı fırlar, termoforlarla geri döner ve sessizce Valinin Karısı'nın emirlerine koşmayı sürdürür.)

VALİNİN KARISI Yırtma elbisenin kolunu.

GENÇ KADIN Aman efendimiz, elbiseye bir şey olmadı.

VALİNİN KARISI Seni uyardım da ondan. Nicedir gözüm sende. Salva Azeretelli'ye işmar etmekten başka şey yok kafanda! Gebertirim seni sersem tavuk! *(Kadına vurur.)*

YAVER *(Dönmüştür:)* Çabuk olun lütfen, Natella Abaşvili. Şehirde ateş başladı.
(Yine çıkar.)

VALİNİN KARISI *(Genç Kadın'dan elini çeker:)* Aman Allahım, bize saldırırlar mı dersiniz? Niye? Niçin? *(Herkes suskun. Sandıkları kendisi karıştırmaya başlar.)* Diba yeleğimi ara! Ona yardım etsene! Michel ne yapıyor? Uyuyor mu?

ÇOCUĞU TAŞIYAN KADIN Evet efendimiz.

VALİNİN KARISI Öyleyse biraz şuraya bırak onu da git yatak odasından maroken çizmelerimi[113] getir, yeşilin altına o çizmeler gider. *(Kadın, çocuğu kenara bırakıp koşar. Valinin Karısı, Genç Kadın'a:)* Dikilip durmasana be! *(Genç Kadın fırlar.)* Dur, yoksa ipe çektiririm seni. *(Sessizlik.)* Şu paketlere bak, nasıl sevgisizce, akılsızca toparlanmış. Her şeyi sen göstereceksin ki yapacaklar. Hizmetçilik

böyle zamanda belli olur. Yemeye gelince tıkınırsınız, ama şükretmek, hak getire. Ama unutmam ben bunları.

YAVER *(Çok gergin:)* Natella, gelin hemen. Yüksek mahkeme başkanını isyancı dokumacılar az önce asmışlar.

VALİNİN KARISI Niye ki? Gümüşiyi almam şart, bin kuruş bayıldım ona. Sonra şunu da, şu kürkleri de, hepsini, şarap rengi olan nerde?

YAVER *(Çekip götürmeye çalışır:)* Kenar mahallelerde çatışma başladı. Hemen çıkmak zorundayız. Çocuk nerde?

VALİNİN KARISI *(Çocuktan sorumlu Kadının ardından seslenir:)* Maro! Çocuğu hazır et! Ne cehennemdesin?

YAVER *(Giderken:)* Arabayı da bırakıp atla gideceğiz galiba.

(Valinin Karısı, elbiseleri karıştırmakta, bir kısmını götürülecekler yığınının üstüne atıyor, sonra geri alıyor. Sesler duyulur, trampetler... Gökyüzünde bir kızıllık belirir.)

VALİNİN KARISI *(Umutsuzca elbise karıştırarak:)* Şarap rengi olanını bulamıyorum. *(Bir Hizmetkâr fırlar gider. Valinin Karısı omuz silkerek ilk Kadın'a:)* Şu yığının hepsini al, doğru arabaya. Bu Maro niye dönmedi? Çıldırdınız mı hepiniz? En alttaki demiştim ya.

YAVER *(Dönmüş:)* Çabuk, hadi!

VALİNİN KARISI *(İlk Kadın'a:)* Koş! At onları arabaya!

YAVER Araba kalıyor. Ya benimle gelin, ya da ben ata atlayıp yalnız gidiyorum.

VALİNİN KARISI Maro! Çocuğu getir! *(İlk Kadın'a:)* Arasana, Maşa![20] Önce şu elbiseleri arabaya götür de. Atla gitmek de nerden çıktı canım, olmaz öyle saçma şey. *(Dönünce yangın kızıllığını görür, donup kalır.)* Yanıyor!

(Yaver onu dışarı çeker. İlk Kadın başını sallayarak bir kucak elbiseyle ardından gider. Kemerli kapıdan hizmetkârlar gelir.)

AŞÇI KADIN Bu yanan doğu kapısı herhalde.

AŞÇI Gittiler. Arabayı, yiyecekleri de bırakıp gittiler. Biz nasıl kurtulacağız şimdi buradan?

BİR SEYİS Evet ya, şu sıra belalı oldu burası. Sulika, birkaç battaniye alayım da kaçalım.

MARO *(Kemerli kapıdan, elinde çizmeciklerle:)* Efendimiz!

ŞİŞMAN BİR KADIN Çoktan gitti.

MARO Ya çocuk. *(Çocuğa gider, kucağına alır.)* Buncağızı bırakıp gittiler ha, hayvanlar. *(Çocuğu Gruşe'ye verir:)* Biraz tutsana n'olur. *(Yalancıktan:)* Ben arabaya bir bakıp geleyim.

(Valinin Karısının ardına koşar gibi gider.)

GRUŞE Valiye ne yaptılar?

SEYİS *(Boyun kesme işaretiyle:)* Gırç.

ŞİŞMAN KADIN *(Hareketi görünce fenalık gelir:)* Eyvah! Eyvah! Valimiz efendimiz, Georgi Abaşvili! Daha sabah ayininde[114] etli canlı, şimdi... Götürün beni, götürün. Mahvolduk hepimiz, günahkâr öleceğiz[115]. Efendimiz Georgi Abaşvili gibi.

SULİKA *(Şişman Kadın'a:)* Telaşlanmaym siz Nina. Sizi götürürler. Kimseye bir şey yapmış değilsiniz ki siz.

ŞİŞMAN KADIN *(Dışarı çıkarılırken:)* Eyvah, eyvah, çabuk n'olur, hepiniz kaçın, onlar gelmeden, onlar gelmeden!

GENÇ BİR KADIN Valinin hatunundan daha çok üzüldü Nina. Ağlamayı bile onlar için başkaları yapacak yani. *(Hâlâ Gruşe'nin kucağında duran çocuğu fark eder)* Ya bu velet! Onu ne yapacaksın?

GRUŞE Burada kaldı.

GENÇ KADIN O karı bıraktı gitti, değil mi? En hafif cereyandan bile korunan Michel Efendi!

(Hizmetkârlar çocuğun başına toplanır.)

GRUŞE Uyanıyor.

SEYİS Bana bak, bırak şunu! Bu veletle enselenecek birinin başına gelecekleri düşünmek bile istemem. Ben öteberiyi almaya gidiyorum. Bekleyin.

AŞÇI KADIN Doğru söylüyor. Bir giriştiler mi birbirlerini soy sop gebertiyor bunlar. Ben de benim ufak tefeği alıp geleyim.

(Herkes gitmiş, yalnızca iki Kadın ve kucağında çocukla Gruşe kalmıştır.)

SULİKA Bıraksana şunu, duymadın mı?

GRUŞE Bakıcı kadın birazcık tutuver diye vermişti bana.

AŞÇI KADIN Geri döner mi hiç, çok safsın!

SULİKA Uzak dur ondan.

AŞÇI KADIN Anası karıdan çok bunun peşine düşecekler. Veliaht ya. Kalbin iyi senin, Gruşe, ama biliyorsun aklın o kadar yetmez. Cüzzamlı bile bu kadar bela değildir, dinle beni. Kendini kurtarmaya bak sen.

(Seyis, sarıp sarmaladıklarıyla dönmüştür, onları kadınlara dağıtır. Gruşe'den başka herkes kaçma hazırlığındadır.)

GRUŞE *(İnatlaşır:)* Cüzzam neresinde bunun? İnsan gibi bakıyor bana.

AŞÇI KADIN O zaman sen ona bakmayıver. Herkesin yükünü taşımak sana mı düştü, avanak? Deseler ki, en uzun bacaklı sensin, koş hıyar getir, koşarsın hemen. Kağnıyı alıyoruz biz, çabuk olursan sen de binersin. Aman Allah, yangın her yeri sarmış!

SULİKA Hazırlansana! Bana bak, garnizondaki zırhlı süvarilerin gelmesine bir şey kalmadı.

(İki Kadın ve Seyis çıkarlar.)

GRUŞE Geliyorum.

(Çocuğu yere bırakır, bir süre gözü onda, çevredeki bavullardan birkaç giysi alıp uyuyan çocuğun üstüne örter. Sonra eşyalarını almak için saraya koşar. Nal sesleri ve kadın çığlıkları duyulur. Şişko Prens, sarhoş süvarilerle girer. Birinin mızrağının ucuna valinin kellesi geçirilmiştir.)

ŞİŞKO PRENS Şuraya, tam ortaya! *(Askerlerden biri ötekinin sırtına çıkarak kelleyi kapı kemerinin ortasına tutar.)* Orası orta değil, biraz daha sağa, tamam. Ben bir şey yaptırdım mı tam yaptırırım canım. *(Asker kelleyi saçlarından çakarken:)* Bu sabah kilise kapısında Georgi Abaşvili'ye, "Açık havayı severim," demiştim, ama asıl sevdiğim, açık havada çakan şimşektir, o kadar. Yalnız şu veledi kaçırdıkları kötü oldu, bir an önce bulunması gerek.

(Süvarilerle birlikte çıkar. Yine nal sesleri. Gruşe, dikkatle sağına soluna bakınarak kemerli kapıdan gelir. Bir bohçası vardır, çıkışa yönelir. Tam varmışken, çocuk hâlâ bıraktığı yerde mi diye bakmak için bir döner. Bu anda Ozan şarkıya başlar. Gruşe kımıldamaksızın durur.)

OZAN

Çıkış giriş arasında dururken böyle
Bir ses duyar gibi oldu: Hafif bir çocuk sesi
Inga mınga değil, açık bir seslenişti bu
Belki öyle geldi. "Kadın, el ver bana".
Öyle gelme filan değil, apaçık bir sesleniş:
"Ey kadın, kim ki bir imdadı duymaz
Kulak tıkayıp geçerse: Öyle biri
Aşığın sesini de duymaz bir daha
Duymaz gün doğarken öten kuşun sesini
Bağbozumunun akşamcı[116] nefesini."
Duyunca
(Gruşe çocuğa doğru birkaç adım atar, üstüne eğilir.)
döndü geri, çocuğa
Son bir kez bakmak için. Bir saniye, bir an belki
Beklesin diye, gelene dek başka biri –
Annesi ya da her kim olursa –[7]
(Çocuğun karşısında sandığa sırtını dayayıp oturur.)
Hani o gitmeden, çünkü çok büyük tehlike, şehir artık
Yangın ve çığlık.

(Işık azalır, akşam olmuş geceye varmıştır. Gruşe saraya girip lamba

ve süt getirmiştir, çocuğa içirmektedir.)

OZAN *(Yüksek sesle:)*

İyiliğin kışkırtması korkunç!

(Gruşe şimdi gece boyu çocuğun yanında açıkça nöbet tutmakta. Bir, ona tutmak için küçük lambayı yakar; bir, onu ısıtmak için mantoya sarar. Arada da gelen var mı diye kulak kesilir, bakınır.)

Çocuğun yanındaydı hep
Akşam oldu, gece geçti
Tan ağarana dek. Çok uzun sürdü –
Çok uzun gördü –
Minik yumruğu, sessiz soluğu
Ve o kışkırtma dayanılmaz olunca sabah
Doğruldu bir, eğildi ve aldı çocuğu
Götürmeye.

(Gruşe, Ozan'ın anlattığını, onun anlattığı biçimde yapar.)

Bir çalıntı gibi kaptı onu
Bir hırsız gibi sıvışıp gitti.

2

KUZEY DAĞLARINA KAÇIŞ

OZAN

Kentten çıkınca Gruşe Vachnadze
Gürcistan'ın karayolunda[117]
Süt aldı yürüdü kuzey dağlarına
Dudağında türküyle.

ÇALGICILAR

İnsan kızı nasıl sakınsın
Tuzakçıdan, kanlı katilden?
Süt aldı yürüdü ıssız dağlara doğru
Yürüdü karayolunda Gürcistan'ın
Bir de türkü tutturdu.

(Gruşe, sırtına astığı torbada çocuk, bir elinde bohça, ötekinde büyük bir sopa, yürümektedir.)

GRUŞE *(Türkü söyler:)*

Dört general
İran yolunda.

Biri savaşmıyor zaten
Öteki nasipsiz zaferden
Üçüncüye hava yaramaz
Dördüncünün askeri iflah olmaz.
Dört general
Çaktı sınıfta.

Sosso[118] Robakidze
Yürüdü İran'a.
Göğüs göğüse savaştı
Hızla zafere ulaştı
Hiç yakınmadı havadan
Askerin vuruşması yaman.
Sosso Robakidze
Bizden yana.
(Bir köylü kulübesi görünür.)

GRUŞE *(Çocuğa:)* Öğlen oldu, acıkır insan. Şu otların üstünde merakla oturup iyi yürekli Gruşe'nin bir tas süt koparmasını bekleyeceğiz demek ki. *(Çocuğu yere koyar, kulübenin kapısını çalar; ihtiyar bir köylü kapıyı açar.)* Bir tas süt isteyecektim dede, bir de varsa mısır çöreği.

İHTİYAR Süt mü? Sütümüz yok. Keçileri şehirli askerler alıp götürdü. Süt istiyorsan asker efendilere git.

GRUŞE Ama çocuk için bir tas sütün bulunur elbet dede?

İHTİYAR Paraya gelince, "Allah versin," değil mi?

GRUŞE Kim demiş! *(Bir cüzdan çıkarır.)* Şehzadeler gibi öderiz biz. Başımız bulutta, kıçımız suda! *(Köylü homurdanarak sütü getirir.)* Evet kaçaymış bu bir tas?

İHTİYAR Üç kuruş. Süt pahalandı.

GRUŞE Üç kuruş mu? Şu kadarcık süt için ha? *(İhtiyar hiç konuşmadan kapıyı yüzüne kapatır)* Michel, duydun mu? Üç kuruşmuş. Veremeyiz. *(Döner, oturup çocuğa meme verir.)* Bir kere daha böylesini deneyeceğiz. Em hadi, üç kuruşu düşün de em! Sütüm yok elbet, ama emmiş say kendini, bu da bir şey. *(Çocuğun emmediğini görür, başını sallayıp doğrulur, yine gider kapıyı çalar.)* Aç aç dede, ödüyoruz, tamam! *(Hafif sesle:)* Belanı bul e mi. *(İhtiyar açınca:)* Bence hakkı yirmi para ama çocuk durmaz. Bir kuruş nasıl?

İHTİYAR İki.

GRUŞE Dur kapama hemen. *(Cüzdanını uzun uzun karıştırır.)* Al işte iki kuruşun. Bu fiyatlar düşer herhalde, daha yolumuz uzun. Günah günah, boğazını sıkmak bu insanın.

İHTİYAR Git askerlerin boğazını sık süt istiyorsan.

GRUŞE *(Çocuğa süt içirir:)* Bu keyif fena pahalıya patladı. İç bakalım Michel, bu senin haftalığın. Parayı kıçımızla kazandık sanıyorlar. Ah Michel, iyi bela aldım başıma seninle ya! *(Çocuğa sardığı sırmalı diba mantoya bakarak:)* Bin kuruşluk diba manto, ama süt için tek kuruş yok. *(Arkaya bakar.)* O zaman şu zengin kaçakların arabasına gitmeli. *(Bir kervansaray önü. Diba mantoya bürünmüş Gruşe'nin, iki kibar hanımefendiye yaklaştığı görülür. Çocuk kucağındadır.)*
Ah, sizler de burada gecelemek istiyorsunuz değil mi? Her yer nasıl tıka basa dolu, tutacak araba da yok! Benim arabacı döndü gitti düpedüz, tam yarım mili yürüyerek geldim. Yalınayak! Benim Acem pabuçları – o topuklarla malum! Niye kimse bakmıyor peki?

YAŞLICA BAYAN Hancı bekletiyor böyle. Başkentte olanlardan sonra memlekette insanlık kalmadı.
(Hancı çıkar gelir; çok efendi görünüşlü, sakallı bir ihtiyardır, arkasında da uşağı vardır.)

HANCI Sayın bayanlar, sizi bekletmek zorunda kalan bu ihtiyarı bağışlayınız. Küçük torunum mısır tarlalarının karşısındaki şu yamaçta çiçeğe durmuş şeftali ağacını gösterdi de. Orada meyve ağaçlarımız var, birkaç da kiraz. Batısındaki *(Gösterir)* arazi daha taşlıdır, köylüler koyunlarını otlatırlar. Ah o şeftali çiçeklerinin müstesna pembesini bir görseniz.

YAŞLICA BAYAN Çok verimli sizin buralar.

HANCI Tanrının lütfu. Daha güneyde bahar dalları ne durumda acaba sayın bayanlar? Güneyden geliyor olmalısınız.

GENÇ BAYAN Ne diyeyim, manzarayı pek seyredemedim doğrusu.

HANCI *(Kibarca:)* Anlıyorum, çok tozlu. Bizim bu anayolda biraz ağır gitmek daha iyidir, fazla aceleniz yoksa tabii.

YAŞLICA BAYAN Eşarbını boynuna sarıver şekerim. Akşam rüzgârı buralarda biraz serince.

HANCI Buzlu Janga-Tau doruklarından[119] eser efendim.

GRUŞE Ah, benim küçük soğuk alırsa diye korkuyorum.

YAŞLICA BAYAN Genişçe bir kervansaray! Girsek mi?

HANCI Ah, oda mı istiyordu sayın bayanlar? Ama kervansaray dolu ve hizmetkâr da kalmadı. Üzüntüm sonsuz, ama artık kimseyi alamam, tavsiyeyle bile gelse...

GENÇ BAYAN Geceyi sokakta geçiremeyiz herhalde.

YAŞLICA BAYAN *(Soğuk:)* Fiyatı?

HANCI Sayın bayanlar, kuşkusuz pek saygıdeğer de olsalar, resmi makamlarca sakıncalı görülen bu kadar çok kaçağın kalacak yer

aradığı şu zamanda, böyle bir binanın idaresi ne kadar dikkat ister, anlıyorsunuz herhalde. Dolayısıyla...

YAŞLICA BAYAN Aman efendim, biz kaçak filan değiliz. Dağdaki yazlığımıza taşmıyoruz, hepsi bu. Eğer o kadar acil ihtiyacımız olsaydı sizin misafirperverliğinize mi başvururduk sanıyorsunuz?

HANCI *(Saygıyla boynunu eğer:)* Asla, asla. Tek kaygım, elimdeki küçücük mekân acaba sizi tatmin eder mi? Kişi başına 60 kuruş istemek zorundayım. Bayanlar beraberler mi?

GRUŞE Bir bakıma. Ben de kalacak yer istiyorum.

GENÇ BAYAN 60 Kuruş mu? İnsanın boğazına bıçak dayamak bu.

HANCI *(Soğuk:)* Bayanlar, ben kimsenin boğazını kesmek istiyor değilim, öyleyse... *(Dönüp gitmeye davranır.)*

YAŞLICA BAYAN Boğaz kesmek de nereden çıktı? Gel hadi. *(İçeri girer, arkasında uşak.)*

GENÇ BAYAN *(Nevri dönmüş:)* Bir tek odaya 180 kuruş! *(Çevresine bakınırken Gruşe'ye takılır:)* Hem çocukla asla olmaz! Bir de zırlamaya başlarsa?

HANCI Oda fiyatı 180, ister iki ister üç kişi olsun.

GENÇ BAYAN *(Bunun üzerine suratı değişir, Gruşe'ye:)* Öte yandan sizin sokakta kalmanıza da dayanamam canım. Buyrun, gelin.
(Kervansaraya girerler. Sahnenin öbür yanında arkadan Uşak eşyalarla görünür. Ardında Yaşlıca Bayan, sonra Genç Bayan ve çocukla Gruşe.)

GENÇ BAYAN 180 kuruş! Sevgili İgor'un eve getirilişinden bu yana böyle gerildiğim hiç olmamıştı.

YAŞLICA BAYAN İgor'dan söz etmen şart mı şimdi?

GENÇ BAYAN Aslında dört kişi sayılırız, çocuk da bir kişi, değil mi ya? *(Gruşe'ye:)* Hiç değilse fiyatın yarısını siz ödeseniz?

GRUŞE İmkânsız. Bakın, öyle acele çıkmam gerekti ki, yaver yanıma yeterli para koymayı bile unutmuş.

YAŞLICA BAYAN Yani 60 kuruşunuz da mı yok?

GRUŞE O tamam canım.

GENÇ BAYAN Yataklar nerede?

UŞAK Yatak yok. Minderlerle çarşaflar var. Siz ayarlayacaksınız artık. Bir sürü ötekiler gibi kazılmış toprağın içine yatırılmadığınıza şükredin siz.
(Çıkar.)

GENÇ BAYAN Duydun mu şunu? Şimdi hancıya gidiyorum. Kırbaçlanmalı bu herif.

YAŞLICA BAYAN Kocan gibi mi?

GENÇ BAYAN Çok kabasın. *(Ağlar.)*

YAŞLICA BAYAN Yer yatağına benzer bir şeyleri nasıl yapmalı?

GRUŞE Bana bırakın siz. *(Çocuğu yere koyar.)* Çok kişi olunca yardımlaşmak daha kolaydır. Arabanız var hiç değilse. *(Yeri süpürerek:)* Çok beklenmedik oldu. Öğle yemeğinden önce kocam, "Canım Anastasya Katerinovska[120]," demişti bana, "biraz uzanıp dinlensen, biliyorsun hemen migrenin tutar." *(Minderleri sürüyüp getirir, yatak yapar; onun iş yapışını gören hanımefendiler bakışırlar.)* "Georgi," dedim valiye, "yemeğe altmış konuk varken ben nasıl uzanırım, hizmetkârlara hiç güven olmaz, hem Michel Georgiviç[121] bensiz yemez ki." *(Michel'e:)* Gördün mü Michel, her şey yolunda, sana demiştim! *(Bir an bayanların garip biçimde kendisini gözlediklerini ve fısıldaştıklarını görür.)* Tamam, hiç değilse çıplak toprağa yatmamış oluruz. Örtüleri çift kat koydum.

YAŞLICA BAYAN *(Amirane:)* Yatak yapmakta pek ustasınız güzelim. Ellerinizi gösterin!

GRUŞE *(Dehşet içinde:)* Nasıl yani?

YAŞLICA BAYAN Ellerinizi gösterin dedim!
(Gruşe, Bayanlara ellerini uzatır.)

GENÇ BAYAN *(Zafer kazanmışçasına:)* Çatlak işte! Hizmetçi bu!

YAŞLICA BAYAN *(Kapıya gidip dışarıya bağırır:)* Görevliler!

GENÇ BAYAN Enselendin işte, cani. Gizlice ne kötülük tasarlıyordun, itiraf et.

GRUŞE *(Allak bullak olmuş:)* Gizli bir şey tasarladığım yok. Belki bizi arabanıza alırsınız diye düşünmüştüm, kısacık da olsa. N'olur ses etmeyin, ben kendiliğimden giderim.

GENÇ BAYAN *(Yaşlıca Bayan bağırarak görevli çağırmayı sürdürürken:)* Gideceksin tabii, ama yanında polisle. Şimdilik dur hele. Yerinden kımıldama sakın!

GRUŞE Ama 60 kuruşu bile ödeyecektim hatta, işte. *(Para kesesini gösterir.)* Kendiniz de bakın, var işte; dört onluk, bir ellilik, yok o da onlukmuş, tamam altmış oldu. Yalnızca çocuğu arabaya bindirmek istemiştim, gerçek bu.

GENÇ BAYAN Vay, bir de arabaya ha? Şimdi anlaşıldı.

GRUŞE Evet ben aşağı tabakadan gelmeyim, itiraf ediyorum efendimiz, polis çağırmayın n'olur. Çocuk asaletlidir, bezlerine bakın, o da sizin gibi kaçmakta.

GENÇ BAYAN Asaletli, belli. Babası da prens zahir, ha?

GRUŞE *(Yaşlıca Bayan'a sert:)* Bağırıp durma be! Hepten taş yürekli misin?

GENÇ BAYAN *(Yaşlıca'ya:)* Dikkat et, bir şey yapacak sana, tehlikeli

bu! İmdat! Can kurtaran yok mu!

UŞAK *(Gelir:)* Ne var, ne oluyor?

YAŞLICA BAYAN Bu yaratık, hanımefendi numarasıyla aramıza sızdı. Hırsız herhalde.

GENÇ BAYAN Üstelik de tehlikeli. Bizi öldürmeye kalktı. Tam polislik bir durum. Migrenim tutmaya başladı bile, tüh!

UŞAK Şu sırada polis bulamayız. *(Gruşe'ye:)* Pılını pırtını topla bacım, hiç kimseye görünmeden toz ol.

GRUŞE *(Öfkeyle çocuğu kapar:)* Vahşiler sizi! Kendi kafanızı kendiniz çarpıyorsunuz duvara işte!

UŞAK *(Onu dışarı çeker:)* Tut çeneni. Bir de ihtiyar gelirse, onun hiç şakası yoktur.

YAŞLICA BAYAN *(Genç olanına:)* Bak hele bir şeyler çalmış olmasın!

(Bayanlar pürtelaş bir şey çalınmış mı diye bakınırlarken, Uşak soldan Gruşe'yle kapıdan çıkar.)

UŞAK Kime güvendiğine bak, tamam mı. Bundan sonra iyice tanımadığının yanına yanaşma.

GRUŞE Kendilerinden olana daha doğru dürüst davranırlar diye düşündüm.

UŞAK Asla. İnan ki, tembel, işe yaramaz birini taklit etmekten daha zoru yoktur. Kıçını kendi elinle yıkayabildiğinden, ya da hayatta bir kez olsun kendi elinle iş yaptığından bir kuşkulandılar mı, bittin. Dur biraz, mısır ekmeğiyle birkaç elma getireyim sana.

GRUŞE Yok yok, Hancı gelmeden gideyim daha iyi. Bütün gece yürürsem tehlikeyi atlatırım herhalde.

(Gider.)

UŞAK *(Hafif sesle arkasından:)* İlk kavşaktan sağa döneceksin.

(Gruşe gözden kaybolur.)

OZAN

Gruşe Vachnadze kuzeye giderken
Prensin atlıları onun peşindeydi.

ÇALGICILAR

Çıplak ayakla nasıl kaçılır atlılardan?
O kanlı katil tuzakçılardan?
Gece bile sürer, sürek avı. Avcılar
Yorgunluk nedir bilmez. Kasaplar
Az uyurlar.

(İki Süvari karayolunda yaya gitmekteler.)

ONBAŞI Kaz kafalı, adam olmazsın sen. Niye, çünkü içinden gelmiyor. Üstler, küçücük numaralardan çakar dalgayı. Dün ben o şişman

karıyı becerirken sen de kocasını tuttun, emrime uydun, bir de karnına geçirdin herifin, tamam, ama iyi bir nefer gibi zevkle mi yaptın bu işi, yoksa emir diye mi? Gözüm üstündeydi mankafa. Kof bir saman gibisin, deve çanı gibi tın tın[122], rütbe filan alamazsın. *(Susup biraz daha öyle yürürler.)* Ne çekilmez bir herif olduğun her halinden belli, fark etmiyorum sanma. Topallayıp durma, topallamak yasak! Beygirleri sattım diye mahsus yapıyorsun işte, ama o fiyatı veren çıkmazdı bir daha. Şimdi topallıyorsun ki, yaya kalmaktan şikâyetin belli olsun; tanımam mı seni! Ama boşuna, sen zararlı çıkarsın. Şarkı söylenecek, söyle!

İKİ SÜVARİ BİRLİKTE

Hüzünle yolda, çıktım sefere
Sevdiğimi bıraktım da evde,
Dosta emanet artık iffeti
Ben dönene dek cepheden geri[123].

ONBAŞI Daha canlı!

İKİ SÜVARİ BİRLİKTE

Ben ölüp de girersem mezara
Gel sevdiğim bir avuç toprakla
De ki bu ayaklar bana koşan
Bu yatan kollardı beni saran[124].

(Susup biraz daha yürürler.)

ONBAŞI

Asker adamın içi dışı askerdir. Bir emir aldı mı verir kendini; mızrak düşmanın barsaklarını deşerken kendinden geçer. Üstü için parçalanır. Akan gözleriyle bile son bir bakar, onbaşısı nasıl aferin diyor. Bu mükâfat yeter ona, başka şey istemez. Ama sana aferin yok, gebereceksin tabii de. Hey anam hey, böyle aşağılık biriyle ben valimizin piçini nasıl bulacağım ha, söylesene!

(Yürürler.)

OZAN

Sirra Irmağına vardığında Gruşe,
Kaçmaktan gücü bitmiş, yükü ağır gelmişti.

ÇALGICILAR

Mısır tarlasında pembe şafak
Buz gibi vurur sabahlayana. Güğümlerde ak
Sütün sıcağı, bacasından duman tüten köy evi
Korku verir kaçağa. Sırtta çocuk
Yalnız ağırlıktır artık.

(Gruşe bir çiftliğin önünde durur. Şişman bir köylü kadın süt bakracıyla kapıdan girmektedir. Gruşe, o girip kaybolana dek bekler, sonra dikkatlice

binaya yaklaşır.)

GRUŞE Bak şimdi yine ıslattın altını, oysa saracak bezimiz yok biliyorsun. Michel, ayrılacağız çare yok. Şehirden yeterince uzaklaştık. Ee senin gibi küçücük bir veledin izini buralara kadar sürecek değiller ya. Köylü kadın dosttur, hem bak nefis süt kokuyor. Haydi bakalım elveda Michel, gece boyunca iyi yürüyeyim diye sırtımı tekmelediğini unuttum bile, sen de küçük harcamaları unut, helal ettim. Şu minicik burnunun aşkına seninle olmayı isterdim ama ne çare. İlk dersi gösterirdim sana – altını bir daha ıslatmamayı da, ama işte dönmek zorundayım, çünkü benim de sevgilim var, asker o, yakında döner bakarsın, beni bulamasın mı yani ha? Bunu istemezsin değil mi?

(Gizlice kapıya yaklaşır ve çocuğu eşiğin önüne bırakır. Sonra bir ağacın ardına saklanır bekler, Köylü Kadın kapıdan çıkıp kundağı bulana dek.)

KÖYLÜ KADIN Aman bu ne burada? Heriiif!

KÖYLÜ *(Gelir:)* Ne oldu? Bırak çorbamı içeyim.

KÖYLÜ KADIN *(Çocuğa:)* Anan nerde senin, yok mu? Oğlanmış. Bezler de pek şık. Bebe üst tabakadan. Getirip kapıya bırakıvermişler, ne günlere kaldık!

KÖYLÜ Alıp besleyip büyüteceğimizi sanıyorlarsa avuçlarını yalarlar. Götür köyün papazına ver gitsin.

KÖYLÜ KADIN Papaz ne yapsın, anasız olmaz bu. Bak, uyanıyor. Alsak n'olur sanki?

KÖYLÜ *(Bağırır:)* Olmaz!

KÖYLÜ KADIN Köşede koltuğun yanına yatırıversem, bir sele yeter, sonra da tarlaya yanımda götürürüm. Bak bak nasıl gülüyor. Kafamızı sokacak bir yerimiz var nasıl olsa, alıyoruz, fazla laf istemez.

(Çocuğu alır içeri, Köylü karşı çıkarak ardından girer. Gruşe ağacın arkasından çıkar, gülmekte, aceleyle ters yöne gider.)

OZAN

Bu keyif ne, ev yolcusu?

ÇALGICILAR

Bir güldü biçare
Anne kazandı kendine, ondan keyfim.
Sevdiğim şeyden
Kurtuldum, sevindim.

OZAN

Bu hüzün niye?

ÇALGICILAR

Serbest kaldım, bir başıma, acı geldi.
Soyulmuş gibi
Azalmış gibi.
(Gruşe biraz gitmiştir ki, iki süvarinin mızraklarıyla burun buruna gelir.)

ONBAŞI Orduya tosladın dilber. Nereden geliyorsun? Ne zaman gelmişsin? Düşmanla sakıncalı ilişkin? Nerdedir düşman? Ne cins harekâtta bulunuyordur senin arkandan? Tepelerde vaziyet derelerde vaziyet, paça bağında kuvvet, ne durumda?
(Gruşe dehşetten donmuştur.)

GRUŞE Çok sıkıdır, en iyisi siz geri çekilmeye bakın.

ONBAŞI İyi basarım ben geri, hiç sektirmem. Mızrağa ne bakıp duruyorsun? "Asker cephede mızrağını bir an bile elden bırakmaz," talimnamede yazılı, iyi ezberle, taş kafa. Neyse dilber, yol nereye?

GRUŞE Nişanlıma asker ağa, Nukha'dan[125] saray muhafızı Simon Çaçava'ya. Bir yazarsam ona kemiklerinizi tuzla buz eder.

ONBAŞI Simon Çaçava ya, tanımam mı? Arada bir seni yoklamam için anahtarını bırakmıştı bana. Böylece niyetimizin masumiyetini ifade etmiş olalım. Bak dilber, ben dıştan şakacı da görünsem doğuştan ciddiyimdir, resmen bildiriyorum sana: Senden bir çocuk yapmaklığım gerekiyor.
(Gruşe hafif bir çığlık atar.)

ONBAŞI Bak nasıl anladı, kaz kafa? Nasıl tatlı bir çığlık ama? "Önce mercimeği fırına vermeli kumandan. Önce yırtılan bluzu bir değiştirmeli albayım!" gibi yani. Neyse şaka bir yana, kaka bir yana, dilber hatun: Bu civarda bir velet arıyoruz. Buralarda ortaya çıkmış öyle şehirli, yüksek tabakadan, ipek bezlere sarılı bir çocuk duydun ve gördün mü?

GRUŞE Yoo, hiçbir şey duymadım.

OZAN

Koş can dostu, katil bunlar!
Biçareye koş, biçare! Koştu işte.
(Gruşe birden döner ve dehşet içinde fırlar geri gelir. Zırhlı Süvaril er bir bakışırlar, sonra küfürle ardından koşarlar.)

ÇALGICILAR

En kanlı çağda bile
İyi insanlar yaşar.
(Gruşe Vachnadze içeri daldığında Şişman Köylü Kadın, içinde çocuk olan selenin üstüne eğilmiştir.)

GRUŞE Çabuk gizle onu. Zırhlı süvariler geliyor, kapıya ben bırakmıştım, ama benim değil, yüksek tabakadan.

KÖYLÜ KADIN Peki gelenler kim, ne zırhlısı, ne süvarisi?

GRUŞE Fazla sorma. Çocuğu arayan zırhlı süvariler işte.

KÖYLÜ KADIN Benim evimde aranacak bir şey yok. Ama sana bir çift lafım olacak besbelli.

GRUŞE Şu zengin bezlerini çıkar onun üstünden. Bizi ele verir.

KÖYLÜ KADIN Bezler de bezler. Bu evde kararı ben veririm, hem evime pislik getirme, ne diye bıraktın çocuğu, günah değil mi?

GRUŞE *(Dışarı bakar:)* Ağaçların ardından çıktı geliyorlar işte. Keşke kaçmasaydım, üstüme çektim onları. Ne yapsam ki?

KÖYLÜ KADIN *(O da dışarıyı gözler, bir anda dehşete uğrar:)* Aman Allah, zırhlı süvariler!

GRUŞE Çocuğun peşindeler.

KÖYLÜ KADIN Ya içeri girerlerse?

GRUŞE Çocuğu verme. Benim de.

KÖYLÜ KADIN Olur.

GRUŞE Verirsen mızrakla delik deşik edecekler.

KÖYLÜ KADIN Ama isterlerse? Hasat için sakladığım gümüşler var evde.

GRUŞE Verirsen mızrakla deşecekler, diyorum, kendi evinde gözlerinin önünde. Benim çocuğum de.

KÖYLÜ KADIN Olur. Ama ya inanmazlarsa?

GRUŞE Kati söylersen inanırlar.

KÖYLÜ KADIN Başımızı soktuğumuz kulübeyi ateşe verirler.

GRUŞE Bu yüzden çocuk benim diyeceksin işte. Adı Michel. Eyvah, niye söyledim ki sana şimdi?

(Köylü Kadın boyun büker.)

GRUŞE Boynunu büküp durma öyle. Titreme de, anlarlar hemen.

KÖYLÜ KADIN Olur.

GRUŞE Şu "Olur," demeyi de kes artık, yetti be. *(Kadın'ı sarsar:)* Kendi çocuğun yok mu senin?

KÖYLÜ KADIN *(Mırıltıyla:)* Savaşta.

GRUŞE Belki şimdi o da bir zırhlı süvari olmuştur. Çocuklara mızrak mı saplasın yani? Bir güzel benzetirdin onu: "Evimde o mızrağı savurup durma öyle, bunun için mi büyüttüm seni? Boynunu temizle de ondan sonra konuş ananla."

KÖYLÜ KADIN Doğru, öyle şey yaptırmazdım ona.

GRUŞE Öyleyse söz ver, çocuk benim diyeceksin.

KÖYLÜ KADIN Olur.

GRUŞE Geliyorlar.

(Kapıya vurulur. Kadınlardan ses yok. Zırhlı süvariler içeri girer. Köylü Kadın yerlere kadar eğilir.)

ONBAŞI Burada işte. Ne demiştim sana? Buna burun derler, burun. Hemen alırım kokuyu. Bir şey soracaktım zatınıza, dilber hanım: Niye kaçtınız benden? Senden ne istediğimi sandın acaba? Bahse girerim bacak aranla ilgili sandın. İtiraf et.

GRUŞE *(Köylü Kadın sürekli eğilip dururken:)* Sütü ocakta bırakıp çıkmıştım. Birden aklıma geldi.

ONBAŞI Ben de sana edepsizce baktığımı sandın diye düşünmüştüm. Hani sanki seninle aşna fişne yapmak istermişim gibi. Böyle, ete buta nasıl bakılır işte, anlarsın.

GRUŞE Öyle bir şey fark etmedim.

ONBAŞI Olabilir de yani, niye olmasın? Kabul et şimdi. Hıyar mıyım ben? Açık söylüyorum bak: Bir yalnız olsak neler geçer aklımdan neler. *(Köylü Kadın'a:)* Senin dışarıda işin yok mu sahi? Tavuklara yem vermek, filan?

KÖYLÜ KADIN *(Birden dizleri üstüne çöker:)* Asker ağa, benim hiçbir şeyden haberim yoktu. Evimi ateşe verme n'olur.

ONBAŞI Ne diyorsun sen kadın?

KÖYLÜ KADIN Benim hiç suçum yok asker ağa. Bu getirmiş kapımın önüne koymuş, yemin sana.

ONBAŞI *(Çocuğu görür, bir ıslık çalar:)* Vay be, selenin içinde bir ufaklık var taş kafa, bin kuruş kokuyor ucunda. Moruğu al dışarı, sıkı tut, burada sorgu yapılacak gibime geliyor.

(Köylü Kadın, ses çıkarmadan neferin elinde kuzu kuzu çıkar.)

Senden sormuş bulunduğum veledi buraya getirmişsin işte. *(Seleye doğru gider.)*

GRUŞE Asker ağa, o benim. Sizin aradığınız değil o.

ONBAŞI Görürüz bakalım.

(Selenin üstüne eğilir. Gruşe çaresizlik içinde çevresine bakınır.)

GRUŞE O benim çocuğum, benim.

ONBAŞI Bu parlak bezlerle mi?

(Gruşe, Onbaşı'nın üstüne atılıp çekmeye çalışır. Onbaşı onu bir yana fırlatır, yine seleye eğilir. Gruşe dehşet içinde çevresine bakınır yine, kalın bir odun parçası gözüne ilişir, son çare alır odunu ve arkadan Onbaşı'nın kafasına indirir, Onbaşı yere yığılır. Gruşe çocuğu kaptığı gibi dışarı fırlar.)

OZAN

Ve kaçıp zırhlı süvarilerden
Yirmi iki gün yol teptikten sonra
Buzlu Janga-Tau eteklerinde

Çocuğu evlat edindi Gruşe Vachnadze.

ÇALGICILAR
Biçare, biçareyi evlat edindi.
(Yarı donmuş bir derenin üstüne çömelmiş Gruşe Vachnadze, çocuğa eliyle su içirmekte.)

GRUŞE
Kimse almadı seni
Ben aldım son çare
Yoktu madem başkası
Kara günde, yoklukta,
Sarıl bana sen de.

Çok taşıdım seni ben
Ayağımda yara
Süt öyle pahalıydı
Öyle sevdim seni.
(Vermem yabana.)

At şu zengin bezleri
Sarıl çaputlara
Vaftiz suyu, içmesi
Eriyen buzlarla.
(Dayan bunlara.)
(Çocuğun üstündeki parlak bezleri çıkarmış, onu çula çaputa sarmıştır.)

OZAN
Ve Gruşe Vachnadze, atlıların önü sıra
Doğu yamacının köylüklerine giden tek geçite
Vardı
Çürük buzul köprüsü, çifte hayat şarkısıydı.
(Bir rüzgâr çıkmıştır. Sabah alacasında buzul köprüsü görünür. Asma köprü, bir halatı kopup sarktığı için uçurum üstünde yarım askıda duruyor. Tüccarlar, iki Erkek ve bir Kadın, köprü önünde kararsız dururken Gruşe çocukla gelir. Adamlardan biri yine de bir değnekle halatı yakalayıp yukarı çekmeye uğraşmaktadır.)

BİRİNCİ ADAM Bekle bakalım hanım kız, bu geçitten geçecek değilsin ya.

GRUŞE Ama benim küçükle Doğu yakasında kardeşime gitmem şart.

KADIN Şartmış! Ne demek şart? Benim de karşıya geçmem şart, çünkü Atum'da iki halı satın almam şart, çünkü kocasmın ölmesi şart

olan bir kadının onları satması şart canım. Ama şart olanı yapabilecek miyim, o kadın yapabilecek mi? Andrey iki saattir halatı yakalamaya çalışıyor, hem yakaladı diyelim, nasıl tutturacağız onu, de bakalım!

BİRİNCİ ADAM *(Kulak kesilir:)* Sss, bir ses var.

GRUŞE *(Yüksek sesle:)* Köprü hepten çürümemiş. Geçmeyi deneyebilirim herhalde.

KADIN Arkamdan şeytan da kovalıyor olsa denemeye kalkmam doğrusu. Niye, çünkü zaten intihar demek.

BİRİNCİ ADAM *(Ünler:)* Hooo!

GRUŞE Ses verme! *(Kadın'a:)* Söyle ona, ses vermesin.

BİRİNCİ ADAM Arkadan sesleniyorlar ama. Belki de yolu kaybettiler.

KADIN Niye ses vermesin ki? Senin bir gocunduğun mu var? Senin peşindeler mi yoksa?

GRUŞE O zaman söyleyeyim. Peşimde zırhlı süvariler var. Bir tanesinin kafasına vurmuştum.

İKİNCİ ADAM Malları saklayın!

(Kadın bir çuvalı kayanın ardına saklar.)

BİRİNCİ ADAM Niye baştan söylemedin? *(Ötekilere:)* Bir yakalarlarsa doğrarlar kızı!

GRUŞE Çekilin, geçeceğim ben.

İKİNCİ ADAM Geçemezsin. Altında uçurum iki bin kadem[126].

BİRİNCİ ADAM Halatı yakalasak bile olmaz. Elimizle tutalım desek zırhlı süvariler de geçer o zaman.

GRUŞE Çekilin!

(Uzaktan sesler: "Hooo, ordakiler!")

KADIN Yaklaştılar. Ama çocukla geçemezsin. O zaman kesin çöker köprü. Uçuruma baksana.

(Gruşe aşağıya bakar. Zırhlı süvarilerin sesi yine duyulur.)

İKİNCİ ADAM İki bin kadem.

GRUŞE Gelenler daha korkunç ama.

BİRİNCİ ADAM Çocuğun ağırlığıyla kendisi de daha çok tehlikeye girmiş olur zaten.

KADIN Geçmekten başka çaresi yok besbelli. Çocuğu bana ver, ben saklarım, sen tek başına gir köprüye.

GRUŞE Olmaz. Beraberiz biz. *(Çocuğa:)*

Anca beraber, kanca beraber.
Köprü çürük, evlat
Derin uçurum
Ama yok ki, evlat

Başka yolum.
Aynı geçitten
Geçeceksin
Aynı şerbetten
İçeceksin
Dört lokma bulmuşsak
Üç lokma sana
İri ya da ufak
Elde ne varsa.
Deneyeceğim.

KADIN Tanrıyı sınamaktır bu.

(Arkadan sesler.)

GRUŞE Elinizdeki değneği atın n'olur, yoksa onunla halatı yakalar, köprüyü geçip peşime düşerler yine.

(Sallantılı köprüye girer. Kırılacak gibi olunca Kadın bir çığlık koparır; ama Gruşe sürdürür ve karşı yakaya geçer.)

BİRİNCİ ADAM Geçti, geçti.

KADIN *(Kendini yerlere atıp duaya başlamıştır, kızgın:)* Günaha girdi işte.

(Zırhlı Süvariler görünür. Onbaşı'nın kafası sarılıdır.)

ONBAŞI Çocuklu kimse gördünüz mü?

BİRİNCİ *(İkinci Adam değneği uçuruma atarken:)* Evet, orda işte. Ama sizi taşımaz köprü.

ONBAŞI Kaz kafa, bunun hesabını vereceksin.

(Karşı yakadan Gruşe gülerek zırhlı süvarilere çocuğu gösterir, yoluna gider, köprü kalmıştır geride. Rüzgâr.)

GRUŞE *(Michel'e kol kanat gererek:)* Bu rüzgârdan hiç korkma sakın, o da zavallının biri işte, bulutları sürüklemek zorunda ne yapsın, kendisi de üşür sık sık.

(Kar başlar.)

GRUŞE Bu kar da kötü biri değildir, Michel. Küçük çamları örtüyor ki, kışın donup ölmesinler. Hadi sana bir şarkı söyleyeyim de dinle!

(Şarkı söyler:)

Baban zalim eşkıya
Anan etini satar
Ama eğilecek sana
Cümle saygınlar

Kaplanın oğlu
Kır atlara ot verecek
Yılan yavrusu
Annelere ak süt.

3

KUZEY DAĞLARINDA

OZAN

Kız kardeş yedi gün yol tepmişti.
Buzulları, yamaçları aşıp da gelmişti.
Düşünmüştü ki, erkek kardeş görünce
Doğrulup hemen sarılacak da
"Ah bacım, sen misin?" diyecek ona.
"Nicedir bekliyordum. Bu benim sevgili karım.
Bu da çiftliğim, karımla gelen evim barkım.
Onbir atım var, otuzbir ineğim. Otur!
Çocuğunla sofrada karnını doyur."
Şirin bir vadideydi erkek kardeşin evi.
Gelen kız kardeş belli ki, tükenmişti yürümekten.
Erkek kardeş doğruldu.
(Henüz yemeğe oturmuş Şişman Köylü Karı-Koca. Gruşe, benzi sapsarı, bir uşağın koluna dayanarak çocuğuyla girdiğinde Lavrenti Vachnadze peçetesini boynuna geçirmiştir.)

LAVRENTİ VACHNADZE Nereden böyle, Gruşe?

GRUŞE *(Güçlükle:)* Janga-Tau Geçitinden geçtim Lavrenti.

UŞAK Samanlığın önünde buldum. Bir de bebe var yanında.

YENGE Sen git kulaları kaşağıla, hadi.
(Uşak çıkar.)

LAVRENTİ Karım Aniko.

YENGE Nukha'da hizmetçisin sanıyorduk.

GRUŞE *(Ayakta zor durmaktadır:)* Evet oradaydım.

YENGE İyi bir iş değil miydi? İyidir diye duymuştuk.

GRUŞE Valiyi öldürdüler.

LAVRENTİ Sahi, kargaşalıklar olmuş orada. Teyzen de anlatmıştı, hatırladın mı Aniko?

YENGE Bizim burası sakindir. Şehirliler ille bir şey çıkarırlar. *(Kapıya gider, seslenir.)* Sosso, Sosso, çörek fırında biraz daha dursun, işittin mi? Ne cehennemdesin?
(Seslenerek çıkar.)

LAVRENTİ *(Hafif sesle, çabukça:)* Babası var mı bunun? *(Gruşe olumsuz anlamda başını sallayınca:)* Anlamıştım. Bir şey bulmamız gerek. Aniko pek sofudur.

YENGE *(Dönmüş:)* Ah bu hizmetkârlar! *(Gruşe'ye:)* Çocuklusun?

GRUŞE Evet, çocuğum var. *(Yıkılır, Lavrenti koşup kaldırır.)*

YENGE Amanın, hastalığı da var, ne yapacağız?
(Lavrenti Gruşe'yi sobanın yanına götürmek ister. Aniko hışımla duvar dibindeki minderi işaret eder.)

LAVRENTİ *(Gruşe'yi duvar dibine götürür:)* Otur, otur hele. Halsizlik herhalde.

YENGE Kızıl olmasın da.

LAVRENTİ Öyle olsa lekeler görünürdü. Halsizlik bu, meraklanma Aniko. *(Gruşe'ye:)* Oturunca daha iyisin, değil mi?

YENGE Çocuk kendinizin mi?

GRUŞE Benim.

LAVRENTİ Kocasına gidiyormuş.

YENGE Öyle mi? Hadi, yemeğin soğudu. *(Lavrenti oturur yemeye başlar.)* Etin soğuması iyi gelmiyor sana, yağı donuyor, midene dokunuyor, biliyorsun. *(Gruşe'ye:)* Şehirde değil mi kocan, nerede peki?

LAVRENTİ Dağlıkta evlenmiş, öyle diyor.

YENGE Haa, dağlıkta. *(Kendisi de yemeğe oturur.)*

GRUŞE Beni bir yere yatırsanız, Lavrenti.

YENGE *(Sorguyu sürdürür:)* İnce hastalıksa[127] hepimize bulaşır. Kocanın çiftliği var mı?

GRUŞE Kocam asker.

LAVRENTİ Ama babadan kalma bir yeri varmış, küçük.

YENGE Savaşta değil mi? Niye değil?

GRUŞE *(Güçlükle:)* Savaşta.

YENGE O zaman dağdaki yere niye gidiyorsun?

LAVRENTİ Kocası savaştan dönünce oraya gelecek.

YENGE Peki niye şimdiden?

LAVRENTİ Beklemek için işte.

YENGE *(Cırtlak sesle bağırır:)* Sosso, çörek n'oldu?

GRUŞE *(Ateşler içinde sayıklar:)* Bir çiftlik. Asker. Beklemek. Otur, ye.

YENGE Eyvah kızıl bu.

GRUŞE *(Sıçrar:)* Evet, çiftliği var.

LAVRENTİ Bence halsizlik bu, Aniko. Şu çöreğe sen bir bakıversen canım.

YENGE İyi de, savaş daha yeni başlamış, öyle diyorlar, ne zaman dönecek yani? *(Yaylanarak çıkarken seslenir:)* Sosso, ne cehenneme gittin? Sosso!

LAVRENTİ *(Hemen doğrulup Gruşe'ye yaklaşır:)* Sana hemen bir yatak

yaparız yanda. Gönlü iyidir, bakma, hele yemek bitsin.

GRUŞE *(Çocuğu ona uzatır)* Al!

(Lavrenti, sağına soluna bakınarak çocuğu alır.)

LAVRENTİ Yalnız pek uzun da kalamazsınız haa. Karım sofu, dedim ya.

(Gruşe yere yığılır. Kardeşi onu kucaklar.)

OZAN

Kız kardeş hastaydı.
Kılıbık ona bakmak zorunda kaldı.
Güz gitti, kış bastı.
Kış hem çok uzun
Hem de kısaydı.
Kimse çakmasın durumu
Fare yemesin çocuğu
Bahar da gelemez oldu.

(Gruşe kapkacak odasında dokuma tezgâhı başında. Yerde oturan çocuk ve kendisi battaniyelere sarınmışlardır.)

GRUŞE *(Dokurken bir yandan da şarkı söyler:)*

Aşk depreşti, düş artık kızım yola
Nişanlı kız düştü aşkın yoluna
Dilendi ağladı, ağladı söyledi:
Sevdalım, can balam
Gittin savaşa tamam
Yürüyorsun da düşmana
En öne atılma
En artta da kalma
Çünkü ön kızıl ateş
Artsa kızıl duman.
Ortalarda durmaya bak
Biraz gölge biraz sancak.
Öncüler hepten gider
Arttaki de alır isabet
Ortadakiler sağ selamet[128].

Kurnaz olacağız Michel. Böcekler gibi arazi olursak, yenge bu evde olduğumuzu bile fark etmez. O zaman, karlar eriyene dek kalırız hiç değilse. Soğuk diye de sızlanma. Yoksul, bir de üşüdü mü, sevilmez olur.

(Lavrenti girer. Kız kardeşinin yanına gelir.)

LAVRENTİ Ne bu araba yolcusu gibi sarınmış oturuyorsunuz? Oda

çok mu soğuk yoksa?

GRUŞE *(Aceleyle şalını atar:)* Soğuk değil Lavrenti.

LAVRENTİ Çok soğukta çocukla burada kalmanız doğru değil. Aniko kendini suçlar yoksa.

(Sessizlik.)

LAVRENTİ Papaz çocuğu fazla soruşturmadı inşallah.

GRUŞE Sordu ama hiçbir şey söylemedim.

LAVRENTİ İyi etmişsin. Seninle Aniko üstüne konuşmak istiyorum. Gönlü iyidir de biraz ikirciklidir. Birileri bizim hakkımızda iki çift laf etmeye görsün, hemen korkuya kapılır. Fazla hassas biliyor musun? Bizim sütçü kız bir kere kilisede yırtık çorapla görüldü, o gün bu gündür canım Aniko kiliseye hep yanında iki çift çorapla gider. İnanılmaz bir şey ama aileden geliyor. *(Kulak kesilir.)* Burada fare yok değil mi? Emin misin? Varsa burada kalmanız hiç olmaz. *(Tavanda bir su damlaması sesi duyulur.)* Bu damlayan ne?

GRUŞE Bir fıçı sızdırıyor herhalde.

LAVRENTİ Haa, bir fıçıdandır. – Eee, geleli yarım yıl oluyor nerdeyse değil mi? Aniko'dan söz ediyordum. Zırhlı süvarileri hiç söylemedim tabii ki, yüreği dayanmaz. Kendine bir yer araman niye mümkün değil, bilmiyor bu yüzden, dünkü takıntıları da oydu. *(Kar suyunun damlama sesi yine kulağa gelir.)* Senin askerin kaygısı onu bir sarmış, deme gitsin. "Ya dönüp de karısını bulamazsa?" diyor, başka bir şey demiyor. "Bahardan önce dönemez," diyorum. Ah canım. *(Damlalar sıklaşır.)* Ne zaman döner dersin, senin fikrin ne?

(Gruşe susar.)

LAVRENTİ Bahardan önce dönmez, sence de elbet, değil mi?

(Gruşe susar.)

Döneceğine de inanmıyorsun galiba artık, ha?

(Gruşe bir şey demez.)

Ama bahar gelip de karlar erirse, geçit de açılır da ondan yani, burada kalamazsın artık, çünkü gelir burada arayabilirler seni, millet de yetim bir çocuk deyip duruyor zaten.

(Düşen damlaların tıngırtıları sürekli yükselmekte.)

Gruşe, damdaki karlar eriyor besbelli, yani bahar geldi.

GRUŞE Evet.

LAVRENTİ *(Hararetle:)* Bak sana ne diyeceğim. Gidecek bir yer arıyorsun ve bir de çocuk var, *(Nefes alır)* demek ki milletin laf etmemesi için bir de koca gerek sana. Ben de bunu düşünerek çaktırmadan soruşturdum, sana nasıl bir koca buluruz diye. Ve bir tane buldum Gruşe. Hemen tepenin üstünde küçük bir çift-

likteki kadınla konuştum, bir oğlu var, kabul etti.

GRUŞE Ama kimseyle evlenemem ki, Simon Çaçava'yı bekliyorum ben.

LAVRENTİ Elbette. Hepsini düşündüm. Sana, birlikte yatacak koca değil, kâğıt üstünde bir koca gerek. Benim bulduğum da öyle biri işte. Bu anlaştığım kadının oğlu ölüm halinde. Harika değil mi? Son nefesini vermekte. Tam istediğimiz gibi: "Tepeyi geçene kadar bir koca!" Ona vardığında son nefesini verecek, sen de dul kalacaksın. Nasıl?

GRUŞE Evet yani Michel için mühürlü sağlam bir kâğıt fena olmaz hani.

LAVRENTİ Bir mühür her işi halleder. Yazılı kâğıdı olmadan İran Şahı bile Şah benim diyemezdi. Hem başını sokacak bir yerin de olur.

GRUŞE Kadın bunu niye yapıyor?

LAVRENTİ Dörtyüz kuruşa.

GRUŞE Nerden buldun o parayı?

LAVRENTİ *(Suçlulukla:)* Aniko'nun süt paraları.

GRUŞE Orada bizi kimse tanımaz. – Tamam, kabul.

LAVRENTİ *(Kalkar:)* Hemen kadına haber göndereyim. *(Hızla çıkar.)*

GRUŞE Michel, başıma ne dertler açtın görüyor musun? Ben armut ağacıyım da, ille konsun diye serçeye dalımı kendim uzattım sanki. Neymiş, iyi bir Hıristiyan gibi, yerdeki kuru ekmeği yazık olmasın diye kaldırdık bir kenara koyduk işte buyrun. Michel, Nukha'daki o paskalya yortusunda hızla kaçıp çıksaymışım keşke. Aptalım ben.

OZAN

Gelin geldiğinde, güvey ölüm döşeğinde.
Kapıda kaynana bekliyordu, gelin acele etsin diye.
Gelin çocukluydu, nikâh olana dek şahit sakladı onu.
(Bir ara duvarla bölünmüş mekân: Bir yanda bir yatak. Cibinlik ardında çok hasta adam kımıltısız yatmakta. Öbür yanda kaynana Gruşe'yi elinden tutmuş çekiştirerek hızla içeri dalar. Arkalarından çocukla Lavrenti.)

KAYNANA Çabuk çabuk, yoksa nikâhtan önce ölüp gidecek. *(Lavrenti'ye:)* Ama bir de çocuğu olduğundan hiç söz edilmedi.

LAVRENTİ Ne fark eder ki? *(Ölüm döşeğindekini göstererek:)* Aldıracak hali mi var?

KAYNANA Onun evet. Ama benim vücudum bu utancı kaldıramaz. Şerefli insanlarız biz. *(Ağlamaya başlar.)* Benim Yussup çocuklu

kadınla evlenmeye mecbur muydu?

LAVRENTİ Tamam tamam, ikiyüz kuruş fazla veriyorum. Çiftlik sana kalacak, o yazılı, ama gelinin de iki yıl burada oturma hakkı var.

KAYNANA *(Gözünü kurularken:)* Cenaze masrafını bile zor karşılar. Gelin bana işlerde biraz el uzatırsa ne âlâ. Keşiş nereye kayboldu şimdi? Mutfak penceresinden tüymüştür. Yussup'un ölüm halinde olduğunun kokusunu alırlarsa bütün köye rezil oluruz, hay Allah. Ben bulup getiririm onu, ama çocuğu görmesin sakın.

LAVRENTİ Ben göstermem ona, tamam da, niye rahip değil de keşiş?

KAYNANA Bu da rahipten aşağı kalmaz. Yalnız hata edip paranın yarısını nikâhtan önce verdim, o da parayı bulunca meyhaneye koştu tabii. Allah vere de...

(Fırlar çıkar.)

LAVRENTİ Rahip parasından kırptı sefil. Ucuz bir keşiş buldu.

GRUŞE Eğer yine de gelecek olursa, Simon Çaçava'yı buraya gönderirsin, değil mi?

LAVRENTİ Tabii. *(Hastayı işaretle:)* Bir bakmayacak mısın?

(Michel'i almış olan Gruşe "hayır" anlamında başını sallar.)

Hiç kımıldamıyor. İnşallah geç kalmamışızdır.

(Kulak verirler.

Öte yanda komşular doluşur, bir bakınırlar ve duvar kenarına dizilirler. Hafif sesle dua mırıldanmaya başlarlar. Kaynana, Keşişle döner.)

KAYNANA *(Şaşkın bir öfkeyle Keşiş'e:)* Gördün mü bak. *(Konukların önünde eğilir.)* Birkaç dakikanızı alacağım. Oğluma gelin şehirden geldi, yıldırım nikâhı kıyılacaktır. *(Keşişle yatak bölmesine geçer.)* Senin ortalığa yayacağını bilmiştim. *(Gruşe'ye:)* Nikâh hemen kıyılabilir. Evrak burada. Ben ve gelinin erkek kardeşi... *(Çocuğu çabukça Gruşe'den almış olan Lavrenti kendini arkada gizlemeye çalışıyor. Bunun üzerine kaynana ona "kaybol" işareti yapar.)* Ben ve gelinin erkek kardeşi nikâh şahitleriyiz. *(Kaynana cibinliği kaldırır. Keşiş Latince*[129] *nikâh duasını kıraat etmeye başlar. Bu sırada Kaynana, ağlamasın diye çocuğa bu töreni göstererek oyalamaya çalışan Lavrenti'ye görünmemesini işaret eder. Bir an Gruşe çocuğu aranır, Lavrenti de çocuğun eliyle ona el eder.)*

KEŞİŞ Kocana sadık, uysal ve iyi bir eş olmaya ve ölüm sizi ayırana kadar[130] bağlı kalmaya hazır mısın?

GRUŞE *(Gözü çocukta:)* Evet.

KEŞİŞ *(Can çekişene:)* Sen de ölüm sizi ayırana kadar karına iyi ve müşfik bir koca olmaya hazır mısın?

(Can çekişenden hiç ses yok. Keşiş soruyu yineler, sonra etrafına bakınır.)

KAYNANA Hazır elbet. Duymadın mı, "Evet," dedi.

KEŞİŞ İyi, evlilik akdolunmuştur, ilan edelim öyleyse; peki mukaddes yağla ölüye son hizmetimizi[131] yapmayacak mıyız?

KAYNANA Yok öyle şey. Nikâh zaten tuzluya oturdu. Ben şimdi misafirlere bakacağım. *(Lavrenti'ye:)* Yediyüz demiştik, değil mi?

LAVRENTİ Altıyüz. *(Parayı öder:)* Ben misafirlere pek görünmeyeyim, ahbaplığa da hiç niyetim yok. Hadi elveda Gruşe, dul bacım beni ziyarete gelecek olursa karımdan güzel bir "Hoş geldin" duyacaktır, yoksa bozulurum.

(Çıkar. Geçerken nikâh konukları ona şöyle bir bakarlar.)

KEŞİŞ Peki bu çocuk ne, sormak münasipse?

KAYNANA Çocuk mu var ki? Çocuk mocuk görmüyorum ben. Sen de görmüyorsun. Tamam mı? Yoksa benim de meyhanede tezgâh arkasında olup bitenleri göreceğim tutar. Gel hadi.

(Gruşe, çocuğu yere oturtup sus pus bıraktıktan sonra yana geçerler. Gelin komşulara tanıştırılır.)

KAYNANA Bu benim gelinim. Aslan Yussup'uma hayattayken yetişti neyse.

KADINLARDAN BİRİ Bir yıldır yatıyor, değil mi? Daha benim Vasili askere alınırken uğurlamada vardı.

ÖTEKİ KADIN Bir çiftlik için ne felaket, mısır tarlada, çiftçi yatakta! Böyle çekeceğine bir an önce kurtulsa bari. Yani.

BİRİNCİ KADIN *(İçten:)* Başta askerlikten kurtulmak için numara zannetmiştik, malum. Ama şimdi gitti gider!

KAYNANA Buyrun, oturun, çörek geliyor.

(Kaynana Gruşe'ye işaret eder, ikisi yatak bölmesine geçip yerdeki çörek tepsilerini alırlar. Konuklar, Keşiş de aralarında, yere oturup hafif sesle sohbete geçerler.)

BİR KÖYLÜ *(Bir şişe içki çıkarıp kendisine ikram eden Keşiş'e:)* Bir de çocuk var diyorsunuz ha? Yussup'la nasıl olmuş ki bu iş?

BİR KADIN Neyse ne, kızın şansı varmış da o durumda gene başgöz ettiler.

KAYNANA Hemen dedikoduya başladınız, bir yandan da matem çöreğini tıkınıyorsunuz bile, eğer bugün ölmezse yarın yine yapılacak.

GRUŞE Ben yaparım.

KAYNANA Dün süvariler geçerken kim bunlar diye dışarı çıktım, bir de girdim, öldü ölecek. O yüzden haber gönderdim size. Fazla sürmez. *(Kulak verir.)*

KEŞİŞ Muhterem düğün ve dahi matem cemaati! Hem bir cenaze hem de bir gerdek yatağının[132] başucunda olmakla ve çünkü hatun kişi aile ocağına, er kişiyse kara toprağa girmekle hissiyata gark oluyoruz. Güvey yundu yıkandı bile, gelinse diken üstünde. Çünkü gerdek yatağında yatan son arzu, pek manalı. Ah işte muhteremler, insanların kaderi, biri şöyle biri böyle. Biri başını sokacak bir ev uğruna ölüp giderken, öbürü bedenin geldiği toprağa dönmesi[133] için evleniyor, amin.

KAYNANA *(Dinlemiştir:)* Hıncını alıyor. Ucuzunu tutarsan böyle olur işte, hepsi aynı. Pahalısı adam gibi oluyor. Sura'da biri var, aziz mübarek, ama anasının nikâhını ister besbelli. Böyle elli kuruşluk din adamından ne umulur, imanı bile elli kuruşluktur işte. Meyhanede enseleyip getirirken, orada bile nutuk çekiyordu: "Savaş bitti, barıştan korkun!" diye. İçeri girelim.

GRUŞE *(Michel'e bir çörek verir:)* Çöreği ye güzel güzel otur Michel. Biz de artık muteber kişi olduk.

(Dışarıdaki konuklara yine çörek tepsileri taşırlar. Can çekişen, cibin liğin ardında dikilmiş, kafasını dışarı çıkarıp ikisini izlemektedir. Sonra kafasını çekip yatar yine. Keşiş iki şişe daha çıkarıp yanında oturan köylüye sunmuştur. Keşiş'in sırıtarak el ettiği üç çalgıcı içeri girer.)

KAYNANA *(Çalgıcılara:)* Ne geldiniz o aletlerle buraya?

ÇALGICILAR Anastasius biraderimiz *(Keşiş'i gösterirler)*, burada düğün oluyor dedi de.

KAYNANA Ne, bir de bu üçünü mü getirdin başıma? İçerde can çekişen biri yatıyor, duydunuz mu?

KEŞİŞ Hah, sanatkâr için ne cazip bir iş! Biraz bastırılmış saadet musikisi ve de biraz sulu matem musikisi.

KAYNANA Nasıl olsa gelmişsiniz tıkınacaksınız, bari çalın.

(Çalgıcılar bir şeyler çalarlar. Kadınlar çörek ikramındadır.)

KEŞİŞ Borucu bebe zırıltısı yapıyor da, davulcu, senin yediğin herze ne öyle?

KEŞİŞİN YANINDAKİ KÖYLÜ Gelin ortaya çıksa da biraz bacak şıkırtısı yapsa ya?

KEŞİŞ Bacak şıkırtısı mı yoksa iskelet takırtısı mı?

KEŞİŞİN YANINDAKİ KÖYLÜ *(Şarkı söyler:)*

Kıçı oynak kız varmış moruğa
Demiş: Önce nikâh kıy amca
Kıyılmış da şakadan
Kız dönüvermiş kıçını sonra
Yak ölüsüne şamdan.

(Kaynana sarhoşları kovalar, atar dışarı. Müzik kesilir. Konuklar durgunlaşır.)

KONUKLAR *(Yüksek sesle:)* Duydunuz mu, büyük prens tahta dönmüş! – Ama prensler ona düşman. – Haa, İran Şahı onun emrine koca bir ordu vermiş, Gürcistan'da duruma hakim olsun diye, yaa. – Nasıl olur? İran Şahı, büyük prensin baş düşmanı canım! – Ama Şah, kargaşalığın da düşmanı. – Her neyse, savaş bitti ya. Bizim askerler dönmeye başladı bile.

(Gruşe çörek tepsisini elinden düşürür.)

BİR KADIN *(Gruşe'ye:)* Fenalık mı geldi? Sevgili Yussup'a heyecanlandın ondandır. Otur biraz dinlen canım.

(Gruşe sendeleyerek ayakta durur.)

KONUKLAR Her şey eski düzenine döner yine neyse. – Yalnız savaş tazminatı diye vergileri yükseltirler.

GRUŞE *(Sayıklar gibi:)* Biri askerler döndü mü dedi?

BİR ADAM Ben dedim.

GRUŞE Olmaz.

BİRİNCİ ADAM *(Bir Kadın'a:)* Aldığın şalı göster! Bir askerden satın aldık. Acem işi.

GRUŞE *(Şalı inceler:)* Buradalar.

(Uzun bir sessizlik olur. Pastaları toplarmış gibi diz üstü çöker. Bu arada zincirin ucundaki gümüş haçı bluzunun içinden çıkarıp öper ve dua etmeye başlar.)

KAYNANA *(Konukların susup Gruşe'ye baktıklarını görünce:)* Neyin var senin? Misafirlerle ilgilensene. Şehirdeki rezilliklerden bize ne?

KONUKLAR *(Gruşe, alnı yerde öylece kaldığı için, yine yüksek sesle lafa başlarlar:)* Acem malı eğer bulunuyor askerlerde, bazıları koltuk değneğiyle değiş tokuş ediyorlar. – Üsttekilerden yalnız bir taraf kazanıyor savaşı, ama askerler hangi taraftan olursa olsun kaybediyorlar. – Neyse, yine de iyi ki bitti. Hiç değilse kimseyi askere alamazlar artık. *(Yataktaki Köylü doğrulmuş can kulağıyla dinlemekte.)* Şimdi artık iki hafta havalar iyi gitsin yeter. – Armutlar bu yıl hiç tutmamış.

KAYNANA *(Pasta ikram ediyor:)* Biraz daha alın çörekten. Afiyet olsun. Daha bolca var. *(Kaynana boşalmış tencere ile içeri gider. Hastayı fark etmez, dolu bir çörek tenceresini almak için eğilir.)*

KÖYLÜ Daha ne kadar çörek tıkacaksın boğazlarına? Para mı sıçıyoruz burda?

(Kaynana doğrulup döner, onu görünce aklı başından gider. Köylü cibinlikten dışarı uzanır.)

BİRİNCİ KADIN *(Öbür yanda Gruşe'ye dostça:)* Hanım kızın cephede kimsesi mi var?

ADAM Şimdi iyi haberi aldı, dönüyorlar ne güzel, değil mi?

KÖYLÜ Aptal aptal bakıp durma. Karı diye başıma sardığın yaratık nerede?

(Yanıt alamayınca yataktan fırlar, hasta gömleğiyle sallanaraktan kaynananın yanından geçip öbür yana çıkar. Kaynana, elinde çörek tepsisi, tir tir titreyerek onu izler.)

KONUKLAR *(Görürler. Çığlık çığlığa:)* Aman Allah! Yussup bu!

(Herkes ayağa fırlamıştır. Kadınlar kapıya koşarlar. Gruşe, hâlâ diz üstü, başını çevirir, Köylüye bakakalır.)

KÖYLÜ Matem yemeği ha? Pek layıktır size! Hadi defolun yoksa ben yapacağımı bilirim.

(Konuklar hızla dağılıp giderler.)

(Gruşe'ye, bozuk:) Bu hesabında yoktu, değil mi?

(Gruşe'den ses çıkmayınca döner, Kaynananın elindeki tepsiden bir mısır çöreği alır.)

OZAN

Tam rezalet! Gelin bir baktı ki kocası hayatta!
Gündüz bir çocuk var, geceyse bir koca.
Bir de sevgili, akşam sabah yolda.
Karı koca öyle durmuş bakar, oda dersen dar.

(Köylü yüksek bir banyo teknesinin içine çıplak oturmuş, Kaynana bir kazandan su alıp üstüne dökmekte, Gruşe, odada hasır düğümüyle oynayan Michel'in yanına çökmüş durmaktadır.)

KÖYLÜ Onun işi bu, senin değil. Ne cehennemde gene?

KAYNANA *(Ünler:)* Gruşe! Ağa seni istiyor.

GRUŞE *(Michel'e:)* Bak iki delik daha var, onları da ör.

KÖYLÜ *(Gruşe gelince:)* Sırtımı kesele!

GRUŞE Ağa kendi yapamaz mı sanki?

KÖYLÜ "Ağa kendi yapamaz mı"ymış! Al şu keseyi hadi! Karım mısın, yabancı mı? *(Kaynana'ya:)* Su soğuk!

KAYNANA Gidip sıcak su getireyim.

GRUŞE Ben giderim.

KÖYLÜ Sen dur! *(Kaynana gider.)* Bastır iyice! Numara da yapma, kim bilir kaç tane çıplak adam görmüşsündür. Veledin gökten düşmedi ya.

GRUŞE Çocuk keyiften olmadı, ağanın kastı buysa.

KÖYLÜ *(Sırıtarak bakar ona:)* Hiç de öyle görünmüyorsun.

(Gruşe keseyi bırakıp çekilir. Kaynana gelir.)

KÖYLÜ Başıma bir nazenin sarmışsın ki tam soğuk nevale!

KAYNANA İçi istemiyor demek ki.

KÖYLÜ Dök, ama yavaş. Yandım! Azar azar döksene. *(Gruşe'ye:)* Şehirde bir şeyler olmadıysa şaşarım, burada ne işin var yoksa? Ama bıraktım bunu. Evime getirdiğin velede de bir şey dediğim yok. Ama senle böyle giderse sabrım taşıyor. Böyle tabiat mı olur? *(Kaynana'ya:)* Daha dök! *(Gruşe'ye:)* Senin asker dönecek de olsa sen evlisin artık.

GRUŞE Evet.

KÖYLÜ Ama senin asker dönmeyecek, unut onu.

GRUŞE Olur.

KÖYLÜ Bok olduk be! Hem bir karı var hem yok. Yatakta yatıyorsun, yoksun. Senin yerine başkasını da sokamıyorum yatağa. Sabah erken tarlaya geberik gidiyorum, akşam olup yattım mı gözlerim kapanmıyor. Allah sana dişilik vermiş, ne yapıyorsun onu? Toprağım yetmez ki şehirden bir metres tutayım, üstelik taa oralara. Karı dediğin tarlaya tohum atacak, yatakta bacağını açacak, bizim kitabımız böyle yazar. İşittin mi?

GRUŞE Evet. *(Hafif sesle:)* Seni bok etmeye hakkım yok.

KÖYLÜ Hakkı yokmuş. Döksene! *(Kaynana sıcak su döker:)* Yandım!

OZAN

Çamaşıra gider, bir dere boyuna
Bakar suya görürdü, sararan solan yüzünü
Akıp giden ayla[134].
Doğrulunca da, çamaşır sıkmaya
Sesi yankılanırdı akça ağaçlardan, derine kaçan o sesi
Akıp giden ayla.
Arttıkça arttı kaçışla soluk, göz yaşıyla ter[21] aktı döküldü
Akıp giden ayla, büyüdü çocuk.

(Gruşe, bir dere kenarında oturmuş çamaşırları suya batırmakta, biraz uzakta çocuklar oynamaktadır. Gruşe, Michel'le konuşur.)

GRUŞE Sen de onlarla oyna istersen Michel, ama en küçüksün diye seni ezmelerine izin verme.

(Michel başını sallar ve çocukların arasına gider. Oyun oynarlar.)

EN BÜYÜK OĞLAN Hadi kelle uçurma oynayalım. *(Şişman bir çocuğa:)* Sen prens oluyorsun, güleceksin. *(Michel'e:)* Sen de valisin. *(Bir kıza:)* Sen valinin karısısın, kelle gidince ağlayacaksın. Kelle uçuran benim. *(Tahta kılıcı gösterir:)* Bununla, önce vali saraya getiriliyor. Önde prens. En son valinin karısı geliyor.

(Grup dizilir, Şişman Çocuk önden gider, güler. Sonra Michel ile En Büyük Oğlan, ardında Kız, ağlamaktadır.)

MİCHEL Ben de kelle uçuracağım.

EN BÜYÜK OĞLAN Onu ben yapıyorum. Sen en küçüksün. Vali en kolayı. Diz üstü çöküp kelleni uzatacaksın, o kadar.

MİCHEL Kılıç da isterim.

EN BÜYÜK OĞLAN Kılıç bende. *(Michel'e bir tekme atar.)*

KIZ *(Gruşe'ye seslenir:)* Oyuna katılmıyor ama.

GRUŞE *(Güler:)* Ördek yavrusu iyi yüzer de ondan.

EN BÜYÜK OĞLAN Gülmeyi biliyorsan prens ol.
(Michel başını sallar.)

ŞİŞMAN ÇOCUK En iyi ben gülerim. Sen kestir önce kelleni, sonra sen kes, sonra da ben.
(En büyük oğlan istemeye istemeye kılıcı Michel'e verir ve diz çöker. Şişman oturmuş kıçına vura vura kahkahalar atar. Kız fena halde zırlar. Michel kocaman kılıcı savurarak kelleyi keser, ama yere düşer.)

EN BÜYÜK OĞLAN Off! Ben sana gösteririm nasıl vurulurmuş!
(Michel kaçar, çocuklar kovalar. Gruşe onlara bakıp güler. Döndüğünde bir de bakar ki, derenin karşı yamacında asker Simon Çaçava durmakta. Hırpalanmış bir üniforması vardır.)

GRUŞE Simon!

SİMON Gruşe Vachnadze mi bizzat?

GRUŞE Simon!

SİMON *(Resmi:)* Tanrınm selamıyla ve sağlıkla genç bayan.

GRUŞE *(Neşeyle fırlar ve yerlere dek eğilir:)* Asker beyimize Tanrının selamıyla. Ve sağ salim döndüğü için şükürler olsun.

SİMON Daha tatlı balıklar bulunca beni yemekten vazgeçtiler, demiş Çitari.

GRUŞE Mutfak hizmetçisi, yiğitlik, demiş; kahramansa, talih, demiş sadece.

SİMON Eee, burada vaziyetler nasıl? Kış dayanılır geçti mi, komşu iyi miydi?

GRUŞE Kış biraz zorluydu, komşuysa her zamanki gibi, Simon.

SİMON Sormaya izin var mıdır acaba: Malum kişi çamaşır yıkarken ayağını suya sokma adetini sürdürmekte midir hâlâ?

GRUŞE Çalılıklardaki bir çift göz yüzünden cevap, "Hayır".

SİMON Küçük bayan bir erden söz ediyor. Oysa karşısında mutemet rütbeli biri durmakta.

GRUŞE Yani 200 kuruş demek, değil mi?

SİMON Ve lojman hatta.

GRUŞE *(Gözünde yaşlar toplanır:)* Garnizonun arkasında hurma ağaçları içinde hani?

SİMON Aynen. Bakıyorum gözden kaçmıyor.

GRUŞE Kaçmaz.

SİMON Unutmazlar da m?

(Gruşe başını sallar.)

SİMON Yani nasıl derler, kapı hâlâ menteşesinde?

(Gruşe suskun bakar ve olumsuzca başını sallar.)

SİMON Ne demek yani? Bir sorun mu var?

GRUŞE Ben bir daha Nukha'ya dönemem Simon. Olan oldu.

SİMON Ne oldu?

GRUŞE Nasıl olduysa bir zırhlı süvariyi yere devirdim.

SİMON Gruşe Vachnadze bunu yaptıysa bir nedeni vardır.

GRUŞE Simon Çaçava, soyadım da eskisi gibi değil artık.

SİMON *(Bir suskunluktan sonra:)* Anlamadım.

GRUŞE Kadınların soyadı ne zaman değişir Simon? Bak anlatayım. Bizim aramızda değişen bir şey yok, bizim için o zaman nasılsa yine öyle, inan bana.

SİMON Bizim aramızda değişen bir şey yok ama bir şey değişmi ş, nasıl oluyor?

GRUŞE Böyle ayaküstü, arada da dere varken nasıl anlatayım, şu köprüyü dolanıp bu yana geçemez misin?

SİMON Gereği de yoktur belki artık.

GRUŞE Var, hem de nasıl. Geç gel hadi Simon, çabuk!

SİMON Dönmekte geciktik mi demek istiyor küçük bayan?

(Gruşe çaresizce ona bakar, gözyaşları boşanır. Simon önüne bakar kalır. Bir dal parçası almış yontmaktadır.)

OZAN

Neler neler söylenir de, neler neler vardır susarlar.
Gelmiştir askerimiz. Nerden gelmiştir peki, söylemez.
Askerin neydi sustuğu:
Sabahla başladı kavga, kana bulandı öğlen.
Önümde düştü bir, ardımda düştü iki, üçüncü yanımda.
Çiğnedim ilkini, ikinciyi geç, üçüncüyü yüzbaşı vurdu.
Demirdi bir kardeşimi öldüren, öteki kardeşimi bir duman.
Ensemden ateşler yağıyordu, ellerim eldivenin içinde donar, ayak parmaklarım çorabın.
Yediğim kavak tomurcuğu, akça ağaç çorbası içtiğim, taş üstünde uyudum, suda yattım[135].

SİMON Otların içinde bir külah görüyorum. Çocuk da mı oldu yoksa?

GRUŞE Oldu Simon, nasıl gizleyebilirim ki, ama tasalanma, benim değil.

SİMON Rüzgâr bir çıkmaya görsün, demişler, her yarıktan eser. Bayan bir şey demesin artık.

(Gruşe önüne bakar ve susar.)

OZAN

Hasret vardı, yok muydu, ama beklenmedi tam.
Yeminler bozuldu. Nedenleri söylenmez.
Gruşe'nin neydi sustuğu:
Vuruşurken savaşta, acı savaşta
Bir çocuk gördüm çaresiz
Yüreğim atlayıp geçmez.
Yardım etmek zorundaydım, kim zavallıysa
Eğilip almam gerekti kuru ekmeği
Benim olmayana bile vermem gerekti
Kendimi.
Yardım etmemek olmaz.
Susuz ne yapar küçük fidan?
Kaybolur küçük dana, uyursa çoban
Ve çığlığı duyulmaz!

SİMON Sana verdiğim haçı geri ver. Ya da at gitsin dereye.
(Gitmeye davranır.)

GRUŞE *(Ayağa kalkmıştır:)* Simon Çaçava, dur gitme, benim çocuğum değil, benim değil! *(Çocukların bağrışmasını duyar.)* Ne var çocuklar?

SESLER Askerler gelmiş. Michel'i götürüyorlar!
(Gruşe'nin aklı başından gider. Michel ellerinde, iki Zırhlı Süvari ona doğru gelirler.)

ZIRHLI SÜVARİLER Gruşe sen misin? *(Gruşe başını sallar.)* Bu senin çocuğun mu?

GRUŞE Evet. *(Simon çeker gider.)* Simon!

ZIRHLI SÜVARİLER Senin koruman altındaki bu çocuğun vali Georgi Abaşvili ile zevcesi Natella Abaşvili'nin çocuğu Michel Abaşvili olduğu şüphesinden dolayı, mahkeme emriyle onu şehre götürüyoruz. İşte mühürlü evrak.
(Çocuğu götürürler.)

GRUŞE *(Haykırarak arkalarından koşar:)* Bırakın n'olur, benim o!

OZAN

Atlılar götürdü çocuğu, o her şeyiydi. Talihsiz kız ardı sıra gitti
şehre, tehlikeli.
Doğuran kadın geri istedi çocuğu. Taşıyan kadm bir suçlu;
Kim verecek yargıyı, kimin olacak çocuk?
Yargıç kim olacak, iyi mi, kötü mü?
Şehir yanıyor. Yargıç kürsüsünde Azdak.

4

YARGICIN ÖYKÜSÜ

OZAN

Yargıcı anlatalım şimdi:
Nasıl yargıç oldu, nasıl hüküm verdi, ne mene bir yargıçtır.
Büyük prensin devrildiği o ayaklanma sabahı paskalyada
Hani çocuğumuzun babası Vali Abaşvili'nin kellesi gitmişti ya
O sabah Köy Kâtibi Azdak, odunlukta bir kaçak bulup eve saklamıştı.

(Paçavralar içinde ve zilzurna sarhoş Azdak, ihtiyar bir dilenciyi evine sürüklemekte.)

AZDAK Beygir misin be, soluyup durma. Nisan sakağısı gibi kaçınca polis de acır mı sanıyorsun? Adam gibi dur diyorum sana. *(Evin duvarından içeri dalacak gibi sarsak giden ihtiyarı tekrar yakalar.)* Otur şuraya zıkkımlan, al bir parça peynir. *(Paçavralar arasındaki bir kutuyu karıştırıp peynir çıkarır, dilenci iştahla yemeye başlar.)* Nicedir bir şey yemedin ha? *(İhtiyar homurdanır.)* Ne öyle deli gibi kaçıyordun bok herif? Polisin seni göreceği yoktu ki.

İHTİYAR Mecburdum.

AZDAK Öd belası ha? *(İhtiyar anlamamış gözlerini dikip bakar.)* Donuna mı ediyordun? Korku yani, korku? Neyse, büyük prens gibi ya da domuz gibi ağzını da şapırdatma öyle! Hiç kaldıramam. Asaletpenah pisliğin ancak bir tanesine dayanılır, Tanrı öyle yarattı numarasma. Ama sen çekilmezsin. Bir mahkeme başkanı duymuştum, sırf havasını atmak için çarşıda yemek yerken osururmuş. Senin yiyişine bakınca da aklıma kötü şeyler geliyor. Niye hiç konuşmuyorsun sahi? *(Birden sert:)* Elini göster hele![136] Duymadın mı, elini göster elini! *(İhtiyar, elini çıkarıp kaygıyla uzatır.)* Bembeyaz. Dilenci filan değilsin demek! Sahtekârlık, gezginci madrabaz! Ben de doğru dürüst biriymişsin gibi seni polisten saklıyorum. Toprak ağasıysan ne diye kaçıyorsun ki, ağasın belli, hiç inkâra kalkma, suratından akıyor suçluluk! *(Kalkar.)* Defol! *(İhtiyar şaşkın bakar.)* Ne duruyorsun daha, köylü dayakçısı!

İHTİYAR Takip ediliyor, bendeniz, dikkati âlinize, bir teklifim arz.

AZDAK Neymiş ne? Teklif mi arz ediyormuşsun? Şuna bak, rezaletin daniskası! Teklifi varmış! Kan emici sülük kan kokusu aldı teklif getiriyor. Defol dedim!

İHTİYAR Pozisyonu idrak, ikna gerek. Bir gece için yüzbin kuruş, tamam?

AZDAK Ne? Beni satın alabileceğini mi sanıyorsun sen? Yüzbin kuruşa ha? Boktan bir çiftlik parçası. Yüzelli bin olsa neyse. Para nerde?

İHTİYAR Bittabii olmaz yanımda. Ama göndermek, mutlaka, şüphe hayır.

AZDAK Şüphe evet, hem de çok! Defol hadi!

(İhtiyar ayağa kalkar, kapıya doğru sendeleyerek gider. Dışarıdan bir ses.)

SES Azdak!

(İhtiyar hemen döner, karşıdaki köşeye gidip siner.)

AZDAK *(Seslenir:)* Müsait değilim. *(Kapıya gider:)* Yine ortalığı mı kolluyorsun Şauva?

POLİS ŞAUVA *(Kınamalı:)* Yine bir tavşan yakalamışsın Azdak. Bir daha olmayacak diye bana söz vermiştin?

AZDAK *(Çok ciddi:)* Anlamadığın şeylerden konuşma Şauva. Tavşan çok tehlikeli ve zararlı bir hayvandır, bitkileri kemirir, özellikle de yabani ot denenleri, bu yüzden kökü kazınmalıdır.

POLİS ŞAUVA Azdak, beni dehşete düşürüyorsun. Senin için gerekeni yapmazsam işimden olurum. Oysa iyi kalplisindir, biliyorum.

AZDAK İyi kalpli filan değilim. Akıllıyım ben, akıllı, kaç kere söyleyeceğim sana?

POLİS ŞAUVA *(Kurnaz:)* Bilmem mi hiç Azdak. Üstün bir insansındır sen, kendin de söylüyorsun; e o zaman ben cahil bir mümin olarak sana soruyorum: Prensin bir tavşanı çalınmışsa, ben de polissem, o kâfiri ne yapmam gerekir?

AZDAK Utan utan Şauva! Orada durmuş bana soru soruyorsun, oysa soru sormak, ırza geçmenin en şiddetlisidir. Diyelim sen bir hatunsun, Nunovna'sın mesela, mekruh yaratık; ve tutup Nunovna olarak bana kalçalarını gösteriyorsun, bir de soruyorsun, bu kalçalar bana batıyor, ne yapmam gerekir? Bunu yapana masum denir mi? Asla. Ben tavşan yakalıyorum, sense insan yakalıyorsun. Oysa, insanı Tanrı kendi sureti olsun diye yaratmış[137], tavşanı değil ama. Ben tavşan yiyenim, sense insan yiyensin Şauva, Tanrı bunun hesabını sorar. Şauva, eve dön ve tövbe istiğfar et. Yok, dur, sana verecek bir şeyim var galiba. *(Arka köşede, tir tir titreyerek duran İhtiyara bakar.)* Haa, yokmuş. Hadi yürü eve, tövbe etmene bak. *(Kapıyı yüzüne çarpar.)* Şaştın değil mi? Seni ele vermedim diye şaştın. Ama bu herife günahımı vermem, çok bozuluyorum ona. Hem polisin önünde titremesene. Bu yaşa gelmişsin, ne bu

ödleklik? Hadi peynirini bitir, ama yoksullar gibi yemeye bak, yoksa hemen enselerler. Yoksul nasıl davranır, onu da mı ben göstereceğim sana? *(İhtiyarı bastırıp yere oturtur, peynir parçasını eline verir.)* Şu sandık, masadır. Dirseklerini masaya daya ve tabakta peynire yumul, her an elinden alacaklarmış gibi, alırlar mı alırlar hiç güven yoktur. Bıçağı elinde orak gibi tutacaksın ve peynire fena halde bakacaksın, çünkü her güzel şey gibi o an yok oluverir. *(İhtiyara bakar.)* Senin peşindeler, bu iyi bir not senin için, ama ya yanılıyorlarsa, ne bileyim ben? Bir keresinde Tiflis'te bir toprak ağasını asmışlardı, bir Türk'ü[138]. Köylülere ürünün yarısını değil sadece çeyreğini veriyormuş, vergiyi ise zorla iki misli alıyormuş, herif bütün bu zulmünü hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak kesinlikte kanıtlamıştı. Ama onu yine de bir caniyi asar gibi asmışlar, ama niye, sırf Türk olduğu için[139] asmışlar, başka sebepten değil. Türk olup olmamak adamın elinde mi? Adaletsizlik bu. Hiç yoktan gitmiş adam ipe. Sonuç: Sana güvenemem.

OZAN

Böylece Azdak, bir gece tuttu dilenciyi.
Meğer herif gerçekten o cani büyük prensmiş
Utandı Azdak, kendini suçladı, koştu dedi polise
Nukha'ya götür beni, mahkeme önüne.
(Mahkeme avlusunda üç Zırhlı Süvari oturmuş içki içmektedirler. Bir direğe yargıç cüppeli bir adam asılmıştır. Azdak girer, kelepçeli olmasına rağmen Şauva'yı kendisi sürükler.)

AZDAK *(Haykırır:)* Büyük prensin kaçmasına yardım ettim ben, o büyük hırsızın, o büyük katilin! Açık bir mahkemeyle herkes önünde adalet adına yargı istiyorum, hüküm istiyorum!

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Bu zır saksağan kim?

POLİS ŞAUVA Bizim köyün yazıcısı Azdak.

AZDAK Ben sanığım, hainim, damgalıyım! Rapor et düztaban, büyük prensi, yani o büyük haydutu, oymuş meğer sonradan öğrendim, yanlışlıkla evimde yatırdığım için, zincire vurulup başkente getirilmemi istedim senden. Bak, damgalanan nasıl kendi kendini suçlarmış! Her şeyin açıklığa kavuşması için benimle bütün gece buraya yürüyesin diye seni nasıl zorladım, aynen rapor et.

POLİS ŞAUVA Hep tehditle yapıyorsun Azdak, hiç hoş değil.

AZDAK Kes gaganı Şauva, anlamazsm sen. Seni aşıp geçecek yeni bir dönem geldi, bittin sen, polislere iş yok artık, pöff! Her şey tahkik edilip ortaya çıkarılacak. İşte burada biri çıkıp kendisi başvuruyor, niye, çünkü halktan kaçamazsın. *(Şauva'ya:)* Köşkerler sokağı boyunca nasıl haykırdığımı rapor et. *(Yan gözle Zırhlı*

Süvarilere bakarak aynı şeyi yine yapar:) "Büyük haydutu bilmemezlikten kaçırdım, un ufak edin beni kardeşler!" Herkesten önce kendim çıktım böylece.

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Ne cevap verdiler sana peki?

ŞAUVA Kasaplar sokağında teselli etmeye çalıştılar, sonra köşkerler sokağında karınlarını tuta tuta güldüler, hepsi bu.

AZDAK Ama size gelince işler farklı, biliyorum, demir gibisiniz siz. Kardeşler, yargıç nerde, sorgulamam yapılsın.

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ *(Asılan adamı gösterir:)* Yargıç orada işte. Hem bizi kardeşleyip durma, kulağımıza neyin nasıl geleceği belli olmaz bu akşam.

AZDAK "Yargıç orada işte!" Gürcistan, böyle bir cevabı şimdiye dek hiç duyamamıştı. Hemşeriler, ekselansları nerede peki, vali bey? *(Toprağı gösterir.)* Burada işte ekselans, ey yabancı. Baştahsildar nerede? Askeri görevli? Patrik? Polis şefi? Burada, burada, hepsi burada. Kardeşler, sizden beklediğim tam buydu işte.

İKİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Hoop! Neymiş beklediğin, saksağan?

AZDAK İran'da ne olduysa onu, kardeşler, İran'da ne olduysa onu.

İKİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Ne olmuş ki İran'da?

AZDAK Kırk yıl önce herkesi astılar. Vezirleri, tahsildarları. Dedem, ilginç adamdı, görmüş. Üç gün boyunca her yer darağacı.

İKİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Vezir asılınca memleketi kim idare etmiş peki?

AZDAK Bir köylü.

İKİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Orduya kim kumanda etmiş?

AZDAK Bir asker, er.

İKİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Maaşları ödeyen kim?

AZDAK Bir boyacı, kumaş boyayan biri ödemiş maaşları.

İKİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Halı dokuyan[140] biri olmasın sakın?

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Peki bütün bunlar niye olmuş, Acem palavracısı?

AZDAK "Niye olmuş?" İlle özel bir sebep şart mı? Sen niye kaşırsın kendini mesela kardeş? Savaş! Bitmek bilmeyen savaş! Adaletsizlik sonra! Dedem orada söyledikleri şarkıyı ezbere bilirdi. Polis arkadaşla söyleyelim de dinleyin o şarkıyı. *(Şauva'ya:)* Sen de şu ipe yapış, iyi gider. *(Azdak şarkıyı söyler, ipi Şauva'nın elinde:)*

Oğullar niye kan dökmezler artık, kızlarımız niye ağlamaz?
Kan niye yalnız kasaplık danadan akar?
Ağlayan niye yalnız Urmi Gölü[141] sazlığıdır artık?
Yüce kral yeni beldeler fethetmeli, sütünden vergi vermeli köylü.

Dünyanın çatısının[142] fethi için, uçmalı çatısı köy evlerinin.
Erkeklerimiz dünyanın her bir ucuna gitsin ki, beyler konakta ziyafet verebilsin.
Erler öldürsün birbirini, komutanlar selamlaşsın.
Dulun vergi mangırmı dişlerler, kalp mı diye. Kılıçlar kırılır.
Savaş kaybedilmiş, ama miğferler para yapmıştır.
Öyle mi? Değil mi?

POLİS ŞAUVA Tam, tam, tam, tam, tam, öyledir.
AZDAK Sonuna kadar dinlemek ister misin?
(Birinci Zırhlı Süvari başını sallar.)
İKİNCİ ZIRHLI SÜVARİ *(Polise:)* Şarkıyı sana o mu öğretti?
POLİS ŞAUVA Evet. Benim sesim güzel değil ama.
İKİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Değil. *(Azdak'a:)* Devam et bakalım.
AZDAK Bu da barışı anlatıyor şimdi. *(Şarkı söyler.)*

Daireler dolmuş, sıkışmış taşmış sokağa memurlar.
Irmaklar basar iki yakayı mahveder tarlaları.
Donunu kendi çekmekten aciz zenginler, iktidardalar.
Sayamazlar dörde kadar, sekiz kabı yutarlar.
Köylü mısırına müşteri arar, bakar ki yalnız açlar.
Tezgâhta dokur kadın[8], çıplak kendi sırtı.
Öyle mi? Değil mi?

POLİS ŞAUVA Tam, tam, tam, tam, tam, öyledir.
AZDAK
Oğullar bundan kan dökmezler artık, kızlarımız bundan ağlamaz.
Kan bundan yalnız kasaplık danadan akar.
Ağlayan bundan yalnız Urmi Gölü sazlığıdır artık.

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Bu şarkıyı burada kentte mi söylemek niyetin?
AZDAK Yanlış olan ne var ki?
BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Şu kızıllığı görüyor musun? *(Azdak çevresine bakınır. Gökyüzüne yangının kızılı vurmuştur.)* Şehrin kenar mahallesinde bu. Halı dokumacıları da o "Acem hastalığı"na yakalanıp, prens Kazbeki'nin bir oturuşta göçürdüğü yemek kabı da çok fazla değil mi, diye sormaya kalktılar herhalde. Bu sabah da kent yargıcına uzanmış elleri. Ama hepsinin kafalarını ezdik, kafa başı yüz kuruştan, anladın mı?
AZDAK *(Bir an sustuktan sonra:)* Anladım.

(Ürküntüyle bakınır, sonra süzülüp bir kenara çekilir, başı iki elinin arasında yere çöker.)

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ *(Hepsi içtikten sonra üçüncüye:)* Bak şimdi ne oluyor.

(Birinci ve İkinci Zırhlı Süvari, Azdak'ın üstüne gidip önünü keserler.)

ŞAUVA Kendisi bizzat kötü bir insan değildir ağalar. Bir iki tavuk çalar, haydi haydi bir de tavşan belki.

İKİNCİ ZIRHLI SÜVARİ *(Azdak'a yaklaşır:)* Buraya bulanık suda balık avlamaya geldin ha?

AZDAK *(Kafasını kaldırıp ona bakar:)* Niye geldiğimi bilmiyorum.

İKİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Halı dokumacıları gibi mi düşünüyorsun sen de?

(Azdak "hayır" anlamında başını sallar.)

İKİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Bu şarkı ne demek oluyor peki?

AZDAK Dedemden işte. Aptal cahilin tekiydi.

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Doğru. Ama o maaşları ödeyen kumaş boyacısı? O da mı?

AZDAK İran'daymış o.

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Peki ya büyük prensi kendi ellerinle asmadın diye kendini suçlamana ne demeli?

AZDAK Kendim söylemedim mi size, kurtulmasını sağladım diye.

ŞAUVA Ben de tanıklık yaparım, kaçmasına göz yumdu.

(Zırhlı Süvariler Azdak'ı tutar çığlık çığlığa darağacına sürüklerler. Sonra bırakıverir, ardından da fena halde gülerler. Azdak bu gülüşe katılır, en yüksek sesle kendisi güler. Elini çözerler. Hep birlikte içmeye koyulurlar. Şişko Prens Kazbeki, genç bir adamla girer.)

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ *(Azdak'a:)* Geldi işte senin yeni dönem. *(Yine gülerler.)*

ŞİŞKO PRENS Gülecek ne var burada acaba dostlar? Ciddi olanı ben söyleyeyim müsaadenizle. Gürcistan'ın prensleri dün sabah büyük prensin savaş düşkünü iktidarını devirip valilerini etkisiz hale getirdi. Yazık ki büyük prensin kendisini kaçırmış bulunuyoruz. Böylesi bir kader saatinde[143] şu hep huzursuzluk kaynağı halı dokumacılarımız, ayaklanma çıkarıp herkesin sevdiği kent yargıcımız değerli İllo Orbeliani'yi asarak öldürmekten geri durmamışlardır. Yazık, çok yazık. Dostlar, barışa ihtiyaç var, barışa. Gürcistan'a barış gerek. Adalet gerek! Yeğenim sevgili Bizergan Kazbeki'yi getirdim size, yetenekli bir insandır, yeni yargıç o olsun. Ama bakın söylüyorum: Kararı halk vermeli.

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Yani, yargıcı biz mi seçeceğiz?

ŞİŞKO PRENS Evet, öyle. Halk, yetenekli bir insanı getirecektir o makama. Görüşün kendi aranızda dostlar. *(Zırhlı Süvariler kafa kafaya verince:)* Sen hiç meraklanma amcasının tilkisi, aldın gitti. Hele şu büyük prens de bir ele geçsin, bu çapulcu takımının da ağız kokusunu çekmeyiz bir daha.

ZIRHLI SÜVARİLER *(Kendi aralarında:)* Büyük prensi ele geçiremedikleri için ödleri boklarına karışıyor. – Bunu da bizim köy yazıcısına borçluyuz şaka maka, çekip gitmesine göz yummuş onun – Kendilerini henüz emniyette hissetmedikleri için şimdilik "dostlar" oluyoruz, "kararı halk verecek" oluyor. – Hatta beyimiz şu sıra Gürcistan'da adalet bile ister olmuş. – Ama bunların hepsi gırgır, öyle de kalacak. – Şu köy yazıcısına bir sormalı, adalet üstüne bilmediği yok. Heey, rezil herif, bu yeğeni yargıç seçer miydin sen olsan?

AZDAK Bana mı dediniz?

ZIRHLI SÜVARİ *(Sürdürür:)* Sen olsan bu yeğeni yargıç seçer miydin, diyoruz.

AZDAK Bana mı soruluyor? Bana değildir herhalde canım?

ZIRHLI SÜVARİ Niye olmasın? Biraz gırgırımızı geçelim.

AZDAK Anladığıma göre, şunu iliğine kadar bir sınayalım diyorsunuz. Doğru anlamış mıyım? Yargıç adayının kendini gösterebilmesi için elinizde şöyle güvenilir bir cani var mı?

ÜÇÜNCÜ ZIRHLI SÜVARİ Bakarız. Aşağıda vali domuzunun iki doktoru var. Onları getirelim.

AZDAK Yok yok, olmaz. Yargıcın gerçekten atanacağına emin olmadıkça hakiki bir cani getirmem ben olsam. Öküz bile olsa oraya atanmış olması gerek, yoksa adalet yara alır, öyle hassastır ki meret, dalak gibi, yumrukla giriştin mi ölüm olur maazallah. Haaa, o ikisini asmak istiyorsanız asın, o başka, adalet bundan yara almaz, çünkü yargıç yok henüz ortada. Adalet hep tam ciddiyetle ele alınmalı, öyle manyak bir şeydir. Mesela bir yargıç, çocuğu için mısır çalmış bir kadını mahkum ederken cüppesini sırtına almamışsa ya da kaşıntısı geldiğinde sırtının üçte birinden fazlası açık olup kıçının üstünü kaşırsa, hüküm zail olur ve adalet yara alır. Cüppesiz, şapkasız bir insanın hükmündense, insansız bir cüppe ile bir şapka hüküm versin, daha iyi. Dikkat edilmedi mi adalet hiç yokmuş gibi olur. Bir şarabın kalitesine bakmak için onu bir köpeğe içirmezsiniz herhalde, niye, çünkü şarap yok olur gider.

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Kılı kırk yarıp durma, tavsiyen neyse söyle.

AZDAK Sanığı ben yaparım size. Nasıl birini yapacağımı da çok iyi biliyorum.

(Kulaklarına bir şey fısıldar.)

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Sen ha?

(Hepsi katıla katıla gülerler.)

ŞİŞKO PRENS Neye karar verdiniz?

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Karar verdik, bir deneme yapacağız. Şu arkadaş sağ olsun, sanığı oynayacak, şu da adayın yargıç kürsüsü.

ŞİŞKO PRENS Pek adetten değil ama niye olmasın? *(Yeğene:)* Bir formalite işte, tilki yeğen. Ne öğrenmiştin, ağır yürüyen mi varıyordu, hızlı koşan mı?

YEĞEN Sinsi giden, Arsen Amca.

(Yeğen kürsüye oturur, Şişko Prens arkasına geçer. Zırhlı Süvariler merdivene dizilir ve büyük prens olduğu kesin anlaşılan yürüyüşle Azdak girer.)

AZDAK Burada beni tanıyan kimse var mı? Ben büyük prens.

ŞİŞKO PRENS Neymiş ne?

İKİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Büyük prens. Gerçekten tanıyor onu.

ŞİŞKO PRENS İyi.

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Duruşma başlasın.

AZDAK Savaş çıkarmakla suçlandı ben duydum. Gülünç. Gülünç diyorum, yeter mi? Yetmezse, avukatlarımı getirdi, beşyüz kadar. *(Arkasını gösterir, çevresinde pek çok avukat varmış gibi yapar.)* Salondaki bütün yerler avukatlarıma ayrılsın ben gerek.

(Zırhlı Süvariler gülerler; Şişko Prens de gülüşe katılır.)

YEĞEN *(Zırhlı Süvarilere:)* Bu davaya bakmamı istiyor musunuz? Bence en azından pek olacak iş değil, tatsız yani.

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Devam.

ŞİŞKO PRENS *(Gülümseyerek:)* Geçir şuna yavru tilki.

YEĞEN Güzel. Büyük prensle Gürcistan halkı karşı karşıya! Sanık, söyleyecekleriniz nelerdir?

AZDAK Çoook. Savaş kayıp. Okudum ben de, elbet. Savaşı, vatansever Kazbeki amca tavsiyeleridir, öyle açtım. İsterim Kazbeki amca şahit gelsin.

ŞİŞKO PRENS *(Zırhlı Süvarilere ahbapça:)* Harika bir tip. Vay be.

YEĞEN Reddedildi. Savaş açmış olmakla suçlanamazsınız kuşkusuz, her hükümdarın eni konu yapması gereken şeydir bu, ne var ki savaşı kötü idare etmekle suçlanıyorsunuz.

AZDAK Saçma. İdare hiç etmedim ben. İdare ettirdim, prenslere. Bok ettilerdir bittabii.

YEĞEN Başkomutan olduğunuzu inkâr mı ediyorsunuz acaba?

AZDAK Kat'a! Hep başkomutan ben. Daha doğdum, ebeye pandik. Büyümüş ben, boku deliğe düşürmek. Emretmek alışmış. Memurine emir, zimmete para. Subaylar emir, erlere sopa. Toprak ağaları yalnız benim en kesin emir, köylünün karısıyla yatmak var. Amca Kazbeki ancak benim emirle bu göbek.

ZIRHLI SÜVARİLER *(Alkışlarlar:)* Çok güzel. Yaşa büyük prens!

ŞİŞKO PRENS Göster tilkiliğini benzet şunu arkandayım.

YEĞEN Göstereceğim ona, mahkemenin manevi şahsiyetine saygıyı. Sanık, mahkemeye saygıda kusur etmeyiniz.

AZDAK Kabul. Emrediyor, sorguya devam.

YEĞEN Bana edemezsiniz emir. Prensler zorladı savaş açtım diye iddia ediyorsunuz. Öyleyse prenslerin savaşı bok ettiğini nasıl iddia edersiniz?

AZDAK Yeter adam göndermemişler, para iç etmişler, göndermişler atlar hasta, hücumda umumhane kelle kafa. Amcayı şahit isterim.

YEĞEN Bu ülkenin prenslerinin savaşmadıkları gibi korkunç bir iddia mı getiriyorsunuz?

AZDAK Hayır. Prensler savaştı. Savaş ihalelerini kapma savaşı.

ŞİŞKO PRENS *(Yerinden fırlar:)* Bu kadarı fazla. Bu herif halı dokumacıları gibi konuşuyor.

AZDAK Sahi mi? Ben gerçek söylüyorum.

ŞİŞKO PRENS Asın şunu! Asın şunu!

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Sakin olun. Devam efendiniz.

YEĞEN Susun! Hükmü bildiriyorum: Gerek asınak onu. Boynundan. Kaybetti savaş o!

ŞİŞKO PRENS *(Kendinden geçmiş:)* Asın! Asın! Asın!

AZDAK Delikanlı, topluluk karşısında takır tukur, kırık konuşma tarzına[144] düşmeyiniz, size ciddi tavsiyem. Kurt gibi uluyanı çoban köpekliğine tayin etmezler. Çaktın?

ŞİŞKO PRENS Asılsın!

AZDAK Prenslerin de büyük prens gibi konuştukları bir fark edilirse, büyük prensle prensleri de asarlar. Ayrıyeten karara itiraz ben. Sebep: Savaşı kaybetti, ama prensler için değil. Prensler kazandı kendi savaşlarını. 3.863.000 kuruş aldılar at siparişi, ama atlar edilmedi teslim.

ŞİŞKO PRENS Asılmalı!

AZDAK 8.240.000 kuruş erat iaşe bedeli, ama olmamıştır yapılmak.

ŞİŞKO PRENS Asılmalı!

AZDAK Yani prensler zafer. Yalnız Gürcistan kaybetti savaş, o da

yoktur bu mahkeme.

ŞİŞKO PRENS Dostlar, zannımca bu kadarı yeterli. *(Azdak'a:)* Çekilebilirsin idamlık saksağan. *(Zırhlı Süvariler'e:)* Yeni yargıcı atayabilirsiniz artık sanıyorum.

BİRİNCİ ZIRHLI SÜVARİ Evet, olabilir. Yargıç cüppesini soyup indirin. *(Biri ötekinin sırtına çıkar, asılan adamın üstünden cüppeyi çıkarır.)* Şimdi, *(Yeğen'e:)* sen çekil oradan ki, doğru makama doğru mabat otursun. *(Azdak'a:)* Sen genç, yargıç kürsüsüne geç otur adam. *(Azdak kürsüye gider, eğilip selam verir, oturur.)* Hep yargıçlar paçavra olurdu, şimdi de bir paçavra yargıç olsun bakalım. *(Cübbe sırtına konur, bir de içki sepeti kafasına oturtulur.)* Hey be, ne yargıç be!

OZAN

Ülkede iç savaş vardı, efendiler kaygılı.
Bu durumda süvariler yargıç yaptılar Azdak'ı.
Azdak yargıç oldu iki yıllığına.
(Ozan çaylgıcılarla birlikte:)
Büyükler ateş körükler, kentler kan içindeyken
Ortaya çıktı örümcek, kakalak
Sarayı bekler bir cani
Kürsüde zındığın teki
Oturmuş yargıç cüppesiyle, Azdak.
(Yargıç kürsüsünde Azdak oturmuş, bir elma soymakta. Şauva bir süpürgeyle ortalığı süpürüyor. Bir yanda tekerlekli sandalyesinde bir felçli, sanık doktor ve paçavralar içinde bir topal, öbür yanda ise şantajla suçlanan bir genç. Bir zırhlı süvari sancakla nöbette.)

AZDAK Davaların çokluğundan naşi mahkememiz hep iki davaya birlikte bakacaktır. Başlamadan, kısaca bildireyim: Verin. *(Ellerini uzatır. Yalnızca genç para çıkarıp verir.)* Taraflardan birini mahkemeye saygısızlıktan *(Felçli'ye bakar:)* cezalandırma hakkımı saklı tutuyorum. *(Doktor'a:)* Sen doktorsun, sen de *(Felçli'ye)* ondan şikayetçisin. Senin bu duruma düşmende doktorun suçu var mı?

SAKAT Elbette. Onun yüzünden inme indi bana.

AZDAK Meslekte ihmal yani.

SAKAT İhmalden de öte. Doktorluk tahsilini yapsm diye ona borç verdim. Bugüne kadar borcunu ödemediği gibi bir de hastalarına parasız baktığını duyunca inme indi.

AZDAK Oh olmuş. *(Topal'a:)* Senin derdin ne?

TOPAL Hasta benim efendimiz.

AZDAK Bacağını tedavi etti anlaşılan, ha?

TOPAL Yanlış bacağı. Romatizmam sol bacaktaydı, o sağa ameliyat

yaptı, topal kaldım.

AZDAK Parasız mı yaptı?

SAKAT Beşyüz kuruşa yapılan ameliyatı parasız yapmış bu, beş kuruş almadan. Bir "Allah versin", tamam. Tahsil parasını ben ödemişim oysa! *(Doktor'a:)* Okulda sana parasız ameliyat mı öğrettiler?

DOKTOR Efendimiz, gerçekten de ücretlerin ameliyattan önce ödenmesi adettir, hastamız da parayı sonra ödemektense önce ödemeye istekli bulunuyordu, gayet insani bir şey. Olayımızda, ben ameliyata girerken hizmetlimin parayı almış olduğunu sanıyordum, meğer almamış. Yanılmışım.

SAKAT Yanılmışmış! İyi bir doktor yanılmaz! Ameliyat yapmadan kontrol eder.

AZDAK Doğru. *(Şauva'ya:)* Öbür davanın konusu nedir savcı beyefendi?

ŞAUVA *(Hararetle döner:)* Şantaj.

ŞANTAJCI Yüce yargıçlar, ben suçsuzum. Bendeniz, adı geçen toprak ağasma yalnızca sormak istedim, yeğenine gerçekten tecavüz etmiş miydi, diye. O da gayet dostça bunu yapmadığını açıkladı bana. Para vermesi ise sırf amcamm müzik tahsilini ödemem içindi.

AZDAK Yaaa! *(Doktor'a:)* Sana gelince doktor, ileri süreceğin herhangi bir hafifletici mazeretin yok galiba?

DOKTOR Olsa olsa, hata insan içindir, diyebilirim.

AZDAK İyi bir doktorun para meselelerinde de sorumluluk bilinciyle davranması gerektiğini biliyorsun, değil mi? Bir doktor duymuştum, incinmiş bir parmaktan bin kuruş çıkarmış, nasıl, bu olayın kan dolaşımıyla ilgili olduğunu keşfederek, daha kötü bir doktor bunu göremeyebilirdi, bir başka sefer de ortalama bir öd kesesini, çok hassas muayenelerle altm yumurtalar hale getirmiş. Mazeret yok, doktor. Tahıl tüccarı Uksu, oğlunun ticareti öğrenmesi için ona tıp tahsili yaptırmış, tıp okulları bayağı iyidir yani. *(Şantajcı'ya:)* Toprak ağasının adı ne?

ŞAUVA Adının geçmesini istemiyor.

AZDAK O zaman kararları bildiriyorum. Şantaj mahkememizce sabit görülmüştür ve sen *(Felçli'ye:)* bin kuruş cezaya çarptırıldın. Bir daha inme inerse doktor seni parasız tedavi edecektir, herhalde ameliyatla keser alır. *(Topal'a:)* Sana tazminat olarak bir şişe şarap mayası merhemi verilecek. *(Şantajcı'ya:)* Sense ücretin yarısını, toprak ağasının adının saklı tutulması karşılığı savcı beyefendiye toka edeceksin, ayrıca da bu meslekte kafan iyi çalıştığı için tıp tahsili yapman tavsiye edilir. Ve sen, doktor, mesleğindeki affedilmez ihmalinden dolayı beraat ettin. Öbür davalar!

OZAN, ÇALGICILARIYLA

Ah, ucuz değil, iyi niyet, pahalıysa, değil bela
Adalet, kediyle çuvala girmek.
En iyisi üçüncüsü, düzenlesin, yargılasın
Bunu Azdak yapar, bir onluk gerek.

(Karayolu kenarında bir kervansaraydan Azdak çıkar, arkasında da uzun sakallı ihtiyar Hancı[145]*. Arkadan da Uşak ve Şauva, yargıç kürsüsünü taşımakta. Bir Zırhlı Süvari sancakla esas duruşa geçer.)*

AZDAK Şuraya koyun onu. Burası hiç değilse havadar, limon bahçelerinin kokusu da geliyor. Açık havada adalet daha iyi bulur yerini. Rüzgâr etekleri kaldırdı mı altta ne var ne yok açığa çıkar[146]. Şauva, biraz fazla yedik. Bu keşif yolculukları çok yorucu. Neydi dava, senin gelin mi?

HANCI Dava, namus davası efendimiz, aile namusumuz. Dağlarda iş gezisine çıkan oğlum adma müşteki benim. Kötülüğü yapan bu uşak işte. Zavallı gelinim de hazır bulunacak.

(Gelin, alımlı bir hatundur, gelir. Yüzünde peçe.)

AZDAK *(Oturur:)* Verin. *(Hancı soluyarak para verir.)* Evet, usul böylece tamamlanmış olarak, nedir, bir tecavüz mü?

HANCI Bu delikanlıyı tavlada tam bizim Ludovica'yı samanların üstüne yatırırken bastım efendimiz.

AZDAK Çok doğru, tavlada. Harika atlar. Hele o küçük Kula çok hoşuma gitti.

HANCI Tabii ki Ludovika'yı oğlum namına hemen sorguya çektim.

AZDAK *(Ciddi:)* Dedim ya, o tayı gözüm tuttu.

HANCI *(Soğuk:)* Sahi mi? – Ludovika, uşağın onu isteği hilafına yatırdığını itiraf etti.

AZDAK Peçeyi indir, Ludovika. *(İndirir.)* Ludovika, mahkeme çok hoşlandı senden. Olanları anlat bakalım.

LUDOVİKA *(Ezberlemiş:)* Yeni tayı görmek için tavlaya girdiğimde uşak hiç ilgisi yokken bana "bugün hava çok sıcak," dedi ve elini sol mememin üstüne koydu. Ona, "yapma" dedim, ama o beni ayıp biçimde okşamaya devam etti, kızdım tabii. Ben onun günahkâr niyetini daha anlayamadan bana iyice yaklaştı. Kaynatam geldiğinde olan olmuştu, kaynatam beni yanlışlıkla tekmeledi.

HANCI *(Açıklayarak:)* Oğlum namına.

AZDAK *(Uşağa:)* Senin başlattığını itiraf ediyor musun?

UŞAK Evet.

AZDAK Ludovika, tatlı sever misin?

LUDOVİKA Evet, hele ayçekirdeği şekerlemesini.

AZDAK Yıkanırken teknede uzun kalır mısın?

LUDOVİKA Yarım saat filan.

AZDAK Savcı beyefendi, bıçağını şurada yere bırakıver. *(Şauva söyleneni yapar.)* Ludovika, git savcının bıçağını yerden kaldır bakalım. *(Ludovika kalçalarını sallayaraktan gider ve bıçağı yerden kaldırır. Azdak, Ludovika'yı gösterir:)* Bakın bakın, görüyor musunuz? Nasıl çalkalıyor? Suç unsuru ortaya çıkmıştır. Tecavüz kanıtlanmıştır. Yiyip içip, hele tatlı yeyip, sonra ılık suda uzun uzun oturarak, tembellikle ve yumuşacık tenle şu zavallı adamın ırzına geçmişsin. Bu kalçalarla dolaşıp da mahkemenin elinden kurtulacağını mı sanıyorsun? Tehlikeli bir silahla taammüden saldırıdır bu. Kaynatanın oğlu namına binmek üzere beslediği o küçük Kula'yı mahkemeye teslim etmeye mahkum ediyorum seni. Şimdi bir de benimle o samanlığa geleceksin ki mahkeme suç mahallini tetkik edebilsin Ludovika.

(Gürcistan'ın anayolu üstünde Azdak, yargıç kürsüsünde Zırhlı Süvarilerce oradan oraya taşınır. Arkasında darağacını taşıyan Şauva ile küçük Kula'yı süren uşak vardır.)

OZAN, ÇALGICILARIYLA BİRLİKTE

Tepişirken üsttekiler
Rahatladı alttakiler
Azalmıştı boğaz sıkmak, el koymak.
Gürcistan'ın yollarında
Ters ölçü doğru tartıyla
Adalet tartıyor, yoksulun Azdak

Zenginlerden alıyordu
Yoksullara veriyordu
Gözyaşı mumundan mühür basarak.
Yarenleri kanat gerdi
İyi kötü hüküm verdi
Gürcistan'ın dert babası Azdak.
(Küçük heyet uzaklaşır.)

En yakınına[147] giderken
Baltayı bırakma elden
Ne içi boş İncil metni, ne şip şak!
Vaaz vermek neye yarar
Bak baltada mucize var
Mucizeye bir inanan da Azdak.

(Azdak'ın yargıç kürsüsü bu kez bir şarapçı meyhanesindedir. Şauva ona şarap getiriyor, önünde üç büyük toprak ağası var. Köşede ihtiyar bir köylü kadın. Açık kapıda ve dışarıda izleyici köylüler. Bir Zırhlı Süvari sancakla nöbette.)

AZDAK Söz savcı beyefendide.

ŞAUVA Dava konusu bir inek. Büyük toprak ağası Suru'nun olan bu inek, beş haftadır sanığın ahırında bulunmakta. Sanık, çalınmış bir kangal jambonla da yakalandığı gibi ayrıca büyük toprak ağası Şutef ondan bir tarlası için kirayı ödemesini isteyince bazı inekleri öldürülmüş.

BÜYÜK TOPRAK AĞALARI

Benim jambonum, efendimiz. –

Benim ineğim, efendimiz. –

Benim tarla kiram, efendimiz. –

AZDAK İddialara karşı ne söyleyeceksin, anacığım?

İHTİYAR KADIN Efendimiz, beş hafta önce gece sabaha karşı kapım çalındı, açtım baktım kapıda bir inekle sakallı bir adam. Adam dedi ki: "Muhterem kadın, ben mucizeler yaratan Aziz Haydutus'um. Sen oğlunu savaşta kaybettiğin için sana madalya olarak bu ineği getirdim, iyi besle."

BÜYÜK TOPRAK AĞALARI Iraklı[148], denen haydut bu efendimiz! Onun damadı olur efendimiz! Sürüden hayvan çalar, kundakçıdır! Kellesini uçurmalı onun!

(Dışarıda bir kadın çığlığı. Kalabalık tedirgin, kenara çekilir. Haydut Iraklı, elinde koca bir baltayla içeri girer.)

BÜYÜK TOPRAK SAHİPLERİ Iraklı! *(Haç çıkarırlar.)*

HAYDUT Akşam şerifler hayrolsun güzeller! Bir votka!

AZDAK Savcı bey, konuğa bir votka. Kimsin peki sen?

HAYDUT Ben gezginci bir göçmenim[149] efendimiz, ikram için de teşekkürler. *(Şauva'nın getirdiği kadehi bir dikişte içer.)* Bir tane daha.

AZDAK Ben de Azdak. *(Ayağa kalkıp eğilerek selamlar, Haydut da eğilir.)* Mahkememiz yabancı göçmene buyur der. Devamını anlat anacığım.

İHTİYAR KADIN Efendimiz, ilk gece bu Aziz Haydutus'un mucize yarattığından haberim yoktu, yalnızca inek vardı. Derken birkaç gün sonra ağanın uşakları gelip ineği geri almaya kalktılar. Ama ineği almadan döndüler, birden kafalarında yumruk kadar şişler belirdi. O zaman anladım ki Aziz Haydutus onların kalbine işlemiş ve dost insanlara çevirmiş onları.

(Haydut kahkaha atar.)

BİRİNCİ BÜYÜK TOPRAK AĞASI Ben onları kimin çevirdiğini biliyorum.

AZDAK İyi. Öyleyse sonra söylersin bize kim olduğunu. Devam!

İHTİYAR KADIN Efendimiz, iyi insana dönen bir sonraki de, şeytanlığını herkesin bildiği Şutef Ağa oldu. Aziz Haydutus onu da değiştirdi, benim küçük tarla için kira istemekten vazgeçiverdi.

İKİNCİ BÜYÜK TOPRAK AĞASI Otlamaya çıkan ineklerim şişlendi de ondan.

(Haydut güler.)

İHTİYAR KADIN *(Azdak'ın işaretiyle:)* Sonra bir sabah koca kangal jambon uçup penceremden içeri girdi. Belime öyle bir çarptı ki, belim tutuldu gördüğünüz gibi efendimiz. *(Birkaç adım yürür. Haydut güler.)* Soruyorum, efendimiz: Mucize olmasa, yoksul bir ihtiyara koca kangal jambon geldiği görülmüş müdür?

(Haydut hıçkırarak ağlamaya başlar.)

AZDAK *(Kürsüsünden ayrılarak:)* Anacığım, bu sorduğun soru mahkememizin yüreğine işlemiştir. Bana lütfet, şu kürsüye geçiver.

(İhtiyar Kadın tereddütle yargıç kürsüsüne geçer oturur. Azdak, elinde şarap bardağı, yere çöker.)

AZDAK

Anacığım, sana Gürcistan Ana diyesim gelir, dertli[150].
Soyulmuştur, oğulları savaşta.
Umutludur, ezilip yumruklansa da!
Ağlıyor, bir inek buldu diye.
Mucizedir diyor, vurulmayınca.
Anacığım, biz rezilleri şefkatle yargıla![151]

(Büyük Toprak Ağalarına haykırarak:) Mucizeye inancınız yok, değil mi, itiraf edin Allahsızlar! Her birinizi Allahsızlıktan beşyüz kuruş cezaya çarptırıyorum. Defolun!

(Büyük Toprak Ağaları sıvışıp giderler.)

AZDAK Sana gelince anacığım, sen de *(Hayduta)* ey mümin, Azdak'la ve savcı beyle bir testi şarabı içip bitirmeye var mısınız?

OZAN, ÇALGICILARIYLA BİRLİKTE

Ekmek çiğner gibi çiğnedi kanunları, lokma yaptı
Halka hayat verdi, kalem kırarak.
Ve ezikler, en küçükler, olmayandan rüşvet yiyen
Birini buldu sonunda, bir Azdak.

Yediyüzyirmi gün tarttı çarpık bir terazide[152]
Hüküm verdi, dosta dostça bakarak.
Darağacının altında bir yargıç kürsüsünde
Dağıttı adaletini o Azdak.

OZAN

Kargaşa günleri geçti, büyük prens geri döndü
Valinin karısı da döndü, bir büyük dava açıldı
Pek çok insan öldü, kenar semtler yine yandı, korku sardı
Azdak'ı.

(Azdak'ın yargıç kürsüsü yine mahkeme avlusundadır. Azdak yere oturmuş, ayakkabısını dikmekte[153] ve Şauva'yla konuşmaktadır. Dışarıdan gürültü duyulur. Duvarın ardında, Şişko Prensin kesik kafası bir mızrak ucunda gezdirilmektedir.)

AZDAK Şauva, senin uşaklık günlerin artık sayılı, hatta dakikalar kaldı belki. Uzun süre senin ağzma aklın gemini vurdum, kanattı, akıl yüzünden kırbaçladım seni, mantık işkencesi yaptım. Sen doğuştan zayıfsın, hileyle önüne bir kemik atılsa, ille onu kapmadan edemezsin. Üstünün elini yalayacaksın ille, tabiatın böyle, ama üst var, üst var, şimdi de serbest kalıyorsun, yine o aşağılık işlere dalıp seni yönlendiren o, postalını insanların suratında patlatma içgüdüsünün ardınca sürüklenebilirsin hemen. Çünkü kargaşa ve şaşkınlık dönemi geçti. Kaos şarkısı çok güzel anlatır onu. Gel istersen o korkunç dönemin anısma seninle bu şarkıyı birlikte söyleyelim; otur, sesin tutmuş tutmamış kafayı da takma. Duysunlar, korkmana gerek yok, nakaratı çok sevimli.

(Şarkıya başlar.)

Hanım kız, gizle kelleni, kardeş, bıçak kuşan, gün çıktı
çığırından.
Üstünler ağlaşır durur, sevinen çok azdır şimdi. Şehir der ki:
Güçlüleri çekip atalım aramızdan.
Daireler isyan halinde, yırtılıp atıldı köle listeleri.
Beyler koşuldu değirmen taşlarına. Çıktı gün yüzü görmemiş
olan.
Abanoz bağış kutusu parça parça, en güzel ahşaplar yatak için
kesildi.
Ekmeği yoktu, ambara kondu; buğday verene koşan
Kendi veriyor şimdi.

ŞAUVA Vay vay vay vay.

AZDAK

Hanisin, kumandan? Haydi gel de sağla düzeni[154].

Saygınların oğulları artık tanınmaz oldu; hanımın çocuğu
Köle için doğdu.
Müşavirler samanlıkta yer arar; duvar dibinde yeri olmayan
Yatakta gerinir şimdi.
Teknede kürekçiydi, şimdi onun gemi; geminin sahibi
Bakıp durur ardından.
Efendi beş adamı göndermişti. Beş adam: Haydi sen git
Diyor şimdi, biz geldik.

ŞAUVA Vay vay vay vay.

AZDAK

Hanisin, kumandan? Haydi gel de sağla düzeni!
Evet, bizde de neredeyse böyle olacaktı, eğer düzen bir süre daha ihmal edilseydi. Ama öküz bendenizin kurtardığı büyük prens başkente dönmüş bulunuyor ve Acemler düzeni sağlasın diye bir ordu vermişler ona. Kenar mahalleler ateşe verildi bile. Şu hep üstüne oturduğum kalın kitabı getir bana. *(Şauva yargıç kürsüsünden kitabı getirir, Azdak açar.)* Bu kanunlar kitabı, her zaman kullandım, tanıklık edebilirsin. Şimdi de bana karşı ne kullanacaklarına bakmak için açmalı. Hiçbir şeyi olmayanları kolladım, bu şimdi bana pahalıya mal olacak. Yoksulluğu ayak üstünde tuttum, şimdi onlar beni sarhoş diye asacaklar; zenginlerin cebindeydi gözüm, gözden kaçırmazlar bunu. Hiçbir yere de kaçıp gizlenemem, çünkü herkese yardım ettiğim için herkes beni tanıyor.

ŞAUVA Gelen var.

AZDAK *(Gerginlikle ayağa kalkar, sendeleyerek kürsüye gider:)* Bitti. Ama insan yüceliğini göstermek gibi bir açık vermeyeceğim kimseye. Diz çöküp yalvarayım sana istersen, n'olur gitme şimdi, salyam boşandı bile. Ölüm korkusu bu.

(Valinin karısı Natella Abaşvili, Yaverle ve bir Zırhlı Süvariyle girer.)

VALİNİN KARISI Bu yaratık da nedir Salva?

AZDAK Hak-i payiniz efendimiz, emrinize amade.

YAVER Müteveffa valimizin zevcesi Natella Abaşvili henüz döndü ve iki yaşındaki oğlu Michel Abaşvili'yi aramakta. Çocuğun o zamanki hizmetçilerden biri tarafından dağlara kaçırıldığı hususunda bilgi var.

AZDAK Hemen getirtiriz haşmetmeab, emrediniz.

YAVER Kadın, çocuğun kendi çocuğu olduğunu iddia ediyormuş.

AZDAK Kellesi gidecektir haşmetmeab, emrediniz.

YAVER Bu kadar.

VALİNİN KARISI *(Giderken:)* Bu adamdan hoşlanmadım.

AZDAK *(Yerlere kadar eğilerek onu kapıya uğurlar:)* Emirleriniz haşmetmeab, her şey düzene konacaktır.

5

TEBEŞİR DAİRESİ

OZAN

Şimdi de vali Abaşvili'nin oğlu davasının hikâyesi
Hani ünlü tebeşir dairesiyle[156]
Gerçek anneye karar verilen hikâye.
(Nukha'da mahkeme avlusu. Zırhlı Süvariler Michel'i içeriye getirirler ve arkadan dışarı çıkarırlar. Bir Zırhlı Süvari, Michel çıkarılana kadar Gruşe'yi mızrak ucuyla kapı aralığında geride tutar. Sonra Gruşe içeri bırakılır. Yanında eski vali Abaşvili'nin hizmetçilerinden şişman aşçı kadın var. Uzaktan gürültü gelir ve yangın kızıllığı görünür.)

GRUŞE Sağlamdır o, kendi başına yıkanmayı bile başarır.

AŞÇI KADIN Talihin var, bu yargıç aslında yargıç değil, bu Azdak. Sarhoşun biri, hiçbir şeyden anlamıyor, en büyük hırsızlar bile kurtuluyor bundan. Her şeyi birbirine karıştırıyor, zenginler ne kadar rüşvet verseler yetmiyor, o yüzden bizim gibiler bunun sayesinde bazan aradan sıyırıyor.

GRUŞE Bugün talihim iyi gitse.

AŞÇI KADIN Şeytanın kulağına kurşun. *(Haç çıkarır.)* Aslında ben dua edeyim de yargıcm bugün sarhoş tarafına denk gelsin. *(Gruşe boş yere çocuğa bakınırken Aşçı Kadın dudaklarını kıpırdatarak içinden duasını okur.)*
Tek anlamadığım, niye bu çocuğu bütün gücünle elinde tutmak istiyorsun, senin değilken, hem de böyle zamanda.

GRUŞE O benim: Ben büyüttüm onu.

AŞÇI KADIN Peki hatun dönüverirse başına neler geleceğini hiç mi düşünmedin?

GRUŞE Önceleri, gelirse ona veririm, diye düşünüyordum. Sonra da zaten artık dönmez diye düşünmeye başladım.

AŞÇI KADIN Ayrıca, emanet de olsa elbise elbisedir ısıtır, değil mi? *(Gruşe başıyla onaylar.)* Neye istersen tanıklık ederim, çünkü doğru dürüst bir insansın sen. *(Aklına getirir.)* Onun bakımı bendeydi,

beş kuruş ücretle, sonra Gruşe kendine aldı onu paskalyada o Pazar günü akşam kargaşalık çıktığında. *(Yaklaşan asker Çaçava'yı görür.)* Ama Simon'a karşı günah işledin, konuştum ben onunla, bir türlü aklı almıyor.

GRUŞE *(Simon'u görmemiş:)* Hiçbir şeyi anlamıyorsa, şimdi öyle birinin derdine düşecek halde değilim.

AŞÇI KADIN Çocuğun senin olmamasını kabul etmiş de, ölüm ayırana kadar ayrılamayacak bir evliliğe girmeni anlamıyor.
(Gruşe de Simon'u görür, selam verir.)

SİMON *(Bozuk:)* Bayana demek isterim ki, yeminle ifadeye hazırım. Çocuğun babası benim.

GRUŞE *(Hafif sesle:)* Çok sağ ol, Simon.

SİMON Hemen eklemek de isterim ki, bu ne beni ne de bayanı bağlayan bir şey değildir.

AŞÇI KADIN Gerek yok. Kız zaten evli, biliyorsun.

SİMON Bu onun bileceği iş, zorlanması gerekmez.
(İki Zırhlı Süvari girer.)

ZIRHLI SÜVARİLER Yargıç nerede? – Yargıcı gören oldu mu?

GRUŞE *(Dönmüş ve yüzünü gizlemiş olarak:)* Önüme dur. Nukha'ya gelmem olacak iş değil. Ya kafasına vurduğum atlıyla karşılaşırsam...

ZIRHLI SÜVARİLERDEN BİRİ *(Çocuğu getirmiş olanlardan, öne çıkar:)* Yargıç ortalıkta yok.
(İkisi aramayı sürdürür.)

AŞÇI KADIN İnşallah başına bir şey gelmemiştir. Başka bir yargıca düşersen tavuk gagasmda diş aramak kadar boşuna olur senin işin.
(Başka bir Zırhlı Süvari girer.)

ZIRHLI SÜVARİ *(Yargıcı sormuş olan, tekmil verir:)* Sadece iki ihtiyarla bir çocuk var burada. Yargıç toz.

ÖTEKİ ZIRHLI SÜVARİ Aramayı sürdürün!
(İlk iki Zırhlı Süvari hızla çıkar, üçüncü kalır. Gruşe'den bir çığlık sesi gelir. Zırhlı Süvari döner. Bu, o onbaşıdır ve suratında da büyük bir yara izi vardır.)

KAPIDAKİ ZIRHLI SÜVARİ Ne oldu Şotta? Tanıyor musun onu?

ONBAŞI *(Uzun bir bakışın ardından:)* Yooo.

ZIRHLI SÜVARİ Abaşvili'nin çocuğunu çalan oymuş. Eğer bildiğin bir şey varsa çuvalla para kazanırsın Şotta.
(Onbaşı küfrederek gider.)

AŞÇI KADIN Bu o muydu? *(Gruşe başıyla onaylar.)* Çenesini tutacak herhalde. Yoksa çocuğun peşine düştüğünü itiraf etmek zorunda

kalır.

GRUŞE *(Rahatlamış:)* Sahi çocuğu bir de bunlardan kurtardığımı neredeyse unutmuşum.

(Valinin Karısı, Yaver ve iki Avukat'la girer.)

VALİNİN KARISI Neyse ki halktan kimse yok hiç değilse. Kokularına hiç dayanamıyorum, hemen migrenim tutuyor.

BİRİNCİ AVUKAT Lütfen efendimiz. Başka bir yargıç gelene kadar söylediğiniz her şeye çok dikkat ediniz.

VALİNİN KARISI Ama ben bir şey demedim ki İllo Şuboladze. Ben o düz, yalın sağduyusuyla halkı severim, sadece kokuları migren yapıyor bende.

İKİNCİ AVUKAT Pek izleyici gelemeyecek. Kenar semtlerdeki kargaşalık yüzünden ahali kapısını kapayıp arkasına gizlenmiş.

VALİNİN KARISI O şahıs bu mu?

BİRİNCİ AVUKAT Lütfen Natella Abaşvili Hazretleri, büyük prensin yeni yargıcı atadığmdan emin olana kadar ve şu anda görevde olan yargıçtan kesin kurtulana kadar, her türlü ters etkiden sakınmak gerek, çünkü bu görevdeki, bugüne dek o cüppe içinde görünenlerin en aşağılığı. Haa, bakın hareketlilik başladı.

(Zırhlı Süvariler avludan gelirler.)

AŞÇI KADIN Azdak'ın küçüklerden yana olduğunu bilmese senin saçlarını yolmuştu şimdi bu yüksek hatun. Azdak yüze önem veriyor.

(İki Zırhlı Süvari direğe bir urgan bağlarlarkenerken Azdak, eli kelepçeli getirilir. Arkasında da yine kelepçeli olarak Şauva vardır. İkisinin ardında da üç büyük toprak ağası bulunmaktadır.)

BİR ZIRHLI SÜVARİ Kaçmaya kalkarsın ha? *(Azdak'a vurur.)*

BİR BÜYÜK TOPRAK AĞASI Onu yukarı çekmeden yargıç cüppesini sırtından alın!

(Zırhlı Süvariler ve büyük toprak ağaları, yargıç cüppesini Azdak'ın sırtından çıkarırlar. Alttan onun pırtıları açığa çıkar. Biri bir tekme atar sonra.)

ZIRHLI SÜVARİ *(Azdak'ı ötekine fırlatır:)* Bir çuval adalet ister misin? Buyur işte!

("Sen buyur!", "İstemez!" gibi bağırışlar içinde Azdak'ı yığılıp kalana dek birbirlerine atarlar, sonra ayağa dikerler ve urganın altına getirirler.)

VALİNİN KARISI *(Azdak'la top gibi oynanırken histerik alkışlarla coşmuştur:)* Bu adam daha ilk bakışta çok antipatik gelmişti zaten.

AZDAK *(Kanlar içinde, soluk soluğa:)* Göremiyorum, bir bez verin bana.

ZIRHLI SÜVARİ Ne görmek istiyorsun ki?

AZDAK Sizi, itler. *(Gömleğiyle gözündeki kanı siler:)* Ve aleyküm selam itler! Nasılsınız itler? İt dünyası nasıl, it kokuyor mu? Yalayacak çizme bulabildiniz mi yine? Birbirinizi ısırıp gebertiyor musunuz hâlâ, it oğlu itler?

(Üstü başı toz içinde bir atlı, bir Onbaşı ile içeri girmiştir. Bir deri çanta içinden çıkardığı kâğıtları gözden geçirip söze girer.)

TOZ İÇİNDEKİ ATLI Durun, büyük prensin yeni atamalara ilişkin yazısı elimde.

ONBAŞI *(Haykırır:)* Susulacak!

(Herkes susup dinler.)

TOZ İÇİNDEKİ ATLI Yeni atanan yargıcı okuyorum: Ülkemiz için çok önemli bir hayatın kurtulmasını kendisine borçlu olduğumuz, Nukha'dan Azdak adlı zatı bu makama tayin ettik. Kim bu Azdak?

ŞAUVA *(Azdak'ı gösterir:)* Orada ipte ekselansları.

ONBAŞI *(Haykırır:)* Neler oluyor burada?

ZIRHLI SÜVARİ Müsaade buyrun, arz edeyim, efendimiz zaten o makamda efendimizdiler, bu ağaların kendisini büyük prens düşmanı olarak ihbar etmeleri üzerine...

ONBAŞI *(Büyük toprak ağalarını işaretle:)* Götürün! *(Ağalar götürülür, giderlerken sürekli yerlere eğilirler.)* Efendimize bir daha rahatsızlık verilmemesi için gerekeni yapın.

(Toz İçindeki Atlı ile çıkar.)

AŞÇI KADIN *(Şauva'ya:)* Şu hatun alkış tutmuştu. Görmüştür inşallah.

BİRİNCİ AVUKAT Felaket.

(Azdak baygın düşmüştür. Kaldırırlar, kendine gelir, yargıç cüppesi yeniden giydirilir, sallanarak Zırhlı Süvarilerin arasından sıyrılır.)

ZIRHLI SÜVARİLER Bağışlayın efendimiz! – Bir emirleri var mıdır efendimizin?

AZDAK Yoktur it dostlarım. Belki yalamanız için bir çizme, arada. *(Şauva'ya:)* Seni bağışlıyorum. *(Kelepçesi çıkarılır.)* Kırmızıdan getir bana, tatlı olsun. *(Şauva çıkar.)* Kaybolun; bakacağım bir dava var. *(Zırhlı Süvariler çıkar. Şauva bir testi şarapla döner. Azdak güçlükle içer.)* Kıçımın altına bir şey! *(Şauva kanun kitabını getirir, yargıç kürsüsünde koltuğa koyar. Azdak üstüne oturur.)* Verin.

(Kendi aralarında kaygılı bir görüşme halinde olan davacıların yüzleri birden ışıldar. Bir fısıldaşma başlar.)

AŞÇI KADIN Eyvah.

SİMON "Pınar kaynağı çiyle dolmaz," demişler.

AVUKATLAR *(Ayakta para bekleyen Azdak'a yaklaşırlar:)* Gülünç denecek kadar basit bir dava bu efendimiz. Karşı taraf çocuğu kaçırmış ve geri vermekten imtina ediyor.

AZDAK *(Gruşe'ye bakarak açık elini uzatır:)* Çok çekici bir kişiliği var. *(Elinde parayı hisseder ve rahatlayarak yerine oturur.)* Duruşmayı açıyorum, taraflardan kesin doğruluk istiyorum. *(Gruşe'ye:)* Özellikle senden.

BİRİNCİ AVUKAT Yüce mahkeme heyeti! Halk ağzında denir ki: "Kan sudan katıdır"[157]. Bu hikmet...

AZDAK Mahkememiz avukatların ne kadar ücret aldıklarını bilmek istiyor.

BİRİNCİ AVUKAT *(Şaşırmış:)* Ne buyurdunuz? *(Azdak, ahbapça, parmaklarıyla para işareti yapar:)* Ha anlaşıldı! Beşyüz kuruş, efendimiz, eğer mahkememizin bu mutat olmayan sorusuna yeterli cevap oluyorsa.

AZDAK Duydunuz mu? Alışılmadık bir soruymuş. Eğer iyi avukatlar olduğunuzu bilirsem başka kulakla dinlerim de ondan soruyorum.

AVUKAT *(Eğilerek selamlar:)* Teşekkürler efendimiz. Yüce mahkeme heyeti! Kan bağı, bağların en güçlüsüdür. Anne ile çocuk, bundan daha deruni bir ilişki var mıdır? Yavruyu annesinden koparmak mümkün müdür? Ey yüce mahkeme! Anne, yavrusunu aşkın o mukaddes titremeleriyle rahminde hissetmiş, onu bedeninde taşımış, onu kendi kanıyla beslemiş, sancılar içinde dünyaya getirmiştir. Ey yüce mahkeme! En vahşi kaplanın bile, yavrusu elinden alınınca dağlarda nasıl çaresizlik içinde dolanıp durduğu, iğne ipliğe döndüğü görülmüştür. Tabiatın kendisi...

AZDAK *(Keser. Gruşe'ye:)* Avukatın bu söylediklerine ve daha da söyleyeceklerine karşı savunman nedir?

GRUŞE O çocuk benim.

AZDAK Hepsi bu mu? Kanıtlayabilirsin inşallah. Ama her şey bir yana, niçin çocuğu sana vermem gerektiğine inanıyorsun, onu söyle bana.

GRUŞE Bütün varlığımla ben büyütüp yetiştirdim onu, ne yapıp ettim yiyecek buldum ona. Çoğu zaman başını sokacağı bir yer sağladım, onun yüzünden başıma gelmedik kalmadı, neyim varsa ona harcadım. Kendi rahatıma bakmadım. Çocuğun herkesle dost olmasına uğraştım, daha baştan işe hazırladım onu, yapabildiği kadarıyla kuşkusuz, çünkü daha çok küçük.

AVUKAT Efendimiz, kayda değer nokta şudur ki, şahsın kendisi çocukla arasında herhangi bir kan bağı bulunduğunu belirtme-

mektedir.

AZDAK Kayda geçirildi.

AVUKAT Teşekkürler efendimiz. Şimdi, eşini kaybetmişken bir de evladını kaybetme korkuları içinde beli bükülmüş bir kadının size bir şeyler söylemesine müsaade buyurunuz. Natella Abaşvili Hazretleri...

VALİNİN KARISI *(Hafif sesle:)* Felaketli bir kader beni sizden sevgili yavrumu bana geri vermenizi dilemeye zorladı efendim. Çocuğu elinden kaçırılmış bir annenin ruh azaplarını, korkularını, uykusuz gecelerini size tasvir etmem herhalde...

İKİNCİ AVUKAT *(Araya girer:)* Bu bayana reva görülen muamele, görülmüş işitilmiş değildir. Kocasının sarayına girmesi engelleniyor, emvalinin gelirlerini toplaması yasaklanmakta, taş gibi bir kalple ona, bütün bunların çocuğun verasetine bağlı olduğu ifade ediliyor, çocuk olmadan avukatlarının ücretini bile ödemekten aciz durumdadır. *(Böyle araya girmesini şaşkınlık içinde izleyerek, susması için sert işaretler yapan Birinci Avukata:)* Sevgili İllo Şuboladze, davanın eni konu Abaşvili'nin malı mülkü meselesi olduğunu niye söylemeyecekmişiz?

BİRİNCİ AVUKAT Muhterem Sandro Oboladze, lütfen! Nasıl anlaşmıştık... *(Azdak'a)* Elbette ki bu davanın sonunda, yüce müvekkilimizin çok büyük ve geniş Abaşvili emvaline sahip olup olamayacağına da karar verilecektir, ne var ki özellikle "da" diye ekliyorum, çünkü en başta Natella Abaşvili'nin o sarsıcı ifadelerinin girişinde de haklı olarak değindiği gibi, bir annenin insani trajedisi gelmekte. Michel Abaşvili o mal mülkün mirasçısı olmasaydı da yine müvekkilimin en sevgili evladıdır!

AZDAK Bir dakka! Mal mülkün bir insanlık kanıtı olarak belirtilmesi mahkemeyi duygulandırmıştır.

İKİNCİ AVUKAT Teşekkürler efendimiz. Sevgili İllo Şuboladze, çocuğu çekip almış olan şahsın onun annesi olmadığını her halükârda ispatlarız! İzin verin de mahkemeye çıplak gerçekleri sunayım. Dava konusu çocuk, Michel Abaşvili, bir felaketler zinciri sırasında kaçmak zorunda kalan annesince geride bırakılmıştır. Sarayda mutfak hizmetçisi olan Gruşe de o paskalya sabahı orada bulunmakla, çocuğa nasıl sahip çıkacağını kollamıştır...

AŞÇI KADIN O kadın sadece hangi elbiselerimi yanıma alayım diye uğraşıyordu!..

İKİNCİ AVUKAT *(Aldırmaz:)* Bir yıl kadar sonra bu Gruşe dağlık bölgede bir köyde çocukla ortaya çıkmış ve çocuklu olarak bir evlilik yapmıştır...

AZDAK O dağ köyüne nasıl vardın?

GRUŞE Yayan yapıldak, efendimiz, çocuk da benimdi.

SİMON Babası benim, efendimiz.

AŞÇI KADIN Ben bakıyordum, efendimiz, beş kuruşa.

İKİNCİ AVUKAT O adam Gruşe'nin nişanlısıdır, yüce mahkeme heyeti, bu yüzden ifadesi kabul edilemez.

AZDAK Gruşe'nin dağ köyünde evlendiği sen misin?

SİMON Hayır efendimiz, orada bir köylüyle evlenmiş.

AZDAK *(Gruşe'ye yaklaşması için işaret eder:)* Niye? *(Simon'u göstererek:)* Yatakta bir şey yapamadı mı? Doğruyu söyle bana.

GRUŞE Ona fırsat bulamadık. Sonra da sırf çocuğun hatırına evlendim. Başını sokacağı bir evi olsun diye. *(Simon'u işaretle:)* O savaştaydı efendimiz.

AZDAK Şimdi de yine seninle olmak istiyor, ha?

GRUŞE *(Öfkeyle:)* Artık evlenemem ki efendimiz.

SİMON Zapta geçmesi için belirtmek isterim ki...

AZDAK Peki çocuğu orospulukla mı yaptın demek istiyorsun? *(Gruşe yanıt vermeyince:)* Soru sordum sana: Bu çocuk neyin nesi? Sefil bir sokak piçi mi, yoksa zengin bir ailenin değerli yavrusu mu?

GRUŞE *(Asık suratla:)* Normal bir çocuk.

AZDAK Daha baştan öyle bir ailenin belirtilerini gösterdi mi, demek istiyorum.

GRUŞE Minicik burnunu gösterdi.

AZDAK Minicik burnunu göstermiş. Ne kadar da önemli bir cevap oldu. Benim için derler ki, hüküm vermeden önce çıkar gider bir gül fidanı koklarmışım. Böylesi buluşlar bugün de pek işe yarardı. Ama şimdi kısa kesiyorum ve sizin yalanlarınızı dinlemeyeceğim. *(Gruşe'ye:)* Özellikle de seninkileri. *(Davalılar grubuna:)* Beni faka bastırmak için birleşip ne numaralar kurduğunuzu anlamaz mıyım, iyi bilirim sizleri. Madrabazlar sizi.

GRUŞE *(Aniden:)* Aldığınızı gördükten sonra kısa keseceğinizi anlamıştım zaten.

AZDAK Kapa çeneni. Senden bir şey istedim mi ben?

GRUŞE *(Aşçı Kadın tutmaya çalıştığı halde:)* Verecek bir şeyimin olmadığını biliyordun da ondan.

AZDAK Çok doğru. Sizin gibi beş parasızlara kalsam açlıktan geberirdim zaten. Adalet istiyorsunuz, ama bedeli? Kasaba giderken ne ödeyeceğinizi bilirsiniz ama, yargıca gelince leşkargaları gibisiniz.

SİMON *(Yüksek sesle:)* "Atı nallamaya geldiklerinde at sineği uzatmış bacaklarını", derler.

AZDAK *(Bu kışkırtmaya zevkle katılır:)* "Dağ pınarında taş olacağına, bok çukurunda yüzük taşı ol."

SİMON "Balıkçı almış oltasını, ne güzel bir gün, hadi senle balığa çıkalım, demiş solucana."

AZDAK "Ben kendi kendimin efendisiyim, deyip kendi bacağını kesmiş uşak."

SİMON "Sizi evladım gibi severim, demiş Çar köylülere, evladının kafasını kestirmiş."

AZDAK "Dilin en büyük düşmanı kendisidir."

SİMON "Osurukta burun olmaz."

AZDAK Mahkemeye yakışmayacak sözler sarf etmekten sana on kuruş ceza. Böylece adaletin ne demek olduğunu öğrenirsin.

GRUŞE Ne temiz bir adalet. Avukatlarıyla orada duran gibi tumturaklı laf edemiyoruz diye gücün bize yetiyor.

AZDAK Öyledir. Hıyarsınız siz. Deliğe tıkılmayı da hak ediyorsunuz..

GRUŞE Çok üst tabakadan olduğu için çocuğu o hatuna vermek istiyorsun, ama çocuk altı nasıl kurulanır, biliyor mu acaba? Adaletten benim kadar bile anladığın yok, bilesin.

AZDAK Bunun da doğru yanı var. Cahil bir adamım ben, cüppemin altında doğru dürüst bir pantolonum bile yok; gel bak. Aldığım yiyip içmeme gidiyor, keşiş mektebinde yetiştim ben. Ayrıca sen de mahkemeye hakaretten on kuruş cezaya çarptırıldın. Çok da aptalsın, bana biraz kalça kıvırıp, göz edip iyi havaya sokacağına, karşına alıyorsun beni. Yirmi kuruş oldu cezan.

GRUŞE Otuz da yazsan senin adaletin nedir söyleyeceğim işte, ayyaş zurna. Sen kim oluyorsun da, kilise penceresine zıplamış Yesaya [158] gibi efendilik taslıyorsun bana? Seni ananın karnından çıkarırlarken sonra dönüp kadıncağızın bilmem nereden bir tas darı almış diye elini kırdırtacağın hiç akıllarına gelir miydi? Şimdi önünde beni tir tir titrettiğinden de hiç utanmıyor musun? Ama şunların hırsızlık malı olan binaları ellerinden alınmasın diye, kul köle olmuşsun onlara. Evler ne zamandan beri tahtakurularına kaldı? Ama sen kol kanat geriyorsun onlara, yoksa erkeklerimizi savaşlarına süremezler, değil mi, satılmış seni!

(Azdak doğrulmuştur. Yüzü ışıldamaya başlar. Çekiciyle kürsüye vurur, sessizliği sağlamak istiyormuş gibi yalancıktan vuruyordur, ama Gruşe'nin küfretmesi sürdükçe çekicini artık sırf ona ritm tutarak vurur.)

GRUŞE Sana hürmetim yok artık. Bıçağını keyfince sallayan bir hayduta, bir kanlı katile hürmetim neyse, sana da daha fazla değil. Çocuğu elimden alabilirsin, yüzde yüz, ama bir çift lafım var:

Seninki gibi bir mesleğe ancak tefecileri, sübyancıları getirmeliler, kendi gibilerin tepesine çıkıp otursunlar diye, idamdan beter bir ceza olarak.

AZDAK *(Oturur:)* Evet, cezan otuz oldu, ama meyhane kavgası gibi oturup seninle dalaşacak değilim artık, yargıç saygınlığım nerede kalır yoksa, senin davandan keyfim iyice kaçtı zaten. Boşanmak isteyen çift nerede? *(Şauva'ya:)* Onları getir. Bu davaya üç çeyrek ara veriyorum.

BİRİNCİ AVUKAT *(Şauva giderken:)* Hiç gık bile demesek hüküm çantada keklik hanımefendiciğim.

AŞÇI KADIN *(Gruşe'ye:)* Bokunu çıkardın işte. Şimdi çocuğu kesin vermez.

VALİNİN KARISI Salva, benim esansım.
(Çok İhtiyar bir karı koca getirilir.)

AZDAK Verin. *(İhtiyarlar bir şey anlamamıştır.)* Boşanmak istiyormuşsunuz, duyduğuma göre. Kaç yıldır beraberdiniz?

İHTİYAR KADIN Kırk yıldır, efendimiz.

AZDAK Niye boşanmak istiyorsunuz peki?

İHTİYAR ADAM Birbirimizden hoşlanmıyoruz, efendimiz.

AZDAK Ne zamandan beri bu?

İHTİYAR KADIN Baştan beri, efendimiz.

AZDAK İsteğinizi gözden geçirip kararımı öbür dava bittikten sonra bildireceğim. *(Şauva onları arkaya götürür.)* Çocuk gelsin. *(Gruşe'ye yaklaşması işaretini yapıp ona biraz da dostça eğilir.)* Hak hukuk üstüne sende bir şeyler var, gördüm. İnanmıyorum, çocuk senin değil, ama senin olsaydı, zengin olmasını istemez miydin, kadın? O zaman da yalnızca, çocuk benim değil, demen gerekirdi. O anda bir sarayı olacaktı, tavlasında öyle çok at besili duracaktı, eşiğinde öyle çok dilencisi, hizmetinde o kadar çok askeri, kapısında ricacılar dikili[159] oluverecekti, değil mi? Buna cevabın ne? Zengin olmasını istemiyor musun onun?
(Gruşe susar.)

OZAN Şimdi dinleyin, öfkeli Gruşe neler düşündü de söylemedi: *(Şarkı:)*

Pabucu altın da olsa
Zayıfları ezecekti
Mecburdu zorbalığa
Dönüp gülecekti.

Ah sabah akşam taşımak
Zor taştan bir yüreği

Güç gösterip kötü olmak
Çok güç ve zahmetli[160].

Açlardan hiç korkmayıp da
Açlıktan korkmak niye!
Karanlıktan hep korkup da
Işık açmamak ne!

AZDAK Seni anladım galiba kadın.

GRUŞE Ondan vazgeçmem artık. Büyütüp yetiştirdim, beni tanıyor o.

(Şauva çocuğu içeri getirir.)

VALİNİN KARISI Ay, paçavralar içinde.

GRUŞE Yalan. Güzel gömleğini giydirecek zaman bırakmadılar bana.

VALİNİN KARISI Domuz ahırında elbet!

GRUŞE *(Boşalır:)* Ben domuz değilim, domuzlar orada işte. Çocuğunu nerede bırakmıştın?

VALİNİN KARISI Ben sana gösteririm aşağılık yaratık. *(Gruşe'ye saldırmak ister, ama avukatlar engel olur.)* Katil bu, cani. Kırbaçlanması gerek, hemen.

İKİNCİ AVUKAT *(Ağzını kapatır:)* Yüce efendim Natella Abaşvili! Söz vermiştiniz... Efendimiz, davacının asabı...

AZDAK Davacı ve davalı! Mahkememiz ifadelerinizi dinledi ama çocuğun gerçek annesinin hanginiz olduğu konusunda kesin bir kanıya varamadı. Yargıç olarak ben bu çocuğa bir anne saptamakla görevliyim. Bir smama yapacağım. Şauva, bir tebeşir getir. Yere bir daire çiz. *(Şauva tebeşirle bir daire çizer yere.)* Çocuğu dairenin ortasına koy! *(Gruşe'ye bakıp gülümseyen Michel'i Şauva dairenin ortasına getirir.)* Davacı ve davalı, dairenin yanına gelin şimdi, ikiniz de! *(Valinin Karısı ile Gruşe dairenin yanına gelirler.)* Çocuğu elinden tutun. Gerçek anne hanginizse, çocuğu daireden çekip alacak gücü gösterir.

İKİNCİ AVUKAT *(Aceleyle:)* Ey yüce mahkeme, itiraz ediyorum, mirasçı olarak bu çocuğa bağlı bulunan büyük Abaşvili mirasının kaderi, böyle belirsiz bir sınamanın sonucuna terk edilemez. Dahası var: Müvekkilem, bu şahıs gibi beden çalışmasına alışkın biriyle aynı kuvvete sahip değildir.

AZDAK Çok da iyi beslenmiş görünüyor bana. Çekin!

(Valinin Karısı çocuğu dairenin içinden çekiverir. Gruşe çocuğun elini bırakmıştır, şaşkın durur.)

BİRİNCİ AVUKAT *(Valinin Karısını tebrik eder:)* Demedim mi? Kan bağı işte!

AZDAK *(Gruşe'ye:)* N'oldu sana? Çekmedin bile.

GRUŞE Sıkı tutmamıştım. *(Azdak'a gider.)* Efendimiz, size karşı ne söyledimse geri alıyorum, beni bağışlayın. Hiç değilse bütün kelimeleri öğrenene kadar bende kalsın yeter, daha hepsini konuşamıyor.

AZDAK Mahkemeyi etki altında bırakma! Senin bildiğin de yirmi kelimedir, bahse girerim. Peki, emin olmak için bir kez daha sınıyorum. Çekin!

(İki kadın yine yerlerini alırlar. Gruşe çocuğun elini yine bırakır.)

GRUŞE *(Çaresiz:)* Çektim! Ama daha fazla çeksem kolu kopacaktı. Yapamam.

AZDAK *(Ayağa kalkar:)* Böylece mahkememiz gerçek annenin hangisi olduğuna karar vermiştir. *(Gruşe'ye:)* Al çocuğunu götür. Tavsiyem, çocukla şehirde kalma. *(Valinin Karısı'na:)* Sana gelince, mahkemeyi aldatma suçundan hüküm giymek istemiyorsan, çek git. Mallar da kente kalacak, çocuklara bir bahçe yapılsın diye, ihtiyaçları var, bahçeye de benim adımla "Azdak Bahçesi"[161] denecek, kararım bu.

(Valinin Karısı bayılmıştır, Yaver onu çıkarır, Avukatlar çoktan gitmiştir. Gruşe hareketsizdir, Şauva onu çocuğa götürür.)

AZDAK Bu cüppeyi de çıkarıyorum, fazla sıcak geldi. Kahramanlığa niyetim yok. Ama vedalaşma için sizi dışarıdaki çayırda bir küçük dansa davet ediyorum. Ah, az kaldı sarhoşluktan unutuyordum, boşanma davasını hükme bağlamadım daha.

(Yargıç koltuğunu masa gibi kullanarak bir kâğıda kararı yazar ve gitmeye davranır. Dans için müzik başlamıştır.)

ŞAUVA *(Kâğıdı okur:)* Ama bu yanlış oldu. İhtiyarları boşayacağınıza Gruşe'yi kocasından boşamışsınız bu kararla.

AZDAK Yanlış mı olmuş? Vah vah, ama değişmez artık, geri alamam, düzen bozulur[9]. Buna karşılık sizi benim eğlentime davet ediyorum, aranız bu dans edecek kadar iyidir elbet. *(Gruşe ile Simon'a:)* İkinizden toplam kırk kuruş alacağım var ayrıca.

SİMON *(Cüzdanını çıkarır:)* Nedir ki efendimiz. Sağ olun, var olun.

AZDAK *(Parayı cebine sokar:)* Onun için para gerek.

GRUŞE Bu durumda hemen bu gece kenti terk etmeli, ne dersin Michel? *(Simon'a:)* Sevdin mi?

SİMON Kendisini sevdiğimi saygıyla bildiririm.

GRUŞE Şimdi söyleyeyim sana: Seninle nişanlandığım için o paskalya gününde bunu aldım. Yani aynen aşk çocuğu o. Hadi dans edelim

Michel.

(Michel'le dans eder. Simon, Aşçı Kadın'ı yakalar dansa kaldırır. İki ihtiyar dans ederler. Azdak düşünceye dalmıştır. Dans edenler onun önünü kapatır. Ara ara yine görünür, ama giderek dansa katılan öbür çiftler geldikçe daha görünmez olur.)

OZAN

O akşamdan sonra kayboldu ve bir daha görünmedi Azdak
Ama Gürcistan halkı unutmadı onun yargıçlık
Zamanını hep andı biraz hak hukuk
Ya da kısa bir altın çağ[162] olarak.

(Dans edenler danslarıyla dışarı çıkarlar. Azdak yok olmuştur.)

Siz ama ey tebeşir
Dairesi öyküsünü dinleyenler, ibrettir
Şu eski deyiş: Eldekiler ona iyi
Gelenin olmalı, yani
Çocuk anne kucağının, ki iyi yetişsin
Arabayı ustaya ver, çocuğu gibi baksın
Vadiyi de sulayana, verimi artsın.

(Müzik.)

SON

[EK]

[(1944) YAZIMININ ÖN OYUNU]

ÖN OYUN

(Bir Kafkas panayır kasabasının meydanında iki kolhoz köyünden[163] *traktörcüler ve köylüler halka olmuş şarap içip tütün çekerek oturmakta, aralarında bir de başkentteki Plan Komisyonu*[164] *delegesi olan deri ceketli bir adam var. Büyük kahkahalar duyulur.)*

DELEGE *(Sesini duyurmaya çalışır)* Zapta geçiyorum, yoldaşlar!

İHTİYAR BİR KÖYLÜ *(Ayağa kalkar)* Daha erken, ben karşıyım, mesele yeterince görüşülmüş değil, ilmen protesto ediyorum.

KADIN SESLERİ *(Sağdan)* Yeterince görüşülmedi mi? On saattir tartışıyoruz burada.

İHTİYAR KÖYLÜ Ne olmuş yani, Tamara Oboladze? Dört saatimiz daha var.

BİR ASKER Çok doğru. Ayıp ayıp, Tamara. Sinide dananın çeyreği dururken kim kalkar yemekten? Ondört saatin varsa on saatte tartışma kesilir mi hiç?

BİR GENÇ KIZ Habil'le Kabil'i hallettik, ama Adem'le Havva'ya[165] daha gelemedik bile!
(Gülüşmeler.)

DELEGE Yoldaşlar, kafam kazan oldu. *(Bir soluk alır)* Bilimsel temelde keçi yetiştirmenin o karışık hikâyesi, bir yığın açıklayıcı örnekler, ince imalar, kinayeler, üstüne üstlük bol keçi peyniriyle testi testi şaraplar! Zapta bir karar geçip kapatsak olmaz mı, yoldaşlar?

BİR TRAKTÖRCÜ *(Kararlı)* En büyük zevklerin bile bir sonu olmalı. Tartışmaya yeter diyenler elini kaldırsın!
(Çoğunluk el kaldırır.)

TRAKTÖRCÜ Yeterlik kabul edildi. Zapta gelelim!

DELEGE Konu *(Not defterine yazmaya başlar)* "Rosa Luxemburg"[166] ve "Galinsk"[167] kolhoz köyleri arasında bulunan ve "Rosa Luxemburg" köy kolhozuna ait olup, *(Solundakileri işaret eder)* sizlere yani, "Galinsk" köy kolhozunca talep edilen, *(Sağdakilere)* onlar da sizsiniz, zayıf otlaklı vadi anlaşmazlığıdır.

İHTİYAR Yazın, yazın: Başka bazı vadiler gibi o vadi de bize keçi yetiştirmek için gerekli ve oldum olası bizim köyün mülküdür.

SAĞDAN BİR KÖYLÜ "Oldum olası" ne demek? Hiçbir şey oldum olası kimsenin değildir. Sen bile oldum olası kendinin değildin. Daha 25 yıl önce büyük prensin malıydın sen, Çaçava[168].
(Sağdan alkışlar.)

DELEGE Vadi şimdi size ait, desek?

SAĞDAKİ KÖYLÜ Ayrıca vadinin keçiler için size gerekli olması konusunda, fazla değil yarım saat ötede başka otlağınızın olduğu da yazılsın.

SOLDAN BİR KADIN Zapta geçin: Her gün yarım saat daha fazla yol yüzünden keçiler daha az süt verir.

DELEGE Yine başlamayalım n'olur. Devlet, gerekli yerde yeni ağıllar yapmanız için size yardımda bulunur.

SOLDAKİ İHTİYAR Sana *(Sağdaki köylüye)* küçük bir sorum var şahsen: Bizim keçi peyniri lezzetli miydi, değil miydi? *(Soru hemen yanıtlanmadığı için)* İki, iki buçuk kilo yerdin, lezzetli miydi, değil miydi ha? Bir söyle.

SAĞDAKİ KÖYLÜ Söylerim: Evet. Ne yani?

İHTİYAR *(Sevinçle)* Peki o keçi peynirinin neden lezzetli olduğunu biliyor mu yoldaşımız acaba? *(Özel bir susuş)* Keçilerimize işte o vadinin otu iyi geliyordu da ondan! Şimdi peynir niye peynir değil peki? Ot ot değil de ondan, ne yani? *(Delegeye)* Lütfen zapta geçin. *(Sağdan gülme ve alkışlar.)*

DELEGE Bu şekilde bir yere varamayız, yoldaşlar.

SAĞDAKİ KÖYLÜ Vadinin bize verilmesi gerektiğine niçin inandığımızı bir yazıverin en iyisi. Bizim uzmanımızın sulama projesi üstüne raporunu da ekleyin. Ötesine Plan Komisyonu karar versin.

DELEGE Tarım uzmanı yoldaş!
(Sağda bir genç kız doğrulur.)

NATAŞA Yazın, yoldaş: Nina Meladze, tarım uzmanı, mühendis.

DELEGE Köyünüz Galinsk sizi okutmak için Tiflis'de[169] Teknik Okula gönderdi, değil mi? *(Kız başıyla onaylar)* Ve siz dönünce kolhoz için proje çalışması yaptınız.

NATAŞA Bir sulama tesisi. Yapılacak bir gölet ile 2000 Werst'lik[170] çorak arazi sulanabiliyor. Kolhozumuz o arazi üzerinde meyve bahçeleri ve üzüm bağları yapabilir. Ancak bu proje o tartışmalı vadinin katılmasıyla kendini kurtarıyor. Toprağın veriminin altmış kat yükselmesi mümkün. *(Sağda alkışlar)* Hesaplar işte

burada yoldaş. *(Ona bir dosya verir.)*

SOLDAKİ İHTİYAR *(Huzursuz)* Bizim kolhozun da bir at yetiştirme girişiminin olduğunu ekleyin, tamam mı?

DELEGE Memnuniyetle. Sanıyorum alacaklarımın hepsini aldım. Bir adım daha atmama izin verin yoldaşlar. Tüm gerekçelerin ortaya konduğu bu 7 Temmuz 1934 Pazar günü, her iki kolhozun kendilerinin ortak bir yargıya vardıklarım eklemekten büyük bir zevk duyacağım. Ne dersiniz?
(Genel bir suskunluk.)

SOLDAKİ İHTİYAR *(Çekinerek)* Vadinin kimde olacağına bağlı. Niye hem içip hem tartışmayı biraz daha sürdürmüyoruz ki? Birkaç saatimiz daha var...

SAĞDAKİ KÖYLÜ Peki, bu son sözden sonra kararı biraz erteleyelim, ama anlaştığımız gibi tartışmayı özellikle de içmemize engel olduğu için keselim, tamam mı yoldaşlar?
(Gülüşmeler.)

SESLER Evet, tartışma yok. Müzik, biraz müzik, ha?

BİR KADIN Plan Komisyonu delegesinin ziyareti sonunda ozan Arkadi Çeidze'yi dinlememiz planlanmıştı. Kendisiyle de konuşuldu.
(Kadın konuşurken genç bir kız Ozan'ı getirmeye koşmuştur.)

DELEGE İlginç olur benim için. Sağ olun yoldaşlar.

SOLDAKİ İHTİYAR Ama yoldaşlar, bu biraz saptırma oluyor.

SAĞDAKİ KADIN Pek değil. Ozan bugün geldi, bizim tartışmamızla oldukça ilgili bir şey sunmaya söz verdi.

SOLDAKİ KÖYLÜ O zaman başka. Kötü olmasın da.

SAĞDAKİ KÖYLÜ *(Delegeye)* Onun gelmesi için Tiflis'e üç kez üst üste telgraf çektik. Son dakikada şoförünün soğuk alması yüzünden az kaldı yine olmayacaktı.

SAĞDAKİ KADIN 21.000 dize biliyor o.

SAĞDAKİ KÖYLÜ Ama ulaşması zor işte. Siz Plan Komisyonundakiler onun kuzeye daha sık gelmesi için uğraşmalısınız yoldaş.

DELEGE Korkarım zor, biz daha çok ekonomiyle ilgileniyoruz da.

SAĞDAKİ KÖYLÜ *(Gülümseyerek)* Asmaların, traktörlerin dağılımına düzen getirip de şarkıların dağılımıyla ilgilenmemek niye? Neyse, geliyor işte. *(Genç kızın getirdiği Arkadi Çeidze halkanın içine girer, iri yapılı, özü yalın bir adamdır. Dört çalgıcı da çalgılarıyla birlikte ona katılmışlardır. Sanatçılar alkışlarla karşılanır.)*

GENÇ KIZ *(Tanıştırır)* Bu, delege yoldaş, Arkadi.

DELEGE *(Onun elini sıkarak)* Sizinle tanışmak şeref benim için.

Şarkılarınızı daha Moskova'da okul sıralarındayken işitmiştim. Eski söylencelerden birini mi sunacaksınız?

OZAN Hem de çok eski. Adı "Tebeşir Dairesi", Çin'den[171]. Tabii biz oldukça değişik biçimde sergiliyoruz. Yoldaşlar, zorlu tartışmalarla geçen bir günden sonra sizi eğlendirmek benim için onur verici. Umuyoruz ki, eski şairin deyişleri Sovyet traktörlerinin gölgesinde kulağa tatsız gelmez. Şarap cinslerini karıştırmak yanlış belki, ama eski bilgelikle yeni bilgelik birbiriyle pek güzel kaynaşıyor. Şimdi, gösteri başlamadan önce yiyecek bir şeyler buluruz herhalde. Çok faydası olur çünkü.

SESLER Tabii, tabii. Lokale gelin hepiniz.

(Herkes giderken Delege, Genç Kız'a yönelir.)

DELEGE Hikâye çok uzun sürmese. Bu gece Tiflis'e dönmek zorundayım da yoldaş.

GENÇ KIZ *(Ozan'a)* Ne kadar sürer acaba Arkadi? Delege yoldaş bu gece Tiflis'e dönmek zorundaymış.

OZAN *(Önemsizce)* Bir değil iki hikâye aslında. Birkaç sat sürer.

GENÇ KIZ *(Çok içten)* Kısaltamaz mısınız peki?

OZAN *(Ciddi)* Hayır.

SES Arkadi Çeidze'nin gösterisi yemekten sonra bu alanda!

(Herkes yemeğe gider.)

[Son Oyun (1944)]

SON OYUN

(Ad libitum)[172]

(Her iki kolhozdan izleyiciler halkası ortaya gelir. Saygıyla alkışlarlar.)

SAĞDAKİ KÖYLÜ KADIN Kurnaz Arkadi Çeidze, vadi kapkaççılarının destekçisi seni, "Rosa Luxemburg" Kolhozundan bizleri, sırf vadimizi öylece vermek istemiyoruz diye nasıl senin Natella Abaşvili'n gibilerle karşılaştırırsın?

SOLDAKİ ASKER *(Ayağa kalkmış olan Sağdaki İhtiyar'a)* Nereye bakıyorsun, yoldaş?

SAĞDAKİ İHTİYAR Bırakın da vereceğim şeyi şöyle bir seyredeyim. Bir daha göremeyeceğim.

SOLDAKİ KADIN Niyeymiş? Misafirliğe geleceksin.

SAĞDAKİ İHTİYAR O zaman da bir daha tanıyamayacağım belki.

TARIM UZMANI KATO Bir bahçe göreceksin.

SAĞDAKİ İHTİYAR *(Gülümsemeye başlar)* Hele bir bahçe[173] olmasın, görürsünüz siz.

(Herkes coşkuyla doğrulur onun çevresini alırlar.)

SOFOKLES'İN ANTİGONE'Sİ

Hölderlin'in çevirisinden sahne için işlenmiş metin

Çalışmaya katılan[1]: Caspar Neher

Kişiler[2]:

Ön Oyun:
•İki kız kardeş • SS Subayı

Antigone:
•Antigone •İsmene •Kreon •Teiresias •Haimon •Bekçiler •Thebai'nin yaşlıları •Haberciler •Hizmetçiler.

ÖN OYUN

BERLİN. 1945 NİSAN'I [3]

(Gün ağarmaktadır. İki kız kardeş, sığınaktan evlerine dönerler.)

BİRİNCİ KIZ KARDEŞ

Birlikte çıkıp geldiğimizde sığınaktan,
Üstelik evi de bıraktığımız gibi bulduğumuzda,
Karşıdaki alevlerle daha da aydınlık, sabahtan,
İlk kız kardeşim oldu, bir şeylerin döndüğünü anlayan.

İKİNCİ KIZ KARDEŞ

Söyle kardeşim, neden açık durmakta kapımız?

BİRİNCİ KIZ KARDEŞ

Alevlerin soluğudur onu böyle iten, acımasız.

İKİNCİ KIZ KARDEŞ

Söyle kardeşim, kimdir bu tozdaki izleri bırakan?

BİRİNCİ KIZ KARDEŞ

Önemli değil, biridir yukarı koşan.

İKİNCİ KIZ KARDEŞ

Söyle kardeşim, bu çuval da nedir böyle, köşede?

BİRİNCİ KIZ KARDEŞ

Çuvalla çalınacak yerde, şükret bir çuvalın geldiğine.

İKİNCİ KIZ KARDEŞ

Bak kardeşim, bütün bir topak domuz yağı ve bir somun ekmek!

BİRİNCİ KIZ KARDEŞ

O halde korkacak bir şey yok demek.

İKİNCİ KIZ KARDEŞ

Söyle kardeşim, kimdi buraya gelen acaba?

BİRİNCİ KIZ KARDEŞ

Nereden bileyim ben?
Belki de kursağımıza bir lokma girmesini isteyen biriydi gelen.

İKİNCİ KIZ KARDEŞ

Oysa ben biliyorum! Ah, biz imansızlar!
Ne talihliyiz!
Düşünsene kardeşim, eve dönmüş erkek kardeşimiz!

BİRİNCİ KIZ KARDEŞ

Ve sarıldık birbirimize, içimiz neşe dolu.
Çünkü kardeşimiz savaştaydı ve iyiydi durumu.
Kesip domuz yağından, ekmekle attık ağzımıza,
Kardeşimizden armağan aç karınlarımıza.

İKİNCİ KIZ KARDEŞ

Sen daha çok ye, canını çıkarıyorlar fabrikada.

BİRİNCİ KIZ KARDEŞ

Asıl senin canın çıkmakta.

İKİNCİ KIZ KARDEŞ

Ben kolay dayanıyorum, kendine daha kalın kes!

BİRİNCİ KIZ KARDEŞ

Diretme bana.

İKİNCİ KIZ KARDEŞ

Nasıl gelebildi, kim bilir?

BİRİNCİ KIZ KARDEŞ

Birliğiyle gelmiştir.

İKİNCİ KIZ KARDEŞ

Şimdi
Nerededir acaba?

BİRİNCİ KIZ KARDEŞ

Savaş neredeyse orada.

İKİNCİ KIZ KARDEŞ

Ah.

BİRİNCİ KIZ KARDEŞ

Gelgelelim savaşın gürültüleri bize ulaşmamıştı.

İKİNCİ KIZ KARDEŞ

Sormam hataydı.

BİRİNCİ KIZ KARDEŞ

Seni korkutmak değildi niyetim.
Ve öyle sessiz otururken, kapının dışından
Bir ses geldi, kanımızı donduran.
(Dışardan bir bağırtı duyulur.)

İKİNCİ KIZ KARDEŞ

Biri bağırıyor, gidip bakalım dışarıya.

BİRİNCİ KIZ KARDEŞ

Otur oturduğun yerde, görürler gözetleyeni.
Ve böylece çıkmadık kapıya,

Görmedik dışarda olup bitenleri.
Ama yemek yemeyi de kestik ve bakmadık
Artık birbirimize, kalktık
İşe gitmek için, her sabahki gibi,
Kız kardeşim tabakları topladı, benim de aklıma geldi,
Götürdüm kardeşimin torbasını yüklüğe
Eski eşyalarının durduğu yere.
Ve orada bir an sandım ki kalbim duracak,
Asılıydı asker ceketi, onun olabilirdi ancak.
Bak kardeşim, o yok artık çarpışmada,
Kaçıp gitmiş uzaklara.
Savaşta değil artık.

İKİNCİ KIZ KARDEŞ

Başkaları daha savaşta, ama o değil.

BİRİNCİ KIZ KARDEŞ

Alıp ölüme yollamışlardı.

İKİNCİ KIZ KARDEŞ

Ama onları aldatıp kurtardı paçayı.

BİRİNCİ KIZ KARDEŞ

Çünkü küçük bir delik vardı...

İKİNCİ KIZ KARDEŞ

Ve o da oradan sıvıştı.

BİRİNCİ KIZ KARDEŞ

Başkaları daha savaşta, ama o artık değil.

İKİNCİ KIZ KARDEŞ

O artık savaşta değil.

BİRİNCİ KIZ KARDEŞ

Ve güldük, içimiz neşeyle doluydu.
Çünkü savaştan çıkmıştı kardeşimiz ve iyiydi durumu.
Ve biz öyle dururken daha orada,
Kanımızı donduran bir ses geldi kulağımıza.
(Dışardan bir bağırtı duyulur.)

İKİNCİ KIZ KARDEŞ

Kardeşim, kim bağırıyor böyle kapımızda?

BİRİNCİ KIZ KARDEŞ

Yine keyiflerince acı çektiriyorlar insanlara.

İKİNCİ KIZ KARDEŞ

Kardeşim, gidip bakalım mı dışarıya?

BİRİNCİ KIZ KARDEŞ

Kal içerde, görürler gözetleyeni.
Böylece bekledik bir süre
Ve görmedik dışarda olup bitenleri.
Artık işe gitmeliydik ve
Ben oldum gören onu kapının önünde.
Kardeşim, kardeşim, sakın adımını atma,
Çünkü kardeşimiz var dışarda.
Ama kurtulamamış savaştan,
Bir kasap çengeline asılı, boğazından.
Gelgelelim çıktı kız kardeşim dışarı
Ve görünce, o da attı çığlığı.

İKİNCİ KIZ KARDEŞ

Bak, asmışlar onu[4]
Bizi bağırarak çağırmasının nedeni demek buydu.
Bıçağı ver, bıçağı ver de
İpini keseyim, asılı durmasın orada öyle.
İndireyim vücudunu aşağıya
Ve ovarak döndüreyim hayata.

BİRİNCİ KIZ KARDEŞ

Kardeşim, bırak bıçağı yerinde
Artık döndüremezsin onu geriye.
Görürlerse eğer bizi onunla
Bizim de aynı şey gelir başımıza.

İKİNCİ KIZ KARDEŞ

Bırak beni, zaten koşamamıştım yardımma
Onu kapımızın önüne astıklarında.

BİRİNCİ KIZ KARDEŞ

Ve kız kardeşim çıkmak istediğinde kapıdan
Bir SS belirdi dışardan.
(İçeri bir SS subayı[5] girer.)

SS SUBAYI

Onun kimliği belli, peki ya siz, söyleyin bana?
Sizin kapınızdan çıkmıştı karşıma.
O zaman haklı olurum ben de
Bu halk hainini[6] tanıdığınızı düşünmekte.

BİRİNCİ KIZ KARDEŞ

Bakın bayım, yargılamayın hemen karşınıza çıkanları

Çünkü biz tanımıyoruz o insanı[7].

SS SUBAYI

Bu ne istiyor elinde bıçakla o halde?

BİRİNCİ KIZ KARDEŞ

O zaman baktım kız kardeşime.
Kendi kalmışken ölümle karşı karşıya
Gitmeli miydi şimdi kardeşimizi kurtarmaya?
Ölmemiş olabilirdi dışardaki hâlâ.

ANTİGONE

KREON'UN[8] SARAYININ ÖNÜ. GÜN DOĞUMU

ANTİGONE

(Demir bir testiye toprak doldurmaktadır:)
Söyle, sevgili kız kardeşim İsmene
Oidipus'un soyundan gelen ikizim[9], söyle,
Kaldı mı daha yeryüzünün babası[10] tarafından bize verilmemiş
Kargaşalar, hüzünlü işler ve ayıplar
Şu yaşadığımız güne kadar?
Onca savaşın içinden, uzun bir savaşta[11]
Yitirdik kardeşimiz Eteokles'i. Genç öldü
Zalimin ordusunda. Ve ondan küçük olan Polyneikes
Gördü ağabeyini ezilirken beygirlerin nalları altında.
Hıçkırıklarla
Atını sürüp ayrıldı bitmemiş savaştan, zira
Farklıdır savaşın ruhunun[12] biçtiği yazgı, titrettiğinde
Kanma girip sağ eliyle birinin elini keyfince.
Kaçan, aştıktan sonra Dirke'nin derelerini[13],
Tam rahat bir soluk alarak gördüğünde yedi kapılı Thebai'yi[14],
Yetişti onun kardeşinin kanına bulanmış Kreon, arkadan
Kırbaçla sürerek savaşa herkesi, parçaladı onu da acımadan.
Bilmiyorum söylediler mi, söylemediler mi sana
Daha nelerin geleceğini
Oidipus'un tükenmekte olan soyunun başına?

İSMENE

Pazar yerinde göstermedim kendimi, Antigone.
Tek kelime bile gelmedi sevilenlerden
Ne sevinçli, ne de acı bir haber veren oldu
Ve ben ne daha mutsuzum, ne de daha mutlu.

ANTİGONE

O halde benden duy şimdi. Ve göster bakalım
Felaketle karşılaşan yürek bırakır mı atmayı

Yoksa daha mı derinden olur atışları.

İSMENE

Sen, ey toprak toplayan, sanki
Kan rengi sözcükler resmetmektesin bana[15].

ANTİGONE

Dinle o zaman: O kardeşlerimiz ki,
Sürüklenmişlerdi Kreon'un demir uğruna açtığı savaşa
Uzaklardaki Argos'a[16] ve canlarım bırakmışlardı orada,
İkisi birlikte verilmeyeceklermiş toprağa.
Deniyor ki, yalnızca savaştan korkmayan[17] Eteokles
Töreler uyarınca gömülecekmiş başında çiçekten tacıyla;
Ama ötekine, ölümün o çaresiz kurbanına gelince,
Kentte ilan edilmiş ki, Polyneikes'in bedeni
Ne toprağa, ne de mateme kavuşacakmış.
Arkasından gözyaşı dökülmeden öylece bırakılacakmış
Mezarsız[18], kuşlara tatlı bir yem olsun diye. Ve her kim ki
Aksini yapmaya kalkışırsa, taşlanacakmış.
Şimdi söyle bakalım bu durumda nasıl hareket edeceğini.

İSMENE

Ne yani, sınıyor musun şimdi beni?

ANTİGONE

Bilmek istiyorum yardımın olacak mı bana.

İSMENE

Hangi tehlike[19] karşısında?

ANTİGONE

Gömmek için kardeşimizi.

İSMENE

Kentin sırt çevirdiği kardeşimizi mi?

ANTİGONE

Kentin savunamadığı kardeşimizi.

İSMENE

Başkaldıran[20] bir kardeşi!

ANTİGONE

Evet. Kardeşimi ve senin de olan kardeşi.

İSMENE

Yakalarlar seni, hak hukuk nedir sormadan.

ANTİGONE

Ama yakalayamazlar
Sadakatim olmadan.

İSMENE

Ey bahtsız kardeşim, şimdi amacın
Oidipus'un soyundan geriye kim kalmışsa
Hepimizi toplamak mıdır aşağıda[21]?
Bırak geçmiş, geçmişte kalsın!

ANTİGONE

Benden küçüksün, daha azdı
Gördüğün korkunçluklar. Geçmişe
Bırakmak, gömmez geçmişte kalanları.

İSMENE

Şunu da düşün: Kadınız bizler
Ve bu yüzden hakkımız yok kavgaya erkeklerle
Madem ki yeterince güçlü değiliz,
Boyun eğmeliyiz buna da, daha kötüsüne de. O halde
Bağışlasınlar beni aşağıda, yalnızca toprağa boyun eğenler;
İktidardakileri dinlerim zorbalıksa karşımdaki.
Çünkü bilgelik değildir boşuna çabalar.

ANTİGONE

Yalvaracak değilim artık sana.
Git peşinden her buyruk verenin
Ve yap sana buyurduğunu. Bana
Gelince, töreye uyup kardeşimi gömmektir amacım.
Ne olur ölürsem bu arada? Huzurlu yatarım
Huzura ermiş olanm yanında. Kutsal işlerdir
Ardımda bırakacaklarım. O halde zamanı gelmiştir
Artık buradakilerden çok yeraltındakilere hizmetin, değil mi ki
Orası sonsuz barınağım. Sana gelince
Gül ayıbının karşısında ve yaşa gönlünce.

İSMENE

Dinle, Antigone, acıdır elbet taşımak
Sonsuz bir ayıbın yükünü, gelgelelim
Ölçüyledir gözyaşlarının tuzu bile; tükenmez
Pınarlardan gelircesine boşalmaz gözlerden. Baltanın keskini
Son verir güzel bir hayata, ama kalan için
Acının damarlarını açar. İzin yoktur artık
Kesilmesine yakınmalarının. Ama çığlık atarken bile
Duyar tepesinde uçan kuşların cıvıltılarını ve
Gözyaşı tüllerinin arkasından görür yine
O eski ve bildik karağaçlarla damları.

ANTİGONE

Nefret ediyorum senden. Bir de çekinmeden
O delik deşik önlüğünden nasıl da boşalmakta
Acılarının dağarcığı, gösteriyorsun, öyle mi?
Dışarda, çıplak taşın üstündeki, senin etinden,
Bırakılmış engin gökyüzünün kuşlarına
Ve sana göre dün olmuş daha şimdiden.

İSMENE

Yalnızca
Ortaya atılmaya[22] yoktur cesaretim, beceriksizim
Ve korkum da senin içindir aslında.

ANTİGONE

Akıl verme bana! Sen yaşamaya bak kendi hayatını!
Bana gelince bırak, hiç olmazsa bu kadarını
Yapıp sürülen lekeyi onura çevireyim.
Umarım ki duyarlı değilimdir
Kötü bir ölümden korkacak kadar.

İSMENE

O halde git toprağınla. Sana derim ki, delicedir
Söylediklerin, ama sevilen için sevgi dolu.
(Antigone, testiyle birlikte çıkar. İsmene eve geri döner. Yaşlılar korusu çıkar.)

YAŞLILAR

Geldi işte bol ganimetli zafer[23]
Yaradı arabaları bol Thebai'ye
Ve buradaki savaş bitince
Unutulsun artık her şey!
Bütün tanrıların tapınakları
Dolsun gece boyunca korolarla
Gelin! Ve yalnız defneler takmış çıplak Thebai[24]
Sarsılsın, coşsun Bacchus'un şenlikleriyle![25]
Ama o, bize zaferi getiren
Kreon, Menökeus'un[26] oğlu, koşarak geldi
Savaş alanından, haber vermek için ganimeti
Ve çağırdığı askerlerin kesin dönüşlerini,
Şimdi de toplantıya çağırdı yaşlılar meclisini.
(Kreon evden çıkar.)

KREON

Siz, erkekler, paylaşın her şeyi: Argos
Yok artık. Hesaplaşma kesindi.
On bir kentten
Çok azı, ancak birkaçı kurtulabildi!
Hani ne derler Thebai için: İkizdir
Sen mutluluk doğurduğunda; ve yıpratamaz
Seni felaket, ancak kendidir
Sonunda yıpranan. Senin mızrağının susamışlığı ise
Dinivermişti daha ilk yudumla birlikte. Üstelik esirgenmemişti
Tekrar tekrar içmesi. Sen, ey Thebai,
Yatırdın Argos halkını kaskatı bir döşeğe. Kentsiz, mezarsız
Yatmakta şimdi göğün altında seninle alay eden o halk.
Ve şimdi bakıyorsun
Bir zamanlar onların kenti olan yere
Ve köpekleri görüyorsun yalnızca
Hepsinin de yüzleri parlamakta.
Akbabaların en soyluları uçmakta şimdi oraya; konarak
cesetten cesede
Ve öyle zengin hazırlanmış ki sofra
Havalanamıyorlar yükseklere[27].

YAŞLILAR

Ey efendimiz, güzel, hatta güzelden de öte
Görkemli bir resimdir çizdiğin bizlere.
Kentin hoşuna gidecektir bu söylence birleştiğinde bir başkasıyla
İçleri ganimet dolu, yokuş yukarı çıkan arabalarla!

KREON

Biraz sonra, dostlarım, biraz sonra! Ama işimize bakalım şimdi.
Gördünüz, kılıcımı daha asmadım tapmağa[28].
Başlıca iki nedenden çağırdım sizleri buraya;
Önce biliyorum ki, ne düşmanı ezip geçen arabaların
Tekerleklerinin hesabını soracaksınız savaş tanrısından[29]
Ne de cimri davranacaksınız savaştaki oğulların kanına,
Ama dönerse bu tanrı zayıflamış olarak emin yuvaya
Çok şeyin hesabı yapılır pazar meydanında, o halde
Zamanında getirmelisiniz Thebai'nin yitirdiği
Kanların her zamankinden fazla olmadığının haberini.
İkinci nedene gelince, hep çok bağışlayıcı olan ve bir kez daha
Kurtulan Thebai, koşup geldi soluk soluğa savaştan dönenlerin

Terini kurutmaya, bakmaksızın, bu, öfkeyle savaşa girenin
Teri midir, yoksa sadece korkudan dökülen, kaçarken havalanan
Tozla karışık ter midir diye. O yüzden ve
Onaylamanızı isterim ki, çiçeklerle bezenmiş
Bir mezar verdim bu kent için ölen Eteokles'e;
Onun ve benim akrabamız, Argos halkının dostu[30]
Korkak Polyneikes'e gelince,
Tıpkı Argos halkı gibi, gömülmeden kalacak olduğu yerde.
Argos halkı gibi, o da düşmandı hem bana, hem de Thebai'ye.
Ve bu nedenle dileğim, kimsenin matem tutmamasıdır
O gömülmeden kaldı diye, herkesin gözü önünde
Kurda kuşa yem olmasıdır.
Çünkü her kim ki, daha değerli sayar yaşamını
Vatanından, o bir hiçtir benim gözümde.
Ama yine her kim ki ister ölü, ister diri olsun,
Kentimden yanadır, hemen ondan yanadır takdirim.
Umarım onaylarsınız bu yaptıklarımı.

YAŞLILAR

Onaylıyoruz.

KREON

O halde dikkat kesilin dediklerimin olması için.

YAŞLILAR

Böyle bir görevi gençlere vermelisin.

KREON

Bu görev için değil. Çünkü nöbet ölenin başında tutulmakta.

YAŞLILAR

Peki biz yaşayanlar için mi uyanık kalacağız burada?

KREON

Evet. Çünkü beğenmeyenler var dediklerimi.

YAŞLILAR

Aramızda yoktur bu yüzden ölecek kadar delisi.

KREON

Belki açıkça yok. Gelgelelim kimileri ta ki
O hain bizden kopana kadar yalnızca baş sallamakla yetindi.
Ve bu yüzden düşünüyorum: Daha fazlası gerekli ne yazık ki.
Bu kent iyice temizlenmeli...
(Bir nöbetçi girer.)

NÖBETÇİ

Efendimiz!

Liderim[31], soluğum kesik, en acele haberi
Vermek için koşmaktayım, sorma neden
Daha çabuk değil, ayaklarım mı
Daha önde başımdan, yoksa
Başım mı sürüklemekte ardından ayaklarımı, zira
Nereye gidersem gideyim ve daha ne kadar
Yol alayım Güneş altında, soluksuz, yine de
İlerlemekteyim.

KREON

Neden bunca soluk soluğa, veya
Bunca duraklamasına?

NÖBETÇİ

Saklamıyorum hiçbir şeyi. Neden, diyorum,
Rahatça söylemedim kendi yapmadığımı?
Ve üstelik bilmediğimi, çünkü bunu sana
Kimin yaptığını bile bilmiyorum. Yargılamak amansızca
Böyle birini
Cesaret kırıcı olurdu.

KREON

Korumaktasın kendini. Sen, kendi yapmadığınla
İşgüzar haberci, bir ödül istemektesin şimdi
Bacaklarını iyi koşturmanın karşılığında!

NÖBETÇİ

Efendim
Çok çetin bir görevdi verdiğin nöbetçilerine, ama
Çabası da çetindir böylesinin.

KREON

O halde söyle şimdi ve yine git yoluna.

NÖBETÇİ

O halde söylüyorum şimdi. Ölüyü biraz önce
Gömdü kaçağın biri, başına
Toprak serpti göremesin diye akbabalar.

KREON

Ne diyorsun sen? Kim cüret etti buna?

NÖBETÇİ

Bilmiyorum. Ne bir kazma vurulmuştu yere,
Ne de kürekle toprak atılmıştı. Ve dümdüzdü zemin
Üstünden tekerlekler geçmemişti. İz bırakmamıştı
Yapan. Bir mezar değildi

İnce toprak örtüsüydü yalnızca, sanki korkulup yasaktan
Fazla toprak getirilmemişti.
Ve ne bir vahşi hayvanın ayak izleri vardı,
Ne de gelip ölüyü parçalayan bir köpeğin.
Gördüğümüzde günün ilk ışıklarıyla olup biteni
Hepimizi bir tedirginliktir sardı. Ve beni,
Ey liderim, seçti kader sana haber getirmek için.
Oysa bilirim, kimsece sevilmez kötü habere elçilik yapan.

YAŞLILAR

Ey Kreon, Menökeus'un oğlu,
Sakın tanrılar karışmış olmasın bu işe?

KREON

Bırakın şimdi. Salmayın beni daha fazla öfkeye
Ruhların kalkıp, elinden gelse soğukkanlılıkla
Tapmaklarındaki sütunları ve kurbanları kirletecek
Birini şımarttıklarını söyleyip de! Hayır, biliyorum
Kimi yaptıklarıma kızıp homurdananlar var bu kentte
Boyunduruğum altına da kolay girmiyor böyleleri.
İyi biliyorum armağanlarla yaptıklarını bu işleri.
Çünkü bütün damgayı yemişlerin arasında
Yoktur gümüşten daha beteri. Bütün bir kenti
Baştan çıkarabilir gümüş dediğin. Erkekleri uğratır
Evlerinden dışarı, nice tanrıya karşı gelişlerle.
Ama sen bil ki, eğer bu suçluyu
Getiremezsen bana canlı ve kalasa bağlı[32]
Yakalayıp, o zaman sen asılırsın
Ve boynunda ipinle, gidersin dosdoğru yeraltına[33];
Orada görürsünüz bakalım ceplerinizi nereden dolduracağınızı
Birbirinize vasiyet edersiniz yağmaladıklarınızı ve öğrenirsiniz
Her şeyin mal mülk uğruna olmadığını.

NÖBETÇİ

Efendim, korkacak şeyi çoktur bizim gibilerin.
Önünde pekçok kapısı vardır aşağıda
Demin ima ettiğin yerin. Gelince
Şu anda asıl korktuğuma, ağzımdan asla çıkmadı
Cebime gümüş attığım, ama yine de
Böyle düşünüyorsun, en iyisi kesemi
İki kez tersine çeviririm içi dolu mu bakın diye,
Karşı çıkışımla seni sinirlendirmektense.

Çok daha korktuğum ise, kalkıp araştırdığımda bir urgan
Geçebilir boynuma, çünkü büyüklerde gümüşten çok
Urgan vardır iş bize vermeye geldiğinde. Anlarsın ya!

KREON

Şimdi de bana bilmece mi sormaktasın aklmca?

NÖBETÇİ

Yüce dostlar buldu yüce ölü herhalde.

KREON

Bacaklarından yakala onları, boyun yetişmiyorsa
Yukarlara! Biliyorum bana kızanlar var burada
Ve orada. Kimileri var ki sevinçten titreyerek[33]
Dinleyip zaferimi, korkunun kanatlarında
Sunacaklardır defne tacı. Bulacağım hepsini de.
(Dönüp eve girer.)

NÖBETÇİ

Tehlikelidir büyüklerin büyüklerle
Kapıştıkları yer! Bana gelince
Sanıyorum daha buradayım ve şaşıyorum buna.
(Çıkar.)

YAŞLILAR

Çok şey vardır korkutucu olan. Ama yoktur
İnsanoğlundan daha korkutucusu.
Çünkü denizlerin gecesinde, kışa meydan okuduğunda
Güney rüzgârı, odur
Kanatlanmış evlerle çılgınca seğirten açıklara.
Ve insanoğludur o cennet gibi yüce, bozulmamış
Yorulmak bilmeyen toprağı süren
Her yıl, kendisine direnen kara sabanla
Çektirerek beygir soyuna.
Bir kuş gibi hafif
Tuzağa düşürüp avlayabilir kuşları.
Ve vahşi hayvanların halkını.
Pontos'un[35] tuzda can bulan doğasını
Kurnazca örülmüş ağlarla gafil avlar
Bilgili insanoğlu.
Ve türlü hilelerle dağlarda geceleyip
Dolanan hayvanları yakalar.

Sert yeleli beygirin ve ehlileştirilemez
Dev boğanın boynuna atar kemendini.
Öğrenmiştir konuşma sanatını, istediğince
Dolandırmayı düşüncelerini, öğrenmiştir devleti
Düzenleyen kuralları, bir de kaçmayı
Kötü esen tepelerin ıslak havasından
Ve yağmurun kurşun damlalarından. Bilir her şeyi
Ama bilmez yine de. Yolu bir yere varamaz.
Nerede olsa bilir çaresini
Çaresiz hiçbir şeye yakalanmaz.
Sınırsızdır bütün bunlar onda, ama
Çarpar yine de bir sınıra.
Bulamazsa başkasını, kendine
Düşman kesilir. Boğanın önünde
Boyun eğercesine eğilir hemcinsine, oysa
Karşısındaki bağırsaklarını deşer. Yalnız başına
Dolduramaz midesini, ama kendi
Duvarlarını örer çevresine ve ister ki
Yıkılsın bu duvarlar! Dam
Açık kalsın yağmura! İnsani olana gelince
Sıfırdır gözünde. Evet, böylesine canavar
Kesilir kendi kendine.
Sanki tanrıdır şimdi kanıma giren
Öyle ki, hem biliyorum onu, hem de
Demeliyim ki o değildi. Antigone
Sen talihsiz kızı talihsiz baba
Oidipus'un, nedir sana hükmeden
Ve nereye götürür seni asi olarak
Başkaldırmak devletin yasalarına?
(Nöbetçiler, Antigone ile birlikte girerler.)

NÖBETÇİ
İşte bu. Budur o işi yapan. Örterken
Mezarı yakaladık. Ama Kreon nerede?

YAŞLILAR
Evinden çıkmak üzere.
(Kreon evden çıkar.)

KREON
Nereden getiriyorsun onu? Nerede yakaladm?

NÖBETÇİ

Buydu mezarı kazan. Artık biliyorsun her şeyi.

KREON

Açık söylediklerin. Ama gördün mü kendin?

NÖBETÇİ

Mezar kazdı senin yasakladığın yerde.
Şansı açılan, açık konuşur elbette.

KREON

Anlat gördüklerini.

NÖBETÇİ

Şöyle oldu: Buradan ayrıldığımda
Koca tehditlerinin ardından
Ve temizlediğimizde çürümeye başlamış
Ölünün üstündeki toprakları, oturduk
Temiz havalı yüksek tepeye, fazla yayıldığından
Ölüden gelen koku. Kararlaştırdık ki,
Uyursak dürteceğiz birbirimizin kaburgalarını
Dirseklerimizle. Sonra ansızın
Açtık gözlerimizi, çünkü ansızın yerden
Esen sıcak bir rüzgâr vadiyi örten
Bir hortumla sisi kaldırıp
Koparmıştı aşağıdaki ormandan otları ve öyle
Dolmuştu ki hava bunlarla, kırpıştırıp
Ovmak zorunda kaldık gözlerimizi ve ardından
Gördük onu, ayağa kalkmış ağlamaktaydı
Yüksek sesle, bir kuşun matem tutması gibi
Yuvaya döndüğünde bulamadığında yavrularını.
Dövünüyordu açıkta bulduğu için ölüyü;
Ve demir testiden üstüne yine toprak koydu,
Ölüye üç kez akıtarak.
Hemen koştuk ve yakaladık, şaşırmamıştı
Görünüşe bakılırsa. Ve suçladık onu
Hem şimdi, hem de daha önceki için.
Ama inkâr etmedi söylediklerimi,
Önümde hem üzüntülü, hem de sevimliydi.

KREON

İtiraf mı, yoksa inkâr mı ediyorsun yaptığını?

ANTİGONE

Yaptığımı söylüyorum inkâra kalkışmadan.

KREON

Öyleyse söyle bana sözü uzatmadan:
Biliyor musun neydi ilan edilen
Özellikle bu ölü için bütün kentte?

ANTİGONE

Biliyordum. Nasıl bilinmez ki? Açıktı söylenen.

KREON

Ve cüret ettin verdiğim buyruğa karşı gelmeye, öyle mi?

ANTİGONE

Çünkü senin gibi bir ölümlüden gelmeydi o buyruk.
O zaman karşı çıkabilir bir başka ölümlü ve ben
Ancak biraz daha ölümlüyüm senden. Gelgelelim
Ölürsem zamanından önce, sandığım gibi,
O zaman bir kazanç bile sayılır. Çünkü her kim ki
Benim kadar kötülük görmüştür yaşamında,
Biraz yararlı çıkmaz mı ölmekle? Öte yandan
Bıraksaydım anamın öteki yarısını[36] mezarsız
Üzerdi beni böylesi. Ama buna
Hiç üzülmüyorum. Buna karşılık budalaca
Gelirse sana, yukardan baktıklarında
Parçalanmış birini açıkta görmekten hoşlanmayan
Tanrılardan korkup senden korkmamam, o zaman
Yargılasın şimdi beni bir budala.

YAŞLILAR

Baba nasıl idiyse, çocuk da öyle dikbaşlı[37]
Öğrenememiş kadersizlik karşısında uysal olmayı.

KREON

Ama en sağlam demir bile
Kırılır ve yitirir direncini, ocakta
Kaynatıldığında[38]. Hep görebilirsin bunu.
Oysa bu kız sanki hoşlanmakta
Boyun eğmemekten konulmuş yasalara.
Ve bir başka edepsizlik: Yaptığına bakmayıp
Gülmekte ve övünmekte yaptığıyla.
Nefret ederim, kötülük yaparken yakalanan
Yaptığı sanki güzelmiş gibi davrandığında.
Gelgelelim akrabam[39] olmasına rağmen beni aşağılayanı
Akrabam olduğu için lanetlemek istemiyorum
Hemen. Ve soruyorum sana: Gizlice yaptığın

Artık çıktığına göre ortaya, söyler misin
Kurtulmak için ağır cezandan pişmanlık duyduğunu?
(Antigone susar.)

KREON

O halde söyle neden bu kadar inatçı olduğunu.

ANTİGONE

De ki, bir örnektir.

KREON

Peki aldırmıyor musun elimde olmana?

ANTİGONE

Öldürmekten fazlasını yapabilir misin bana?

KREON

Hayır, ama bunu yaptım mı, zaten her şey demektir.

ANTİGONE

Ne bekliyorsun o zaman? Konuştuklarının
Hiçbirini beğenmedim, beğeneceğim de yok zaten,
Dolayısıyla sen de hoşlanmayacaksın benden. Başkalarının
Yaptığım nedeniyle benden hoşlanmalarma rağmen.

KREON

Başkaları olayı senin gibi mi görmekteler sence?

ANTİGONE

Onlar da öyle görüp üzülmekteler.

KREON

Utanmıyor musun onlara sormadan yorum yapmaya?

ANTİGONE

İnsan saygı gösterir kendi etinden[40] ve kemiğinden olanlara.

KREON

Üstelik bir de ülkesi için ölenin[41] kanındansa.

ANTİGONE

Yalnızca aynı kandansa. Ve bir de çocuğuysa aynı soyun.

KREON

Ve kendini esirgeyen de değerli midir senin için öteki kadar[42]?

ANTİGONE

Bir kardeşti o, senin uşağın olmasa da.

KREON

Elbet, eğer eşitse gözünde bir tanrıtanımazla ötekiler.

ANTİGONE

Ülkesi, ya da senin için ölmek, bunlar farklı şeyler.

KREON

Yani savaşta değil miydik?

ANTİGONE

Senin olan bir savaşm içindeydik.

KREON

Ama ülke uğruna değildi, öyle mi?

ANTİGONE

Bir yabancı ülkeydi. Sana yetmedi
Kardeşlerini yönetmek kendi kentin
Thebai'de, oysa ne kadar güzeldir
Korkusuz yaşayabilmek ağaçların altmda;
Ama sen uzaklardaki Argos'a sürükledin herkesi,
Hükmedebilmek için orada da. Ve kasabı kıldın
İçlerinden birini barışçı Argos'un, bundan korkanı ise
Sergiliyorsun şimdi parçalanmış bedeniyle
Korkutmak için kendi insanlarını.

KREON

Tavsiye ederim hiçbir şey söyleme
Yalnızca kendini düşünmüş olandan yana.

ANTİGONE

Ben yine de sesleniyorum hepinize, bu zor günümde
Yardım edin diye bana, hem de kendinize. Çünkü iktidarı
Arayan bir kez içti mi tuzlu suyu, tutamaz artık kendini
Hep içmelidir. Dün kardeşimindi, bugün bende sıra.

KREON

Ve ben de bekliyorum
Yardımına koşan olacak mı diye.

ANTİGONE

(Yaşlıların susmaları üzerine)
Boyun eğip susuyorsunuz demek karşısmda.
Hiç unutulmasın bu!

KREON

Ders vermekte bize.
İstediği bölünmemizdir Thebai'de.

ANTİGONE

Sen ki birlikten söz etmektesin, bölünmeyle ayaktasın.

KREON

Ancak burada kullandım bölünmeyi, bir de savaş alanmda!

ANTİGONE

Elbet öyle. Başkalarına zorbalığı uygulayan
Zorbadır kendisinden olanlara da.

KREON

Sanki akbabalara layık görmekte beni bu kız.
Ve Thebai, böylesine parçalanmışlık yüzünden düşseydi
Aldırmayacaktı düşmana yem olmasma!

ANTİGONE

Siz, iktidardakiler hep tehdit edersiniz düşecek diye
Kent bölünmüşlük yüzünden, yem olacak başkalarına
Ve yabancılara, boyun eğeriz duyunca bunu, size
Yeni kurbanlar sunarak, ve yem olur zayıflayan kent
yabancılara.

KREON

Yani kenti yabancıların önüne mi atmaktayım sence?

ANTİGONE

O kendini atıyor sana boyun eğerek
Çünkü boyun eğen göremez başına geleceği.
Topraktır yalnızca gördüğü ve toprak alacaktır onu.

KREON

Aşağıla bakalım toprağı, zavallı yaratık, aşağıla vatanı!

ANTİGONE

Yanlış bu söylediğin. Bir yüktür toprak yalnızca. Vatan
Ne tek başına toprak ne de evdir. Birinin terini akıttığı yer
Ya da ateşin karşısında aciz kalan ev değildir. Ne de boyun
Eğdiği yerdir, bunlar değildir insanoğlunun vatan diye
adlandırdığı.

KREON

Seni de kendinden saymıyor zaten artık vatanın
Sen her yeri kirleten bir pisliksin yalnızca.

ANTİGONE

Kimmiş beni saymayan? Sayıları azaldı
Kenttekilerin senin iktidarından beri ve daha da azalacak.
Bir kalabalıkla gitmiştin, neden döndün yalnız başına?

KREON

Kimlerdir eksikliğini duyduğun?

ANTİGONE

Nerede o gençler, yetişkin erkekler, dönmeyecekler mi bir daha?

KREON

Nasıl da yalan söylüyor? Herkes biliyor ki onlar yalnızca

Savaş alanını son silahlardan da temizlemek için kaldılar.

ANTİGONE

Ve senin son kötülüğünü de tamamlamak için,
Bir korkuya dönüşmek için ta ki sonunda
Yırtıcı hayvanlar gibi avlandıklarında
Babaları bile onları tanımasın diye.

KREON

Bu sefil ölüleri de kirletmekte!

ANTİGONE

Ey aptal insan, haklı çıkmak
Değil ki benim amacım.

YAŞLILAR

Zavallı biri o, aldırmayın söylediklerine.
Ama sana gelince, ey çılgın, kendi matemin yüzünden
Unutmaya kalkışma Thebai'nin görkemli zaferini!

KREON

Ama o istemiyor ki,
Thebai halkının Argosluların evlerinde oturmasını. Ona kalsa
Yeğlerdi Thebai'nin yıkılmasını.

ANTİGONE

Kendi kentimizin yıkıntıları arasında oturmayı
Yeğlerdik ve daha güvencede olurduk, seninle
Düşmanların evlerinde oturmaktansa.

KREON

İşte, söyledi şimdi! Ve duydunuz sizler de.
Bütün yasalara karşı gelmekte bu kendini bilmez, tıpkı
Ne fazla kalan, ne de dönmeye niyetli, doldururken
Bohçasını, çadırın ipini kesen arsız bir konuk gibi.

ANTİGONE

Ama yalnızca benim olandı aldığım ve çalmak zorunda kaldım.

KREON

Yalnızca burnunun ucunu görmektesin sen, devletin
İlahi düzeni ise umrunda bile değil.

ANTİGONE

İlahi olabilir dediğin gibi, ama isterdim ki
Asıl insani olsun, ey Menökeus'un oğlu Kreon.

KREON

Git artık! Düşmandın sen bize ve unutulup kalacaksın

Yeraltında tıpkı o parçalanan gibi; o, orada da istenmemekte.

ANTİGONE

Belki de bir başka töre vardır o âlemde.

KREON

Asla dost olmaz bir düşmandan, ölmüş olsa bile.

ANTİGONE

Elbet olur. Nefret için değil, sevgi içindir benim yaşamam.

KREON

O halde git yeraltına sevmek istiyorsan
Ve orada sev. Burada senin gibileri
Yaşatmam uzun süre.
(İsmene girer.)

YAŞLILAR

Şimdi İsmene giriyor büyük kapıdan
Barıştan yana olan sevimli İsmene.
Ama gözyaşlarıyla yıkanmakta
Acıların kanıyla beslenmiş yüzü.

KREON

Evet! Sen! Saklanmışsın evinde! İki
Canavar yetiştirmişim meğer yılan soyundan.
Gel ve hemen söyle
Sen de katıldın mı gömmeye.
Yoksa suçsuz diyebilir misin kendine?

İSMENE

Suçluyum ve kardeşim de onaylayacaktır bunu.
Ben de katıldım ve alıyorum üzerime suçu.

ANTİGONE

Ama izin vermeyecek kardeşin bunu yapmana.
İstemiyordu. Onu almadım yanıma.

KREON

Aranızda anlaşın. Karışmak istemem küçük hesaplara.

İSMENE

Utanç duymuyorum kız kardeşimin kötü kaderinden
Ve şimdi yalvarıyorum, beni de yoldaş alsın diye.

ANTİGONE

Yeraltı dünyasmda bilge olup da
Birbirleriyle konuşanlar adma derim ki:
İstemem yalnızca lafta kalan sevgileri.

İSMENE

Sevgili kardeşim, herkesin harcı değildir ortaya atılmak[43]
Ama birlikte ölmeye yarayabilir belki benim gibisi de.

ANTİGONE

Çoğul kılma ölümünü. Davan olmayanı da
Dönüştürme kendi davana. Yeterlidir benim ölümüm.

İSMENE

Çok sertsin kardeşim, ama seviyorum seni.
O da giderse, neyi seveceğim ben?

ANTİGONE

Kreon var, onu sev. Kal ona ben giderken.

İSMENE

Belki de hoşlanıyor kız kardeşim benimle alay etmekten.

ANTİGONE

Acıdandır belki de ve gözyaşı kabımı doldurmaktır istediğim.

İSMENE

Sana söylediklerim de var bunların içinde.

ANTİGONE

Güzeldi de söylediklerin. Ama ben böyle karar verdim.

İSMENE

İstemiyorsun beni, çünkü kusurluyum gözünde, değil mi?

ANTİGONE

Topla cesaretini ve yaşa. Benim ruhum öldü;
O yüzden artık ölülere hizmet edebilirim yalnızca.

KREON

Bakın, aklını oynatmakta bu kadınlardan biri
Öteki ise çoktan kaçırmış keçileri.

İSMENE

Ben yaşayamam o olmazsa.

KREON

Yok artık öyle biri. Ondan söz etme.

İSMENE

Ama oğlunun nişanlısını da[44] öldürüyorsun böylece.

KREON

Tek değildir yeryüzünde sürülecek tarla.
Ölüme hazırlan şimdi. Söyleyeyim sana
Zamanını da: Bacchus Şenliklerinde[45]
Sarhoş Thebai dans etmeye başladığında önümde.
Götürün şu kadınları.

(Nöbetçi, Antigone ve İsmene ile birlikte eve girer. Kreon muhafızından kılıcını vermesini ister.)

BİR YAŞLI *(Kılıcı alırken)*
Maskeni takarken zafer dansı için, çok sert
Ezme toprağı, basma yeşillendiği yere.
Seni öfkelendirene gelince, ey güçlü Kreon,
Bırak övsün seni.
BİR YAŞLI *(Kreon'a Bacchus'un asasını[46] verirken)*
Artık göremeyeceğin kadar derinlere
Fırlatıp atma onu.
Çünkü orada ve dibe vardığında
Teselli bulur çıplak insan. Kurtulur
Utancından bütünüyle; korkmuş ve korkutucu,
Doğrulur aşağılanan, anımsar insanlığından edilen
Bir zamanlar yaşadığı kimliği ve yeni biri kalkar.
YAŞLILAR
Ateşin kemirdiği evlerinde sabırla otururlardı Lubdatros
kardeşler[47]
Üstleri çamurlu, sarmaşık yiyerek; ve karıları
Geceleri kalmazken yanlarında gündüzleri saklanırlardı
Bürünüp erguvan rengi kundak bezlerine[48]. Ve hep
Başlarına düşerdi korkutucu kayaların gölgesi.
Ama Peleas[49] aralarına girip
Onları asasıyla, hafifçe dokunmasına rağmen, böldüğünde,
Ayaklanıp öldürdüler kendilerine acı çektirenlerin hepsini.
Bu en korkuncuydu kuşkusuz, ama çoğu kez
Küçücük bir damladır acının bardağını taşıran. Ağır
Bir uyku gibidir yakınma, sanki hiç yaşlanmaz tükenmişlerin
Zamanları, oysa onların acıları da sınırlıdır.
Mehtaplar kimi zaman ağır, kimi zaman çabuk, düzensiz
Büyür ve yitip gider, ve kötülük hep artar; bir bakarsın
Son köklere de vurmuştur ışık Oidipus soyunun evlerinde.
Ve yalnızca büyüklüğü değil, ama pekçok şeyi aydınlatır.
Tıpkı Pontüs Denizinde[50], kötü esen Trakya'nın rüzgârlarında[51]
Tuzlu gecenin bir kulübeye saldırması gibi; sanki
Dibinden söker karanlık kumları, ve darbeler altında
Kıyılar, iniltilerin hışırtısıyla yankılanır.
Heimon geliyor şimdi, oğullarının

Küçüğü; dertli
Antigone, yani evleneceği genç kadın
Yitip gideceği için kötülüğün pençesinde.
(Heimon girer.)

KREON
Bak oğlum, bir söylenti dolaştı, dendi ki
Genç kadın içinmiş gelişin, krala değil
Daha çok bir babayaymış, ve eğer öyleyse
Bütünüyle boşuna geldin. Geri döndüğümde
Nice gönüllü kanlar pahasına kazanılan savaştan,
Yalnızca o kadın oldu zaferi layık görmeyen bize
Ve yalnızca kendi davasıyla ilgilenen
Üstelik de kötü bir dava.

HEİMON
Ben de bu dava için
Geldim ve isterim ki, babamın
Kulağına kötü gelmesin bildiği ses,
Öz oğlu krala taşıdığında
O kötü söylentiyi.

KREON
Biri terbiyesiz çocuklar getirmişse dünyaya
Elbet yalnızca boşuna çabalarından
Ve düşmanlarının güldüğünden söz edilebilir. Acı
Olan damağı yakar ve o yüzden yenir.

HEİMON
Pekçoğu yönetmektesin. Eğer seviyorsan
Yalnızca hoş söylentiler dinlemeyi, istemiyorsan
Kendini çok yormak: O zaman artık dümende
Olmayan biri gibi çöz yelkenleri ve sürüklen![52]
Korkunç gelmekte halka adın. O yüzden koca alevler
Yükselse de, ancak kıvılcımlardır sana getirilen.
Ama akrabalığın ayrıcalığı da
Her şeyin liyakatla ölçülmemesidir. Kimi borçlar
Hiç istenmez bile; ve böylece bizler
Bazen doğruyu öğrenebiliriz hısımlardan
Öfkemize rağmen uysal olabildiğimiz için onlara.
Elbet kardeşim Megareus[53] değil söyleyebilecek olan,
Argos önlerinde savaştığı ve geri dönmediği için

Ve korku nedir bilmeyen; o halde benim söylemesi gereken.
Bil ki, kent baştan aşağı için için kaynamakta.

KREON

Ve sen de bil ki: Çürük çıkarsa benden olan
O zaman düşmanımı beslerim. Belki bazıları
Bıkmıştır vergi ödemekten, bazıları da askerlik
Bıkkınıdır, tanımazlar kendilerini belki,
Bulmaya da çalışmazlar. Ama ancak silahlarımın
Gücüdür onları buyruğum altında birarada
Ve birbirlerinden ayrı tutan. Gelgelelim
Boşluklar olursa bu bağlamda, iktidar da
Sergileyip bölünmüşlüğü başlarsa sarsılmaya,
O zaman çakıl taşı bir çığa dönüşür ve ezer
Kendini bırakmış binayı. Konuş, ama bil ki
Dinlediğim, kendi yarattığımdır, kendi
Oğlumdur, mızrak fırtınalarına tanıttığım.

HEİMON

Doğruluk payı var hepsinde. Şöyle denmez mi:
Yalan tanımaz örste bilemelisin dilini.[54]
Kardeşini acımasız köpeklere
Yem etmek istemeyene gelince; şimdi
Kent bu kadmdan yanadır dileğinde,
Ne kadar kötü olursa olsun ölenin ettiği.

KREON

Ve yeterli değil bu kadarı. Gevşeklik derim ben buna.
Yetmez benim kesip atmam çürüyeni -
Bu iş pazar meydanında[55] yapılmalı ki, başka
Çürükler de unutmasın çürüyeni kestiğimi.
Ve elim göstersin hedefe giderken titremediğini.
Sana gelince, iyi bilmeden durumu, hem de
Hiç bilmeden öğüt vermektesin: Bakınıp çevrene
Bakışlarından emin olmayan gözlerle, başkalarıyla
Düşünmekte, onların diliyle konuşmaktasın, sanki
İktidar küçük ve korkak bir kulaktan başka
Bir şey olmasa da benimsetebilirmiş insanlara
Güç bir görevi gibi.

YAŞLILAR

Ama çok güç tüketir acımasız cezaları düşünmek.

KREON

Sabanı sürebileceği kadar bastırmak için güç gerekir.

YAŞLILAR

Ama hoşgörülü bir düzen oynarcasına başarır çok şeyi.

KREON

Çoktur düzenlerin sayısı. Ama düzeni sağlayacak kimdir?

HEİMON

Sensin, derdim, oğlun olmasaydım bile.

KREON

Benimse görev, kendime göre yapmam gerekir.

HEİMON

Kendine göre, ama doğrusu ne ise, öyle.

KREON

Bildiğimi bilmeden, bilemezsin bunu.
Nasıl davranırsam davranayım, dost musun bana?

HEİMON

İsterdim ki, dostun olabileceğim şekilde davranasın
Ama sen hep yalnızca kendini haklı çıkartmaktasın.
Her kim ki, yalnızca kendini önemser, sanki
Başkaları gibi düşünceleri, dili ve ruhu yokmuşçasına
Hareket eder: Deştiğinde böylesini, karşına
Bir boşluk çıkar yalnızca. Oysa eğer bilge ise
Bir insan bir yerde, ayıp saymaz kalkıp da
Çok öğrenmeyi ve hiçbir zaman aşırıya gitmemeyi.
Bak, şu hızla akan yağmur deresinin önünde
Nasıl da geriye çekilmekte ağaçlar, böylece
Dere onların dallarını okşamakta, ama direnenler
Hemen yıkılmakta. Sonra ağır bir gemi
Sefere hazırlanıp boşaltamazsa bir şeyleri
Devrilir ve batıp gider sonunda.

YAŞLILAR

Esnek ol ruha rastladığın yerde, korkma
Bize değişiklik vermekten, insanca durakladığımızda
Sen de bizimle durakla.

KREON

Ve böylece arabanın sürücüsünü
Yönetsin çeken atlar, bu mudur istediğin?

HEİMON

Atlarm burnuna çarptığında leş kokusu

Leşlerin gömüldüğü yerden, şahlanabilir hayvanlar
Şaşırıp hızla sürülerek nereye getirildiklerine
Ve atar kendini uçuruma araba ve sürücüyle.
Bil ki, kent halkı kuşkunun barışı tehdit eden dikeniyle
Savaşta büsbütün delirmiş halde.

KREON

Artık kalmadı savaş. Teşekkürler derslerine.

HEİMON

Ayrıca sen hazırlanırken zaferi kutlamaya
Kendi evinde seni öfkelendirenlerle niyetinin
Girmek olduğu kanlı bir hesaplaşmaya
Bir kuşku diye sık anlatıldı bana.

KREON

Kimlerce? Bunu öğrenmek olurdu hizmetin
Yoksa onların ağızlarıyla kuşku uyandırırcasına
Bana kuşkulardan söz etmek değil.

HEİMON

Unut bunları.

YAŞLILAR

İktidarda olanın erdemleri arasında
En şifalısıdır iyice unutmasını bilmek.
Bırak eskiden olan kalsın eskilerde.

KREON

Çok yaşlı olduğumdan
Güç geliyor unutmak. Ama sen
Unutamaz mısın, istesem senden
Böylesine savunduğun o kadını? Üstelik
Bu yüzden kötülüğümü isteyenlerin hepsi senin için
Şöyle söylemekte: O kadının müttefikidir herhalde.

HEİMON

Haklı olanladır ittifakım, her kimse.

KREON

Ve hele bir yeri de delikse.

HEİMON

Hakaret gördüğümde de
Kesilmez senin için kaygılarım.

KREON

Ama boş kalmakta şimdilik yatağın.

HEİMON
Aptalca derdim bu söze eğer babamdan gelmeseydi.
KREON
Ben de buna küstahlık derdim, o kadına
Uşaklık yüzünden söylenmeseydi.
HEİMON
O ki, yeğlemekte kadınınkini senin uşaklığına.
KREON
Söylendi artık söylenenler, geri alınamaz.
HEİMON
Alınmamalı da zaten. Senin istediğin her şeyi
Söyleyip hiçbir şey dinlememek.
KREON
Kaldırın o yılanı ortadan, üstelik hemen!
HEİMON
Ben de çekiliyorum ortadan, başı dik birini
Görüp de titremeyesin diye.
(Heimon çıkar.)

YAŞLILAR
Efendimiz, en küçük oğlundu öfkeyle giden.
KREON
Ama yine de kurtaramaz o kadınları ölümden.
YAŞLILAR
Yani ikisini de öldürmeyi düşünüyorsun, öyle mi?
KREON
Haklısınız, öldürülmeyecek bu işe uzak kalan[56].
YAŞLILAR
Peki ya öteki, düşündün mü onu nasıl öldüreceğini?
KREON
Çıkarsınlar onu, şimdi Bacchus'ün şenlikleriyle
Ayakların yerden kesildiği kentten; suçlu, nerede
En az ise insanların izi, konulmalı oraya, canlı
Kapatılmalı bir mağaraya, sadece dan[57] ve şarapla,
Ölülere yakışırcasına, sanki gömülen oymuş gibi.
İşte böyledir buyruğum, böyle olmalı ki
Kent utanca gömülmesin bütünüyle.
(Kreon kente gider.)

YAŞLILAR

Sanki bulutlardan oluşma bir sıradağ anlatmakta
Şimdi Oidipus'un evladının hücresinde dinleyerek
Bacchus'u uzaktan[58], son yolculuğuna hazırlandığını.
Çünkü şimdi seslenmekte Kreon halkına; ve hâlâ eğlenceye
doyamamış,
Vermekte ona kentimiz üzülerek de olsa sevindirici yanıtı.
Büyük çünkü kazanılan zafer ve Bacchus yaklaşıp
Dertlilere sunduğunda unutmanın iksirini, dayanılmaz olur
çekiciliği.
Hemen bir yana atar halk oğulları için diktiği
Matem giysilerini ve koşar Bacchus şölenine, arayarak
bitkin düşmeyi.
(Yaşlılar ellerine Bacchus asalarını alırlar.)
Hazların ruhudur bedende[59], ama yine de
Galibidir her kavganın[60]! Kan hısımlarını bile[61]
Birbirine katar istekleri hiç tükenmeyen Bacchus.
Kendisi hiç yıkılmaz, ama girdi mi bedene,
Bir çılgındır artık[62] yakalanan. Kıpırdanır
Boyunduruğun altında, ama yine de teslim eder
Boynunu[63], ne tuz yataklarının kokusundan korkar,
Ne de açılmaktan kapkara sulara zayıf teknelerle.
Türlü tenleri birbirine karıştırıp[64] fırlatır
Hepsini birlikte, ama ellerinin zorbalığıyla
Yakıp yıkmaz yeryüzünü, daha en baştan
Barışçıdır yaklaşımı büyük uzlaşmalara.
Çünkü burada tanrısal bir güzellik[65]
Savaşçı tanrı olmamaktan kaynaklanır.
(Antigone girer; nöbetçi tarafından götürülmekte, arkasından hizmetçiler gelmektedir.)

BİR YAŞLI

Ama şimdi ben de yitiriyorum
Neşemi ve artık benim de elimde değil
Tıkamak gözyaşlarımın pınarını,
Sunulurken Antigone'ye darı ve
Şarapla ölüm armağanları[66].

ANTİGONE

Vatanım olan kentin insanları

Görün işte şimdi beni son yolumda
Ve bakarken
Güneşin son ışıklarına.
Gerçekten görmeyecek miyim bir daha ?
Çünkü daha önce herkesi gömen ölüm tanrısı[67]
Şimdi canlı götürmekte beni
Akheron'un[68] kıyılarına.
Ne bir düğünüm olacak artık, ne de
Duyacağım bir gelin şarkısı, zira
Akheron'un geliniyim bundan böyle.

YAŞLILAR

Ama ünlenerek, övgüler eşliğinde
Gitmektesin oraya, ölülerin yanına.
Ne bir salgındı seni öldüren, ne de
Silahın demiri girdi bedenine[69].
Yalnızca kendi hayatını yaşayıp
Yaşarken inmektesin
Ölülerin dünyasına.

ANTİGONE

Ne talihsizim ki alay etmekteler benimle!
Ben ki daha batmadım,
Gün ışığında yaşamaktayım hâlâ.
Ey kentim ve o kentin
Zengin insanları! Günü geldiğinde
Tanıklığını yapmalısınız nasıl sevenlerince
Ağlanmadan ve hangi yasalar uyarınca
Eşi görülmedik bir mezara gönderildiğimin.
Ne ölümlülere katıldım
Ne de varabildim gölgelerin yanına,
Yaşamın da, ölümün de uzağında kaldım.

YAŞLILAR

Hiç geri çekilmedi
Çekilmesi gereken yerde. Ölüme
Gitti, öfke bozunca benliğini[70].

ANTİGONE

Ey babam, ey talihsiz anam[71]
Onların soyundan geldim bu kadersizliğimle
Ve şimdi bir lanetin önünde
Erkeksiz, yine onlara gitmekteyim.

Ve sen, ey erkek kardeşim[72]
Ölmüştün daha yaşamamışken savaşta!
Şimdi, yalnızca yaşamak isteyen
Beni de çekmektesin kendinle aşağılara.

BİR YAŞLI *(Önüne bir kâse darı koyarak:)*
Ama Danae'nin bedeni de
Görmek yerine kutsal ışığı, demir parmaklıklara
Sabretmek zorunda kalmıştı. Karanlıktaydı.
Ve çocuğum, o da büyük bir soydandı.
Ve sonra zamanın yaratıcısının hesabına
Yalnızca saatin altın vuruşlarını saydı[73].

ANTİGONE
Duydum ki, Tantalos'un Frigya'dan
Gelen kızı da
Acılar içinde ölmüş
Sipylos'un zirvesinde.
Kamburu çıkmış ve sanki
Sarınmışçasına sarmaşıktan zincirlere
Kayalara büzülüp kalmış; ama erkeklerin
Söylediklerine göre ayrılmamış kış yanından
Ve kirpiklerden süzülen kar beyazı yaşlarla
Boynunu yıkamış. Şimdi onun gibi
Beni de götürmekte bir ruh uykuya[74].

BİR YAŞLI *(Önüne bir testi şarap bırakarak:)*
Hem kutsanmış, hem de kutsal kandan
Gelmeydi[75] Tantalus'un kızı, bizlerse topraktan yalnızca.
Sense elbet geçip gitmektesin, ama büyüklüğünle. Ve
Söylenemez benzemediğin tanrıya adanan kurbanlara.

ANTİGONE
Şimdiden feda etmektesiniz beni iç çekişlerinizle.
Göğün mavilerine dikilmekte bakışlarınız
Ama gözlerimden kaçmakta. Oysa sadece
Kutsanmışı kutsamaktı[76] benim yaptığım.

YAŞLILAR
Drya'nın oğlu da yakalanmıştı hemen
Coşkuyla sövüp sayarken Dionysos'un
Haksızlıklarına ve taşlarla örtülmüştü
Üstü. Ve deliye dönmüşken öfkeden
Tanrıyla da tanışmıştı sövüp sayan dilinin[77] yordamıyla.

ANTİGONE

Ne iyi olurdu eğer sizler de
Toplasaydınız haksızlığın ayıbını ve kurutup
Gözyaşlarımla ve ondan yararlansaydınız. Uzaklara
Erişmiyor görüşünüz.

YAŞLILAR

Ama kireçli kayalıklarda,
İki ucunda denizin, Boğaz kıyılarında
Kente yakın bir yerde izliyordu savaşın ruhu,
Uzak görüşlü iki Phineid'in kartal gözleri
Oyulduğunda mızraklarla ve o yürekli
Gözlere karanlık bastığında[78].
Gelgelelim korkunçtur kaderin gücü[79].
Ne servet kurtulabilir elinden, ne savaşın ruhu
Ve ne de bir kule.

ANTİGONE

Hayır, yalvarırım kaderden söz etmeyin bana.
Bilirim ne olduğunu. Beni suçum olmadan
Öldürenden söz edin; odur şimdi düşen
Kaderin ağına! Zira sanmayın ki
Sizler, zavallılar, esirgeneceksiniz.
Başka parçalanmış bedenler uzanacak
Gözlerinizin önünde, gömülmemiş,
Öteki gömülmeyenlerin etrafında yığınla. Sizler ki,
Kreon'la birlikte savaştınız onca yabancı diyarda,
Kaç savaş kazanmış olursanız olun,
Ayağınıza dolanacak en sonuncusu. Sizler,
Ganimet diye bağıranlar, dolu arabalar
Değil, ama bir boşluk bulacaksınız. Ey yaşayanlar,
Sizler için ağlıyorum ben,
Gözlerim toprakla dolduğunda,
Sizlerin göreceklerinize! Ey Thebai,
Babamm kenti! Ve sizler, Thebai çevresinde
Arabaların tırmandığı yerdeki Dirke pınarları[80],
Ey koruluklar! Nasıl da tıkanmakta boğazım
Bilseniz, düşündükçe başınıza gelecekleri!
Thebai'den geldi insan kılığındaki canavarlar,
O halde toprağa karışmalı Thebai. Kim sorarsa
Antigone'yi, deyin ki gördük,

Kaçarcasına gidiyordu mezarına.
(Antigone, nöbetçiyle ve hizmetçilerle birlikte çıkar.)

YAŞLILAR

Dönüp gitti geniş adımlarla, sanki nöbetçilerini
O götürüyormuşçasma. Daha şimdiden zafer
Sütunlarının dikildiği alandan geçti. Hızlandı
Oraya vardığında;
Yitip gitti.
Ama o da bir zamanlar
Karanlık kayalıklarda
Pişirilen ekmekten yemişti. Oturmuştu
Kulelerin lanetleri gizleyen gölgelerinde rahatça,
Ta ki Labdakosların soyundan[81] ölümle çıkan
Öldürücü olup gelene kadar; kanlı el
Önce kendi saflarını biçti[82], ama onlar
Kabullenecek yerde parçaladılar kaderi.
Ancak ondan sonradır ki Antigone de
Öfkeye kapılıp uzandı açıkta,
Aynı kaderin potasında!
Soğuk yüzünden uyandı.
Sabrın son damlası da tükenmeden
Ve ölçülmeden son kötülüğün de sınırları,
Gözleri görmeyen Oidipus'un kızı[83]
İndirdi gözlerinden yaşlanmış bağları[84]
Eğilip bakmak için uçuruma.
Şimdi de Thebai aynı görmezlikle[85]
Kaldırmakta ayaklarını yerden ve
Yalpa vurarak tadına bakmakta zafer içkisinin,
O içki ki, türlü bitkilerden karanlıkta karıştırılma,
Ve Thebai yutup bu içkiyi şenlik yapmakta.
Gözleri görmeden geleceği gören Teiresias[86]
Geliyor şimdi, herhalde giderek artan bölünmenin
Ve için için kaynayan ayaklanmanın rüzgârıyla.
(Bir çocuğun elinden tuttuğu Teiresias, arkasında Kreon'la girer.)

TEİRESİAS

Rahat yürü, çocuğum, yolunu şaşırtmasın
Sana bu şenlik, çünkü sensin şimdi rehber.
Yol göstericiler gitmemeli Bacchus'un peşinden.

Kaçınılmazdır düşmesi, ayağını yerden
Fazla kaldıranın. Ayrıca dikkat et ki,
Çarpmayasın zaferin sütunlarına. Zafer diye
Bağırmaktalar kentte; ve kent delilerle
Dolmuş! Ve şimdi gözleri görmeyen
Göreni izlemekte, ama görmeyenin ardından da
Ondan daha kör biri gelmekte.

KREON *(Alay ederek onun peşinden gelmiştir:)*
Ne mırıldanıyorsun öyle, asık suratlı,
Savaştı, bilmem neydi diye ?

TEİRESİAS
Söylenirim elbet, daha zafer gelmeden, ey deli,
Kutlamaya kalkarsan zaferi.

KREON
Dinle, inatçı ihtiyar, sen ki görensin
Daha olmamışı, ama şu etrafında
Dikilmiş sütunları görmemektesin.

TEİRESİAS
Hayır, görmüyorum onları. Ve aklım da
Bozulmuş değil. Bu yündendir gelişim,
Sevgili dostlarım. Çünkü defnenin[87]
Dolgun yapraklarını da ancak kuruyup
Hışırdadıklarında ya da ısırıp acı
Tatlarını aldığımda anlarım.

KREON
Şenliklerden hoşlanmıyorsun anlaşılan.
O yüzden söylüyorsun bu korkunç şeyleri.

TEİRESİAS
Korkunç şeyler gördüm de ondan. Dinleyin şimdi
Kuşlara bakarak[88] aldığım haberleri, Thebai bunca
Sarhoşken erken zaferden ve sağırlaşmışken kulakları
Bacchus Şenliklerinin gürültüsünden: Eski
Bir sandalyede oturuyordum, önümde kuşlarla
Dolu bir kafes. Ansızın dalgalandı hava öldüresiye.
Ve birbirini parçalayan kuşlar arasında bir öfke
Fırtınasıdır, bir pençe atmadır başlayıverdi.
Korkuyla baktım hemen tutuşturulan sunaklara[89]. Ve
Hiçbir yerde iyiye işaret bir ateş bulamadım. Yalnızca
Ağır bir duman yükselmekteydi ve kurban edilen

Hayvanların butlarıydı gözüken alevlerin arasından.

YAŞLILAR

Çok kötü bir işaret tam da zaferin gününde
Ve bütün sevinci yiyip bitiren bir söylenti!

TEİRESİAS

Şudur öldürücü açıklaması o işaretsiz sunakların[90]:
Sen, Kreon, yol açtın kentin hastalanmasına.
Çünkü sunaklarla ocaklar kirletildi
Oidipus'un yakışık almaz biçimde ölüme giden
Oğluyla[91] karınlarını doyuran
Köpekler ve kuşlar tarafından.
Onun için duyulmuyor artık kuşların o müjdeli
Sesleri, çünkü hepsi de ölü insanların yağıyla
Beslenme. Gelgelelim Tanrıların hoşuna
Gitmez tütsünün böylesi. O yüzden derim ki,
Çek elini ölünün üzerinden ve bırak peşini
Öteki dünyaya gidenin!

KREON

Senin kuşların, yaşlı adam,
Güzel uçarlar sence. Bilirim. Benim için de
Uçmuşlardı çünkü! Acemisi değilim
Ticaretin de, kehanet sanatının da,
Cimri olmadığım için. Şimdi doldur ceplerini
Sardes'in[92] elektronu ve Hindistan'ın altınlarıyla
Ama bil ki, gömdürmem o korkağı
Ve korkmam göktekilerin alınmalarından.
Bilirim, kimse kışkırtamaz Tanrıları.
Fakat, yaşlı adam, ölümlüler arasında
Çok güçlü olanlar da çok kötü düşebilirler,
Yararları uğruna kötü sözleri güzel söylediklerinde.

TEİRESİAS

Ben artık yaşlıyım, biraz daha
Zaman uğruna oyun oynayamayacak kadar.

KREON

Kimse yaşlı değildir, biraz daha
Yaşlanmaktan hoşlanmayacak kadar.

TEİRESİAS

Biliyorum.
Ama başka bildiklerim de var.

YAŞLILAR

Söyle o zaman, Teiresias.

Efendim, bırak da konuşsun kâhin.

KREON

Konuş nasıl istersen, pazarlığa kalkışma yalnızca.

Çünkü kâhinler arasında yoktur gümüşü sevmeyeni[93].

TEİRESAS

Tianlar vermekteymiş gümüşü duyduğum kadarıyla

KREON

Ve kör olan varsa eğer

O zaman ısırır sikkeyi ve anlar:

İşte bu, gümüşün halisi.

TEİRESİAS

Ama yine de isterdim ki, vermeyesin bana.

Çünkü kimse bilemez savaştan sonra elde kalacağı.

Gümüş mü, oğulları mı, yoksa iktidar mı.

KREON

Savaş bitti artık.

TEİRESİAS

Bitti mi gerçekten ?

Bir şey sorayım mı sana ?

Senin dediğin gibi, hiçbir şey bilmediğimden

Sormak zorundadır benim gibileri. Sana göre

Bakamadığımdan geleceğe, şimdiye ve geçmişe

Bakmaktır yapmam gereken; ve ancak böyle

Yaptığımda kalabilirim sanatımda kâhin sıfatıyla[94].

Gördüğümü bir çocuk da görebilir: Epey ince

Zafer sütunları için kullanılan maden cevheri,

Derim ki: Hâlâ çok mızrak yapıldığı için olmalı.

Ordu için şimdi postların dikilmesine gelince,

Ona da derim ki: Yaklaşan bir sonbahardır sanki.

Ve balıkların kurutulması, sanki bir kış kampma hazırlıktır.

YAŞLILAR

Oysa biz düşünmüştük ki, zaferden önceydi

Bütün bunlar ve şimdi bitmiştir ve şimdi

Maden cevheri ve balık gelmektedir

Argos'tan ganimet olarak, öyle değil miydi ?

TEİRESİAS

Ve bir yığın da nöbetçi var ortada: Kimse bilmiyor

Çok mudur, yoksa az mıdır nöbeti tutulan. Ama
Senin evinde büyük bir kargaşa var, mutlu olayların
Ardından gelen unutma ise görünmüyor ortalarda.
Ve deniyor ki Heimon, yani oğlun, kötüymüş
Ayrıldığında senin yanından, onunla nişanladığın
Antigone'yi, kardeşi Polyneikes'e bir mezar açmak
İstedi diye bir kayalığın dibine attırdığın için. Ve sen
Polyneikes'i öldürüp mezarsız bırakmışsın, senin
Savaşın kardeşi Eteokles'i onun elinden alınca
Başkaldırdı diye sana. Böylece görüyorum ki,
Acımasızca karışmışsın acımasız işlere
Ve gümüşlere kanmadığım için, soruyorum sana
İkinci sorumu: Neden acımasız olduğunu soruyorum,
Ey Menökeus'un oğlu Kreon. Daha da kolaylaştırayım işini:
Savaşın için demir cevheri gerektiği için mi ?
Nedir yaptığın, budalalık ya da kötülük mü, böylece
Sürdürmek zorunda kalıyorsun budalalığı ve de kötülüğü ?

KREON

Seni çatal dilli serseri!

TEİRESİAS

Daha kötüsü yarım dillilik olurdu.
Ama al sana çifte yanıtımı: Hiçbiri.
Ve hiçbir şeyi birbirine bağlamadan diyorum ki:
Kötü yönetim hep fazlayı isterken, bulamıyor.
Savaş ise çığrından çıkıp sonunda kendini kırıyor.
Yağma, yağmayı doğururken, sertlik sertliği gereksiniyor
Fazla, daha fazlayı isterken sonunda hiçliğe dönüşüyor.
Ben, böyle baktıysam geriye ve çevreme
Sizler de şimdi ileriye bakıp yanın kaderinize.
Götür beni buradan, çocuğum.
(Teiresias, çocuk tarafından götürülür.)

YAŞLILAR

Efendim, eğer saçlarım siyah olaydı
Daha biraz öncesine kadar, yine de
Ağırırdı şimdi. O öfkeli adam
Kötü söyledi
Daha kötüsünü ise söylemedi.

KREON

O halde ben de diyorum ki:

Neden tartışmalı söylenmeyeni ?

YAŞLILAR

Ey Kreon, Menökeus'un oğlu, ne zaman
Dönecek gençler erkeksiz kalan kente
Ve nasıl gidiyor savaşın, söyle!

KREON

Deminki kötü niyetle dolu gözler
Dikkatleri çektiğinden bu noktaya, söylüyorum işte:
Hain Argos'un bizi sürüklediği savaş varmadı daha
Sonuna ve iyi gitmemekte. Ben barış istediğimde
Yalnızca ufak bir pürüz çıktı Polyneikes'in ihanetiyle.
Ama hem o, hem de gözyaşı döken ona,
Cezalarını buldular ikisi de.

YAŞLILAR

Ama o iş de bitmiş değil daha
Çünkü mızrakların fırtınasını burada
Senin için estiren küçük oğlun Heimon
Şimdi sırt çevirdi sana.

KREON

Ben de istemiyorum artık onu
Bundan böyle. Ne bana ne de size
Görünsün artık, madem ki terk etti beni
Yatağı yüzünden. Çünkü öteki oğlum
Megareus[95] hâlâ kılıç sallamakta surlarda
Thebai'nin zırhlara bürünmüş gençlerine.

YAŞLILAR

Sen, ey Menökeus'ün yılmak bilmez oğlu
Kreon, elbet geldik hep peşinden.
Düzen vardı kentte; ve sen
Uzak tutmuştun bizi düşmanlarımızdan
Burada, Thebai'nin çatısı altında,
Ancak hiçbir şeyleri olmayan, fakat
Savaşta işleri tıkırında giden[96] ayaktakımından
Ve pazar meydanlarında hep bağırıp duran,
Yalnızca halkı bölmeye yarayan,
Para alsalar da, almasalar da
Hırsları dinmeyenlerden de korumuştun.
Şimdi bunlar yine bağırmaktalar ve
Buldular da dillerine dolayacak bir şeyler;

Ey Menökeus'un oğlu, yoksa
Boyunu aşan bir iş miydi kalkıştığın?

KREON

Argos'un üstüne yürüdüğümde
Kimdi beni yollayan oraya? Sizin buyruğunuzla
Gittim dağlarda demir bulmaya mızraklarımıza,
Çünkü Argos zengindi madenden yana.

YAŞLILAR

Mızraklardan yana da zengin görünüşe bakılırsa.
Kulaklarımıza kötü şeyler gelmişti, ama
Sana güvenip kulaklarımızı tıkadık habercilere,
Korkudan korkarak. Ve gözlerimizi de kapadık
Sen çektikçe dizginleri; yalnızca bir dizgin çekişi
Daha ve son bir savaş demiştin; ama şimdi
Sanki düşmanmışız gibi davranmaktasın bizlere.
Ve acımasızca sürdürmektesin ikili bir savaşı[96].

KREON

Sizin savaşınızı!

YAŞLILAR

Kendininkini!

KREON

Ama bir kez aldım mı Argos'u,
Yine sizin savaşınız olacak, öyle değil mi ?
Yeter artık! Demek ki böyle başardı göz boyamayı
O asi Antigone ve karıştırmayı kendisini dinleyenlerin
kafalarını!

YAŞLILAR

Elbet hakkı vardı onun kardeşini gömmeye.

KREON

Elbet hakkı vardır komutanın ihaneti ödetmeye.

YAŞLILAR

Böylesine katı biçimde yerini bulduğunda hak,
Yolumuzu uçuruma vardırır.

KREON

Savaş, yeni bir hukuk yaratır.

YAŞLILAR

Ama ancak eskisiyle ayakta kalır.
Ve ihtiyacı olan kendisine verilmeyen savaş,
Sonunda kendi hesabını kotarır.

KREON

Nankörler! Etleri tıkınırsınız afiyetle,
Ama beğenmezsiniz aşçının kanlı önlüğünü!
Yalnız Argos'ta yetişen sandal ağaçlarının[98]
Tahtalarını verdim size, yapasınız diye
Kılıç sesi geçirmeyen evlerinizi!
Argos'tan getirip dağıttığım madenleri de
Bana geri vereniniz olmadı şimdiye kadar,
Şimdi ise ganimetin üstüne oturmuş,
Yakınmaktasınız acımasızlığımdan. Ama ben
Alışkınım en büyük öfkelere ganimet geciktiğinde.

YAŞLILAR

Peki daha ne kadar kalacak Thebai erkeksiz ?

KREON

Thebai'nin erkekleri zengin Argos'u alana kadar.

YAŞLILAR

Geri çağır onları, ey zavallı, tükenmeden hepsi!

KREON

Boş ellerle mi ? Oysa desteklemeliydiniz bu emri!

YAŞLILAR

İster eli boş, ister elsiz, dönsün buraya ne kaldıysa!

KREON

Elbet dönecekler. Neredeyse düşecek Argos, o zaman
Çağıracağım geriye. Ve büyük oğlum Megareus
Getirecek onları size. Yalnız siz dikkat edin ki,
Küçük gelmesin kapılar, sadece çok alçaktan
Hareket edenlerin geçeceği kadar alçak olmasın.
Aksi takdirde çok büyük adamların omuzları
Çökertebilir bir saray ya da hazine odasının kapısını.
Kavuştuklarında size, ellerinizi ve dahası kollarınızı
Çıkarabilirler. Ve bastırabilirler sizi zırhlı göğüslerine.
Onun için kaburgalarınıza dikkat edin! çünkü o sevinçli günde
Kötü günlerdekinden çok daha fazla mızrak göreceksiniz.
Bazı çekingen galipler zincirden taç takıp başlarına
Bükük dizlerle dans etmek zorunda da kalmışlardı.

YAŞLILAR

Ey sefil, şimdi kendi askerlerimizle mi korkutmaktasın bizleri?
Kendi kırbaçlarını mı saldırtacaksın üzerimize ?

KREON

Bunu
Oğlum Megareus'la konuşacağım.
(İçeriye savaştan gelen bir haberci girer.)

HABERCİ

Efendim! Sağlam dur yerinde! Çünkü ben
Felaket habercisiyim! Durdur şu fazla erken
İnanılan zaferin acele şenliğini! Yeni bir savaşta
Yenildi ordun Argos önlerinde, şimdi kaçmakta.
Oğlun Megareus da yok artık. Parçalanmış
Yatıyor Argos'un sert toprağında. Sen sorduğunda
Polyneikes'in kaçışının hesabını ve orduda böyle
Yapmanı onaylamayan çoklarını yakalayıp astığında
Herkesin gözünün önünde[99]
Ve kendin koşarak geri döndüğünde Thebai'ye,
Büyük oğlun bizi hemen yeniden saldırıya geçirdi.
Henüz kendi saflarındaki kanların sarhoşluğundan
Kurtulamamış askerler, yorgun kaldırdılar
Thebaililerin kanlarıyla ıslanmış baltalarını
Argos halkına. Ve pekçokları da sırt çevirdi, onlara
Düşmandan daha korkutucu olmak için fazla sert sesle
Buyruklar yağdıran Megareus'a.
Yine de sanki bizden yana gibiydi savaşın kaderi başlangıçta.
Çünkü savaş kendi tutkusuna gebedir ve kan, ister
Senin, ister başkasının olsun, sarhoş eder insanı.
Korku başarır cesaretin başaramadığını.
Gelgelelim arazinin, silahların ve yiyeceğin de
Payı vardır elbet bu işte. Ve, efendim, Argos halkı da
Müthişti savaşta. Kadınlar ve çocuklar yanyanaydı.
Çoktandır yiyecek yüzü görmemiş karavanalarla
Haşlak sular döküldü üzerimize; ayakta kalan evler
Bile ateşe verildi arkamızdan, sanki artık kimse
Bir yerde yaşamayı düşünmezmişçesine. Eşya ve
Evler, silaha ve siperlere dönüşmüştü. Ama oğlun
Hâlâ ilerletiyordu bizi ve artık boşalıp mezar
Olmuş kentin daha içlerine götürüyordu. Yıkıntılar
Başlamıştı bizi birbirimizden ayırmaya. Görmemizi

Engelliyordu ele geçirdiğimiz mahallelerden çıkan
Dumanlar ve kabaran alev denizleri. Düşmanı
Ararken kaçıp ateşten, kendi adamlarımıza
Rastlıyorduk. Ve kimse bilmiyor kimin eliyle
Öldüğünü oğlunun[100]. Öldü Thebai'nin bütün gençliği
Ve artık Thebai de kalamaz uzun süre, zira
Argos halkı bütün insanlarıyla ve arabalarla
Yollar dolusu buraya gelmekte. Ve ben ki gördüm
Bütün bunları, memnunun artık Thebai'nin yıkılışına.
(Haberci ölür.)

YAŞLILAR
Vah bize!
KREON
Megareus! Oğlum!
YAŞLILAR
Harcama zamam
Yakınmalarla. Askerleri topla!
KREON
Olmayanı toplayıp elekten mi geçirelim ?
YAŞLILAR
Zaferin sarhoşluğuyla
Hoplayıp zıplarken Thebai, düşman
Yalm kılıç üzerimize saldırmakta.
Bizi aldatmak için
Çıkartmıştın kılıcını. Şimdi
Öteki oğlunu da anımsarsın belki.
Haber yolla küçük oğluna!
KREON
Evet, Heimon, son varlığım! Evet, küçük oğlum!
Koş yardıma büyük yıkımda! Unut söylediklerimi,
Çünkü hükmedemiyordum duygularıma
Hükümdarken bu kentte.
YAŞLILAR
Koş kayalığa
Acele et ve kurtar mezar kazanı,
Antigone'yi, kurtar çabuk!
KREON
Kurtarırsam onu

Çıkar mısınız benden yana? Siz de
Sessiz kalmıştınız yaptıklarıma. Bu, sizi de
Ortak kılar bana!

YAŞLILAR

Git artık!

KREON

Kürekler! Kürekler!
(Kreon çıkar.)

YAŞLILAR

Bitsin artık bu şenlikler!

YAŞLILAR *(Zilleri çalarak:)*

Ey zevkin ruhu[101], Kadmos'un[102] sevdiği
Bütün suların gururu, gel eğer istiyorsan
Eğer bir kez daha görmek kentini,
Çabuk yol açık ve gel daha gece basmadan,
Çünkü daha sonra göremeyeceksin bir daha.

Tam da burada, sevincin Tanrısı,
Bacchus'un anavatanı[103] Thebai'de yaşamıştın,
Ismenos'un[104] serin sularının kıyısında.
Güzel şekillerle damların üzerine yükselen
Sunak dumanları görmüştü seni.

Bulamayacaksın evlerinin çoğunda ateşi
Ne ateşlerin dumanını, ne de
Dumanların gölgesini bulabileceksin.
Bu kentin bin yıl boyunca[105] en uzak denizlere
Açılmış çocukları, bugün neredeyse
Bir taş bile bulamıyorlar başlarını dayayabilecek.

Ey sevincin Tanrısı, kendi zamanında
Cocytus'da[106] ve Kastaleia ormanında[107] otururdun
Sevdiklerinle.
Demirciyi de ziyaret etmiştin ve bakmıştın
Başparmağınla gülerek kılıçların keskinliğine.
Çoğu kez gitmiştin Thebai'ye de,
Daha ölümsüz şarkıların
Sokaklarda neşeyle yankılandığı günlerde.

Ah, ne yazık ki kılıçlar girdi sahiplerinin bedenine
Ve kollar yine de yenik düştü bitkinliğe!
Ah, zorbalık dediğin mucizeleri gereksinir,
Yumuşak başlılığa yakışan ise biraz erdemdir.

Ve şimdi, kaç kez
Yenik düşmüş düşman, saraylarımızda
Ve işaret etmekte kanlı mızraklarla
O koca yedi kapılı ağzı;
Ve ayrılmayacak buradan
Ağzını kanımızla doldurmadan.

Fakat oradan bir hizmetçi kız yaklaşmakta
Şimdi, kaçanlar arasından kendine yol açarak,
Mutlaka babasının bizi kurtaracak askerlerin
Başına geçirdiği Heimon'dandır getirdiği haber.

(Haberci olarak içeriye bir hizmetçi kız girer.)

HABERCİ KIZ
Her şey bitti! Ah, son kılıç da kırıldı!
Heimon öldü, kanına girerek kendi elleriyle.
Ben görgü tanığıydım; daha önce olanları ise
Efendimizle birlikte, Polyneikes'in köpeklerce
Parçalanmış zavallı cesedinin yattığı yere
Giden uşaklardan dinledim.
Yıkadılar hiç konuşmaksızın ve yatırdılar
Taze dalların arasına, ne kalmışsa Polyneikes'den
Ve vatan toprağından bir tepecik
Yaptılar büyük bir özenle.
Efendimiz, yanındakilerin başında koşarak
Geldi bizim durduğumuz kaya mezarına.
Ama tam o sırada bir ses duydu içimizden biri
Ve mezardan yüksek sesle gelen yakınmalar
Ve koştu söylemek için efendimize doğru.
O da acele etti; ve gittiğinde sardı çevresini
O tuhaf ve zorla çıkan ses, daha bir duyuldu.
Sonra haykırdı efendimiz, yaklaşıp acınası yakınarak
Baktı duvardan zorla çıkartılmış sürgüye; ve

Güçlükle, ama sanki kendine inanırcasına konuştu:
"Bu Heimon'un, çocuğumun sesi değil."
Kulak verdik efendimizin korkulu sesine. Sonra
Mezarların en arkasında gördük Antigone'yi,
Boynundaki kumaştan bir ipe asılı
Ve Heimon, uzanmış Antigone'nin yükseklerdeki
Ayaklarının altına, yakınıyordu giremediği gerdeğe,
Ve babasının yaptıklarına. Babası görünce onu
Gitti hemen yanına ve konuştu:
"Gel buraya, yavrum, ayaklarına kapanarak
yalvarırım sana." Oğlu, buz gibi bakışlarla
Baktı ona
Ve çekti iki yanı keskin kılıcını, önce ona.
Ve babası korkuya kapılıp başlayınca kaçmaya
Şaşırdı hedefini. Başka bir şey söylemeksizin
Ayakta durarak, kılıcın sivrisini ağır ağır
Soktu kendi bedenine. Düştü sessizce.
Şimdi ölü, ölünün yanında, şimdi yeraltında
Kutlanmakta bir gerdek. Bakın, efendimiz gelmekte.

YAŞLILAR

Yol oldu artık kent, dizgine alışıktı
Şimdi dizginsiz. Kadınlara dayanarak
Gelmekte gururu kırılan, büyük bir anı ellerinde,
Büyük çılgınlığını hep anımsatacak...

(Kreon, elinde Heimon'un giysisiyle girer.)

KREON

Bakın, bir giysi var elimde. Oysa
Sanmıştım ki bir kılıçtır almaya gittiğim.
Çok erken öldü oğlum. Bir savaş daha
Ve yerle bir olacaktı Argos! Ama tüm çaba
Ve cesaret, yalnızca bana karşı kullanıldı.
Ve şimdi düşüyor Thebai
Ve düşsün, düşmeli benimle[108] ve yem olmalı
Akbabalara. Budur dileğim.
(Hizmetçilerle çıkar.)

YAŞLILAR

Ve dönüp gitti, ellerinde yalnızca

Tüm Labdakos[109] soyunun kanıyla
Islanmış bir bez parçasıyla
Düşmekte olan kente doğru.
Bize gelince
Hepimiz şimdi de onu izlemekteyiz, ve
Yolumuz yeraltına uzanmakta. Zincire
Vurulabilen ellerimiz kesilecek
Bir daha vuramasınlar diye. Ama
Bütün bunları gören, ancak düşmana yardım edebildi,
O düşman ki şimdi gelmekte ve hepimizin kökünü kurutacak.
Çünkü kısadır zaman denen, her yere hükmeden
Kaderdir ve zaman asla yetmez düşüncesizce
Yaşamaya sabırdan başkaldırıya uzanan yolda
Ve yaşlılıkta bilgeliğe ulaşmaya.

SON

[EK]

"ANTİGONE" İÇİN YENİ ÖNDEYİŞ[110] [1951]

(Antigone'yi, Kreon'u ve Kâhin Teiresias'ı temsil eden oyuncular sahneye girerler. Teiresias'ı canlandıran oyuncu, öteki ikisinin arasına girerek izleyicilere seslenir):

Dostlar, alışılmamış gelebilir
Sizlere, burada çalışmış olduğumuz
Binlerce yıllık[111] şiirin yüksek dili. Bir zamanlarki
İzleyicilerin çok iyi bildikleri konu da
Sizlere yabancı. Bu nedenle onu size tanıtmamıza
İzin verin. Bu, Antigone, Oidipus'un soyundan gelme
Prenses. Şuradaki de Kreon, kentin tiranı ve
Antigone'nin amcası. Ben, kâhin Teiresias'ım. Bu,
Uzaklardaki Argos'a yağma amacıyla savaş açar.
Argos, bu insanlıktan nasibi olmayan adama direnince
Kreon onları yok eder. Ama bir kez insanlıkdışı damgasını
Yiyen savaş da Kreon'un başını yer. Savaşı, adaletten ödün
Vermeyen Antigone, köleleştirilmiş halkının kendisini
Kurban etmesine aldırmaksızın bitirmiştir. Şimdi sizlerden
Dileğimiz, yakın geçmişte olmuş veya olması gerekirken
Olamamış benzer olayları düşünmenizdir. Ve bundan sonra
Bizi ve öteki oyuncuları sırayla küçük bir sahneye girerken
İzleyeceksiniz; o sahne ki, bir zamanlar orada, çok eski
Zamanlarda, barbarca bir kurban geleneğinden kalma
Hayvan kafataslarının arasından[112], insanlık
Bütün büyüklüğüyle ayağa kalkmıştı.

(Sahnedeki oyuncular arkaya doğru çekilirlerken, öteki oyuncular da sahneye girerler.)

AÇIKLAMALAR

Kafkas Tebeşir Dairesi
Sofokles'in Antigone'si

Türkçesi:

Yılmaz Onay (*Kafkas Tebeşir Dairesi*)
Ahmet Cemal (*Sofokles'in Antigone'si*)

KAFKAS TEBEŞİR DAİRESİ

Temel Metinler

1949 Yazımı: *Kafkas Tebeşir Dairesi, Sinn und Form. Bertolt Brecht Özel Sayısı*'nda, Berlin 1949, S. 52-264.

1954 Yazımı: *Kafkas Tebeşir Dairesi, Versuche* (Denemeler), Sayı 13'de (*Versuche* 31), Batı Berlin: Suhrkamp Verlag 1954, S. 5-95.

Ek: 1944 İlk Yazımının *Ön Oyun* ve *Son Oyun*'u: Brecht'ten kalanlar içindeki daktilo metinler.

Tarihçe

1938/39: Bir *Tebeşir Dairesi* oyunu için ilk tasarı ve taslaklar (*Odense Tebeşir Dairesi.*)

1940: Brecht, *Augsburg Tebeşir Dairesi* öyküsünü yazar (*Kalendergeschichten*).

1942: Film tasarısı *"İç Savaşlarda Tebeşir Dairesi"*.

1943: Yaz sonları. Brecht, oyuncu Luise Rainer ile Broadway için bir *Tebeşir Dairesi* oyunu üstüne konuşur.

4/5 Şubat 1944: Yapımcı Leventhal ve Reud ile oyun için kontrat.

Mart 1944: Çalışmanın New York'da başlaması ve Kalifornia'da Santa Monica'da sürmesi.

5 Haziran 1944: 1944 İlk Yazımının Bitirilmesi.

Haziran 1944: Olası çevirmenlerle ilk ilişkiler (Christopher İsherwood, Elinor Rice, Wyston Hugh Auden). Luise Rainer ile anlayış ayrımları, Gruşe rolü için o yoktur artık.

Temmuz/Ağustos 1944: 1944 İkinci Yazımının yeni bir *Ön Oyun* ile gerçekleşmesi.

12 Mart 1945: Stern çifti ve Auden'in çevirisinin sahnelenmesi için Leventhal ve Reud ile kontrat.

4 Mayıs 1948: Northfield/Minnesota'da ilk oynanış (Çev. Eric Bentley, Reji: Henry Goodman).

1949: İkinci 1944 Yazımına dayalı olarak metnin *Sinn und Form*'un ilk *Brecht Özel Sayısı*'nda yayınlanması.

23 Kasım 1951: Göteborg Stadsteatern'da ilk profesyonel sahnele-

niş (Reji: Bengt Ekerot).

1953: Paul Dessau bir sahne müziği besteler.

Kasım 1953: Berliner Ensemble'da sahnelenmek üzere provaların başlaması ve aynı zamanda 1954 yazımı için metin üstünde çalışma.

15 Haziran 1954: Brecht'in sahnelemesinin Theater am Schiffbauerdamm'da ilk seyircili oynanışı.

7 Kasım 1954: Brecht'in sahnelemesinin resmi prömiyeri.

1954: *Kafkas Tebeşir Dairesi, Versuche*'nin (Denemeler) 13. Sayısında yayınlanır (Suhrkamp ve Aufbau Yayınevlerince aynı metin).

28 Nisan 1955: Frankfurt (Main) Şehir Tiyatrosu'nda ilk Batı Almanya sahnelenişi (Reji: Harry Buckwitz).

Haziran 1955: Frankfurt'daki Buckwitz sahnelemesinin Recklinghausen'de Ruhrfestspiele tiyatro şenliğinde oynanışı.

20-24 Temmuz 1955: Brecht'in Berlin'deki sahnelemesinin Paris turnesi.

Metinlerin Oluşum Öyküsü

Kafkas Tebeşir Dairesi, Brecht'in, kendi oyunlarından biriyle Broadway'de Amerikan tiyatrosuna girme çabalarının bir ürünüdür. Bu fikir, Amerikan oyun yazarı Clifford Odets ile evli olan Avusturyalı mülteci oyuncu Luise Rainer'le bir konuşma sırasında ortaya çıkar. Bu oyuncu, iki kez "Oscar" almasının ardından Amerikan sinema ve tiyatro yaşamının etkili bir kişisi olmuştur. Brecht onunla Los Angeles'de tanışır. 1943 yaz sonunda Santa Monica'da geçen bir konuşmada Brecht, kendi oyunlarından biri için onun ilgisini çekmeye boşuna uğraşır. Buna karşılık Rainer, Alman tiyatrosunun yirmili yıllarındaki en başarılı oyunlarından Klabund'un *Tebeşir Dairesi*'ni önerir. Brecht, Danimarka sürgünündeki ön çalışmalarına da başvurarak bir *Tebeşir Dairesi* oyunu yazmayı kabul eder. New York'da kalışının (Kasım 1943'den Mart 1944'e) başlarında Luise Rainer onu, kendisi için bir Broadway oyununu finanse etmek isteyen yapımcı Jules J. Leventhal ile tanıştırır. 4. ve 5. Şubat 1944'de Brecht, Leventhal ve iş ortağı Robert Reud ile, prömiyerinde Luise Rainer'in başrolü oynayacağı *Kafkas Tebeşir Dairesi* adlı bir oyun yazmak üzere kontrat imzalar. Çalışma için avans da verilir.

Konuyla yirmili yıllardan beri tanışıktır Brecht. Klabund'un "Çin söylencesinden oyun"u *Tebeşir Dairesi*, 1924'de yayınlanmıştı. Frank-

furt kentindeki ilk oynanışın ardından oyun, 1925'de Max Reinhardt'ın rejisiyle ve başrolde Elisabeth Bergner olmak üzere Deutsches Theater'de sahnelendi. Brecht o günlerde bu tiyatroda dramaturgdu. Klabund'u (asıl adı Alfred Henschke) Münih'de 30 Eylül 1922'de prömiyer yapan ve Joachim Ringelnatz ile Karl Valentin'in de rol aldıkları *Die rote Zibebe* adlı kabare programındaki birlikte çalışmalarından tanıyordu. Klabund'un eşi Carola Neher daha sonra Brecht'in en önem verdiği oyuncularından olmuştur. *Hitler Öncesi Alman Draması* makalesinde Brecht, *Tebeşir Dairesi*'ni "Dünya Edebiyatının Bir Oyunu" olarak niteler.

'Tebeşir dairesi' sınamasını Brecht daha 1926'da *Adam Adamdır*'ın ara oyununda *(Yavru Fil ya da Her Çeşit Savın Kanıtlanabilirliği)* kullanmış ve Klabund'un uyarlamasmm büyük etkisini göstermiştir: Yavru Fil olarak Galy Gay, grotesk bir sahnede, annesinin oğlu olduğunu, onu (Jesse oynuyor) boynuna geçirilmiş ipten çekerek ve böylece boğulmasını bile göze alarak tebeşir dairesi dışma çekmekle kanıtlamaya çalışıyor.

Bir "Tebeşir Dairesi" oyununa ilişkin ilk tasarılarını Brecht, 1938'de konuşmasmda dile getirir. Martner 1964'de bir radyo söyleşisinde, *"Fün Tebeşir Dairesi"* tasarılarından söz ediyor: "Olay elbette ki halkın zalimlere karşı direndiği bir zamana taşınmalıydı ve Brecht, Kutsal Knud'un öldürülüşünü, sonra da Kont Gert'in Niels Ebbesen tarafından saf dışı bırakılışını işittiğinde hemen bu iki olay üstüne tarihte yazılı ne varsa kendisine sağlanmasını rica etti." (Harald Engberg, *Brecht auf Fünen. Exil in Dänemark 1933-1939*, Wuppertal 1974, S. 99.)

Danimarka Kralı Kutsal Knut, İngiltere krallık tacına konmak için Fatih Wilhelm'e karşı sefer hazırlığma giriştiğinde ayaklanan köylülerce 1086'da öldürülmüştü. Jütland'dan başlayıp genişleyen ayaklanma, kralın askerlik hizmetinden kaçınanlara karşı yürüttüğü cezalandırma eylemi üzerine çıkmıştı.

Martner'in değindiği ikinci olaym da Danimarka tarihinde önemli yeri vardır. 14. yüzyıl başlarında Holstein kontu Gerhard III, Schleswig Dükalığını Danimarka devlet birliğinden ayırmak için, krallık sarayının zayıflığından yararlanmıştı. Bu politika gereği Danimarka'da egemenlik haklarını kullanmaya girişince kuzey Jütland baş kaldırmış ve Niels Ebbesen komutasında Jütlandlı süvarilerin isyanı başlamıştı. Kont Gerhard 1 Nisan 1340'da Randers'de yenilgiye uğratıldı.

Brecht'ten *Odense Tebeşir Dairesi* üstüne metin parçaları ve taslaklar kalmış bulunuyor. Ama oyunun çalışması, *Cesaret Ana ve Çocukları* uğruna kesilmiş. Bu oyunun ilk yazımının çizili bir bölümünde *Tebeşir Dairesi* projesinin Yargıç figürüne gönderme var. Üçüncü Sahne'de Cesaret Ana, küçük oğlu İsviçre Peyniri'nin (Schweizerkas'ın) hayatını kurtarma çabaları içinde umudunu rüşvete bağlar:

> İnsanların rüşvete yakınlığı, gökteki Tanrının merhamete gelmesi gibi bir şey, buna bel bağlamamız gerek. Franklardan bir yargıç biliyorum, yoksulların verdiği küçük rakamlar bile olsa, paraya öyle düşkündü ki, ta Saksonya içlerine dek, yani öylesine uzaklarda bile, iyi insan olarak ün yapmıştı. Bir azizden konuşulur gibi söz edilirdi ondan, herkesi kabul ederdi. Önden verilecek rakamı vermeyene çok katıydı, bir şeyi varsa da yoksa da adildi, bir dul ile bir bezirgânı ayırdetmezdi. Rüşvetçiliğe ateşlice karşı çıkanları gördüm, ama bu çok yanlış: Rüşvete yatkınlık bizim için tek çıkar yol (Brecht'ten kalan belgeler içinde).

Brecht, 1940 İsveç sürgününde *Augsburg Tebeşir Dairesi*'ni yazar. Memleketi olan kentteki olayları başka zamana kaydırır ve aksiyon bağlantısı için (*Cesaret Ana ve Çocukları*'ndaki gibi) Otuz Yıl Savaşlarındaki olayları seçer. Annesi tarafmdan terk edilmiş bir çocuğu kurtarıp özverilerle yetiştiren hizmetçi Anna'nın öyküsü. *Kafkas Tebeşir Dairesi*'ndeki Gruşe'nin öyküsüne çok geniş yakınlık taşımakta. Ama Yargıç figürü farklı biçimlenmiştir, *Odense Tebeşir Dairesi*'ne ilişkin tasarılardan da farklıdır. Burada yargıç İgnaz Dollinger, özerk Augsburg kentinin haklarını imtiyazlı Bavyera prenslerine karşı koruyan bilgin bir hukukçudur, halktan yana yargıları nedeniyle "aşağı tabaka"nın hayranlığını kazanmıştır, bu da bir moritat'da kutlanır. Bu yargıç, bir hak tartışmasını "tebeşir dairesi" yargısı ile çocuktan yana çözer. Bunu yaparken kaynak olarak bir "eski kitap"a başvurur.

Brecht'in, film tasarıları arasmda "İç savaşlarda tebeşir dairesi" biçiminde düştüğü not 1942'lerde olsa gerek (Brecht'ten kalanlar içinde).

Demek ki Brecht, Luise Rainer'e bir *Tebeşir Dairesi* oyunu söz verirken ve Jule J. Leventhal ile kontrat imzalarken malzemeyi tanıyordu. Oyun mekânının Kafkasya olması da o sıralarda saptandı. (Kalan belgeler içinde "Aziz Haydutus"a ilişkin bir not ise, ara ara mekân olarak Meksika'nın akla geldiğini göstermektedir).

Oyun mekânının seçiminde o dönem tarihinin etkisi vardır. Ha-

zar Denizindeki petrol yatakları ve Akdeniz Bölgesine geçişteki stratejik konumu nedeniyle Kafkasya'nın fethi, faşist birliklerin 1941'de Sovyetler Birliği'ne girmelerinin en önemli savaş hedeflerinden biriydi. 1942 yazında bazı birlikler Kafkas Dağlarının yüksek sırtlarına dek erişmişlerdi. Stalingrad Savaşı, buradaki ilerlemenin de dönüm noktası oldu. 1943 ilkbaharında Hitler orduları geri çekilmeye başladılar. Kafkasya, Sovyetler Birliğinin ilk kurtarılan bölgesidir. Savaş haberlerini hiç sektirmeden izleyen Brecht, bu bakımdan Kafkasya'yı da, *Schweyk*'deki Stalingrad gibi, faşist diktatoryanın sonunun hızla gelmesinin bir umut simgesi olarak görür.

1944'ün İlk ve İkinci Yazımları:

Brecht, 1944 Mart'ında New York'dan Santa Monica'ya döndüğünde oyunun yazımına girmişti. Mart sonunda Karl Korsch'a yazdığı mektupta, "*Tebeşir Dairesi*'nin yeni bir versiyonunu [...] hâlâ yazmakta" olduğunu belirtir. 2 Nisan 1944'de de Ruth Berlau'a mektubunda, "Hâlâ oyuna dalmış durumdayım," der.

1944'ün Mart ve Nisan ayları boyunca kesintisiz olarak ilk yazımı sürdürür. Biten sahneleri New York'da Ruth Berlau'a göndererek fikir ve önerilerini ister. Kendisinden bir çocuk beklemekte olan sevgilisini çalışmaya da katmak ihtiyacmdadır. Ruth Berlau bir tümör ameliyatı geçirmek zorunda kaldığı için, çocuk erken doğumla 3 Eylül 1944'de Los Angeles'de dünyaya gelir. Ona, *Kafkas Tebeşir Dairesi*'ndeki Gruşe'nin oğlu gibi Michel adı verilir ama çocuk birkaç gün sonra ölür.

Brecht gerçi, " *Kontrat* ile *Sanat* arasında makasta" kalmaktan yakınır (*Çalışma Günceleri*, 10 Nisan 1944), ama Amerikan sahnesinin ve seyircisinin beklentilerini görmezden gelmektedir: "Oyun, [...] yapısındaki bazı şeyleri Broadway'in ticari dramatiğine duyduğum nefrete borçlu" (Karş: "*Gerilim*" yazısı). Sahne tasarımcısı ve tiyatro eleştirmeni Mordecai Gorelik ile film yapımcısı George Auerbach'ın oyundaki olaylar dizisinin yapısma ve emosyon eksikliğine, duygusal katılıma pek olanak vermemesine müdahale etmelerine pek aldırmamıştır Brecht (Bknz: *Çalışma Günceleri*, 28 Mayıs 1944; "*Brecht'le Yaşamak, Çalışma Günlüğü*," Broy Yay., İst., 1995, Ç.N.).

5 Haziran 1944'de ilk yazım bitmiştir (Brecht'ten kalanlar içindeki daktilo metne bu tarih konmuş). Brecht, "İlk Yazım," der buna. Metni Rainer'e iletir ve Leventhal'e bir haftalık bir süre içinde kopya gön-

dereceğini bildirir. Oyuncu, daha önce geçmiş sert tartışmalardan hâlâ kırgın olarak, metnin geç teslimi gerekçesiyle ihtarlar çeker. Brecht, Ruth Berlau'a Rainer'in "beter çekilmez" olduğunu ve "oyunu reddederse hiç karşı çıkmayacağı"nı yazar (7/8 Haziran 1944). Bu, aynı zamanda Broadway için planlanmış sahnelemenin gerçekleşemeyeceği anlamına gelmektedir.

Böyle de olsa Brecht oyunun çevrilmesi için özel bir gayret gösterir. İngiliz yazar Christopher Isherwood'u boşuna sıkıştırmasının ardından Elinor Rice'dan (*Üç Kuruşluk Opera*'nın çevirmeni) bir kaba çeviri ister ve aynı anda çevirmen olarak Wyston Hugh Auden'i önerir (Ruth Berlau'a mektup, 7/8 Haziran 1944). Kendisi de (Azdak oyuncusu olarak düşündüğü) oyuncu Oskar Homolka ile ve rejisör Berthold Viertel'in oğlu Hans Viertel (sık sık çalışmaya katmış olduğu) ile birlikte, Dördüncü Perde'nin kimi bölümlerinin model çevirilerini yapmayı dener. Bunlar Brecht'ten kalanlar içinde bulunuyor. Leventhal, James ve Tania Stern çiftini kaba çeviri için ve Auden'i de bir Amerikan sahnesine göre düzenleme için angaje eder.

12 Mart 1945'de Brecht ile Auden, Leventhal ve Reud'un Auden çevirisine dayalı bir sahneleme haklarını da içeren bir kontratı imzalarlar. Ama çeviri önüne geldiğinde Brecht hoşnut değildir: Auden yalnızca dizeli bölümleri yapmıştır; düzyazı bölümlerin (Stern'lerin yaptığı) çevirisi ise, kendi isteğine uygun değildir (Ruth Berlau'a mektup, Mart/Nisan 1945). Auden'in tüm metin üstünde çalışmasını ister, ama o kabul etmez. Görüşmelerde bir pürüz daha vardır: Çevirmenler ilk yazım metni üstünde çalışırken Brecht Temmuz/Ağustos 1944'de ikinci bir yazım ortaya çıkarmıştı, ama henüz kopyaları yoktur.

1944 Ağustos sonuna dek Brecht *Ön Oyun*'u da yeniden yazar. Aynı zamanda bir de *Son Oyun* "Ad libitum" düzenler.

Gerçi Stern çifti ile Auden'in başladıkları çeviriyi James Stern bitirmiştir ama Leventhal ile yapılmış kontrata karşın ne Broadway'de, ne de başka herhangi bir Amerikan sahnesinde oyun Brecht'in ABD'den 31 Ekim 1947'de ayrılışına dek sahnelenemez.

İlk oynanış, 4 Mayıs 1948'de Northfield/Minnesota'da bir kolej oyunu olarak gerçekleşmiş ve burada Brecht'in kontrolü dışında Eric Bentley'in yaptığı çeviri kullanılmıştır.

1949 Yazımı:

Kafkas Tebeşir Dairesi'nin gözden geçirilmiş ikinci 1944 yazımı, 1949'da *Sinn und Form* dergisinin *Brecht Özel Sayısı*'nda yayınlanır. Bu özel sayı için şefredaktör Peter Huchel ile anlaşmayı Brecht, 8 Aralık 1948'de yapmıştır. Baskı sayısı 8000 ile sınırlıdır ve açıklamada bu ilk basımdan yapılacak münferit yayınların da hazırlanmakta olduğu belirtilecektir.

1950'de Brecht, Gottfried von Einem ile *Kafkas Tebeşir Dairesi*'nin Salzburg Tiyatro Şenliği çerçevesinde sahnelenmesi için görüşür (bknz. *Çalışma Günceleri*, 6 Ekim 1959), Berthold Viertel'in rejisiyle Azdak'ı Oskar Homolka ve Gruşe'yi Käthe Gold oynayacaktır. 1951'de de Viertel'den oyunu Berlin ya da bir başka yerde sahnelemesini rica eder (Berthold Viertel'e mektup, Haziran/Temmuz 1951).

23 Kasım 1951'de Göteborg Stadsteatern'da, oyunun Bengt Ekerot'un rejisiyle bir sahnelemesi yapılır. 1948 ile 1950 arasmda ABD'de bir dizi kolej sahnelemeleri yapılmış olduğu halde Brecht bu oynanışı "ilk oynanış" olarak niteler (Peter Suhrkamp'a mektup, 17 Eylül 1953).

1952'de Brecht, Emil Burri aracılığıyla Carl Orff'un oyuna bir sahne müziği yazmasını sağlamaya uğraşır (Carl Orff'a mektuplar, 20 Ekim ve 15 Kasım 1952). 8 Eylül 1952'de aynı öneriyi mektupla Boris Blacher'e yapar. Rudolf Wagner-Régeny'yi ve Gottfried von Einem'i de düşünmektedir. 1953'de bir sahneleme tasarladığında ise beste için, daha 1944'de ABD'deyken ön konuşmalarını yaptığı Paul Dessau'ya başvurur. O konuşmalar, Dessau Brecht'in beste için Eisler'i de düşündüğünü öğrenince kesilmişti. Brecht'le ortak çalışma içinde Dessau 1953'de bir sahne müziği yazar, bu beste üstünde 7 Ekim 1954'deki oynanışa kadar yine çalışılır. Dessau, Leipzig'deki enstrüman yapıcısı Conrad Katz'a gong çalgısı yaptırır. Bu enstrüman, bir klavye mekanizması ile çalman sekiz gongdan oluşmaktadır (Bknz: Paul Dessau, *Zur Kreidekreismusik, Materialien zu Brechts "Der Kaukasische Kreidekreis*, hg.v. Werner Hecht, Frankfurt a.M. 1966, S. 87-94).

1954 Yazımı:

Kafkas Tebeşir Dairesi'nin değiştirilmiş bir üçüncü yazımı 1954'de *Versuche* (Denemeler)'in 13. sayısında yayınlanır (Suhrkamp Verlag, Berlin/West; 13. Sayıdaki aynı metin, Aufbau-Verlag, Berlin/DDR 1954).

7 Ekim 1954'de (Alman Demokratik Cumhuriyeti'nin 5. kuruluş yıldönümü) *Kafkas Tebeşir Dairesi*'nin Berliner Ensemble'de Brecht'in rejisiyle resmi prömiyeri yapılır (Azdak'da Ernst Busch, Gruşe'de Angelika Hurwicz). Daha önce 15 Haziran 1954'ten bu yana yedi kez seyirci önünde oynanmıştır. 28 Nisan 1955'de, Frankfurt Şehir Tiyatrolarında, Azdak'ı Hans Ernst Jäger'in ve Gruşe'yi Käthe Reichel'in oynadığı, rejisini Harry Buckwitz'in yaptığı oynanış izler.

1956'da Brecht, Polonyalı grafiker Tadeusz Kulisiewicz'in desenlerinin yaymlanması için *Kafkas Tebeşir Dairesi'nin Öyküsü* adlı bir düzyazı metniyle oyunun fabl anlatımını yazar.

Kafkas Tebeşir Dairesi'nin anlaşılması için konuya ilişkin malzemenin tarihçesi önemlidir. Klabund'un oyunu, Çin'in Moğol egemenliği altındaki döneminde (1278-1368) Li Hsing-tao tarafından yazılmış *Tebeşir Dairesi* dramından yapılmış serbest bir uyarlamadır. O dram, 1832'de St. Julien tarafından Fransızcaya çevrilmişti (*L'Histoire du Cercle de Craie*). Klabund'un kullandığı Almanca çeviriyi ise, bu çeviriye dayanarak Wollheim Da Fonseca yapmıştı (1876). Ancak o uyarlama öylesine çağdaş zevklere yaklaştırılmıştı ki, sinolog Alfred Forke Çince'den aslına uygun yeni bir çeviri yapmak gereğini duydu ve 1926'da yayınladı (Hui-lan ki. *Der Kreidekreis. Schauspiel in vier Aufzügen und einem Vorspiel von Li Hsing-tao*, Çinceden çeviren Alfred Forke; Leipzig: Reclam 1926). Forke'nin *Me-Ti*'yi yayınlamasına büyük değer veren Brecht bu çeviriyi tanıyor olmalıdır.

Oyun, yoksullaşmış bir yüksek ailenin kızı olan ve gerek kendisinin, gerekse annesi ve erkek kardeşinin geçimi için fahişelik yapan Tschang Hai-tang'ı anlatır. Güzelliğinden dolayı onu zengin Ma Tchün-tching, kısır olan ilk karısının üstüne kuma olarak alır ve Hai-tang ona bir oğlan doğurur. İlk kadın kendi imtiyazlı durumunu tehlikede hissedince, sevgilisi Tschao ile birlik olup Ma'yı zehirler, katil olarak Hai-tang'ı suçlar, miras için de çocuğa sahip çıkar. Sahtekâr bir yargıç ile kâtibi, parayla tutulmuş tanıkların ifadelerine dayanarak ve işkenceyle Hai-tang'ı itirafa zorlarlar. Ama kararı, aklı ve adaleti ile efsanevi bir ün yapmış olan 11. yüzyılın tarihsel yargıcı bilge Pao Tscheng verecektir. Hai-tang'm, yanlışlıkla sevgisiz davrandığını sanan ve bu yüzden kendisinden öç almaya kararlı erkek kardeşi Tschang-Lin bu bilgenin hizmetindedir. Ama kızkardeşinin, Ma'nın ilk karısının iftirasına uğradığını fark eder. Yargıç Pao Tscheng, sahtekâr memurların uygulamalarına güvenmemektedir ve kendi adalet duygusunun etkisiyle davaya bir kez daha bakmak ih-

tiyacını duyar. Katiller, sahtekâr memurlar ve yalancı tanıklar ağır cezalara çarpılırlar, Hai-tang ile oğlu, Ma'nın mirasına sahip olurlar.

Klabund, olayları melodram tarzında vurgulayarak çağdaş zevke uyarlamıştır. Onun uyarlamasında Haitang, bir ipek böceği yetiştiricisinin kızıdır; ürünün kötü gittiği bir mevsimde efendi ve vergi tahsildarı olan Ma, babasını vergi ödemeye zorlayınca adam intihar eder. Masum kız, ailenin geçimini sağlamak için genelev işleten bir pezevenge satılır. Ona âşık olan Prens Pao, pezevenkten kızı satın almak ister, ama efendi Ma daha yüksek vererek kızı alır. Ma, yıllar sonra kısır karısı Yü-pei'yi boşayıp onun haklarını Haitang'a vermeye kalkınca, karısı sevgilisiyle birlik olup onu zehirler. Sahtekâr yargıç Tschu-tschu, parayla tutulmuş tanıkların ifadeleriyle Haitang'ı, kocasını öldürüp çocuğu gaspetmekten ölüme mahkûm eder. Ama ceza infaz edilmez, çünkü Prens Pao bu arada Çin imparatoru olmuştur ve başyargıç olarak ölüm kararlarını kontrol etmektedir. Sanık olarak önüne Haitang'm erkek kardeşi ve devrimci "Beyaz Lotus Kardeşliği" üyesi Tschang-ling de majesteyi huzursuz etme suçuyla getirilir. Oysa, İmparator Pao, halkının haklarını koruyan ve özellikle sahtekâr memurlara karşı mücadele eden biridir. Önce Tschang-ling'e beraat verir, çünkü devrimciliğe dünyayı iyileştirme olarak saygı duymaktadır. Haitang'da ise bir zamanlar duyduğu aşkı görür ve gerçek anneyi ortaya çıkarmak için 'tebeşir dairesi' sınamısını yapar. Yü-pei ayrıca kocasını öldürdüğünü itiraf eder. İmparator, Haitang'dan, katil çift ile sahtekâr yargıç için hüküm vermesini ister. Haitang, insan olarak insanlar üstünde hüküm verme yetkisini kendinde görmez, ama memurları görevlerinden alır, Yü-pei'yi ise kendi vicdanının yargısına bırakır. İmparator, Tschang-ling'i Tschu-tschu'nun yerine yargıç tayin eder, çocuğun babası olarak da kendini ilan eder. Efendi Ma, yüksek para vererek Haitang'ı elinden alınca, o da, uykuda kızı hamile bırakmıştır. Haitang adaleten imparatoriçeliğe yükselir ve adaletin egemen olacağını bildirir.

Brecht, *Kafkas Tebeşir Dairesi*'nin yazılışının hemen ardından, konuya ilişkin malzemenin iki katlı gelenekselliğine parmak basmıştır: "Eski Çin roman ve oyunundaki tebeşir dairesi sınaması"nın yanında, "onun Kitab-ı Mukaddes'deki karşılığı olan Süleyman'ın kılıç sınaması"ndan söz ediyor (bknz: *Tebeşir Dairesi* yazısı). Adı geçen Tevrat öyküsü (1 Krallar 3, 16-28) aynı anda aynı evde birer çocuk dünyaya getiren iki fahişeyle ilgilidir. Çocukların biri ölmüştür. Hayatta kalan çocuğa iki kadın da sahip çıkmaktadır. Süleyman bu anlaş-

mazlığı şu şekilde hükme bağlar: Çocuğun kılıçla ikiye bölünmesini buyurur. Bunun üzerine, gerçek anne çocuk üzerindeki iddiasından vazgeçer, dolayısıyla çocuk da ona verilir. Bu öykü Li Hsing-tao'nun *Tebeşir Dairesi*'nin de kaynağı olarak kabul edilmiştir; oysa, Forke bu kabulü yayınında çürütüyor (*Hui-lan ki. Der Kreidekreis*, S. 5).

Metin Yazımları

Ön çalışmalar, notlar biçiminde ve *Odense Tebeşir Dairesi* diyalog bölümleri tarzında bulunuyor. Bunlarda Çin adları kullanılmış: Yargıcın adı Shao-fan veya Tao-schun'dur, hizmetçi ise Haitang'dır (Çin kaynağında ve Klabund'da olduğu gibi). Olay bir iç savaşta ya da köylü ayaklanmasında geçer. Yargıç, kovalanan valinin hayatını bilmeksizin kurtarmış olduğu için o makama gelir. Bir taslakta hiç rüşvet yemez olarak, bir başkasında ise ne yapacağı belli olmaz "Eulenspiegel'liklere" (Bir çeşit "Nasreddin Hoca"lıklara. Ç.N.) eğilimiyle karakterize edilmiştir.

1944 İlk Yazımı:

Kafkas Tebeşir Dairesi'nin 1944 ilkbaharında ortaya çıkan ilk yazımı (1944 İlk Yazımı) Brecht'ten kalanlar içinde özenle ciltlenmiş daktilo metni olarak bulunmaktadır. Bu metinde Brecht'in el yazısıyla "Santa Monica, 5.6.1944" bitiş kaydı ve "İlk yazım 1944 (Santa Monica'da)" ile "İlk Yazım" kayıtları vardır. Brecht, taslaklarını önerilerde bulunması ve görüş bildirmesi ricasıyla Ruth Berlau'a göndermektedir. Ayrıca yaptığı çalışma üstüne bir dizi katılımcı ve arkadaşla, özellikle de Hanns Eisler, Hans Winge, Hans Viertel ve Lion Feuchtwanger ile tartışmaktadır. Metin üzerinde sürekli yeni çalışma yapılmakta ve yeni yazılan parçalar önce yazılanlarla birlikte yapıştırılarak düzenlenmektedir. Dolayısıyla "İlk Yazım", artık birbirinden ayrılamaz biçimde çeşitli çalışma süreçlerinin bir ürünü durumundadır.

Oyun, bir *Ön Oyun* ile beş perdeye bölünmüştür. Daktilo metinde, perde numaralarına ek olarak her perdenin adları da aralara tespit edilmiştir. *Ön Oyun*'un geçtiği zaman olarak ilk yazımda 7 Haziran 1934 tarihi konmuştur.

Hizmetçinin öyküsü (birinciden üçüncü perdeye kadar), olay di-

zisi olarak büyük oranda *Augsburg Tebeşir Dairesi* öyküsüne uyuyor. Ama pek çok yeni ayrıntı, özellikle de Asker ile nişanlanma eklenmiş. Yargıcın öyküsünde *Odense Tebeşir Dairesi* taslakları uygulanmış. Çalışmayı yeni ve belirleyici bir bakış açısı bütünlemiş:

> Azdak'ın biçimlenişindeki güçlükler, onun davranışlarının toplumsal dayanağını bulana kadar beni iki hafta oyaladı. Önceleri yoksulların aradan sıyrıldığı berbat yargılaması vardı elimde. [...] Ama toplumsal türden temel neden hâlâ eksikti. Bunu ancak onun eski efendiler yıkılınca yeni bir çağın değil de yeni efendiler çağının gelmesine şaşırmasında buldum (*Çalışma Günceleri*, 8 Mayıs 1944).

1944 İkinci Yazımı:

İlk yazımın üstünden daha on gün geçmeden Brecht değişikliklere başlar. Bunu da her şeyden önce yeni bir Gruşe yaklaşımı belirler. Luise Rainer'in vazgeçmesinden sonra Brecht artık onun rol tipiyle bağlı değildir ve Gruşe için Beşinci Perde'de Azdak'la tartışmasına daha keskin bir profil sağlayacak bir figür konsepti geliştirebilir. (bknz: *Çalışma Günceleri*, 8 Ağustos 1944). Şöyle not ediyor:

> *Kafkas Tebeşir Dairesi*'ndeki Gruşe figürü bir anda hoşuma gitmez oldu. Yalın olmalı, Breughel'in *Harika Grete*'si gibi görünmeli, bir yük taşıma yaratığı. İsyankâr değil inatçı olmalı, iyi değil saf olmalı, doğruluk abidesi değil sebatkâr olmalı, vb. Bu yalınlık asla bilgelik anlamına gelmemeli (bilinen şablondur o), ama hilesi ve insani özellikleri anlayışı bile dahil, pratik yetilerle bütünleşebilir olmalı. – Gruşe, kendi sınıfının geri kalmışlık damgasını taşımakla birlikte, belli bir kimliğe daha az olanak veren ve böylece bir anlamda trajik bir figür olarak ("toprağın tuzu olarak") nesnel biçimde var olmalı. (*Çalışma Günceleri*, 15 Haziran 1944).

Gerçi Breughel'in *Dullen Griet*'inin reprodüksiyonu ilk yazımın başlık sayfasına yapıştırılmıştır, ama ancak bu, sonradan yapılmış olabilir; nasıl ki, 5 Haziran 1944'den sonra yazılmış birçok değişikliği bu daktilo metin içermektedir.

1944 İlk Yazımındaki Gruşe figürü konseptine karşı duyulan kaygıları Lion Feuchtwanger de paylaşır: "Pek azize gibi olmuş", der, yaptığı iyi şeylerin "düpedüz 'iyilik' niteliğinden kaynaklandığını", amaçlandığı gibi, "kazara olmuş" görünmediğini belirtir (Bknz: *Ça-*

lışma Günceleri, 31 Temmuz 1944). Ağustos başında Brecht, Gruşe figürünün üç hafta süren yeniden işlenişinin bittiğini not eder (*Çalışma Günceleri*, 8 Ağustos 1944). İzleyen üç hafta içinde de başka değişiklikleri belirtir: *"Tebeşir Dairesi*'nin Ön Oyun'undan ve (*ad libitum*–) Son Oyun'unun yeni biçimini yazıp bitirdim." (*Çalışma Günceleri*, 1 Eylül 1944). Şimdi *Ön Oyun*, "Hitler Orduları"nın geri çekilişinden sonra Kafkasya'nın yeniden inşasına dayalıdır. Kullanılması uygulayıcıların takdirine bırakılmış olan (*"ad libitum"*) son oyunun daha önceki bir yazımı var mıydı, saptanamıyor: Son Oyun, 1944 İlk Yazımının ciltlenmiş metninde yoktur. Ama daktilo metninin yanında ek sayfa olarak 1 Eylül 1944 yazımı bulunmaktadır (bknz: Oyun metninin Ek Bölümü.).

Son Oyun dışında adı geçen değişiklikler, el yazısıyla "İkinci Yazım" kaydını taşıyan ciltli bir daktilo metninde mevcuttur. Başlık sayfasına yine Breughel'in *Dullen Griet*'inin reprodüksiyonu yapıştırılmıştır. Bu daktilo metin, kısmen 1944 İlk Yazımının aynı veya değişik düzeltmelerle sayfa kopyalarından, kısmen de yeni yazılmış ama önceki yazımın düzeltmeleri işlenmiş sayfalardan oluşmaktadır.

Yeni *Ön Oyun* bir yana bırakılırsa, en önemli değişiklikler, Gruşe figürüyle ilgilidir. Bu kez Yaşlıca Kadın onu çok saf ve avanak olarak niteler ve Gruşe inatçı davranır. Yeni eklenen bir replikte batıl inançları olduğunu gösterir. 1944 İlk Yazımında ise, düşünceli görünmektedir. Birinci Perde'de Simon'la konuşmasında ve ikinci perdede Zırhlı Süvarilerle tartışmalarında da, 1944 İlk Yazımında bilinçlilik ve espri gücü gösterirken, bu kez düz ve dikine, tehlike karşısında huzursuz ve güvensiz görünür. Bu yeni davranış tipi, İkinci Perde'deki *Kervansaray Sahnesi*'nin de kaldırılmasını getirmiştir. O sahnede Gruşe rolü, yüksek düzeyde başma buyrukluk ve hareketli bir zekâ gösterir. Beşinci Perde'de de, artık Azdak'ın mizahlı keskinliklerine uymaz ve yeni yazılan pasajlarda kabaca dosdoğru davranır. Bu davranış, Valinin Karısıyla berbat bir kapışmaya varır, bu da yeni eklenmiştir. Gruşe, gerekçelerini, kendi anneliğinin tanıkları olan Simon ve Aşçı Kadınla anlaşmasına da aldırmaksızın, dümdüz biçimde sergiler.

Başka metin değişiklikleri,Üçüncü Perde'deki sahte hasta köylüyle evlenmeye ilişkindir: 1944 İlk Yazımında Gruşe'nin derhal ağabeyi ve yengesine geri dönmesi düşünülmüş, şimdiyse iki yıllık bir anlaşma yapılır. Beşinci Perde'de Valinin Karısı'nın avukatı tarafından Gruşe'ye, mahkemeden vazgeçmesi halinde, 1000 kuruş rüşvet

teklif etmesi makaslanmıştır. Buna karşılık Gruşe ile kaçış sırasında kafasına vurduğu Onbaşımn birbirlerini tanımaları eklenmiştir.

1944 İlk yazımı elden geçirilip ikinci yazıma varılırken adlar da değişir. Birinci yazımdaki Rus adları yerine Gürcü adları geçer. Brecht'ten kalanlar arasında bir adlar listesi var, bunların çoğu kullanılmış. Değişiklikler daktilo metinde tutarlıca izlenmemiş, çünkü büyük oranda ilk yazımın kopyalarından yararlanılmış. Yeni yazılan pasajlarda ise ağırlıkla yeni adlar kullanılmış. Ad değişiklikleri aşağıdaki listede gösterilmiştir:

1944 İlk Yazımı	1944 İkinci Yazımı
Gregori (Gregoriy) Saşvili	Georgi Abaşvili
Anastasya Saşvili	Natella Abaşvili
Igor Igoroviç	Salva Azeretelli
Boyar Fyedor Rayok	Prens Arsen Kazbeki
Petrov Petroviç	Mikha Loladze
Anton Antonoviç	Niko Mikadze
Paul Pauloviç	Mishiko Oboladze
Volodya Surki	Simon Çaçava
Katya Gruşe (Katya Kirşon)	Gruşe Vachnadze
Lvov	Meliva
Maşa	Maro
Lizaveta	Suliko (Sulika)
Anna Lizaveta	Nina
Pyotr Gruşe	Lavrenti Vachnadze
Lizaveta Gruşe	Aniko Vachnadze
(Ignazius) Azdak	Azdak
Gruçko (Gruço, Gruşko)	Şauva
Yerifimov Yerifimoviç	Illo Orbeliani
Maksim Maksimoviç (Pavlov Pavloviç	Illo Şuboladze
Smirnof	Iraklı
Maksim Maksimoviç	Sandro Oboladze
Maksimov Maksimoviç	Bizergan Kazbeki

Adlarla birlikte "Boyar" soyluluğu da "Prens" olarak değiştirilmiş ve bu değişiklik daktilo yazımında tutarlıca izlenmemiştir.

1944 İkinci Yazımının son sayfasına Brecht 'in şu notu vardır: "Çalışmaya katılanlar: Berlau, Eisler, Winge."

1949 Yazımı:

1944 İkinci Yazımı, yıl sonunda yeniden temize çekilerek tutarsızlıklar giderilmiş ve çok sayıda kopya çıkarılmıştır. Baş sayfada yıl olarak 1944 yazılıdır. (Kopyalarm birinde 2 Ocak 1945 tarihi altında Ruth Berlau'a, bir film kopyası çıkarması için düşülen not bulunmakta.) Temize çekilen metnin önüne aşağıdaki not eklenmiştir:

> Oyunun sahne düzeni çok sade olmalı; değişik arka fonlar projeksiyon tekniğiyle imlenebilir, ama projeksiyonlar sanatsal değer taşımalı. Küçük rollerin oyuncuları birden çok rolü oynayabilirler. Beş çalgıcı, sahnede Ozan'la birlikte oturup birlikte çalarlar.
>
> (Brecht'ten Kalanlar.)

Bu metin, ilk ve ikinci 1944 yazımının ciltlenmiş daktilo metinlerine de eklidir. Aynı şekilde *Ön Oyun*'un ardından, geçişle ilgili şu reji açıklaması da bulunuyor (1. Perde başındaki açıklama yerine):

> Sahne yeniden aydınlandığında *Ozan* yerde oturmakta, çalgıcıları da arkasmda. Sırtında bir kara koyun postu ve elinde sayfaları buruşmuş bir yazı defteri vardır. Sergilemesinin yüzüncü olduğunu belli etmek gerek. Ozan, yalnızca arada bir bakarak sayfaları mekanik biçimde çevirir. Küçük hareketlerle çalgıcılara işaret verir. (Brecht'ten Kalanlar.)

1944 yazımının temize çekilmiş bir metin kopyası büyük olasılıkla *Sinn und Form* dergisinin *Brecht Özel Sayısı*'nda (1949 Berlin) ilk yayınlanışta kaynak olarak kullanılmıştır. Yayınlanan metinde ağırlıkla yazı düzenine ilişkin olmak üzere küçük ayrıntı değişiklikleri vardır. Tek önemlice değişiklik. *Ön Oyun* ile Birinci Perde arasındaki yukarıda belirtiler reji açıklamasıdır. Hemen bütün dergi baskılarında olduğu gibi, çok fazla dizgi hataları ve metni berbat eden yanlışlar söz konusudur. Varyantların oluşumunu daha yakından saptama olanağı bulunamadı, çünkü prova baskıları elde yoktur; *Sinn und Form*'un eski sayılarına ilişkin materyal, Peter Huchel'in 1963'de şefredaktörlük görevinden alınıp tutuklanmasının ardından yok edilmiştir.

1954 Yazımı:

1953 sonbaharında Brecht, *Kafkas Tebeşir Dairesi*'nin *Versuche* (De-

nemeler) de yayınlanması için görüşmelere başlar. Oyunu Batı Almanya'da Frankfurt (Main) Şehir Tiyatrolarında sahnelemesi için İntendant Harry Buckwitz'e önermiştir. Aynı anda kendisi de Berliner Ensemble'da sahneye koyma hazırlıkları içindedir. Bu nedenle ivedi bir yayınlanışı zorlamaktadır. Suhrkamp ise, reji çalışması sırasında Brecht'in metin değişiklikleri yapmasından ve böylece Frankfurt ile Berlin'de farklı yazımların sahneye gelmesinden kaygılanır (Peter Suhrkamp, *Briefe an die Autoren*, hg. v. Siegfried Unseld, Frankfurt. 1963, S. 109). Brecht onu şöyle rahatlatır:

> Burada sahneye koyacak olursam *Tebeşir Dairesi*'nde *Cesaret*'in ikinci baskısı ile ilk baskısı arasında olandan daha fazla değişiklik yapacağımı sanmıyorum. Bildiğiniz bazı değişiklikler dışında sizin kaygılandığınız türden değişiklikler kesinlikle gerekmiyor. Ön Oyun'u elbette yapacağım; metni de zaten *Sinn und Form*'da yayınlanmış durumda. (İsveç'de Göteborg'daki ilk sahnelemede makaslandı, herhalde Frankfurt da Ön Oyun'u çıkarır.) (Peter Suhrkamp'a mektup, 17 Eylül 1953.)

Ama *Sinn und Form*'daki ilk yayınlanan metin, *Versuche* (Denemeler) 13. Sayı için gerçekten de oldukça değiştirilir. Bu değişikliklerin bir kısmı, daha 1954 baharındaki dizgi kalıplarında mevcut olup, çoğu da baskıdan hemen önce provalar nedeniyle gündeme gelmiştir. İlk yayındaki metin hataları, ona esas olan kaynağın (1944 İkinci Yazımının temize çekilmişi) aynen yeniden ele alınması yoluyla olmaz: Daha çok, Brecht hata gördüğü yer için yeni metin yazmış olmasından omeydana gelmiştir. Oyuna *Versuche* (Denemeler) için özel bir Öndeyiş konur.

Ön Oyun'da pek çok ayrıntı yeniden işlenir. Kolhozların adları değiş tokuş edilir: Keçi besleme kolhozunun adı "Galinsk", meyve yetiştirme kolhozunun adı "Rosa Luxemburg" olur. Bu değişikliğin kaynağında Hanns Eisler'in Eylül 1944'de Brecht, Helene Weigel ve Stefan Brecht'le görüşmesinde yaptığı bir uyarı vardır (Bknz: *Çalışma Günceleri*, 26 Eylül 1944). Eisler daha sonra Hans Bunge ile söyleşisinde bundan şöyle söz eder: "Dedim ki: 'Keçi kolhozu Rosa Luxemburg' diyemezsin, mümkün değil! [...] Berlin halk dilinde [...] 'keçi', bir kadın için iğrenç bir sıfattır. 'Keçi kolhozu Rosa Luxemburg' dendiğini duyunca Berlin proleterleri gülmekten kırılırlar." (Hans Bunge, *Fragen Sie mehr über Brecht. Eisler im Gespräch*, Münih 1971, S. 137.) Bu uyarı Brecht'i ikna etmiş olmalıdır (Brecht kendisi, *Augsburg Tebe-*

şir Dairesi'nde yargıç Dollinger'e çocuğu doğurmuş olan kadın için, "şu beş kat etekli keçi" dedirtmişti), ama yine de uyarıya ancak, Berlin'de sahneleme hazırlığı başlayınca uymuştur.

Başka ince ayrıntı çalışmaları da, Ozan Arkadi Çeidze'nin yaptığı sergilemeye ilişkindir. 1944 İkinci Yazımında "şarkılar" ve "konser" söz konusudur. *Versuche* (Denemeler) yayını ise ayrıntıya girer: Yapılan sergileme, Arkadi Çeidze'nin meyve yetiştirme kolhozu köylüleri ile birlikte hazırladığı ve eski masklarla oynanan bir "şarkılı tiyatro oyunu"dur.

Özellikle Birinci Perde'de çok sayıda yer değiştirme, ekleme ve değişiklik vardır. Hareketli olay gidişlerini, özüne dokunmaksızın tiyatroya daha yakın hale getirir bunlar. En dikkati çeken değişiklikler ise, metnin epik yanını güçlendirici reji açıklamalarının artışı ve daha inceliğe girişidir.

İkinci Perde'de Brecht, 1944 İlk Yazımının *Kervansaray Sahnesi*'ni yine alır. İlk yazımın bir kopyasından yazılmış ve hemen hiç değişiklik olmaksızın basılmıştır. Üstünde daha fazla çalışılmaması, belki Berlin'deki rejide bu sahnenin oynanmamış olmasıyla açıklanabilir.

Sonraki perdelerdeki değişiklikler ağırlıkla yazı biçimi ayrıntıları, yer değiştirmeler, reji açıklamalarında daha ayrıntılı veriler vb.dir. Önemli olan bir ekleme vardır: Dördüncü Perde'de Ozan'ın, *Ludovika Sahnesi*'nin ardından gelen şarkısı, iki kıta daha fazladır. Brecht'ten kalan bir daktilo metinde bu dizelere *Azdak Baladı* başlığı konmuştur.

Daha sonraki baskılar için Brecht, 1956 Ağustos başındaki bir notunda *Ön Oyun*'a ilişkin iki önemli değişikliği öngörür. *Ön Oyun* başlığının çizilmesini ve sağdaki askerin, "Sen bile kendinin değildin, Prens Kazbeki'nindin"le biten repliğinin ardından da şu satırların gelmesini ister:

SAĞDAKİ İHTİYAR Yasaya göre vadi bizim.
GENÇ TRAKTÖRCÜ KIZ Yasaların zaten hâlâ doğru olup olmadıkları gözden geçirilmeli.
SAĞDAKİ İHTİYAR Anlıyorum. Bu aynı şey mi yani, [...]
(Brecht'ten kalanlar).

İlk kararın pek çok sonucu vardır. *Ön Oyun* bu kez, altı perde olan oyunun *Vadi İçin Tartışma* başlıklı birinci perdesi olur. Böylece,

o sahnenin anlamına ve değerine ilişkin, Brecht'in, yayıncı Peter Suhrkamp'la yazışmalarında da yer alan uzun bir tartışma açılır. Peter Suhrkamp 1954 Mayıs'mda *Versuche*'nin (Denemeler) 13. Sayısının düzeltmeleri eline geldiğinde, *Ön Oyun*'a karşı yoğun kaygılarını dile getirir:

> Bu okuyuşumda ön oyun bana biraz karıştırıcı etki yapacak gibi geldi. *"Tebeşir Dairesi"* oyununa geçiş kopuk oluyor. Nasıl demeli, oyuna zorla sokulmuş sanki. Ayrıca, en azından sonda bir epilogla yeniden ele alınmayı gerektiriyor. Kanımca Ön Oyun'dan düpedüz vazgeçilse iyi olur. (Peter Suhrkamp'dan Bertolt Brecht'e, 26 Mayıs 1954).

Brecht ise bu eleştiriyi uygun bulmaz:

> Ön Oyun'dan hoşlanmamanızı pek anlayamadım, Birleşik Devletlerde oyunu yazmaya başladığımda ilk yazdığım sahneydi. Mesel (*parabel*) tarzındaki oyunların sorunsalı elbet gerçekliğin zorunluluklarından kaynaklanmalı ve bence burada hafif, eğlendirici biçimde oluyor bu. Ön Oyun olmaksızın bu oyunun niye eski 'Çin Tebeşir Dairesi' olarak kalmadığı da anlaşılmaz (eski yargı kararıyla), neden "Kafkas" dendiği de anlaşılmaz. [...] Zaten dramaturjide eksikliğini duyduğum, tarihsel ve açıklayıcı bir arka plandı (Peter Suhrkamp'a mektup, Mayıs 1954).

Yine de Brecht, 22 Haziran 1954'de Elisabeth Hauptmann aracılığıyla gönderdiği haberde, *Versuche*'nin (Denemeler) Suhrkamp baskısında Ön Oyun'un kaldırılabileceğini bildirir (nitekim, Buckwitz'e de Ön Oyun'un olmadığı bir sahneleme için izin vermişti), ama Aufbau baskısında mutlaka yer alacağını belirtir. Baskıların aynı olması adına Suhrkamp bu öneriyi kullanmaz.

Brecht'in, ölümünden kısa süre önce kararlaştırdığı, *Ön Oyun*'un Birinci Perde (*Vadi İçin Tartışma*) haline getirilmesi, Elisabeth Hauptmann'ın önerdiği değişikliklerle birlikte ilk olarak *Stücke* (Oyunlar) 10. Ciltteki (Suhrkamp Verlag, Frankfurt. 1957) yaymlanışta uygulanır ve 1958'de *Versuche* (Denemeler) 13. Sayının üçüncü baskısına da öylece alınır.

Kafkas Tebeşir Dairesi, elinizdeki yayında iki yazım olarak basıldı: Biri, Brecht'in sürgünde yazdığı oyunlardan birinin Almanya'da ilk kez yayınlanışı olan 1949 *Sinn und Form* baskısı; ikincisi ise, oyunun Berliner Ensemble'daki sahnelenişinin getirdiği pek çok değişikliği

içeren ve kitap olarak ilk yayınlanışı olan 1954 *Versuche* (Denemeler) baskısı. *Sinn und Form* baskısı, *Versuche* (Denemeler) baskısında daktilo metinlerden değişiklik yapılmaksızın alman, *Kervansaray Sahnesi* de dahil çok az ayrıntı değişiklikleri dışında, 1944 İkinci Yazımına çok yakın olduğu için, bu iki baskının seçilmesi, metnin oluşumuna ilişkin tiyatro çalışmasına yeterince ışık tutmaktadır.

Sinn und Form baskısına alınmamış olup 1944 İkinci Yazımının daktilo metninde var olan, oyunun çalışılmasına katılanlara ilişkin not yanında (Ruth Berlau, Hanns Eisler ve Hans Winge), yayınlarla ilk ve ikinci yazım daktilo metinleri arasında ayrıca aşağıdaki önemli farklılıklar bulunmaktadır:

DİPNOTLAR

(Dipnot numaralarından sonra gelen parantez içindeki değerler, kitabın Almanca baskısındaki sayfa ve satır numaralarını göstermektedir.)

1949 Metni:

1. (9,23) *sağı*] İkinci Yazım: *"solu"*
2. (28,6) *diba çanta*] İkinci Yazım: *"diba örtü"*.
3. (38, 31f) *geçite/Vardı*] İkinci Yazım: "geçite vardı".
4. (64,28) *kadın*] İlk ve İkinci Yazım: "dokumacı".
5. (91,16f) *düzen bozulur.*] İkinci Yazımda bunun ardından: *"İhtiyarlara"*.

1954 Metni:

6. (95,25f) *sağı*] İkinci Yazım: *"solu"*.
7. (115,35) *kim olursa–*] İkinci Yazım: "kim olursa."
8. (156,17) *kadın*] İkinci Yazım: "dokumacı":
9. (184,23) *düzen bozulur.*] İkinci yazımda bunun ardından: *"İhtiyarlara"*.

Bu yayın metninin düzenlenmesine ait olanlar:

Yalnızca yayınlanan metinlerde görülen ve oluşumunun izlenmesi mümkün olmayan varyantlar, elinizdeki yayında 1944 İkinci Yazımının daktilo metinlerine göre düzeltilmişler ve aşağıda tek tek

belirtilmişlerdir:

10. (8,1) *Çalışmaya Katılan: Ruth Berlau*] Bu çalışmaya katılma notu sonradan konmuştur.

11. (8,4-22) *Kişiler*] kişiler sonradan eklenmiştir.

12. (9,19) *yaklaşınca*] Temel metinde: "çekilince".

13. (20,20) *kulak yırtan*] Temel metinde: "hızlı". 1944 İkinci Yazımına bakarak düzeltildi.

14. (26,17) *Arasana, Maşa!*] Temel metinde böyledir. İkinci Yazımın daktilo metinlerinde Maşa adı Maro olarak değiştirilmiştir. Burada atlanmış olsa gerek ("Arasana, Maro!" olacak).

15. (31,28) *düşer herhalde*] Temel metinde: "yükselir". İkinci Yazım daktilo metinlerine göre düzeltildi.

16. (48,6) *Ben ve gelinin erkek kardeşi*] 1944 İkinci yazımı daktilo metinlerinde reji açıklamasından sonra bu sözün yinelenmesi (48, 9) yok.

17. (76,22-28) *OZAN... Azdak'ı.*] Temel metinde düzyazı.

18. (86,35) *cenaze yemeğine*] Temel metinde: "cenazelere". 1944 İkinci Yazım daktilo metinlerine göre düzeltildi.

1954 Metni:

19. (94,13) *Kişiler*] Kişiler listesi düzeltilerek tamamlandı.

20. (113,2) *Arasana, Maşa!*] Karş.:DN. 14.

21. (120,16) *Arttıkça arttı kaçışla soluk... ter*] Temel metinde: "Sesi yankılanırdı akça ağaçlardan, derine kaçan o sesi". 1944 İkinci Yazımının daktilo metinlerine göre düzeltildi.

Oyunun Sahnelenişleri ve Yankıları

Kafkas Tebeşir Dairesi, Brecht'in sürgünde yazdığı oyunlardan 1949'da Almanya edebiyat kamuoyuna sunulan ilk oyundur. Brecht *Sinn und Form*'un özel sayısı için, "beni Almanlarla biraraya getiren ilk yayın [...] edebiyata bir çeşit kabul dilekçesi," der (Peter Huchel'e mektup, 1 Temmuz 1949). Oyun, tiyatro konseptini aynı anda *Kleines Organon* (Küçük Araç) ile ortaya koyan oyun yazarının imajını belirler, ama sahnelenişine kadar da epik tiyatro tartışmalarının dışında tutulur.

4 Mayıs 1948'de Eric ve Maja Bentley'in çevirileriyle Northfield, Minnesota'da bir öğrenci sahnesindeki ilk oynanış, öteki birkaç kolej

sahnelemesi gibi, kamuoyunda kalıcı hiçbir yankı bırakmaz. Asıl sahneleniş olarak Brecht, 23 Mayıs 1951'de oyunun Göteborg Stadsteatern'da *Ön Oyun*'un yer almadığı oynanışını görür. Eleştirmenler oyunu "marksist halk anlatısı" olarak yorumlarlar ve kendilerine *İncil*'i ve *Binbir Gece Masalları*'nı anımsattığım hissederler (Beng Widehag, *Aftonposten*'de, Stockholm, 24 Kasım 1951). Brecht'in Nobel Ödülü'ne aday gösterilme önerileri doğar (A. Gunnar Bergman, *Aftontidingen*'de, Stockholm, 24 Kasım 1951).

1953'de Brecht Almanya'da ilk oynanış için Berlin'de provalara girişir. 7 Ekim 1954'de prömiyere kadar 125 prova yapılır. Bu sahneleme, böylece Berliner Ensemble'ın hiç alışılmamış düzeyde özenle hazırlanmış oyunları arasında ayrıca en masraflılarından biri olur. Brecht alışılmamış güçlükleri göğüsleyeceğinin bilincindedir: "Azdak ve Gruşe gibi roller, zamanımızda reji çalışmasıyla biçimlenemezler. Olağanüstü oyuncu Angelika Hurwicz için bile, zorunlu ön koşulları kazanmak, Berliner Ensemble'da 5 yılı aşkın bir çalışmayı gerektirdi. Ve Ernst Busch'un bu Azdak oyununu çıkarabilmesi için, Hamburg proleterliğinden, Weimar Cumhuriyeti'ndeki mücadelelerden ve İspanya İç Savaşı'ndan geçip, 45 sonrasının zorlu deneyimlerine varan koskoca bir yaşam gerekliydi." (*Çalışma Günceleri*, 7 Şubat 1954. Karş: *Brecht'le Yaşamak, Çalışma Günlüğü*, Broy Yay. İst. 1995).

Provalar reji asistanı Hans Bunge tarafmdan, tasarlanan bir model kitapçığı için alınan notlar ve teyp kayıtlarıyla sürekli tespit ediliyordu. Reji çalışması, pek çok reji açıklamalarının daha inceltilmesi ve yeniden formüle edilmesi için yapılan aranjmanlar ile gestuslu (tavra dayalı) oyun biçimi yanında özellikle sahne tasarımına ve müziğe de yoğunlaşıyordu. Sahne tasarımcısı Karl von Appen'e Brecht, çıkış noktası olarak "Krippe, Krippe figürleri"ni önerir (Karl von Appen, *Über das bühnenbild, Brechts Theaterarbeit. Seine Inszenierung des "Kaukasischen Kreidekreises"*, 1954 hg. v. Werner Hecht, Frankfurt. 1985, S. 145) (Krippe - İsa'nın doğduğu yemlik; Krippe figürleri – Yusuf, Meryem ve İsa'dan oluşan kutsal aile ve yemlikte tasarlanan öteki figürler. Çocuk İsa, ya bir yemlik içinde, ya da samanların veya bir yemliğin üstünde yatar. Bedrettin Cömert'ten, Ç.N.). Appen bu fikri, iyi düşünülmüş malzeme kullanımıyla zengin folklorik bir sahne donanımı içinde uygular. Fonlar, Çin resmi biçiminde serbest ipek bezler üstüne çizilmiştir. İkinci Perde için (*Kuzey Dağlarına Kaçış)* döner sahne üstünde komplike bir aranjman uygulanır. Işık, aydınlık soğuk renk-

lerle çalışır. Aksesuar büyük özenle hazırlanmıştır. Bu sahnelemenin bir özelliği de maskların kullanılışıdır. Bu masklar, çok sayıda rolü aynı oyuncuların oynaması zorunluluğunu çözen pratik bir yol olduğu kadar, aynı zamanda rolleri karakterize etmek için de kullanılmıştır. Feodal takımın kişileri ve onların işbirlikçileri için çeşitli ölçülerde (çeyrek, yarım ve tam) masklardan tümüyle yüzü kaplayan katı masklara kadar kullanılırken, halktan kişiler doğal görünümdedirler (masksız ve mask-makyaj'sız). Mask kullanımı yüksek düzeyde gestuslu oyun biçimi gerektiriyor.

Oyunun müziğini, Brecht'le sıkı görüşme içinde Paul Dessau besteler. İlk yazım 1953'de Buckow'da oluşur, ama Brecht'ten kabul görmez. 28 parça içeren ikinci yazım 4 Mart 1954'de tamamlanır, sonra da Brecht'in önerilerine dayanarak sürdürülür. Müzik, 9 çalgıcı gerektirmektedir, bunların önce sahneye yerleştirilmesi düşünülmüş ama sonra yan locaya alınmışlardır. Dessau, Gürcü ve Azeri folklorunu kullanır. Yeni bir enstrüman olan *"gong çalgısı"*nı yaptırır (oluşumu daha önce anlatıldı). Tüm çabalara karşın Brecht'le Dessau arasında görüş ayrılıkları belirir, Brecht işlenişte çok az özen gösterilmesinden yakınmaktadır. "Müzik provaları öyle pahalı (olmuştur) ki, yönetim bunu finans kontrolü karşısında nasıl savunacağını bilememekte"dir (Brecht'in Desau'ya mektubu, 2 Mart 1955).

Berliner Ensemble'ın olağanüstü çabalarına rağmen oyun önceleri Brecht'in Berlin'deki en fazla tartışılan ve en çok düşman kazanan reji çalışması olmuştur. Daha provalar sırasında ve 15 Haziran 1954'den başlayarak seyirciye açık ön oynanışlarda eleştiriler başlar, giderek epik tiyatroya yönelik bir kültür politikası sorununa tırmanır ve bir hesaplaşma niteliğine varır (Bu tartışmamn iyi anlaşılması için daha önce sosyalist cephede – ağırlıkla da *"Das Wort"* dergisinde – başlayan ve Lukács'm, Brecht'i de burjuva çöküş yazarları arasına soktuğu ünlü "gerçekçilik tartışması"nın bilinmesi gerekir. Brecht *"Günceler"*inde buna yer yer değinmiştir. Ayrıca en geniş açıklama Werner Mittenzwei'm *"Brecht-Lukács Debatte"* incelemesinde bulunmaktadır. (Karş: *Brecht'le Yaşamak, Çalışma Günlüğü*, Broy Yay. İst. 1995 ile *"Tarihte ve Günümüzde Epik Tiyatro"*, Marianne Kesting, Adam Yay. İst. 1985'de Brecht bölümü için çevirmenin koyduğu açıklamalı dip notları. Ç.N.). Brecht'in tiyatro konsepti Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nin etkili eleştirmenlerince en keskin biçimde sorgulanır ve polemik aynı oranda hem oyunu, hem de rejiyi hedef alır.

Neues Deutschland bir eleştiri bile koymaz; bunu batı basmı, doğru

olarak dışlamanın en açık biçimi olarak yorumlar (*Frankfurter Allgemeine Zeitung*'da Sabina Lietzmann, 13 Kasım 1954). Günter Rühle, *Sonntag*'daki eleştirisinde (Berlin/DDR, 17 Ekim 1954) "yorucu" ve "uzun soluklu" oyuna yönelik ağır yergilerine varmak için başarılı ayrıntılardan hareket eder. "Sosyalist toplumda da annelik, toplumsal değil biyolojik bir süreçtir," diye saptama yapar. Brecht'in sınıfları şematize ederek çelişkiyi göz ardı ettiğini ve örneğin valinin karısını bir "kukla" gibi gösterdiğini belirtir. Oyunun yapısına yöneldiğinde eleştiri daha da köktenleşir: Brecht "kendi epik tiyatro kuramının kurbanı" olmuş, roman gibi ikili öykü yöntemine girmiş ve *Ön Oyun* ile *Tebeşir Dairesi* olayı arasındaki bağlantıyı anlaşılır biçimde temelleyememiştir. "Her iki olay, aralarında zorunlu dramatik birliği oluşturmuyorlar yani."

Böylece DDR eleştirmenlerinin asal yaklaşımı belirtilmiş oluyor. Hans-Ulrich Eylau ise (*Berliner Zeitung*, Berlin/DDR, 12 Ekim 1954), oyunun "yıllardır en ilginç ve pek çok yönden en anlamlı, ama aynı zamanda da en soru işaretli tiyatro akşamlarından biri" olduğunu ekler. "Tiyatro yoktu [...], *Kafkas Tebeşir Dairesi* tiyatroyu bir gösterim ve ifade biçimi olarak kullanmış, bir roman aracı olarak". Öğreticiliği seyircinin soğuk karşıladığını, bölümlerin bir bütün oluşturmadığını belirtir Eylau.

Erns Schumacher (*Deutsche Woche*, Münih, 27 Ekim 1954) öykünün "çok fazla sahne"ye bölünmesini eleştirir. Özellikle de dramatik birliği bozan yorum eklentilerine karşıdır: "Biçimsel yabancılaştırma efektleri olmasa *Kafkas Tebeşir Dairesi* gerçekten bir halk oyunu". Rudolf Harnisch'e göre (*Tägliche Rundschau*, Berlin/DDR, 3 Kasım 1954), "oranların kaydırılışı güzelliği bozmuş"tur. Asıl karşı çıktığı da, "oyundaki müstehcenlik yükünün, halktan gelen iyi ve ileriye yönelik güçlerin eğitici etkisini engellediği"dir. Harnisch gibi Ernst Richter de *Sächsische Tageblatt*'da (Dresden, 1 Aralık 1954), maskları siyah-beyaz gösterime giden yanlış bir araç olarak görür: "Brecht işin biraz kolayına kaçmış"tır. *Ön Oyun* ile *Tebeşir Dairesi* olayı arasındaki bağlantı kuşkulu gelir ona: "*Kafkas Tebeşir Dairesi* oyunu, Ön Oyun eklenmeden de olur." Heinz Hoffmann'ın *National Zeitung*'daki (Berlin/DDR, 14 Ekim 1954) *Brecht Brecht'e Karşı* başlıklı eleştirisi iyice olumsuz ve serttir. Hoffmann'a göre Brecht, Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ndeki "giderek artan ölçüde bilinçli ve eleştirel bakışlı düzeye yükselen [...] ve ulusal bir estetik anlamında sahnenin güzel ile gerçeği birleştirmesini isteyen tiyatro izleyicisini" küçümsemek-

tedir. "Karıştırıcı ve şaşırtıcı çözümleriyle [...] Stanislavski'nin değerli itkilerini" göz ardı etmektedir.

Az sayıda olumlu yaklaşımlar ise, ürküntü ve çekingenlik içinde, çatışan görüşleri dikkatli biçimde karşılaştırarak, eleştirmenlerin de tartışmasız kabul ettikleri oyun kalitesine değinirler. Ama oyunun dört saati geçen uzunluğu genel olarak sorgulanır. Brecht arada bir yapılan söyleşilerde bunu, sosyalist toplumda daha yüklü sanat yaşamı yaratan iş saatinin kısalması sayesinde tiyatro olanağının bir kurtuluşu olarak niteler.

Tartışma, dergilerde de sürdürülür. Başı, kendi yönetimindeki *Theater der Zeit* dergisinde Fritz Erpenbeck çeker. 1954'ün 12. Sayısından başlayarak Brecht'e ve epik tiyatroya karşı çeşitli alanlarda 1955'in 4. Sayısına kadar süren bir kampanya yürütür. *Cesaret Ana*'nın ilk Almanya oynanışından itibaren Erpenbeck, Brecht'in epik tiyatrosuna karşı polemikte hiçbir fırsatı kaçırmamıştır. Saldırgan biçimde kullandığı "halka yabancı dekadans (çöküş)" deyimi 1949'da yoğun tartışmalara neden olmuştu (*Cesaret Ana*'yla ilgili). *Schiffbauerdamm'da Berliner Ensemble'da Brecht'in Kafkas Tebeşir Dairesi* başlıklı yazısında (*Theater der Zeit*, Berlin/DDR, 1954, Sayı 12) epik tiyatroyla dramatik tiyatro arasında "kaldırılamaz sanatsal estetiksel çelişki"den girer. Oyunda "en güzel dramatik, gerçekçi tiyatro" anları vardır, ama bunlar yorum yapan pasajlarla itici biçimde öne çıkarılmakta, bu yüzden de "sanatsal birlik" yitip gitmektedir. Bu tür çelişkileri müzik ve sahne tasarımı daha da artırmaktadır. Erpenbeck, sahip çıkıyor görünür: "Brecht'i severim, ama tiyatroyu daha çok severim, bizim Alman tiyatromuzu..." Aynı sayıda (ayrıca 22 Ocak 1955'de Düsseldorf *Freies Volk* gazetesinde de yayınlanan) ve tartışma materyali olarak sunulan *Epik Tiyatro ya da Dramatik* adlı bir başka makalesinde Erpenbeck, "yaşayan en büyük Alman dramcımızı, ulusal dramatiğimizin ve gösterim sanatımızın geleceğe dönük gelişimi ile yüzyüze getirmek istiyorum," der ve tutumunu açıkça koyar: "Geleceğe giden yol olarak epik tiyatroyu reddediyorum [...]. Epik dram yoktur, çünkü dram – herkesin kabul ettiği gibi – anlatmak değil, eylemek (aksiyon) demektir." 1953'deki Stanislavski Konferansı'na göndermeyle *Küçük Araç*'daki esaslar bir kez daha yanıltıcı öğreti olarak ilan edilir. Erpenbeck'e göre Brecht, Aristotelesçi oyunlarıyla (*Carrar Ananın Silahları* ve *III. Reich'in Korku ve Sefaleti* kastediliyor) dramatik tiyatronun ustası olabileceğini kanıtlamıştır. Epik tiyatro "yeni bir tür" değil, daha ziyade Brecht'in doğu Asya ve Çin ti-

yatrosundaki "ilkel evre"ye geri gidişidir, oysa Çin'in kendisinde bu aşılmıştır ve Çin, "dramatiğe, insan biçimlenişine, sosyalist gerçekçiliğe" yönelmek istemektedir. Erpenbeck bu görüşleri şu çerçevede sürdürür: Buna karşılık Alman tiyatrosu klasik dönemden bu yana antik Yunan geleneğini izlemektedir, bu ise özünde "dolaysız yaşatımcı tiyatro"dur, "epik tiyatro" ise, "Almanya'da hiçbir zaman itici güç olacak bir kökene sahip" olmamıştır. Epik tiyatro, etki sağlayabilecek tüm kültürel geleneklerden yoksundur, öyle ki Brecht'in "sanatın bize özde yabancı Asyatik erken biçimini" yeniden canlandırmasını anlamak mümkün değildir. *Kafkas Tebeşir Dairesi* "rafine bir ilkelcilik"tir ve Brecht bununla tiyatroyu çıkmaza sürüklemektedir.

Erpenbeck'in saldırısına Angelika Hurwicz, şarkıcı yorumunu savunan bir yazıyla karşı çıkar (*Theater der Zeit*, 1955, Sayı 2). Erpenbeck onu kibarca uyarır (*Theater der Zeit*, Sayı 3). Hans Bunge, *Fritz Erpenbeck'in Bazı Yanılgıları* adlı makalesinde daha kararlıca çıkış yapmıştır (*Theater der Zeit*, Sayı 2). Bunge, Brecht'in eski Çin tiyatrosunun taklitçisi olduğu savını çürütür ve "Belki de tartışmada sanat estetiğinin noksanlığı nedeniyle (Brecht'in kendisinin) tartışmaya girmeyecek" olduğunu bildirir. "Bilim çağının tiyatrosu"nun toplumsal gereğine ve tarihsel, diyalektik materyalizmde yatan temeline gönderme yapar.

Brecht açık tartışmaya katılmıştır. Ama ondan kalanlar içinde tiyatro eleştirisine ilişkin kısa bir metin vardır. Şöyle demiştir o yazısında (*Diskossion meiner Arbeiten am Theater*): "Ihlamur ağacı, sen meşe değilsin diye onu kınayan biriyle nasıl tartışsın ki?"

Tartışma başka dergilerde de, Erpenbeck'e karşı çıkışlarla yürür. *Weltbühne*'de (Berlin/DDR, 12 Ocak 1954) Carl Andriessen "tartışmadan çok kıskançlık var" diye saptama yaptıktan sonra açıklar: "Eğer drama deyince aksiyon anlıyorsak epik tiyatro, dramatik olmayan tiyatro değildir ve dramatik tiyatroda da epik öğeler vardır."

Max Schroeder, *Aufbau* dergisindeki (Berlin/DDR, 1954, Sayı 11) *Bertolt Brecht'in "Kafkas Tebeşir Dairesi" Üstüne Notlar* başlıklı makalesinde *Tebeşir Dairesi*'ni komedi geleneği içine yerleştirir. Oyundaki epik öğenin bütündeki dramatiği kesinlikle dışlamadığını belirtir. 'Tebeşir Dairesi' olayında *Ön Oyun* sayesinde açıklık kazanan ütopik bir karakter görür. Brecht'te "ilkel"e herhangi bir "bağlılık" göremez. Bunun yerine, klasiğin çok dar kavranışıyla ve ancak o kavramın kısaltılarak Brecht'in klasiğe karşıt konması tutumuyla polemiğe girer. Şu açıklamasıyla da tartışmanın gizli çıkış noktasını ortaya çıkarır:

"Brecht [...] dekadansa (çöküşe) karşı verilen kavganın adamıdır." Ama temeldeki bu onaylama, ayrıntıdaki eleştiriye engel değildir. Schroeder, *Ön Oyun*'un sergilenişini biraz talihsiz bulur: "Yeni gerçekliğin kişileri, masal kişilerinden daha az etkiliydiler."

Batı eleştirmenleri pek çekinik davranırlar. Oyun, uzunluğu nedeniyle yorucu ve Gruşe olayıyla Azdak olayının art arda gelişi nedeniyle de ağır bulunur. Barbara Klie (*Stuttgarter Zeitung*, 14 Ekim 1954), tebeşir dairesi sınamasının bu yeni sonucunu, "Komünist yazar Brecht'in, angaje olduğu doktrine övgüsü" olarak, Azdak'ı "halk dekokrasisisin yargıcı" olarak ve *Ön Oyun*'u da, "Doğu'nun kültür yetkililerine oyunu şirin gösterme" çabası olarak yorumlar. Böylece, eleştirinin hep birbirini yineleyen argümentasyon kalıbı kendini gösterir. Sabina Lietzmann (*Die Zeit*, Hamburg, 14 Ekim 1954) oyunu "mücadeleci ahlakın" yorucu genişlikte bir "tez oyunu" olarak anlar. Daha önce hep Brecht'ten, Berliner Ensemble'den ve epik tiyatrodan yana olan Friedrich Luft, düş kırıklığına uğradığını belirtir. "Yapmacıklı, yapay ve böylece de o uzunluğuyla çok yorucu ve sıkıcı olan, dört saat süren" bir oyun izlemiştir (*Die Neue Zeitung*, Berlin/West, 31 Ekim 1954). Bu yargısı, özellikle "çıplak taraflılık ve ilerleme romantiğiyle ister istemez komik, kuru ve afişçi" olan *Ön Oyun* için geçerlidir. Luft'a göre, mask kullanılmasıyla "basit bir tek anlamlılık" doğmuştur. Oyun "yalnızlık çıkmazına girmiş – besbelli iki yana karşı da direnen – birinin, bu çıkmaz sokağı, tiyatronun yalnız başına mutlu eden bir yolu olarak görmesi"dir, "yazıklar olmuş!"tur.

Bu yoğun eleştirilere karşın Doğu'dan da Batı'dan da eleştirmenler pek çok ayrıntıyı ve sahnelemenin kalitesini överler. Angelika Hurwicz'in Gruşe'yi oynayışına istisnasız herkes hayrandır, Ernst Busch'un Azdak'ı ise çeşitli değerlendirmeler alır. Öteki oyunculardan en çok üstünde durulanlar, Natella Abaşvili'yi oynayan Helene Weigel ile Simon Çaçava'yı oynayan Raimund Schelcher'dir. Karl von Appen'in dekoru ağırlıkla çok ustaca bulunur, kimileri fazla abartılı diye eleştirir. Paul Dessau'nun müziğine ilişkin değerlendirmeler ise çok çeşitlidir.

Bu sahneleniş, 20-24 Temmuz 1955'deki Paris turnesinde yeni bir değerlendirme yaşar. Berliner Ensemble daha önce 1954'te *Cesaret Ana* ile Fransa'nın başkentindeki Théâtre Sarah Bernhardt'da dram sanatının Birinci Uluslararası Festivalinde, "En İyi Oyun" ve "En İyi Reji" olarak Birincilik Ödülleri almıştı. *Kafkas Tebeşir Dairesi*'nin 1955'de oynanışı ise, Brecht ve tiyatrosu için tam bir zafer olur.

Brecht, sahnelemesini bir kez daha işlemiş ve yoğunlaştırmıştır. Gerek seyirci, gerekse basın hayran olur. Mayıs 1955'de Moskova'da Brecht'in Stalin Barış Ödülü almasından sonra bu turne, Alman Demokratik Cumhuriyeti'nde epik tiyatroya karşı kampanyanın kesin çökmesi ve *Kafkas Tebeşir Dairesi*'nin, sürgünlük döneminin en önemli oyunlarından biri olarak yeniden değerlendirilmesiyle noktalanır.

28 Nisan 1955'de oyunun Frankfurt tiyatrosunda Batı Almanya'daki ilk oynanışı içinse, henüz aynı şeyler söylenemez. İntendant Harry Buckwitz bu sahnelemeyi, 17 Haziran 1953 sonrasındaki ilk Brecht boykotu sırasında, yoğun engellemelere rağmen başarmıştır. Rejiyi kendisi yapmaktadır ve son provalar sırasında (22-27 Nisan 1955) Brecht'le görüşmüştür, ama Brecht bir söyleşiye hazır olmadığı gibi prömiyerde de bulunamaz. Basm her iki hususu da hem şaşkınlıkla, hem de alayla karşılar. Metin, *Versuche* (Denemeler) Sayı 13'de daha yeni yayınlanmıştır.

Üç yıl önce *Sezuan'ın İyi İnsanı*'nın ilk oynanışında olduğu gibi bu kez de Frankfurt eyalet CDU (Hıristiyan Demokrat Birliği) meclis grubu, oyunu engellemeye çalışır. Bir bildiride şunlar yer alır: Brecht "17 Haziran 1953'deki halk ayaklanmasından sonra Pieck-Grotewohl hükümetiyle dayanışma içinde olduğunu belirterek yazarlık saygınlığını, yıllardır 18 milyon Alman insanınm özgürlüğünü gaspeden bir rejime feda etmiş"tir. "Onun yaptığı, Alman halkına utanmazca ihanet"tir. Bu sahneleme "Alman halkının ezilen kesiminin hislerini rencide edecek" ve "iki Almanya'nın birleşmesi iradesinin ciddiyetine olan inancı sarsacak"tır. Bildiriye göre bu protesto Bertolt Brecht'in eserine değil kişiliğine yöneliktir (*Frankfurter Nachtausgabe*, 1 Nisan 1955).

Bu bildiri basında büyük saygı görür: Oyuna yönelik tepkiler, oyunla ilgili eleştirilerden çok daha fazladır. Hele Frankfurt'daki sahneleme 1955 Ruhr Tiyatro Şenliklerine çağrılıp bir de programda tam 17 Haziran'dan bir önceki akşama konunca tepki ve tartışma daha da şiddetlenir. Boykot çağrılarına, serbest sanat faaliyeti istemiyle karşı çıkılır, karşı çıkanlar da yazar Brecht'le politikacı Brecht'i ayırmaktadırlar. "Politikacı olarak Brecht bir çılgındır, dram yazarı olaraksa günümüz Alman edebiyatının dışına atılamaz [...] Biz [...] iç rahatlığıyla Bertolt Brecht'in Batı Almanya'da oynamasına izin verme lüksünü kendimize tanırız. Özgürlük daha güçlüdür! Fark budur." (*Die Welt*, Hamburg, 4 Nisan 1955) Hatta karşıtları Brecht'in İsviçre'de arazi sahibi olduğunu iddia ederler (*Westfälisches Volksblatt*,

Paderborn, 11 Haziran 1955) ve Brecht boykotunun kesilmesi demek olan Brecht oyunları dalgasından, "tufan" diye yakınırlar.

Brecht'in rızasıyla *Ön Oyun*'dan vazgeçmiş olan oyunun rejisörü Buckwitz de basma, politikacı Brecht'le yazar Brecht'i birbirinden ayırmayı bildiğini açıklar.

Frankfurt oynanışına yönelik eleştirilerle tartışma sürer. Hemen hiçbir eleştirmen politik olarak Brecht'le arasına mesafe koymaktan kaçınamaz. Brecht'in toplu yapıtlarına ilişkin edebi kalite değerlendirmesi – Brecht kesinlikle en önemli çağdaş Alman dram yazarı olarak kabul edilmektedir – *Kafkas Tebeşir Dairesi* için ancak önemli sınırlamalarla geçerli sayılır. Pek çok eleştirmen, *Ön Oyun*'dan vazgeçilmekle gerçek içeriği, yani ajitatif içeriği yalnızca örtbas edilmiş bir "komünist öğreti oyunu" derler oyuna. *Darmstädter Echo*'da (30 Nisan 1955) Georg Hensel, "yeni usul bilgelik"e kesin karşı olduğunu bildirir: "*Kafkas Tebeşir Dairesi*'nde annelik [...] 'biyolojik değil toplumsal olarak belirlenir' olmuş. Ön oyunla seyircinin önüne getirilen bu genelleme korkunç sonuçlara varmakta: Örneğin devletin [...] çocukları, yalnızca biyolojik faktör olan anne-babanın elinden alması haklı çıkarılıyor; ayrıca "halk yargıcı"nın yaptıkları haklı çıkarılıyor, gerçi oyunda bilge olan yargıç için yapılıyor bu ama onun yöntemi genellendiğinde hukuka her çeşit aykırılık haklı kılınmakta. İşte böylesi anoloji yargılarına saptırıyor ön oyun. [...] Neyse ki Frankfurt'da [...] o kadar ileri gidilmedi. Orada iğfal edici *Ön Oyun* olmaksızın Brecht (Batı), toplumsal eleştirel biçimde işlenmiş dokunaklı bir oyunun yazarı olarak göründü. Doktrinci ve anneliği toplumsal olarak saptayan, keyfine göre yargı veren Brecht (Doğu) ise pek ortada yoktu. Brecht (Batı) büyük alkış aldı [...] Frankfurt, her çeşit onaylamaya değer olan yazarı oynadı, her çeşit cezaya müstahak, doktrinci olanı ise Doğu-Berlin'e bıraktı."

Frankfurter Allgemeine Zeitung (21 Nisan 1955, imza W. F.) "Eulenspiegel-Yargıç" figürü Azdak'ı (Eulenspiegel: Alman geleneğinin bir çeşit Nasreddin Hoca'sı, Ç.N.) övüyor: "Böyle bir figürü yaratabilenin ideolojiyle sınırlı olduğu savına kimse inanmaz artık." Yine de "birliksiz yoğunluk"a ve "uzun soluklu epik gidiş"e yönelik eleştiriler yapılır. Heinz Friedrich (*Westdeutsche Allgemeine Zeitung*, Essen, 4 Mayıs 1955) "paralel iki aksiyon biçimsel olarak da birbirinden koptuğu" için oyunu "başyapıt" olarak görmez. Heinz Beckmann, Brecht'i "öğreti oyunları yazmak zorunluluğunu duyan bir gizli tragedyacı" olarak niteler. Ona göre Brecht, "farkında olmaksızın ya da

istemediği halde insan varlığının trajik yaralarına" parmak basıyor, ama "Marksist olarak bu yaralara çok ucuz merhemler öneriyor" (*Rheinischer Merkur*, Köln, 6 Mayıs 1955).

Görüldüğü gibi basının oyuna ilişkin yankısı, onaylamaktan çok olumsuz – ama DDR eleştirisinde önceliği alan epik tiyatroya yönelik eleştiri hemen hiç yok.

Berlin'deki ilk oynanışı okuyucularına duyurmamış olan *Neues Deutschland* (Berlin/DDR, 12 Mayıs 1955, imza H.K.) Frankfurt sahnelemesi ile ilgili tartışmaları haber yaparak *Ön Oyun*'un "sırf oyun yasaklanmasın diye" makaslandığını belirtir. Brecht'in "yaşayan Alman yazarlarının en büyüklerinden" biri olarak tanınmasını memnuniyetle kayda geçirir ve *Kafkas Tebeşir Dairesi*'nin içeriği için şöyle denir: "Brecht büyük bir yazarlık gücüyle sosyalist toplumun siyasal-ahlaksal görüşlerini dile getirmiştir."

Buckwitz'in rejisi eleştirilerde çoğunlukla övülür. Oyunculardan özellikle Gruşe'de Käthe Reichel övgü alır. Berliner Ensemble'm bir oyuncusu olan Reichel, Frankfurt'da konuk olarak oynadığı için Brecht tiyatrosunun yüksek oyunculuk kültürü de aynı zamanda yüceltilir. Hans Ernst Jäger'in Azdak'ı ile Otto Rouvel'in Ozan'ı da genel beğeni toplar. Georg Hensel, Brecht'in Berlin sahnelemesiyle karşılaştırma yapar ve her ikisini de tüm ayrımlarına karşın aynı düzeyde bulur: "Brecht'e alışmış Berliner Ensemble'da kimi ayrıntılar daha ince ve ustaca olsa da orada abartılılık ve dört buçuk saat gibi bayıltıcı bir sıkıcılık vardı. Bir bütün olarak [...] Frankfurt'daki oynanış daha kısa, daha canlı ve daha etkileyiciydi." (*Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 21 Nisan 1955). Teo Otto'nun sahne tasarımı, masalsı folklorik niteliğiyle rejinin etkin bir yardımcısı olarak görülür; Dessau'nun müziği – çok kez Weill'in *Üç Kuruşluk Opera* müziğiyle karşılaştırılarak – genelde yabansı bulunur.

Frankfurt sahnelemesinin 1955 Ruhr Tiyatro Şenliği programına alınması da aynı gerekçelerle tartışılır. "Komünist öğreti oyununun" 17 Haziran'dan bir akşam önce programa alınmasına saldıran Hıristiyan İşçi Hareketi organı *Ketteler Wacht*, olağanüstü bir saygıyla karşılanır (*Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 13 Haziran 1955). Federal Meclis Üyesi CDU milletvekili Berhard Winkelheide oyunun programdan çıkarılmasını talep eder. Recklinghausen kent yöneticisi (CDU) Dr. Michaelis'in desteğiyle, Ruhr Tiyatro Şenliği İntendantı Otto Burrmeister ve Dramaturg Güntner Skopnik (aynı zamanda Frankfurt'da Buckwitz'in yamında dramaturg) oyunun oynanmasm-

da diretirler. Oyuna karşı önden sıkı polemik yaratılır, "doğal hakların son bağlarını da koparmak" istiyor, denir (*Echo der Zeit*, 5 Haziran 1955); "Halk yargıcı" figüründe hukuku yok ediyor, denir.

Ama sonra oyun, ara alkışlarla ve bitişteki uzun tezahüratla Frankfurt'daki yankıyı çok aşan büyük bir başarı kazanır. Eleştirilerde gerçi oyuna ilişkin olarak Frankfurt'daki ilk oynanış dolayısıyla getirilen gerekçeler ve karşı çıkışlar yinelenir ama ilk kez sınırsız olumlu değerlendirmeler de vardır.

Gerhard Hoffmann (*Westfälsche Rundschau*, Dortmund, 16 Haziran 1955) *Kafkas Tebeşir Dairesi* için "kendi içinde bir bütün olan derin ifade gücü taşıyan yüksek düzeyde bir sanat eseri" der. Albert Schulze-Vellinghausen (*Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 18 Haziran 1955) "harika bir yazarlık örneği"nden, "büyük bir dil yoğunluğu"ndan söz eder, ama ancak bunlar "parti softası ön oyun"dan vazgeçilmekle etkili olurlar. Werner Tamms (*Westdeutsche Allgemeine Zeitung*, Essen, 16 Haziran 1955) kompleks Azdak figürüne, öteki kritiklerde de altı çizilen Gruşe-Simon aşk sahnesine ve oyunun çift katlı temel yapısına değinerek "gerçek bir yazarın el yazısı" övgüsünü getirir. Walter Maria Guggenheimer (*Neue Ruhrzeitung*, Essen, 16 Haziran 1955) şu saptamayı yapar: "Brecht'in dilinin, Kleist'tan ve Büchner'den bu yana Alman sahnesinde benzeri yoktur." Gerçi bu tür ifadeler çok değil ama yine de yeni bir değerlendirmeye işaret ediyor.

Seyirci başarısı, oyunu bir kez daha yoğunlaştırmış olan Harry Buckwitz'in reji gücüne, Teo Otto'nun bazan "abartılı" olarak da nitelenen (Albert Schulze-Vellinghausen) nitelenen sahne tasarımına ve öncelikle de oyunculuk gücüne dayandırılmaktadır. En etkili olan da, rolüyle tam bir özdeşleşme göstermekle birlikte "kendi gibilerin hep aradığı inandırıcı oyunculuk gücü"yle övülen (Werner Tamms) Käthe Reichel'in Gruşe'sidir. Sık sık Käthe Gold'le karşılaştırılır. Ama Hans Ernst Jäger'in de "görülmemiş canlılıkla" kompleks bir oyun çıkardığı belirtilir (*Hamburger Volkszeitung*, 21 Haziran 1955) ve Otto Rovel'e Ozan rolünde "açık sahnede bir rejisör" övgüsü gelir (Werner Tamms).

Bu ikinci oynanışların (Paris ve Recklinghausen) her birinde Berlin ve Frankfurt sahnelenişleri, *Kafkas Tebeşir Dairesi*'ni sahnede kanıtlarlar. Brecht boykotunun sonu demek olan bu zaman kesitinde Max Frisch, Suhrkamp Yayınevinin *Stücke* (Oyunlar) yayınının ilk dört cildi vesilesiyle yeni bir bakışı dile getirir: "Klasikle öylesine

edepsizce alay etmiş olan Brecht, kendisi bir klasik oldu." (*Weltwoche*, Zürih, 1 Temmuz 1955).

Satır Açıklamaları

1949 Yazımı:

22. (9,4f) *Savaş yıkımına uğramış bir Kafkasya köyünde*] Nukha Bölgesi (DN. 24) burada İkinci Dünya Savaşında savaş geçirmiş bir yer olarak gösteriliyor. 1943'de Alman birlikleri geri çekilme halindeydiler. *Ön Oyun*'un geçtiği zaman 1944.

23. (9,6) *Kolhoz köyü*] Sovyetler Birliği'nde 1929'dan başlayarak Stalin tarafından uygulanan tarımın zorunlu kollektifleştirilmesi sonucu köy üretim kooperatifleri oluşmuştu (Kolhoz, Rusça: *kollektivnoje hozyeistvo*: kollektif tarım).

24. (9,17) *Nukha*] Kuzey Gürcistan'da, Kafkasların güneydoğu kenarında bir kent.

25. (9,18f) *Hitler orduları*] 1942'de Kafkasların bir kısmı Hitler ordularınca işgal edilmişti.

26. (9,23) *Galinsk*] 1944 İlk Yazımında Galinsk tarım uzmanının köyüdür (bknz: Ek).

27. (9,24f) *Rosa Luxemburg*] Kolhoz sosyalist politikacı Rosa Luxemburg'un adını almıştır. Rosa Luxemburg, 1905 Rus devrimine katılmış bir Polonyalı'dır, 1917'de (Almanya'da. Ç.N.) Spartakist Birliğini kuranlardandır, 1919'da Karl Liebknecht'le birlikte öldürülmüştür. Brecht, yaşamı boyunca onunla ilgilenmiştir. 1919'da Münih Sovyetler Cumhuriyeti'nde Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht için yapılan cenaze törenine katılmış ve ellili yıllarda da Luxemburg üstüne bir oyun tasarlamıştır.

28. (11,1f) *kendinin değil, prens Kazbeki'nindin*] Kölelik Rusya'da 1861'de Çar II. Aleksandr tarafından kaldırıldı, Gürcistan'da ise on yıl kadar sonra kaldırılmıştır.

29. (11,37) *Verst*] Eski Rus uzunluk ölçüsü (1, 067 km.). Sözcük anlamı: Sabanın dönüşü. (2000 Verst miktarı, 1954 Yazımı Ön Oyununda 300 Hektar olarak verilmiştir. Ç.N.)

30. (12,17) *Mayakovski*] Vladimir Vladimiroviç Mayakovski, Kafkas kökenli Rus şairi. Önceleri devrime angaje ve Lenin hayranıdır; sonra hoşnutsuz olarak izole olmuş, yaşamı intiharla sonuçlan-

mıştır. Brecht'in onunla tanışması Walter Benjamin ve Sergey Tretyakov aracılığıyladır. Karş: *Mayakovski için Epitaf* şiiri.

31. (12,18f) *"Sovyet halkının vatanı... halkın da vatanı olmalı"*] Alıntının kaynağı saptanamadı.

32. (13,26) *Tiflis*] 5. Yüzyıldan itibaren Gürcistan Krallığının merkezi, 1925'den sonra Gürcistan (ayrıca 1937'ye dek Transkafkasya) Sovyet Cumhuriyeti'nin başkenti.

33. (14,9) *Çin'den*] 13. Yüzyılda Li Hsing-tao'nun yazdığı *Tebeşir Dairesi* dramına gönderme.

34. (15,10) *Karun*] Asıl metinde Kresus, zenginliği deyim haline gelmiş Lidya Kralı (MÖ 560-546 arası). (Türkçede aynı deyim karşılığı Karun olduğu için bu değişiklik yapıldı. Ç.N.).

35. (15,13) *Gürcistan*] Kafkasya'da bir ülke. Ortaçağ sonunda bağımsız prenslik, 15. Yüzyıldan beri, ya İran'a ya Türkiye'ye (Osmanlı İmparatorluğu kastediliyor, Ç.N.) bağımlı, 1801'de Rusya'nın eyaleti, kısa bir bağımsızlıktan sonra 1936'ya dek Transkafkasya Sovyet Federatif Cumhuriyeti (Azerbaycan ve Ermenistan ile birlikte), 1937'den sonra ise Gürcistan Sovyet Cumhuriyeti olmuştur.

36. (16,23) *stratejik bir geri çekilme*] Nazi propagandasında askeri yenilgileri örtbas etmek için kullanılan deyim.

37. (18,27) *zırhlı süvari*] Göğsü zırhla korunan ağır süvari.

38. (21,2) *Ey, değişen zaman!*] Bunu, *Schweik* oyunundaki (Bu dizi, Cilt 10) *"Moldau Şarkısı"*nın *"Devrandır bu dönecek..."* dizesiyle ve *Sivri Kafalılar Yuvarlak Kafalılar* oyunundaki (Cilt 5) *Dönme Dolap Baladı* ile karşılaştırınız.

39. (21,13) *Sabah ayini*] Kilisenin büyük kutsal günlerinde gece yarısı veya sabah erken yapılan ibadet.

40. (22,15) *kuyruğu kırmızı bir yıldız*] Halkın batıl inancında kuyruklu yıldız felaket habercisidir.

41. (23,6f) *iyi bir hırlaşma zaman ister*] *Ön Oyun*'daki bir motifin yinelenmesi.

42. (23,24f) *"Acele, çatı uçuran rüzgâr gibidir"*] Brecht, Ruth Berlau'un öykü kitabına ad düşünürken (1940'da Maria Sten takma adıyla ve *Ethvert dyr kan det* başlığıyla yayınlandı) *Çalışma Günceleri*'ne (13 Ağustos 1938) şu deyişi kaydetmiş: "İskeleyi uçuran rüzgârın adı 'acele'." Berlau'nun metin başlığı: *Rüzgârın Adı "Acele"ydi.*

43. (23,29) *Kuruş*] Türkiye'de bir para birimi.

44. (24,8-21) *İçin rahat git... her şey bıraktığım gibi.*] Bu dizeler,

Konstantin Simonov'un, İkinci Dünya Savaşmda Sovyet birliklerinde çok ünlenen asker şarkısı *Bekle Beni*'den (1941) esinlenmedir. Brecht bu şüri, *Moscow News* gazetesinde yayınlanan İngilizce çevirisiyle (Nathalie Rene) tanımıştır. Bu kupürü *Çalışma Günceleri*'nin 25 Kasım 1942 günlü notuna yapıştırmış (Kupürün fotoğrafı ve şiirin tamamının çevirileri için bknz. *Brecht'le Yaşamak, Çalışma Günlüğü*, Broy Yayınları, İstanbul 1995, Ç.N.)

45. (25,26) *safran çizmeler*] Safran, aynı adlı bitkiden elde edilen sarı bir doğal boyadır. *Versuche* (Denemeler) Sayı 13'deki yayında "maroken çizmeler" olmuştur (bknz. DN. 113).

46. (26,38) *sabah ayini*] Karş. DN.39.

47. (26,39) *günahkâr öleceğiz*] Katolik inancmda ölüye son dinsel hizmetin ardından günahları bağışlanır. Valiye bu yapılamamıştır.

48. (29,8) *akşamcı*] Asıl metinde *"Angelus"*. Angelus çanı, Latince *"Angelus domini..."* diye başlayan duaya dayalı olarak adlandırılan Angelus Duası için çalan çanlar. ("Efendimizin meleği, Meryem'e iletti ki...") Bu dua, sabah, öğlen ve akşam yapılır. Burada akşam duası kastediliyor. (Orijinal metinde yapılan bu açıklamaya dayanarak, dizelerin prosodiye uygunluğu da gözetildiği için çeviride "bağbozumundan yorgun dönenlerin akşam çanı sırasındaki mutlu nefesleri" biçiminde aynen çevirmek yerine, "Bağbozumunun akşamcı nefesini" şeklinde Türkçedeki bu öze uygun espriyi de kullanan bir yoğunlaştırma yeğlendi. Ç.N.)

49. (30,6) *Gürcistan'ın karayolunda*] Gürcistan'ın Rusya'ya bağlı eyalet olmasından sonra 1804'de yapılan ve kuzey Kafkasları Transkafkasyaya bağlayan karayolu.

50. (30,27) *Sosso*] Jozef'in kısa söylenişi. Zaman zaman *Kafkas Tebeşir Dairesi* yazımında çalışmalara katılan Hans Viertel, bu adm seçilişinde küçükken ve Gürcistan'da illegal eyleme katılırken "Sosso" diye anılan Jozef Stalin'e gizli bir övgü sezer. Boris Souvarine'in Stalin biyografisinin *'Staline, Aperçu historique du bolchévisme*, (Paris 1935) bir bölümünün başlığı da böyledir. Viertel'in uyarısına rağmen Brecht bu adda diretmiştir.

51. (32,15) *deve çanı gibi tın tın*] 1 (Tevrat), Korintliler, 13, 1'den.

52. (32,24-27) *Hüzünle yolda... cepheden geri.*] Bir Moravya halk şarkısından. ("Ked ja smut-ni pnojdem, natù vojnu", "Hüzünle savaşa gittiğimde"; *Slowakische Volkslieder*'de Nr. 393a, 393b ve 395, derleyip sistematize eden Béla Bartòk, Cilt 1 Bratislava 1959, S. 623, 624, 626). Brecht *Schweik* çalışması sırasında Bartòk'un bu Slovak Halk

Şarkıları eseriyle ilgilenmiştir (bknz. Ruth Berlau'a mektup, 23 Haziran 1943).

53. (32,30-33) *Ben ölüp... beni saran*] Bir Moravya halk şarkısından. ("Poslù chajte málo, kamráti moji", "Biraz beni dinleyin dostlar"; bknz. 32, 24-27, Nr. 409, S. 646, burada: 3. ve 4. kıtalar).

54. (35,2) *Nukha*] Karş: DN. 24.

55. (38,4) *Buzlu Janga-Tau eteklerinde*] Janga-tau orta Kafkaslarda yüksek bir dağdır.

56. (39,31) *kadem*] Eski bir uzunluk ölçüsü, yaklaşık 30 cm.

57. (43,13) *ince hastalık*] Verem'in eski adı.

58. (44,14-28) *Aşk depreşti... sağ selamet.*] Hella Wuolijoki'nin (1915) *Estonya Savaş Şarkısı*'ndan (*Sòja laul*) az değişiklikle alınmıştır. Brecht Hella Wuolijoki'nin bu halk şarkısı derlemesi için "dünyanın barışçı halk şarkısı" der (bknz: Manfred Peter Hein, *Leben und Werk von hella Wuolijoki, Trajekt* Sayı 3'de, 1983, S. 70). Hella Wuolijoki'nin yaptığı Almanca çevirileri Brecht, Margarete Steffin ile birlikte redakte eder (bknz: *Çalışma Günceleri*, 3 Ocak 1941). *Estonya Savaş Şarkısı*'nın dizeleri şöyledir:

Ağabey gitmeye davrandı.
Kızcağız yalvardı ardından
Yalvardı ağladı, ağladı uyardı:
Ağabeyim, canım benim!
Savaşa gidiyorsan illa
Yürüyorsan düşmana,
İyi dinle beni:
En öne atılma
En artta da kalma.
Çünkü ön kızıl ateş
Artsa kara duman.
Ortalarda durmaya bak!
Sığın bayraktarın yanma!
Öncüler hepten gider,
Artçılar da alır isabet
Ortadaki sağ salim döner eve.

59. (48,13) *Latince*] Latince, Roma-Katolik kilisesinin tören dilidir; Gürcistan'm da dahil olduğu Rum-Ortodoks kilisesinin tören dili Latince değildir.

60. (48, 20f) *ölüm sizi ayırana kadar*] Hıristiyan nikâh töreninden

bir ifade.

61. (48,31) *kutsal yağla ölüye son hizmet*] Jakobus 5, 14'e göre Katoliklikte ölüyü takdis.

62. (49,39) *hem bir cenaze hem de bir gerdek yatağı*] "Evlenme ile yeniden dirilme sahnesi"nin birleştirilmesi fikri Henns Eisler'den gelmiştir (Karş: Brecht'in Ruth Berlau'a mektubu, 2 Mayıs 1944).

63. (50,7) *bedenin geldiği toprağa dönmesi*] Hıristiyan cenaze duasından bir ifade: "Her şey topraktan gelmiştir ve elbet toprağa dönecektir."

64. (54,28) *Akıp giden ayla*] Geçip giden aylarla, anlamında. (Ancak orijinal metinde de değişik bir şiirsel ifade seçilmiştir, bu nedenle ayrıca açıklama konmuştur Ç.N.).

65. (57,13-29) *Neler neler söylenir... suda yattım*] Hella Wuolijoki'nin *Estonya Savaş Şarkısı*'na göre düzenlenmiştir (Karş: DN. 58). Orada dizeler şöyledir:

Kavak tomurcuğu yenen oralarda,
Akça Ağaç çorbası içilen oralarda.
[...]
Uyumaya soğuktu taş,
Eşik önünde rüzgâr soğuk,
Eller buz gibi, ayaklar buz gibi.
Eller donardı, donardı ayaklar.
Eller donardı eldiven içinde,
Ayaklar çorap içinde donardı,
Çizme içinde sızım sızım parmaklar.
[...]
Bellisizce gelir ölüm savaşta.
Ateşle gelir savaşta ölüm,
Bir silah kurşunuyla gelir
Ya da bir kılıç darbesiyle.

66. (59,33f) *Elini göster hele!*] 1944 İlk Yazımındaki *Kervansaray Sahnesi*'nde de Gruşe çatlak elleriyle hizmetçiliğini ele veriyordu.

67. (61,7f) *İnsanı Tanrı kendi sureti olsun diye yaratmış*] Karş: 1 (Tevrat), Musa 1, 27.

68. (61,30) *Türk'ü*] Gürcistan, 15. yüzyıldan başlayarak İran ve Türk egemenliğine girmişti.

69. (61,34) *sırf Türk olduğu için*] Üçüncü Reich dönemindeki Yahudi düşmanlığına gönderme olabilir.

70. (63,36) *Urmi Gölü*] Kuzey İran'da Tebriz yakınında bir göl.

71. (65,2) *halı dokumacıları*] Kafkasya da İran gibi halı dokumacılığının önemli merkezlerindendir.

72. (66,7f) *kader saati*] Nazi propagandasının bir deyimi.

73. (69,17) *takır tukur, kırık konuşma tarzı*] İngilizce "clipped speech"den. Prusyalı subayların gazino tonlarına gönderme.

74. (72,19) *uzun sakallı ihtiyar hancı*] 1944 İlk Yazımının *Kervansaray Sahnesi*'ndeki figür.

75. (72, 25f) *Rüzgâr etekleri... açığa çıkar*] bknz: *Galilei'nin Yaşamı* (1938/39), Sahne 1 (Bu dizide Cilt 7, sayfa 181): "Böylece esmeye başlayan rüzgâr prenslerin ve kilise büyüklerinin altın sırmalı eteklerini bile havalandırmakta; bu eteklerin altından şişmanıyla, sıskasıyla görünen bacakların ise bizimkilerden farkı yok."

76. (74,4) *En yakınına*] Musa, 19, 18'e gönderme: "En yakınını kendin gibi seveceksin."

77. (74,32) *Iraklı*] Zeus ile Alkmene'nin oğlu olan Herakles'in Gürcü biçimi: "Halkın imdadına yetişen kahraman güç", anlamında.

78. (75,1) *gezginci bir göçmen*] Hem gezginci hem göçmen bir paradoks oluyor.

79. (75,38f) *Gürcistan ana... dertli*] Burada Brecht, Gürcistan derken Rusça Grusinien sözcüğünü kullanmış. Böylece "Gürcistan ana" deyimiyle de Rusça'daki "Rusya ana" deyiminden kaynaklanmış; "dertli" ise mater dolorosa'ya (acıların anası) göndermedir – plastik sanatlarda acı çeken tanrısal ana Meryem'in gösterimi.

80. (76,5) *Anacığım... şefkatle yargıla*] Katoliklerdeki Meryem kültüne gönderme: Meryem, günahkâr insanların şefaatçisidir.

81. (76,17) *çarpık bir terazide*] Terazi, plastik sanatlarda ve simgelerde Adalet tanrıçasının simgesidir.

82. (77,13-78,2) *Hanım kız, gizle kelleni... sağla düzeni!*] Brecht'in Adolf Ermann çevirisinden tanıdığı (*Die Literatur der Aegypter*, Leipzig 1923, S. 130-147) *Bir Peygamberin Uyarısı* adlı eski Mısır şiir dizisinin uyarlanmışı. (Karş: *"İşte Başımıza Gelenler"*, *"Eski Mısır Şiiri*, Talat S. Halman, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1972, S. 74-78. Ç.N.) *Gerçeği Yazmanın Beş Güçlüğü*'nde Brecht, kendi düzenlemesiyle dizeler kullanmıştır. *Kaos Şarkısı*, Mısır metninin yoğunlaştırılıp farklı bir dille yazılışıdır. Bir kısım dizeler Mısır dizelerinin çevirisine uymaktadır, giriş bölümü ile "sevimli nakarat"ı ("Hanisin kumandan? Hadi gel de sağla düzeni") Brecht kendi eklemiştir. "Hanım kız" ve "kardeş" seslenişleri başka bir anlamda getirilmiştir.

83. (77,32) *hanımın çocuğu/ Köle için doğdu*] Brecht'in Tebeşir Dairesi öyküsünün esasını teşkil eden motif, *Bir Peygamberin Uyarısı* şiirinde bu biçimiyledir; Bknz: DN. 82.

84. (79,14) *ünlü tebeşir dairesiyle*] Tebeşir dairesi, Klabund'un buluşudur. Karş: *Metinlerin Oluşum Öyküsü* bölümü. Çin oyununda ise, tebeşir çizgisi vardır, çocuk bu çizgiye konur.

85. (83,28f) *"Kan sudan katıdır"*.] II. Wilhelm'in sık kullandığı ve popüler yaptığı deyiş. Özellikle de, Almanlar ile İngilizler arasındaki kan akrabalığı, onları birbirinden ayıran denizden daha güçlüdür, anlamında.

86. (87,32) *Yesaya*] Tevrat'tan bir peygamber.

87. (88,39-89,2) *tavlasında öyle çok... ricacılar dikili*] Baştaki Ozan dizelerinin aynen yinelenmesi.

88. (89,14f) *Ah sabah akşam... güç ve zahmetli*] Brecht'in *Kötülerin Maskesi* şiiriyle ve *Sezuan'ın İyi İnsanı* oyununda (Cilt 8) Shen Te'nin 7. Sahnedeki "kendi insanlarını/hiç de zor değil" dizeleriyle karşılaştırınız.

89. (91,1) *Azdak Bahçesi*] "Cennet Bahçesi" deyimine bir gönderme olabilir. Berliner Ensemble üyeleri için tiyatronun bahçesinde bir açık alan, küçük bir oturma mekânı olarak düzenlenmiş ve konulan bir şilt üstünde de yazılı olduğu gibi adı "Azdak Bahçesi" konmuştur.

90. (91,39) *altın çağ*] "Altın çağ" ütopyasına gönderme.

1954 Yazımı:

91. (91,4) *Savaş yıkımına uğramış bir Kafkasya köyünde*] Karş: DN. 22.

92. (95,6) *iki Kolhoz köyleri*] Karş: DN. 23.

93. (95,19) *Galinsk*] Karş:DN. 26.

94. (95,19) *Nukha*] Karş:DN. 24.

95. (95,20f) *Hitler orduları yaklaştığında*] Karş:DN. 25.

96. (95,25) *"Rosa Luxemburg"*] Karş:DN. 27.

97. (97,3f) *kendinin değil, Prens Kazbeki'nindin*] Karş: DN. 28.

98. (98,20) *Mayakovski*] Karş: DN. 30.

99. (98,21f) *"Sovyet halkının vatanı... Aklın da vatanı olmalı"*] Karş: DN. 31.

100. (100,15) *Çin'den*] Karş: DN. 33.

101. (100,30) *Tiflis*] Karş: DN. 32.

102. (101,10) *Karun*] Karş: DN. 34.

103. (101,13) *Gürcistan*] Karş: DN 35. İlk kez 1954 Yazımında ülke admın Rusça yazılışı olan Grusinien kullanılmıştır. Daha önce hep Georgien'dir.

104. (102,32f) *stratejik geri çekilme*] Karş:DN. 36.

105. (105, 52) *zırhlı süvari*] Karş: DN. 37.

106. (107,14) *Ey, değişen zaman!*] Karş: DN. 38.

107. (107,25) *sabah ayini*] Karş: DN. 39.

108. (108,27) *kuyruğu kırmızı bir yıldız*] Karş: DN. 40.

109. (109,18f) *iyi bir hırlaşma zaman ister*] Karş: DN 41.

110. (109,37) *"Acele, çatı uçuran rüzgâr gibidir"*] Karş: DN 42.

111. (110,3) *kuruş*] Karş: DN. 43.

112. (110,21-34) *için rahat git... her şey bıraktığın gibi*] Karş: DN. 44.

113. (112,6) *maroken çizmeler*] Karş: DN. 45.

114. (113,23) *sabah ayini*] Karş: DN. 39.

115. (113,24) *günahkâr öleceğiz*] Karş: DN. 47.

116. (115,28) *akşamcı*] Karş: DN. 48.

117. (116,28) *Gürcistan'ın karayolunda*] Karş:DN. 49.

118. (117,12) *Sosso*] Karş: DN. 50.

119. (119,17) *buzlu Janga-Tau doruklarından*] Karş:DN. 55.

120. (121,3) *Anastasya Katarinovska*] Bu ad, 1944 İlk Yazımından kalmıştır. Orada Valinin karısının adı Anastasya Saşvili'ydi.

121. (121,9) *Michel Georgiviç*] Bu ad da 1944 İlk Yazımı ile açıklanabilir. Orada Valinin adı Georgiy Saşvili'ydi. Ön ad Gürcü adı ile (Georgi) değiştirilmiş, ama baba adı biçimi, oyunun başka yerlerine aykırı olarak Rusça'daki gibi türetilmiştir. Karş: *Metinlerin Oluşum Öyküsü* bölümü.

122. (123,21) *deve çanı gibi tın tın*] Karş: DN. 51.

123. (123 30-33) *Hüzünle yolda... cepheden geri.*] Karş:DN. 52.

124. (123 36-39) *Ben ölüp... beni saran.*] Karş: DN. 53.

125. (126, 9) *Nukha*] Karş: DN. 24.

126. (131,5) *kadem*] Karş: DN. 56.

127. (134,28) *ince hastalık*] Karş:DN. 57.

128. (135,30-136,5) *Aşk depreşti... sağ selamet.*] Karş: DN. 58.

129. (139,37) *Latince*] Karş: DN. 59.

130. (140,5) *ölüm sizi ayırana kadar*] Karş: DN. 60.

131. (140,16) *kutsal yağla ölüye son hizmet*] Karş: DN. 61.

132. (141,33f) *hem bir cenaze hem de bir gerdek yatağı*] Karş: DN. 62.

133. (141,33) *bedenin geldiği toprağa dönmesi*] Karş: DN. 63.

134. (146,11) *Akıp giden ayla*] Karş: DN. 64.

135. (149,2-28) *Neler neler söylenir... suda yattım.*] Karş: DN. 65.

136. (151,22f) *Elini göster hele!*] Karş: DN. 66.

137. (152,35) *insanı Tanrı kendi sureti olsun diye yaratmış.*] Karş: DN. 67

138. (53,18) *Türk'ü*] Karş:DN. 68.

139. (153,22) *sırf Türk olduğu için*] Karş: DN. 69.

140. (155,12) *halı dokuyucuları*] Karş: DN. 71.

141. (155,27) *Urmi Gölü*] Karş: DN. 70.

142. (155,35f) *Dünyanın çatısı*] Bu deyim aslında Himalayalar için kullanılıyor.

143. (157,35f) *kader saati*] Karş: DN. 72.

144. (161,17) *takır tukur, kırık konuşma tarzı*] Karş: DN. 73.

145. (164,27) *uzun sakallı ihtiyar hancı*] *Kervansaray Sahnesi*'nden figür.

146. (164,33f) *Rüzgâr etekleri... açığa çıkar*] Karş: DN. 75.

147. (166,31) *en yakınına*] Karş: DN. 76.

148. (167,22) *Iraklı*] Karş: DN. 77

149. (167,31) *gezginci göçmen*] Karş: DN. 78.

145. (168,29f) *Gürcistan ana... dertli*] Karş: DN. 79.

151. (168,35) *Anacığım bizi şefkatle yargıla*] Karş: DN. 80.

152. (169,11) *çarpık terazide*] Karş: DN. 81.

153. (169,25) *ayakkabısını dikmekte*] 1949 Yazımında ve daktilo metinlerde "traş olur". Provalar sırasında, Azdak'ı oynayan Ernst Busch, traş olma sahnesi *Puntila Ağa ile Uşağı Matti*'de de yapıldığı için (Sahne 7'de) bunu yinelemekten rahatsızlığını dile getirir. Bunun üzerine başka bir meşguliyet olarak ayakkabısını dikme uygulanır (Karş: *Brechts Theaterarbeit. Seine Inszenierung des "Kaukasichen Kreidekreises"*, hg. v. Werner Hecht, Frankfurt a.M. 1985, S. 88 vd.).

154. (170,8-39) *Hanım kız, gizle kelleni... sağla düzeni*] Karş: DN. 82. Ancak, dize konumu 1949 Yazımına göre yer yer değişmiştir.

155. (170,26) *hanımın çocuğu/Köle için doğdu*] Karş: DN. 83.

156. (172,8) *ünlü tebeşir dairesi*] Karş: DN. 84.

157. (176,31) *Kan sudan katıdır*] Karş: DN. 85.

158. (180,34) *Yesaya*] Karş: DN. 86.

159. (182,3-5) *tavlasında öyle çok... ricacılar dikili*] Oyun başındaki Ozan'ın şarkısından.

160. (182,19) *Ama sabah akşam... güç ve zahmetli*] Karş: DN. 88

161. (184,6) *"Azdak Bahçesi"*] Karş: DN. 89.

162. (185,7) *altın çağ*] Karş: DN. 90.

163. (186,10) *iki kolhoz köyü*] Karş: DN. 23.

164. (186,11) *Plan Komisyonu*] Sovyetler Birliğinde büyükçe yönetim birimlerindeki en üst planlama dairesi.

165. (186,27) *Kabil ile Habil... Adem'le Havva*] Kitab-ı Mukaddes'e göre Kabil ile Habil, ilk insan çifti olan Adem ile Havva'nın birbirine düşman iki oğludur. Bu söyleyişle, en baştan başlayalım, denmek isteniyor.

166. (187,5) *"Rosa Luxemburg"*] Karş: DN. 27.

167. (187,5) *"Galinsk"*] Karş: DN. 26.

168. (187,15f) *Daha 25 yıl önce... sen, Çaçava*] Karş: DN. 28. İhtiyarın soyadı, Tebeşir Dairesi olayındaki Simon ile aynı.

169. (188,12) *Tiflis*] Karş: DN. 32.

170. (188,16) *Werst*] Karş: DN. 29.

171. (190,2) *Çin'den*] Karş: DN. 33.

172. (190,32) *Ad libitum*] (Latince.) İsteğe göre. Yani, Son Oyun'un oynanıp oynanmaması, sahneleyene bırakılmıştır.

173. (191,11) *Hele bir bahçe*] DN. 89 ile karşılaştırınız. Vali Abaşvili ise çok farklı bir bahçe tasarlıyor. Karş: 1. Sahne başı.

SOFOKLES'İN ANTİGONE'Sİ

AÇIKLAMALAR

Türkçesi
Ahmet Cemal

ANTİGONE

Temel Metin

Sofokles'in Antigone'si (Die Antigone des Sophokles), bak.: Brecht /Neher, (*Antigonemodell 1948*), Berlin-Schöneberg: Gebrüder Weiss-Verlag, s.105-160. - Ek: (*"Antigone" İçin Yeni Prolog*) [1951] (Neuer Prolog zur "Antigone"), bak.: Brecht/Neher, *Antigonemodell 1948*, Berlin/DDR: Henschelverlag 1955 [ek, sayfa numaraları konmamış, s.2].

Tarihçe

1947: Brecht, Zürich'de Hans Curjel ile birlikte *Antigone*'yi Chur'da sahnelemeyi kararlaştırır.

30 Kasım-12 Aralık 1947: Uyarlamanm oluşturulması.

13 Ocak 1948: Volkshaus Zürich'de provaların başlaması; provalar 16 Ocak 1948'den başlanarak Chur'da sürdürülür.

11Şubat 1948: Ruth Berlau, planlanan model kitabı için oyunun resimlerini çeker.

15 Şubat 1948: Oyunun Chur'da ilk gösterimi (Reji: Bertolt Brecht ve Caspar Neher, dekor: Caspar Neher, Antigone: Helene Weigel, Kreon: Hans Gaugler).

14 Mart 1948: Zürich turnesi (matine gösterisi).

1 Mayıs 1948: Berlin-Schöneberg'deki Gebrüder Weiss Yayınevi ile model kitabına ilişkin sözleşme.

1949: *Antigone Modeli 1948* (Antigonemodell 1948), Gebrüder Weiss Yayınevinde ilk basım.

1951: Greiz kenti tiyatrosunda ilk Almanya gösterimi (Reji: Otto Ernst Tickardt).

1952: Metnin *Sinn und Form* dergisinin 5. Sayısmda yayınlanması.

1955: *Antigone Modeli 1948*'in, Henschel Yayınevi'nde yeni basımı (Berlin/DDR).

Metnin Oluşum Öyküsü

Brecht, 5 Kasım 1947'de ABD'den geri döner ve Paris üzerinden Zürich'e gelir. Züricher Schauspielhaus, kırklı yıllarda göçmen yönetmenlerin ve oyuncuların etkinlikleri sayesinde Brecht'in oyunlarını sürekli oynayan tek sahne olmuştur. Brecht, burada bir oyun yönetmek istemektedir; ancak çalışma izni alamaması nedeniyle 1948 ilkbaharına, *Puntila Ağa ile Uşağı Matti*'nin provaları başlayıncaya kadar beklemek zorunda kalır. Bu arada Chur'da bir oyun sahneleme fırsatı doğar. Brecht'in 1927'de *Mahagonny* adlı şarkılı oyunun ilk gösterimi sırasmda Baden-Baden'de birlikte çalıştığı ve şimdi Chur'daki tiyatroyu yöneten, Berlin'deki Kroll Operası'nın eski dramaturgu Hans Curjel, Brecht'le bir oyun gerçekleştirmeyi kararlaştırır. Seçenekler, Sofokles'in *Antigone*'si, Shakespeare'in *Macbeth*'i, Racine'in *Phädra*'sı ve *Cesaret Ana ve Çocukları* ile *Mezbahaların Kutsal Johanna'sı*'dır. Brecht, *Antigone*'de karar kılar, ancak bir uyarlama yapmakta ısrar eder. 5 Kasım 1947'de buluşmuş olduğu Caspar Neher, daha en baştan dekorları yapmak üzere öngörülmüştür. Neher, daha kısa süre önce Hamburg'da bir sahnelemede çalışmış olduğu için tragedyayı iyi bilmektedir. Brecht, onun tavsiyesi üzerine Hölderlin'in yaptığı çeviriyi kullanır. 1947 Kasımmın sonunda çalışmaya başlayan Brecht, 29 Kasımda ilk sahneye ilişkin uyarlamasını tamamlar; Neher ve Curjel, bu çalışmayı onaylarlar. Aradan tam iki hafta geçtikten sonra bütün metin tamamlanmıştır. Brecht, şu notu düşer:

"Weigel ve Cas ile *Cesaret Ana*'yı Berlin için hazırlamak istediğimden ve bunu burada, Curjel'in bulunduğu yerde yapabileceğimden, ama buna karşılık Weigel için ikinci bir role ihtiyacım olduğundan, 30.11. ile 12.12. tarihleri arasında bir *Antigone Uyarlaması* kaleme aldım. Cas'ın tavsiyesi üzerine Hölderlin'in anlaşılmaz olduğu gerekçesiyle çok az oynanan ya da hiç oynanmayan çevirisi kullandım" (*Çalışma Güncesi*, 16 Aralık 1947).

Hölderlin'in çevirisi Brecht'e "Schwaben bölgesinin lehçesini çağrıştırması ve liselerdeki Latince dil kuruluşlarını içermesi" nedeniyle çekici gelir (*Çalışma Güncesi*, 16 Aralık 1947). Metin üstündeki çalışmayı Alman dilinin alanına geri dönüş diye algılar ve Stefan, Brecht'e yazdığı bir mektupta da (Aralık 1947) "Schwaben'e özgü halk dilini" över. Aynı bağlamda olmak üzere, Hölderlin'in çevirisinin "epey sadık" olduğunu ve "Hegelvari" bir yanının bulunduğunu söyler.

Gerçekte Hölderlin'in metninin eserin aslına sadakati, doğal olarak yalnızca daha yeni çalışmalarla, özellikle de savaştan sonra Jean Anouilh'nin yaptığı (1942) çok başarılı modernleştirmeyle karşılaştırıldığmda söz konusudur. Çeviri olarak ise, Hölderlin'in metni (yaymlanışı 1804) kendi çağdaşlarına bile yabancı gelmişti. Bu durum, hem filolojik anlamda yanlışlar ve yanlış anlamalar içeren çeviriden, hem de söylencenin çok kendine özgü bir biçimde yorumlanmış oluşundan kaynaklanmıştır.

Antigone (İ.Ö. 442), Sofokles'in en başarılı tragedyalarından biriydi. Tragedyada Labdakos soyunun çöküşü anlatılır. Oidipus'un ölümünden sonra oğulları Eteokles ile Polyneikes, Thebai'de iktidarı ele geçirmek için kavgaya girerler; kentten kovulan Polyneikes, Argos'tan "Thebai'ye Karşı Yediler"in seferini başlatır. Saldırı başarısız olur, ama iki kardeş Thebai'nin surları önünde birbirlerini öldürürler. Kentin yeni hakimi olan amcaları Kreon, Eteokles için şerefli bir gömme töreni yaptırır, buna karşılık Polyneikes'in vatanın düşmanı olduğu için gömülmeden kurda kuşa yem olmak üzere bırakılmasını emreder. Polyneikes'in kızkardeşi Antigone, ölülerin hukukunun çiğnenmesine karşı çıkar ve kardeşini simgesel olarak gömer. Ama yakalanır ve Kreon tarafından tehdidi doğrultusunda ölüm cezasına çarptırılır. Antigone, Kreon tarafından kapatıldığı zindanda kendini asar. Kreon, kâhin Teiresias'ın uyarılarına çok geç kulak verir. Önce oğlu Haimon'un, ardından da karısı Eurydike'nin kendilerini öldürdüklerini haber almak zorunda kalır.

Hölderlin, Kreon ile Antigone arasındaki çekişmeyi tanrısal olan'a ilişkin iki görüşün çatışması diye anlar; bu çatışma sırasında yasanın geleneksel biçimlerinde inatçı bir tutumla direnişin karşısma, dolaysız ve yasalardan bağımsız insanca duygulanım çıkar. Brecht için önem taşıyan nokta, Hölderlin'in *Antigone Üzerine Notlar*'da (Anmerkungen zu Antigone) ortaya konulan görüşüdür; buna göre sözü edilen farklı görüşlerin temsilcileri "aynı smıftan insanlar" kimliğiyle karşı karşıyadırlar ve çatışma, farklı bakış açılarının aynı ölçüde haklılığı anlamında olmak üzere, "aklın gereği olan cumhuriyetçi yönetim biçimi"ni belirgin kılar (karş. Hölderlin, *Sämtliche Werke*. Grosse Stuttgarter Ausgabe, hg. V. Friedrich Beissner, Band 5, Stuttgart 1952, s.271 vd.). *Antigone için Önsöz*'lerinden birinde Brecht, bu görüşü izler: "Sofokles'in Antigone'si, tiranizmin reddedilişinin ve demokrasiye dönüşün vurgulanmasıdır. Antigone, Yunanistan'da o zamanlar olup bitenlere savaşçı bir tutumla karışan bir oyundur."

Yine Brecht'in atıfta bulunduğu Hegel için Sofokles'in *Antigone*'si, antik tragedyanın en katıksız biçimde dile gelişidir, çünkü Antigone'nin ve Kreon'un kimliklerinde aile sevgisiyle devletin hakları eşit iki değer niteliğiyle karşılaşmaktadır; bu değerler ancak karşılıklı olarak birbirlerini olumsuzladıkları takdirde ayakta kalabilirler. Bu ise zorunlu olarak çatışmaya ve karşıt kişilerin trajik sonlarına yol açar (Karş. Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Sämtliche Werke*, hg. V.H. Glockner, Band 16, Stuttgart 1928, S.113 vd., ve Band 14, Stuttgart 1939, S.551).

Brecht, oyunu işlerken öykünün "akılcılaştırılmasını" hedefler: "Beni yepyeni bölümler yazmaya zorlayan değişiklikler, eski Yunan'daki '*moira*'yı (yazgısal olan'ı) çıkartabilmek için yapıldı; başka deyişle, ben burada olayın temelinde yatan halk söylencesine inmeye çalışıyorum." (Stefan Brecht'e yazılan mektup, Aralık1947; ayrıca karş. *Çalışma Güncesi*, 16 Aralık 1947). Oyunun "tiranizmin reddedilişi ve demokrasiye dönüş" olarak anlaşılabileceğine ilişkin ve başlangıçta ileri sürülen varsayım - bu, 1947 yılı için çok güncel bir görüştür -, Antigone'nin "halka yabancı iktidar sahipleri sınıfından" gelmesi nedeniyle bir temel olamaz. Buna karşılık Brecht'e göre oyunda "görülmeye değer" olan nokta, "devletin zirvesinin çöküşünde kaba güç kullanmanın rolü"dür (*Antigone Modeli 1948*: *Brecht Werke*, Suhrkamp Yay. Cilt 25]. Bu, yeni bir açılımı gerekli kılar:

Sofokles'de Antigone-Kreon olayı, zaferle sonuçlanan bir savaşın sonrasını oluşturur: Tiran (yani iktidar sahibi), zafer kazanmasını güçleştirmiş olan kişisel düşmanlarıyla hesaplaşır, bu arada insani bir görenekle çatışkıya düşer ve ailesinin yıkımını yaşar. Yeni metinde olay, çok şeylere gebe olan bir anda başlar; savaşın kazanılabilmesi için giderilmesi gereken "küçücük" bir eksik kalmıştır ve en çaresiz gibi gözüken gücün bile kullanılması gerekmektedir, başka deyişle en uygunsuz olan araç bile zorunlu olup çıkmıştır. Son ahlaki kaygıların da böylece bir yana bırakılması, başarıya götürmez ve yalnızca sonun gelmesini daha da çabuklaştırır; öte yandan bu son, zaten genel konum bağlamında kaçınılmaz nitelik taşımaktadır. Deyiş yerindeyse, yıkım böylece daha da büyük olur. Kral soyu dağılır [...] Daha sonra iktidarın ideolojik işbirlikçisi olan kâhin de, sonun geldiğini görünce safından ayrılır. Artık Antigone'nin eylemi, yalnızca düşmana yardım etmek olabilir; bu, onun ahlaki katkısı olacaktır, çünkü daha önce karanlıklarda pişirilen ekmekten epey uzun süre yemiştir (*Çalışma Güncesi*, 12 Ocak 1948.)

Öykünün akışı güncelleştirilir. *Antigone* için yazdığı *Önsöz*'de Brecht, savaşta gerçekleşen "ani dönüşümü", Argos'u "bugünün Stalingrad'ı" kılan bir olay olarak yorumlar. Kreon, yenilgiyi sezmektedir, fakat Thebai kentini de kendisiyle birlikte yıkıma sürüklemek ister. Kenti anlamsız bir biçimde "ölesiye" savunur. Bu bağlam, İkinci Dünya Savaşı'nm son evresinde savaştan kaçanların Hitler'in cellatları tarafından insan onuruna aykırı bir biçimde idam edildiklerinin anımsatıldığı (ön oyun) aracılığıyla daha da vurgulanır. Ancak Brecht, Antigone'nin eylemini direnişin çağdaş bir biçimi diye yorumlamak istemez: "Antik dramada direnişin temsilcisi olan büyük karakter, bize çok önemli görünmesi gereken Alman direnişinin savaşçılarını temsil etmez. O savaşçıların şiiri burada yazılamadı; bu savaşçıları anımsatmak için pek az, unutturmak için ise pek çok şey yapıldığı düşünüldüğünde, bu durum daha da üzücü geliyor." (*Antigone Modeli 1948* için *Önsöz*: *Brecht Werke*/Brecht Bütün Eserleri, Suhrkamp Yay., Cilt 25.)

Pindaros'un ağıtının Hölderlin tarafından yapılan çevirisinden bazı bölümlerle, Goethe'nin *Batı-Doğu Divanının Daha İyi Anlaşılması İçin Notlar ve İncelemeler*'indeki bir Arapça şarkının dizeleri oyun metnine alınmıştır.

Çalışmaları sırasında Brecht, önce Lukács'ın *Schiller ile Goethe Arasındaki Yazışmalar*'a ilişkin makalesini, daha sonra da bu makaleden etkilenerek yazışmaları okur. Reji çalışmaları sürerken yeniden denediği kendi epik tiyatro anlayışının Schiller'in düşünceleriyle desteklendiğinin ayırdına varınca şaşırır (*Çalışma Güncesi*, 3 Ocak 1948, ayrıca karş. *Antigone Modeli 1948*'in *Önsöz*'ü, Cilt 25). Aynı zamanda da klasik yazarların izlerçevre karşısındaki oportünizmlerini (*Çalışma Güncesi*, 8 Ocak 1948) ve antik çağı anlayış biçimlerini eleştirir: "Artık yapılması gereken, Yunan dünyasının kültürünü sanki en yükseğiymiş gibi göstermek olamaz [...]. *Antigone*'nin bir bütün olarak yeri, barbarların atların kafataslarını koydukları yerdir." (*Çalışma Güncesi*, 18 Ocak 1948.)

13 Ocakta Volkshaus Zürich'de provalar başlar; 16 Ocak 1948 günü de Brecht, Neher ve Helene Weigel Chur'a giderler. Yalnızca Kreon'u canlandıracak oyuncu eksiktir: Gustav Knuth'un başka angajmanları vardır, Walter Richter'in razı edilebilmesi ise olanaksızdır. Başlangıçta yalnızca provalar için yedek olarak kullanılan genç oyuncu Hans Gaugler, uygun görülür. Genç topluluk içersinde epik oynama biçimini bilen tek kişi Helene Weigel'dir (karş. Hans Curjel'e yazılan 7 Şubat 1948 tarihli mektup). Caspar Neher'in tasarımladığı sahne ve dona-

nımın bütünü, Brecht'e daha hazırlık döneminde "bundan böyle de korunmasını" gerektirecek kadar "örnek" gözükür (Caspar Neher'e yazılan 7 Şubat 1948 tarihli mektup). Bir model kitabının hazırlanması düşünülür. Daha önce *Bir Rolün Oluşması. Laughton'ın Galilei'si* (Cilt 25) başlıklı inceleme için malzeme toplamış olan Ruth Berlau, 22 Ocak 1948 günü Zürich'e gelişinden sonra provalara katılmıştır; 11 Şubat 1948 tarihinde gerçekleştirilen temsilin fotoğraflarını çeker. Chur'daki sahnelemenin ilk gösterimi 15 Şubat 1948 günü yapılır. Bunu daha üç temsil ve 14 Mart 1948'de Schauspielhaus Zürich'de düzenlenen bir matine izler.

Brecht, 1 Mayıs 1948'de Berlin'de, Gebrüder Weiss Yayınevi ile, *Antigone*'ye ait model kitabının yayınlanması için bir sözleşme imzalar. 1949 Ağustosunda yayınlanan kitapta sırasıyla model anlayışı üzerine bir *Önsöz*, dizeler biçiminde kaleme alınmış epik bir yorum eşliğinde Ruth Berlau'nun 94 fotoğrafı, Caspar Neher'in açıklamaları, sahne taslakları ve tek tek sahnelere ilişkin çizimleriyle, işlenmiş metin yer almaktadır. Model kitabı, "*34. Deneme*" diye adlandırılır. Ancak, *Denemeler* başlığını taşıyan kitaplardan farklı bir biçimde yayınlanır.

1951 yılında, Greiz'daki gösteride, güncellikle yeterince ilinti bulunduğu gerekçesiyle *Ön Oyun*'dan vazgeçilir. Bir ön söylevin anlamlı olacağına inanan oradaki tiyatro topluluğunun dileğiyle Brecht, *Antigone* için yeni bir öndeyiş (prolog) kaleme alır (S.242; karş. Brecht'in Otto Ernst Tickardt'a yazdığı 20 Kasım 1951 tarihli mektup).

Drama metni, *Sinn und Form* adlı dergide (1952, sayı 5, s.71-120) yayınlanır. *Antigone Modeli 1948*'in yeniden gözden geçirilmiş metni, 1955 yılında Doğu Berlin'de, Henschelverlag Kunst und Gesellschaft'da, Ruth Berlau tarafından hazırlanan *Berliner Ensemble'ın Model Kitapları* ("Modellbücher des Berliner Ensemble") adlı dizinin birinci cildi olarak çıktı. Oyun metni, bu dizide bir ayrı basım olarak bulunmaktadır.

Metinlerin Yazımları

Brecht'in geride bıraktıkları arasında en eski daktilo metinleri, Brecht'in Chur'daki temsil için tuttuğu reji defteri ile, Helene Weigel'in rol defteridir (Chur Sahne Metni 1948). Bu metinler, çok geniş ölçüde temel metinle örtüşmektedir.

İşlenen metindeki 1300 dizeden yaklaşık 400'ü, Brecht'in öykünün

akışını ve diyalog yapısını önemli ölçüde değiştirmiş olmasına karşın, tümüyle ya da neredeyse sözcüğü sözcüğüne Hölderlin'den alınmadır. Brecht'in metni, Hölderlin'inkinden yaklaşık 100 dize daha kısadır. Özellikle Kreon'la Antigone arasındaki tartışmanın sonu, Kreon'un kâhin Teiresias ile karşılaşmasının sonu ve bunun hemen arkasından Kreon ile yaşlılar arasındaki tartışma bütünüyle yenidir.

1948 Sonbaharındaki basımdan önce Brecht, uyarlamanın içeriğini ve yapısını değiştirmeyen bir dizi küçük değişiklik yapmıştır. Sözü edilmeye değer bir değişiklik, *Ön Oyun*'un sonunda yer almaktadır. 89-93. Dizelerin (126,38-127,5) yerine 1948 tarihli Chur sahne metninde şu bölüm bulunmaktadır:

SS SUBAYI
Bu ne istiyor böyle elinde bıçakla?
İKİNCİ KIZKARDEŞ
Köpek herif, en iyisi ben yanıt vereyim sana.
Seyirci kalamam kardeşimi darağacına götürmelerine
Sırf sizin savaşınızdan çekip gitti diye.
BİRİNCİ KIZKARDEŞ
Ve o herif yakalamaya kalkıştığında
Kız kardeşim hiç sarsılmadı karşısında
Ve adama bıçağı sapladığında
Övündüm kardeşimin yaptığıyla.

1948 tarihli Chur sahne metninde, 704. dizeden [223,11] sonra üç satır çizilmiştir:

KREON
Öyle. Ama dışarıda yatan uğruna
İzin vermeyeceğim bana istediğince sövüp saymana
Götürün [...]

Model kitabı [1949] için çıkartılan kopyalarda bu dizelerin üstüne aşağıdakiler yapıştırılmıştır:

KREON
Öyle. Ve şimdi çekil git
Gözümün önünden. Sen de sakın kendini
O önemli anda kaçan korkak gibi.
Götürün [...]

Model kitabının basımı için hazırlanan örnekte yalnızca özgün metin çizilmiş, ama bunun üstüne yenisi yapıştırılmamıştır; satır sayma da değiştirilmemiştir; böylece basımda 701 ve 710. dizeler (223,6-16) arasında yalnızca 7 dize satırı konuşma metni gözükmekte, ama 10 satır sayılmaktadır.

1086-109. dizeler arasmda (234,29-235,2) yer alan kısım basım için metne eklenmiş ve satırların sayımında da göz önünde bulundurulmuştur.

Bir başka önemli değişiklik 1128-1132. dizelerle (236,16-20) ilgilidir. Bu dizeler, 1948 tarihli Chur metninde şöyleydi:

Bastırdıktan sonra Polyneikes'in isyanını kanla
Hemen Thebai'ye döndün fırlatmak için
O hainin cesedini kentin önüne,
Dehşet korkuyu daha da pekiştirsin niyetiyle
Ve sonra Magereus yeniden girişti hamleye
Burada acele düzenlenen zafer şenliklerinin ardından
Gerçek zaferle bütün kuşkular ortadan kalksın diye.
Böylece ilk oğlun atıldı yeniden savaşa.

1952 yılında *Sinn und Form* dergisinde basılan metin, bazı önemsiz düzeltmelerin dışında model kitabma [1949] sadık kaldı.

Model kitabının 1955 yılında yapılan yeni basımında yalnızca bazı yerlerde yazım ve noktalama düzeltmeleri yapıldı. Satırların sayımında 704. dizeden (223,11) sonra çıkarılan bölüm göz önünde bulunduruldu, böylece 1303 yerine toplam 1300 dize sayıldı. Ancak bu kez 1038 ve sonraki dizeler (233,11vd.) yeni düzenlemede tek bir satıra basıldığından, ama sayımda bir değişiklik yapılmadığından, dolayısıyla 1031-1040 arasmda (233,3-14) yalnızca dokuz satırlık konuşma metni basıldığından, ortaya yeni bir yanlışlık çıkmış oldu.

Metne *Ön Oyun* da eklendi, ancak şöyle bir not kondu: "Greiz'daki gösteri için Brecht, ön oyunun yerine geçen yeni bir prolog kaleme almıştır." Ön Oyundan önce *Antigone İçin Yeni Prolog* [s.242] basıldı.

Bu basımdaki metnin düzenlenişine ait

DİPNOTLAR

(Dipnot numaralarından sonra gelen parantez içindeki değerler, kitabın Almanca baskısındaki sayfa ve satır numaralarını göstermektedir.)

1. (194,1) *Çalışmaya katılanlar*] Bu not sonradan tamamlanmıştır. *Antigone Modeli 1948*, yazarlar olarak Brecht ile Neher'in adları verilerek yayınlanır. Metin bölümünde şöyle denmektedir: *"Sofokles'in Antigone'si.* Hölderlin'in çevirisinden sahne için Bertolt Brecht tarafından uyarlanmıştır." ["Die Antigone des Sophokles. Nach der Hölderlin'schen Übertragung für die Bühne bearbeitet von Bertolt Brecht."]

2. (194,4-11) *Kişiler*] Kişiler listesi sonradan tamamlanmıştır. Temel metinde bu liste *Ön Oyun*'dan sonra yer almakta, kız kardeşleri Ön Oyunun kişileri olarak vermekte, ama SS Subayı listede bulunmamaktadır.

Oyunun Sahnelenişi ve Yankıları

Oyunun ilk gösterimi, 15 Şubat 1948 günü Chur kent tiyatrosunda gerçekleştirildi. Bu temsil, *Antigone Modeli 1948* sayesinde tam olarak belgelendi. İlk geceye Basel ve Zürich'ten dostların ve konukların gelmeleri nedeniyle temsil, bir olay oldu. Yerel basında oyuna ilişkin tanıtma yazılarından, programda yeni anlayışın açıklanmış olmasma karşm öykünün akışında yapılan değişikliğin hemen hiç anlaşılmadığı ortaya çıkmaktadır. Andreas Brügger, *Bündner Tagblatt*'taki yazısında (Chur, 18 ve 19 Şubat 1948) "bilim adamlarının yaptıkları tartışmanın dışında kalmak" istediğini belirtmekte, fakat "suç kavramının genişletildiği" ve "yazgısalın simgesel olan yararına geri plana itildiği" saptamasında bulunmaktadır. Simgenin nasıl anlaşıldığı açık değildir. 18 Şubat 1948 tarihli *Bündner Zeitung*'da ise, Hölderlin çevirisinin seçilmiş olması, metnin "çok güç anlaşılması" nedeniyle eleştirilmektedir. Buna karşılık klasik filolog Bruno Snell, Zürich'te çıkan *Tat*'da (19 Şubat 1948) Brecht'in öyküyü yorumlayışını çok açık bir biçimde belirlemekte ve bu yorumu "insanı korkutacak kadar güncel" diye nitelendirmektedir. Snell, hemen bütün eleştirmenler gibi *Ön Oyun*'u

inandırıcı bulmaktadır. Ama yine de şöyle sormaktadır: "Acaba Sofokles'de olayın daha anlamlı olduğu söylenemez mi? [...] Sofokles'de gerçek bir güç, gerçek olmayan bir gücün karşısında, ona üstün ve galip konumunda değil midir?" Bütün eleştirmenlere göre temsil, üstün bir tiyatro olayıdır. Gerek programda anlatılmış olan epik sergileme biçimi, gerekse Neher'in sahne modeli olumlu karşılanır. Helene Weigel, Almanya'dan ayrıldıktan sonraki bu ilk rolünde inandırıcı bulunur. Başarısı, iyi yönetilen toplulukta iyice belirginleşir. Gerçi zaman zaman Antigone rolünün bilinçli olarak olgun bir kadın tarafından oynandığına dikkat çekilir; Kreon'u çok genç birinin, Hans Gaugler'in canlandırması yüzünden bu, daha da çarpıcı olmuştur; ancak bu durum, oyundaki reji anlayışı göz önünde tutulduğunda açıklanabilmektedir. Chur izleyicisi, olumsuz bir tutum alır; bu yüzden yalnız üç tenha temsil gerçekleştirilebilir. 14 Mart 1948 günü Zürich'de, Schauspielhaus'da konuk topluluk olarak bir temsil verilir, ancak oyunun yalnızca matinede oynanması Brecht'i kızdırır. Oyunun uyandırdığı yankı, özellikle eleştirmenlerin atıfta bulundukları, antik konulara ilişkin öteki uyarlamalarla karşılaştırıldığında, azdır.

Bu durum, metnin *Antigone Modeli 1948*'de yayınlanmasından sonra da değişmez. Brecht'in savaştan sonraki ilk yayınlarından olan model kitabı az ilgi toplar - toplam yaklaşık 500 adet satılır. Yalnızca Paul Rilla, *Sahne Oyunu ve Sahne Modeli* (Bühnenstück und Bühnenmodell) adlı bir makalede (*Berliner Zeitung*, Doğu Berlin, 7 Mart 1950) Brecht'in tiyatro modelini değerlendirme çerçevesinde uyarlamanın önemini de vurgular. Rilla'ya göre bu uyarlama "görkemli bir çeviridir" ve bu eserde Brecht "Yeni'de ve Farklı'da büyüklüğü koruyabilmek için en büyün direnişi sergilemiştir." Rilla'nen çözümlemesi, Hölderlin'in metninin "mistik ve mitolojik okuma biçiminden toplumsal öyküyü türetme" hedefine yönelik olarak akılcılaştırılmış olmasının altını çizer.

Brecht hayattayken *Antigone*, 1951'de Ulm'daki bir dramatize edilmiş okumanın dışında, yalnızca bir kez daha yeniden oynanır; Greiz Kent Tiyatrosundaki sahnelemede (İlk gösterim: 18 Kasım 1951) tiyatronun yönetmeni Otto-Ernst Tickardt, model kitabını temel alır. Brecht'in bu temsile büyük ilgi duymasına karşın - Brecht, topluluğun dileği üzerine bu temsil için yeni prologu kaleme almıştır -, oyunun Chur'dan sonra yine bir taşra sahnesinde oynanması dikkatlerden kaçmamıştır. Greiz'daki temsil, tiyatro modelini denemesi yüzünden özel bir ilgiyle karşılanır. *Cesaret Ana*'nın model doğrultusunda ger-

çekleştirilen ilk temsillerinden (örneğin, 1949 tarihli Wuppertal gösterisi, karş. Bu dizi Cilt 8) farklı olarak tiyatronun benimsediği anlayış tartışmasızdır. Eleştirilerde temsilin, kökeni Brecht/Neher örneğinde aranması gereken, dikkate değer bir nitelik taşıdığı belirtilir. Artık Brecht'in faşizmden sonra tiyatronun konumuna ve uyarlamasındaki yönelimlerine ilişkin açıklamaları, eleştirmenleri de yönlendirmektedir. Jürgen Rühle, *Berliner Zeitung*'da (Doğu Berlin, 20 Kasım 1951) uyarlamanın ilkeleri üzerine açıklamalarda bulunur ve "güncelleştirmenin abartmalı olmadığını" belirtir. Ancak sahnenin ve dekor parçalarının "abartmalı simgeciliğini" eleştirir; oysa bu bağlamda da model temel alınmıştır. Rühle, olumsuz tutumunu Brecht'in Berlin'de alışılmış olan "oynama üslubu" ile açıklar. *Sonntag* gazetesinde (Doğu Berlin, 25 Kasım 1951, imza: W-t) "kült tiyatrosunun yenilenmesi"nden söz edilir. Aynı zamanda da Brecht'in "aradan geçen süre içersinde terk edilmiş olan aşırı yalınlık eğilimi" eleştirilir - model kitabındaki açıklamalar da bu konuda yeterince açıklık getirememiştir. Antigone rolündeki Olly Dille ve Teiresias rolündeki Otto-Ernst Tickardt'la birlikte gerçekleştirilen oyun, Brecht'in tiyatro anlayışlarının iletilebilirliğini kanıtlayan bir gösteri olarak inandırıcı bulunur. Fakat uyarlamanın etkisi, model kitabının 1955 yılında yapılan yeni basımından sonra da sınırlı kalır.

Satır Açıklamaları

Hölderlin'e ait atıflar ve alıntılar için kullanılan basım : Friedrich Hölderlin, *Sämtliche Werke/ Toplu Eserleri. Grosse Stuttgarter Ausgabe*, (Haz. Friedrich Beissner, Cilt 5 : *Übersetzungen*, Stuttgart 1952).

DİPNOTLAR

3. (195,4) *Berlin. 1945 Nisan'ı*] *Ön Oyun*, Kızıl Ordu tarafından ele geçirilen Berlin'in savaştaki son haftalarını canlandırmaktadır. Hitler, 30 Nisan 1945 günü Führer Karargâhı'nın sığmağında intihar eder.

4. (198,10) *asmışlar onu*] Savaşın son evrelerinde askerden kaçanlar ibret olsun diye asılıyorlardı.

5. (198,26) *SS subayı*] (SS *Schutzstaffel*: Koruma Bölüğü) Nasyonalsosyalist Parti'nin askeri örgütü; 1925 yılında SA'dan (*Sturmabteilung*: Saldırı Kısmı) ayrılarak "seçme" bir birime dönüştürüldü.

6. (198,32) *Halk haini : Volksverräter*] Nazi propagandasının siyasi karşıtlar için kullandığı terim.

7. (198,35) *tanımıyoruz o insanı*] Matta İncili'ne (26,72) atıf (Petrus'un Hazreti İsa'yı inkâr edişi).

8. (200,4) *Kreon*] Yunan mitolojisine göre, Thebai Kralı Laios'un karısı Iokaste'nin kardeşi. Laios'un ölümünden sonra Thebai'nin başına geçer. Oidipus, Sphinks'i öldürünce, Kreon iktidarı ona verir. Söylenceye göre, Oidipus'un oğlu Eteokles'in ölümünden sonra iktidara yine Kreon geçmiştir.

9. (200,7) *Oidipus'un soyundan gelen ikizim...*] Yunan mitolojisine göre Antigone ile İsmene, Oidipus ile Iokaste'nin kızlarıdırlar. Oidipus da Thebai Kralı Laios ile karısı Iokaste'nin oğludur. Kehanette Laios'un oğlunun eliyle öleceği bildirildiğinden, Laios Oidipus'u ayak bileklerini deldirdikten sonra dağa bıraktırır. Ama çocuk kurtarılır ve Korinthos Kralı tarafından evlat edinilerek büyütülür. Oidipus, kehanette babasını öldürüp annesiyle evleneceği bildirildiğinden, Korinthos'dan ayrılır. Kavga sırasında tanımadığı Laios'u öldürür, Sphinks'in bilmecesini çözer ve Thebai'yi bu canavardan kurtarır. Sonra Iokaste ile evlenip Thebai'nin başına geçer. Annesiyle yaptığı evlilikten ikiz oğulları Eteokles ile Polyneikes ve kızları Antigone ile İsmene doğar. Thebai'de veba salgını çıktığında ve kehanette tanrıların lanetine uğrayan kişinin kentten uzaklaşması emredildiğinde, Oidipus, kâhin Teiresias'ın yardımıyla doğumundaki sırrı öğrenir. Iokaste, kendini asarak intihar eder; Oidipus ise, gözlerini kör ettikten sonra Antigone'nin eşliğinde yabancı diyarlarda dolaşıp durur. Oidipus'un sonu üzerine çeşitli anlatılar bulunmaktadır. - Brecht, Antigone ile İsmene'yi ikiz yapmış fakat, Polyneikes'i ise, Eteokles'in küçük kardeşi diye betimlemiştir.

10. (200,10) *yeryüzünün babası*] Tanrıların tanrısı Zeus. "Yeryüzünün babası" nitelendirmesini daha önce Hölderlin de kullanmıştır (Dize 2).

11. (200,12) *uzun bir savaşta*] Sofokles'de, Oidipus'un ikiz oğulları Eteokles ile Polyneikes, Thebai'de iktidar uğruna çekişirler. Eteokles, iktidarı kararlaştırıldığı gibi belli bir süre için Polyneikes'e devretmeye yanaşmayınca, Polyneikes komşu kentlerin yardımıyla Thebai'ye karşı bir savaş başlatır (Thebai'ye Karşı Yediler). Kardeşler çarpışmada birbirlerini öldürürler. Onların ölümünden sonra Thebai'de yeniden iktidara gelen Kreon, Eteokles için onuruna yakışır bir gömme töreni düzenletir, buna karşılık vatanına karşı savaştığı gerekçesiyle Polyneikes'in gömülmeyip, kuşlara ve köpeklere bırakılmasını emreder.

Brecht, söylenceyi değiştirir; Kreon'u daha baştan, Oidipus'un oğullarını ordusuyla birlikte demir madenleri ele geçirilsin diye Argos'a gönderen ve böylece bir saldırdı savaşını başlatan kral tiran) olarak tanıtır.

12. (200,17) *savaşın ruhu*] Hölderlin'de (Dize 144) Savaş Tanrısı Ares.

13. (200,21) *Dirke'nin dereleri*] Thebai yakınlarındaki Dirke Nehri. "Dirke'nin dereleri" (*Die Dirzäischen Bäche*) söylemi, Hölderlin'e aittir (Dize 107).

14. (200,22) *yedi kapılı Thebai*] Boiotia'nın başkenti. Mitolojiye göre aralarında Plyneikes'in de bulunduğu Yediler ile, aralarında Eteokles'in de bulunduğu, kenti savunanlar arasındaki savaşlar, kentin yedi kapısında olur.

15. (200,38f) *Kan rengi sözcükler resmetmektesin bana*] Brecht, bu deyişi Hölderlin'den (Dize 21) almıştır; Hölderlin'de bu dizenin anlamı açık değildir. Sofokles'de bunu karşılayan yer, şöyledir : "Sanki bir şeyden çok heyecanlanmış gibisin." (*Schadewaldt*'ın Almanca çevirisinden).

16. (201,4) *Argos*] Pelpones'de, Argolis Bölgesinin başkenti. Yunan mitolojisinde Thebai'ye karşı Yediler'in çıkış noktası.

17. (201,6) *savaştan korkmayan*] Brecht, kenti savunan Eteokles ile saldıran Polyneikes arasmda değil, fakat savaşçı ve kaçak arasında ayrım yapmaktadır.

18. (201,12) *Mezarsız*] Yunan mitolojisine göre, töreler uyarınca gömülmemiş olan, yeraltı dünyasında (Hades'te) onursuz kalır.

19. (201,21) *tehlike*] Metinde "tehlike" anlamında kullanılan Almanca *Fährlichkeit* sözcüğü, Brecht'in Hölderlin'in üslubu doğrultusunda türettiği bir deyiş biçimidir.

20. (201,29) *Başkaldıran*] Yunan mitolojisinde Polyneikes, vatanına saldıran kişi olarak bir asi sayılırken, Brecht'e göre, yalnızca Kreon'un bakış açısından ordudan kaçmış olan biridir.

21. (201,39) *aşağıda*] Yeraltı dünyasında (Hades'te), yani ölümde.

22. (203,8) *Ortaya atılmaya, (Almancası: mich aufzuwerfen)*] Burada, "başkaldırıya cesaret etmek" anlamına gelmektedir. (Hölderlin'de bu kısım şöyledir : "*Zum Schritt allein, den Bürger / Im Aufstand thun, bin linkisch ich geboren.*" "İş başkaldıran yurttaşın adımını atmaya gelince tek başma / Bunu yapamayacak kadar beceriksiz doğmuşum dünyaya.") (Dize 80 ve devamı.)

23. (203,22) *bol ganimetli zafer*] Alm.: *Der grossbeutige Sieg;* (Hölderlin'de : "*grossnahmige Sieg*"/Getirisi bol zafer) (Dize 53).

24. (203,28) *yalnız defneler takmış çıplak Thebai*] Dionysos'u (Bacchus'u) izleyenler, ölçüsüz bir çıplaklık içersinde betimlenmektedir.

25. (203,29) *coşsun Bacchus'un şenlikleriyle!*] Tanrı Bacchus (Yunanca adıyla *Dionysos*), Brecht'in "*Oyunun İşlenmesi Üzerine Notlar*"ına göre (bu kitabın *Brecht'in Notları, Yazıları* bölümü), Thebai kentinin koruyucu tanrısı ve "bedensel zevklerin barışçı tanrısı"dır. Hölderlin'in kullandığı "*Bacchusreigen*" terimi, sonu orjiye (İçki ve şehvet şenliği. Yay. N.) kadar varan bir şenliğin göstergesidir.

26. (203,31) *Menökeus*] Thebai Kralı; Kreon'un ve Iokaste'nin babaları.

27. (203,37-204,17) *Argos / Yok artık... Havalanamıyorlar yükseklere*] Kreon'un konuşması için Brecht, Goethe'nin *Batı-Doğu Divanının Daha İyi Anlaşılması İçin Notlar ve İncelemeler*'inden (Noten und Abhandlungen zu besserem Verständnis des West-Östlichen Divans). Ta'abbata Charan'ın bedevilerin kan davası üzerine Arapça bir şarkısının, yine Goethe tarafından yapılmış bir çevirisini kullanmıştır. (Alıntılar 203,39-204,1, 204,7 vd., 204,12-17), Arapça şarkının 17., 19., 27. ve 28. dörtlüklerinden yapılmıştır. Bu dörtlükler Goethe'nin çevirisiyle şöyledir:

Rache nahmen wir völlige;
Es entrannen von zwei Stämmen
Gar wenige,
Die wenigsten.

Aufrauhen Ruhplatz
Legten sie ihn
(...)

(...)
Und du sahest Wölfe,
Denen glänzte das Angesicht.

Die edelsten Geier flogen daher,
Sie schritten von Leiche zu Leiche,
Und von dem reichlich bereiteten Mahle
Nicht in die Höhe könnten sie steigen.

(*Goethes Werke* / Goethe'nin Eserleri, *Hamburger Ausgabe*, München 1978, Cilt 2, S.132)

Aldığımız öç tamdı;
İki kabileden kaçabilenler
Çok azdı,
Sayılıydı.

Sert bir yere
Yatırdılar onu
(...)

(...)
Ve kurtlar gördün sen,
Yüzleri parlıyordu.

En soylu akbabalar uçup geldiler,
Dolaştılar cesetten cesede,
Ve dalınca zengin bir ziyafete
Havalanamadılar yükseklere.

28. (204,25) *kılıcımı daha asmadım tapınağa*] Savaş Tanrısı Mars'ın tapınağında silahların kutsanması ve saklanması, Yunanistan'da bilinmeyen bir Roma töresidir.

29. (204,28) *savaş tanrısı*] Yunanistan'da Ares; Romalılarda Mars.

30. (205,4) *Argos halkının dostu*] Sofokles'de ve Hölderlin'de Polyneikes, söylenceye uygun olarak, Yediler'in ve bu arada Argosluların Thebai'ye karşı düzenledikleri sefere katılır. Burada Polyneikes, düşmana gizliden yakınlık duymakla suçlanmaktadır.

31. (205,37) *Liderim*] (Alm.: *Mein Führer*) Kendisine "Führer" diye hitap edilen Hitler'e atıfta bulunulmaktadır.

32. (207,24) *kalasa bağlı*] Tutuklandığında Antigone'nin sırtına ağır bir kalas bağlanır. Kalas, barbarlığın ve kendini bir amaç uğruna feda edişin simgesel göstergesidir; bu simge, İsa'nın idam edildiği Golgatha'ya (Kafatası Dağı) kadar sırtında taşıdığı çarmıhı anımsatır. Antigone Sahnesi de, hayvan kafataslarıyla işaretlenmiştir (karş. *Antigonemodell 1948*, B. Brecht, *Bütün Eserleri* / Brecht Werke, Suhrkamp Yay. Cilt 25).

33. (207,25) *yeraltına*] Ölülerin dünyası, Hades. Hölderlin, burada "Cehennem"den söz eder (dize 325).

34. (208,10) *sevinçten titreyerek*] (Alm. *Freudeschlotternd*), Korkudan titreyerek (Alm. *Angstschlotternd*) deyişiyle benzetme.

35. (208,34) *Pontos*] Yunanca, "deniz" anlamında.

36. (211,16) *anamın öteki yarısını*] "Annemin ölen ikinci oğlunu".

37. (211,25) *Baba... dikbaşlı*] Oidipus'a atıf.

38. (211,29) *ocakta kaynatıldığında*] Demir dökme işlemine atıf.

39. (211,37) *akraba*] Antigone, Kreon'un yeğenidir.

40. (212,26) *kendi etinden*] Kan akrabalıkları.

41. (212,28) *ülkesi için ölenin*] Eteokles'e atıf.

42. (212,32) *kendini esirgeyen de... öteki kadar* ?] Polyneikes ve Eteokles.

43. (216,39) *ortaya atılmak*] "Başkaldırmak" anlamında, karş. DN. 21 ve oraya ait satır yorumu.

44. (217,31) *oğlunun nişanlısını da*] Antigone, Kreon'un oğlu Heimon ile nişanlıdır.

45. (217,35) *Bacchus Şenliği*] Karş. DN. 24.

46. (218,6) *Bacchus'un asası*] Bacchus Şenliği için kullanılan asa ve maske (Karş. *Antigone Modeli 1948*, Bertolt Brecht-*Bütün Eserleri*, Suhrkamp Yayınevi, Frankfurt, Cilt 25).

47. (218,16) *Lubdatros kardeşler*] Antik çağda varlıkları belgelenmemiş olup, Brecht tarafından uydurulmuştur.

48. (218,18) *karıları... bürünüp erguvan rengi kundak bezlerine*] Hölderlin'in Pindaros'un *4. Pythias Ağıtı*'nın çevirisi şöyledir : "*Die mich, als allererst ich gesehen / Das Licht .../ In den Häuşern anstellend mit We- / hklagen der Weiber heimlich ge- / sandt in Windeln purpurn*" (Hölderlin, *Sämtliche Werke* / Toplu Eserleri. *Grosse Stuttgarter Ausgabe*, Haz. Friedrich Beissner, Band 5 : *Übersetzungen*, Stuttgart 1952, S.88, Vers *197 f.*, 201-203).

49. (218,22) *Peleas*] Pelias; Kolkhis Kralı; Iason'u altın postu aramak için göndermiştir. Pindaros'un *IV. Pythias Ağıtı* (Karş. 218, 18-20), Iason'la Pelias'ın karşılaşmalarını anlatır.

50. (218,37) *Pontüs Denizi*] Akdeniz.

51. (218,38) *Trakya'nın rüzgârları*] Trakya, Balkan Yarımadasının doğu yarısının Yunanca adıdır.

52. (219,29-33) *Pekçoğu yönetmektesin... çöz yelkenleri ve sürüklen!*] Pindaros'un *I. Pythias Ağıdı*'nın Hölderlin çevirisinden bir özdeyişin biraz değiştirilmiş metni (Hölderlin, *Sämtliche Werke / Toplu Eserleri*, Band 5, S.68, Vers 166 f., 169-172).

53. (220,2) *Megareus*] Kreon ile Eurydike'nin oğulları : Yunan mitolojisine göre Megareus, Teiresias'ın tavsiyesi üzerine Thebai'nin Argos'tan gelen yedi prens karşısında zafer kazanmasını sağlamak için kendini Savaş Tanrısı Ares'e kurban eder.

54. (220,22) *yalan tanımaz örste bilemelisin dilini*] (*Am lügenlosen Amboss stähle die Zunge*), Hölderlin çeviriyle, Pindaros'un *I. Pythias Ağıtı*'ndan alıntı (Hölderlin, *Sämtliche Werke / Toplu Eserleri*, Band 5, S.68, Vers 162 f.).

55. (220,30) *pazar meydanında*] Herkesin gözü önünde.

56. (223,25) *bu işe uzak kalan*] İsmene.

57. (223,32) *darı*] Ekmek yapılan tahıl türlerinin en eskilerinden. Burada, şarapla birlikte gömülenin mezarına (ölenin yeraltı dünyasına giderken yolda yemesi amacıyla) konan darıdan söz edilmektedir. Karş. 224,32 vd.

58. (223,40) *dinleyerek Bacchus'u uzaktan*] Kreon tarafından düzenlettirilen Bacchus şenliği.

59. (224,11) *Hazların ruhudur bedende*] Burada Bacchus şenliğinden söz edilirken, Sofokles/Hölderlin'deki bir Eros şarkısına atıfta bulunulmaktadır. Hölderlin, genelde olduğu gibi çeviride de Yunanca tanrı adlarını kullanmaktan kaçınmakta ve "aşkın ruhu"ndan söz etmektedir (Dize 811).

60. (224,12) *Galibidir her kavganın*] Brecht, Bacchus'a "hazzın barışçı tanrısı" gözüyle bakar (karş. Bu kitabın *Brecht'in Yazıları, Notları Bölümü*).

61. (224,12f) *Kan hısımlarını bile*] Ensest motifi (Oidipus Efsanesinin odak noktasını oluşturan motif).

62. (224,15) *bir çılgındır artık*] Coşku içersinde yapılan dans, kendinden geçmeye götürür.

63. (224,15-17) *Kıpırdanır boyunduruğun altında... Boynunu*] Brecht, *Oyunun İşlenişi Üzerine Notlar*'da (bu kitabın *B. Brecht'in Yazıları, Notları* bölümü), "Bedensel hazların tanrısı"nın insanları "haz umudu uğruna boyunduruğa da razı olacak konuma getirdiğini" yazar.

64. (224,19f) *Türlü tenleri birbirine karıştırıp*] Brecht, *Oyunun İşlenişi Üzerine Notlar*'da (bu kitabın *Brecht'in Yazıları, Notları* bölümü) açıklık getirerek şöyle der : "Türlü ırkları birbirine karıştırır."

65. (224,25) *Tanrısal güzellik*] Hölderlin'in *Sofokles* adlı eserinde, Eros şarkısında aşk ve güzellik tanrıçası, Eros'un annesi Aphrodite kast edilmiştir. Brecht, "savaşçı olmamak" nitelemesini, metne ait bir ekte Bacchus için ve "barışçı" biçiminde kullanır.

66. (224,32) *ölüm armağanları*] Karş. DN. 56.

67. (225,1) *ölüm tanrısı*] Yunan mitolojisinde Hades Pluto, yeraltı dünyasının tanrısıdır.

68. (225,3) *Akheron*] Yunan mitolojisinde yeraltı dünyasında akan nehrin adı.

69. (225,10f) *silahın demiri girdi bedenine*] Savaşta (kılıçla) ölüm için kullanılan betimleme.

70. (225,30) *öfke bozunca benliğini*] Hölderlin'de şöyledir : "Seni bozunca" (Dize 905).

71. (225,33) *Ey babam, ey talihsiz anam*] Oidipus ve Iokaste.

72. (225,37) *ey erkek kardeşim*] Polyneikes.

73. (226,2-7) *Ama Danae'nin bedei de...altın vuruşlarını saydı*] Argos Kralı Akrisios, yapılan bir kehanet nedeniyle bir torununun eliyle öldürülmekten korkar. Kızı Danae'yi bir zindana kapatır. Zeus ("zamanın yaratıcısı"), altın bir yağmur olup Danae'nin yanına girer; ikisinin birleşmelerinden Perseus dünyaya gelir.

74. (226,9-19) *acılar içinde... Beni de götürmekte bir ruh uykuya*] Zeus'un oğlu, Atridler soyunun atası ve Frigya Kralı Tantalus, burada sözü edilen Niobe'nin babasıdır. Niobe, çok çocuğu (yedi oğlu ve yedi kızı) olduğu için kendini yalnızca bir oğlu ve bir kızı (Apollon ve Artemis) olan Tanrıça Leto'dan üstün görür. Apollon ile Artemis ise çocuklarını oklarla öldürerek Niobe'yi cezalandırırlar. Zeus, Niobe'yi Sipylos Dağında, sürekli göz yaşı döken bir taşa dönüştürür.

75. (226,21) *kutsal kandan gelmeydi*] Niobe'nin babası Tantalus, Zeus'un oğullarından biridir.

76. (226,28f) *Kutsanmışı kutsamaktı*] Ölen erkek kardeşini gömmek, Antigone için ölüler kültünün kutsal bir eylemidir. Hölderlin'in "kutsal" kavramını Brecht de kullanır.

77. (226,31-35) *Drya'nın oğlu da... sövüp sayan dilinin*] Trakya'da, Edonların Kralı Drya'nın oğlu Lykurgos, Dionysos kültünün benimsenmesine karşı çıkar. Bunun üzerine Dionysos'un büyükannesi Rhea tarafından aklı başmdan alınarak cezalandırılır; deliren Lykurgos, bağda bir sırığı kestiğini sanarak oğlunu bir baltayla öldürür. Lykurgos'un Dionysos tarafından bir mağaraya kapatıldığından da söz edilmektedir. Lykurgos, delirdikten sonra Tanrının gücünü anlar.

78. (227,2-8) *Ama kireçli kayalıklarda... Gözlere karanlık bastığında*] Karadeniz kıyısında bir Trakya kenti olan Salmidessos'un Kralı, ikinci evliliğini İdaia ile yapar; İdaia, kralın ilk evliliğinden olma iki oğlunu acımasızca izler ve sonunda gözlerini kör eder. Trakya kökenli olan

Savaş Tanrısı ("savaşın ruhu") Ares, olaya müdahale etmez.

79. (227,13) *kaderin gücü*] Brecht, sonraki yüzyıllarda Klotho, Lakhesis ve Atropos adlarıyla da tanıtılmış olan kader tanrıçası Moira'nın yerine, "insanın kaderi insanın kendisidir" düşüncesini geçirir. (Karş. Bu kitabın *Brecht'in Yazıları, Notları* bölümü).

80. (227,28) *Dirke pınarları*] Karş. DN 12.

81. (228,8) *Labdakosların soyundan*] Thebai Kralı Labdakos'un soyu. Labdakos, Laios'un babası ve Thebai'deki hükümdar soyunun atasıdır.

82. (228,10) *Önce kendi saflarını biçti*] Labdakos soyundan gelenler, karşılıklı birbirlerini (Laios, Oidipus, Iokaste, Kreon, Eteokles, Polyneikes) öldürürler.

83. (228,18f) *gözleri görmeyen Oidipus'un kızı*] Kendi kendini kör eden Oidipus'un kızı Antigone.

84. (228,19) *İndirdi gözlerinden yaşlanmış bağları*] Burada kader inancına atıfta bulunulmaktadır.

85. (228,21) *Şimdi Thebai de aynı görmezlikle*] Burada gözleri görmeyen Oidipus'un bu niteliği, Kreon'un Bacchus şenliğini zafer şenliğine dönüştürmesine ses çıkartmayan Thebai kenti için de kullanılmaktadır.

86. (228,26) *Teiresias*] Mitolojiye göre Thebai'nin, kentin Kadmos tarafından kuruluşundan Kreon'un dönemine kadar yaşayan kör k,hini.

87. (229,20) *Çünkü defnenin*] Defne, zaferin ve ünün simgesidir.

88. (229,29) *kuşlara bakarak*] Kuşlara bakmak (kuşların uçuşlarının ve seslerinin yorumlanması), kâhinlerin "mesleki uygulamalarından" biridir.

89. (229,37) *baktım hemen tutuşturulan sunaklara*] Kuşlara bakmakla bir yoruma varamayan Teiresias, bir kurban yaktırır, ancak bu kurban tanrılarca kabul edilmez.

90. (230,5) *o işaretsiz sunakların*] Tanrılardan bir işaret getirmeyen tapınma ve kurban verme eylemleri

91. (230,9) *Oidipus'un... giden Oğluyla*] Polyneikes.

92. (230,22) *Sardes'in elektronu*] Lydya'nın başkenti Sardes'te yapılan bir tür altın-gümüş karışımı. Lydya, antik çağda Hindistan'ın yanısıra altın üreten ülkelerden biriydi.

93. (231,4) *Çünkü kâhinler arasında yoktur gümüşü sevmeyeni*] Burası, sözcüğü sözcüğüne Hölderlin'den alınmadır (dize 1096).

94. (231,21-24) *Sana göre bakamadığımdan geleceğe... kalabilirim sa-*

natımda kâhin sıfatıyla] *Oyunun İşlenişi Üzerine Notlar*'da (bu kitabın *Brecht'in Yazıları, Notları* bölümü) Brecht şöyle yazar : "Eski şiir metninde Tanrının yapacaklarını bilen biri olan kâhin Teiresias, işlenmiş metinde iyi bir gözlemcidir ve bu nedenle bazı olacakları önceden bilebilecek konumdadır."

95. (233,24) *Megareus*] Karş. DN. 52. Brecht, söylenceyi değiştirmiştir. Sofokles/Hölderlin'de de Megareus, Yediler'in Thebai'ye açtıkları savaşın başında hayatta değildir.

96. (233,34f) *savaşta işleri tıkırında giden*] Brecht, burada da savaşların dikkatleri ülkedeki toplumsal rahatsızlıklardan başka yere çekmek için yapıldığı yolundaki tezine bağlı kalmaktadır. Karş. özellikle *Yuvarlak Kafalılar ve Sivri Kafalılar* (bu dizi, Cilt 5).

97. (234,19) *ikili bir savaşı*] Dış düşmana ve ülkede ezilenlere karşı sürdürülen savaş.

98. (235,5) *Sandal ağaçlarının tahtaları*] Hindistan'dan gelme değerli bir ahşap.

99. (236,18) *astığında herkesin gözünün önünde*] İkinci Dünya Savaşının sonunda, savaştan yorgun düşüp kaçan askerlerin idam edilmesine atıfta bulunulmaktadır. (Karş. *Ön Oyun*).

100. (236,34-237,10) *Argos halkı da müthişti savaşta... kimin eliyle öldüğünü oğlunun*] Brecht, *Önsöz*'de (bu kitabın *Brecht'in Yazıları. Notları* bölümü) şöyle der: "Argos, bugünkü Stalingrad'a dönüşür - aradaki koşutluk açıktır."

101. (238,17) *zevkin ruhu*] Zevk Tanrısı Dionysos (Bacchus).

102. (238,18) *Kadmos*] Thebai kentinin kurucusu.

103. (238,25) *Bacchus'un anavatanı*] Dionysos (Bacchus), Tebai'nin yöresel Tanrısı sayılmaktadır. Dionysos'un annesi Semele, Kadmos'un kızı olduğundan, Thebai Dionysos'un doğduğu yer olma savındadır.

104. (238,26) *Ismenos*] Thebai'den geçen ve Dirke'ye akan dere.

105. (238,33) *bin yıl boyunca*] "Bin yıllık Reich" tarzındaki faşist propagandaya atıf.

106. (238,38) *Cocytus'da*] Yeraltı dünyasının çamurlu suyu.

107. (239,1) *Kastaleia ormanında*] Delphoi'de, kutsal kaynağı bulunan bir fundalık, müz'lerin merkezi.

108. (241,5f) *Ve şimdi düşüyor Thebai... düşmeli benimle*] Kendisiyle Alman halkını da yıkıma sürüklemek isteyen Hitler'e atıf. Karş. *Önsöz* (bu kitabın *Brecht'in Yazıları, Notlar* bölümü).

109. (241,12) *Labdakos*] Karş. DN. 79.

110. (242,4) *Yeni Öndeyiş*] Prolog, 1951'de Greiz'daki gösteri için

kaleme alınmış, bu gösteride, 1948 yılında Chur'da gerçekleştirilen oyundaki *Ön Oyun* kullanılmamıştır.

111. (242,12) *binlerce yıllık*] Sofokles'in *Antigone*'si, İ.Ö. 441 yılında yazılmıştı. Tragedyanın öyküsünün Sofokles tarafından serbestçe kurgulandığına inanılmaktadır.

112. (242,31f) *barbarca bir kurban geleneğinden kalma / Hayvan kafataslarının arasından*] Neher'in 1948 yılında düzenlediği ve Brecht'in *Antigone Modeli 1948* için anlattığı (B. Brecht, *Bütün Eserleri*, Suhrkamp Yay., Frankfurt-Main, Cilt 25) sahnede "oyun alanı dört kazık tarafından belirlenir; bu kazıklara at kafatasları asılıdır." Brecht, bunları "barbarca savaş kültü kazıkları" diye nitelendirir.

BRECHT'in YAZILARI, NOTLARI

Kafkas Tebeşir Dairesi
Sofokles'in Antigone'si

Türkçesi:

Yılmaz Onay (*Kafkas Tebeşir Dairesi*)
Ahmet Cemal (*Sofokles'in Antigone'si*)

"KAFKAS TEBEŞİR DAİRESİ" ÜSTÜNE

YAZILAR, NOTLAR

GERİLİM[1]

Oyun, sürgünlüğün onbirinci yılında Amerika'da yazıldı ve yapısındaki bazı şeyleri Broadway'in ticarileşmiş dramatiğine karşı duyduğum nefrete borçludur; ne var ki oyunda, burlesk ve *show* yönünden parlak düzeye erişmiş daha eski Amerikan tiyatrosundan belli öğeler de var. Chaplin'in harika filmlerini anımsatan bu fantezi dolu ürünlerde gerilim, şimdikinden daha kabaca ve daha büyük olmasının dışında henüz salt olayların gidişine yöneltilmemişti – gerilim daha çok "nasıl"a ilişkindi. "Bir hiçin eğlendirici biçimde sunulduğu" günümüzde, çabuk yaşlanmış bir fahişenin, müşterisine çok sık ameliyat geçirmiş ve fazla acı veren bir vajinayı sunmak durumunda olduğu için hiç hoş olmayan numaralarla o işi ertelemeye veya defetmeye uğraşan aşırı gayretleri söz konusudur. Etkisiz kalma korkusu, anlatma zevkini boğmakta. Anlatma keyfinin zincirden kurtulması, ona göre tam serbestlik anlamına gelmiyor. Ayrıntı büyük önem kazanacaktır, ama bu, ekonominin de önemli olması demektir. Fantezi, limitte olmak için de kullanılabilir. Kendisi zengin olan bir şeye yoğunlaşmaktır söz konusu olan. Hakiki oyunun en büyük düşmanı oyun yapmacıklarıdır; çıkıntılar kötü bir anlatıcının işaretidir, kaygısız gevreklikse yalnızca adi bir halinden memnun olmadır. Doğrudan ifade epik sanat araçlarının en önemlilerinden biridir ve epik rahatlıktan olduğu kadar epik rahatsızlıktan da söz edilebilir.

TEBEŞİR DAİRESİ[2]

Eski Çin roman ve oyunundaki[3] tebeşir dairesi smaması olsun, onun Kitab-ı Mukaddes'deki karşılığı olan Süleyman'ın kılıç smaması[4] olsun, anneliğin artık biyolojik değil de toplumsal olarak belirlenmesi de gerekse, anneliğin sınanması olarak (anne olanı bulma yoluyla) değerlerini korurlar. *"Kafkas Tebeşir Dairesi"* bir parabel (mesel) de-

ğildir. Ön Oyun bu konuda bir yanılgı yaratabilir, çünkü dıştan gerçekten de tüm öykü, vadinin mülkiyeti yüzünden çıkan tartışmanın açıklaşması adına sergileniyor. Ama daha esaslıca bakılırsa, öykünün, kendi başına hiçbir şey kanıtlamayan, yalnızca güncel bir tartışma konusu için örnek getirebilecek bir tutum olarak belli bir bilgelik biçimi sergilediği görülür, işte o zaman Ön Oyun, bu bilgeliğin ve onun oluşumunun yaşama uygulanabilirliğine ışık tutan bir art plan olarak belirir. Dolayısıyla bu oyunu sahneleyecek olan tiyatro, parabel (mesel) tipi oyunlar için geliştirilmiş teknikleri kullanmamalıdır.

GERÇEKÇİLİK VE STİLİZASYON[5] (ÜSLUPLAŞTIRMA)

Oyuncular, oyun yöneticileri ve sahne tasarımcıları, genellikle stilizasyonlarını gerçeklikten vazgeçerek elde etmeye alışmışlar. (Yani, ya gerçekçilik, ya stilizasyon söz konusuymuş gibi, Ç.N.) Kendi başına "köylü"yü, "düğün"ü, "cephe"yi yaparak stil yakalıyorlar; bir kerelik olanı, özel olanı, çelişkili olanı, raslantısal olanı dışlıyorlar ve çoğunlukla işlenmiş gerçeklik olmayıp mevcut çizimlerin kopyaları olan ve o stil öğelerinin içinde zaten var olduğu için de kolaycı, devşirilmiş ya da devşirilebilir kalıplar yapıyorlar. Bu stilistlerin kendilerinin stili olmadığı gibi, gerçekliğin stilini kavrama arayışında da değiller, yalnızca mevcut stilizasyon yöntemlerini taklit etmekteler. Her sanat, güzelleştirir (şirin gösterme anlamında değil), bu açık. Sanat, gerçekliği zevke vardırmak zorunda olduğu için zaten güzelleştirir. Ama bu güzelleştirmeler, yoğun biçimlemeler, üsluplaştırmalar (stilizasyonlar), sahteleştirme ve içini boşaltma olmamalıdır. *Katya Gruşe*[6] rolünü oynayacak oyuncular, Breughel'in *Harika Grete*'sinin[7] güzelliğini incelesinler.

ARKA PLAN VE ÖN PLAN[8]

İngilizcede, bir Amerikan sözcüğü olan "sucker"[9] var, çocuğu üstlenen bir Gruşe'nin ne olduğunu tam ifade ediyor. Avusturya dilindeki "die Wurzel", benzer bir ifade taşımakta, yüksek Almancada ise "aptal" ("der Dumme") denmesi akla gelir ("bir aptal bulundu"

bağlamında). Annelik içgüdüsü, Gruşe'yi, her an ölebileceği kovalamalardan ve gayretlerden kurtarır. Azdak'tan tek istediği, üretimine devam iznidir, bu ise "üste ödeme" demektir. Çocuğu seviyor işte; talebini, üretkenliğe hazır ve yetkin olmasına dayandırır. Bu süreç sonunda o artık "sucker" filan değildir.

[OYUNUN SAHNE DÜZENİ[10]]

Oyunun sahne düzeni çok sade olmalı; değişik arka fonlar projeksiyon tekniğiyle imlenebilir, ama projeksiyonlar sanatsal değer taşımalı. Küçük rollerin oyuncuları birden çok rolü oynayabilirler. Beş çalgıcı, sahnede Ozan'la birlikte oturup birlikte çalarlar.

BİR "TEBEŞİR DAİRESİ" – MÜZİĞİ ÜSTÜNE[11]

Kişisel ifade taşıyabilen birtakım şarkıların tersine, anlatıcı müziği yalnızca soğukkanlı bir güzellik içermeli, çok da zor olmamalı. Belli bir monotonluktan özel bir etki elde edilebilir gibi görünüyor bana; ama temel müzik beş perde için belirgin biçimde çeşitlenmelidir.

Birinci Perde'nin açış müziğinde barbarca bir şeyler bulunmalı ve temeldeki ritim, vali heyetinin yürüyüşünü ve ahaliyi kırbaçlayan askerleri hazırlamalı ve onlara eşlik etmelidir. Perde sonundaki sözsüz oyun şarkısı, soğuk olmalı ve Gruşe'ye, karşı oyun olanağı vermeli.

İkinci Perde için (*Dağlara Kaçış*[12]) tiyatroya, bu çok epik perdeyi kucaklayıp toplu tutacak sürükleyici bir müzik gerekli; ama hafif ve tatlı olmalı.

Üçüncü Perde'de, karın erimesi müziği (poetik) ve esas sahnede matem müziği ile düğün müziği arasındaki kontrast var. Irmak kenarındaki sahnenin şarkısı, Birinci Perde'deki şarkı ile (Gruşe'nin askere onu bekleyeceği sözünü verdiği) aynı melodiyi taşır.

Dördüncü Perde'deki sürükleyici ve salaş Azdak baladı (ayrıca hafif sesle – piyano – olursa daha iyi), iki yerde Azdak'ın iki şarkısıyla kesilmeli (bu şarkıların söylenişi kolay olmalı, çünkü Azdak rolü en iyi şarkıcıya değil en güçlü oyuncuya verilecektir).

Son Perde (Yargılama Sahnesi) sonunda güzel bir dans müziği gerekir.

"KAFKAS TEBEŞİR DAİRESİ"NDE BİRİNCİ PERDENİN SON SAHNESİNDE OZAN'IN AĞIRLIĞI[13]

Oyunun yazarı, sahnelerin yalnızca Ozan'ın şarkısındaki belli yerlerin canlandırılmasından ibaret olduğu, yani sahnelerin oynanışının köylülere sunuş yapan Ozan'ın bu tek başma anlatımını gölgelememesi gerektiği şeklindeki genel fikirden, uygulamada bilinçlice vazgeçilmesini tavsiye etti.

ÖN OYUN

Oyun mekânı: Arka planda bir okul, tabelasıyla ve Sovyet bayrağıyla. Tozlu birkaç ağaç.

Toplantı: Aşırı folklor olmasın. Toplantıya gelenler pazar giysileriyledir, geleneksel halk giysileri yoktur. Aralarında bir asker, izne çıkmış. Bir kadının kucağında çocuk. Bazı erkeklerin saçları çok kısa kesilmiş.

Ozan'ın giyinişi Avrupalı, çok rahat, elbise tüm öteki elbiseler gibi biraz yıpranmış. Çalgıcılarda Rus gömlekleri var, bir tanesi de Gürcü başlığıyla.

Tartışmanın *ton*'u çok gevşek, gerekçe getirmelerde genel hoşlanma sezilir. Ara ara gençlerden biri kâğıttan zıpkın yapıp karşıda oturan kıza fırlatır, rahat durması için uyarılır.

ARKA PLAN

Büyük Prens cephede yenilgiye uğramıştır. Ordu isyan halindedir. Başkentte belli 'Boyar'lar (soylular) bir saray darbesi yaparak büyük prensi devirmişlerdir. (1, 2)

Büyük Prens, düşmana kaçmıştır. Taşrada anarşi hüküm sürmektedir. Sonuçta iktidarın kimde kalacağını bilen yoktur. (3, 4, 5)

Anarşiye son vermek için düşman, büyük prensi yeniden iktidara getirir ve hayatta kalan memurlar yine eski görevlerine dönerler. Büyük Prens, kendisine sadık kalanları ödüllendirir. (6, 7)

AZDAK OYUNCUSUNU SEÇMEDE ÖNERİLER[14]

İçi tertemiz bir adamı oynayabilecek bir oyuncu olmalı. Azdak, içi tertemiz biridir, Shakespeare'de bilge soytarıları oynayanlar gibi, sefil bir adamı oynayan, düş kırıklığına uğramış bir devrimci. Başka türlüsü, tebeşir dairesiyle verilen yargıdaki tüm geçerliliği yok eder.

4.12. GÜNLÜ[15] PROVA ÜSTÜNE. SARAY DARBESİ[16]

Arkada sarayda verilen kısa ve gizli emirler (aralıklarla, sarayın büyüklüğü belli edilsin diye bir kısmı da iyice kısık) prova yapan oyunculara yardımcı olduktan sonra kaldırılmalı. Sahnede görünen, daha büyük bir olayın sadece kapı önündeki kesiti izleniyormuş gibi o büyük olayın parçası değil. Sahnede olan, aksiyonun tümü, kapı da "*kapı*". (Saray da zaten mekân olarak doğal büyüklüğüyle konamaz!) Yapmamız gereken: Figüranlar yerine iyi oyuncuları koymak. İyi bir oyuncu bir bölük figürana eşdeğerdir. Yani daha fazlasıdır.

ASAL ÇELİŞKİLER[17]

Gruşe, çocuğun yaşamasına ne kadar destek verirse kendi yaşamını da bir o kadar tehlikeye atmakta; üretkenliği kendi yıkımı yönünde etki yapıyor. Savaş koşullarında, mevcut hukuk koşullarında, yalnızlaşması ve yoksulluğu koşullarında bu böyle. Kurtarıcı, hukuk açısından hırsızdır. Onun yoksulluğu hem çocuğun yaşamasını tehlikeye sokuyor, hem de çocuk yüzünden daha artıyor. Çocuk için bir kocaya ihtiyacı var ama onun yüzünden bir kocayı kaybetmekten de korkmak durumunda vb.

Gruşe, fedakârlıklar içinde ve feda ettikleriyle giderek yavaş yavaş çocuk için bir anneye dönüşür ve sonunda, riske ettiği ya da uğradığı tüm kayıpların ardından en büyük kayıp olarak bizzat çocuğu kaybetme korkusuna kapılır. Azdak, verdiği hükümle çocuğun nihai kurtuluşunu sağlar. Gruşe'nin çıkarıyla çocuğun çıkarı arasında artık hiçbir ayrım kalmadığı için Azdak çocuğu ona verebilir olur.

Kendisi düş kırıklığına uğramış olan Azdak, düş kırıklığına uğratan biri olmaz.

BAŞKA ÇELİŞKİLER[18]

Vali Paskalya ayinine giderken ricacılar kendilerini onun önüne atıyorlar. Zırhlı süvarilerin kırbaçlarıyla geri itilirlerken, öndeki yer için birbirleriyle vahşice mücadele ediyorlar.

Sütünü Gruşe'ye pahalı satan köylü, çocuğu yerden alıp kucaklamasında ona dostça yardım ediyor. Cimri değildir o, yoksuldur.

Mimarlar valinin yaveri önünde kölece eğilirler, ama yine de aralarında, öbür ikisinin eğilişlerine önce tiksintiyle bakmak durumunda kalan biri vardır. Çünkü doğaları çanak yalayıcılık değildir onların, işi almak ihtiyacmdalar.

Gruşe'nin korkak ağabeyi, kızkardeşini güçlükle kabullenir, ama *Kulak*[19] kökenli karısına da öfkelidir, ona bağımlı olduğu için.

Korkak ağabeyin, *Kulak* olan karısı önünde boynu eğiktir ama nikâh anlaşmasını yaptığı köylü kadına üstünlük taslar.

Buluntu çocuğa, kocasının itirazlarına karşın sahip çıkan köylü kadının annelik içgüdüsü, sınırlı ve koşulludur; polisle karşılaşınca çocuğu ele verir. (Ne kadar daha büyük, ne kadar çok büyük olsa da, Gruşe'nin annelik içgüdüsü de sınırlı ve koşulludur: Çocuğu güvenceye kavuşturmak, sonra da ondan kurtulmak ister.)

Hizmetçi Gruşe savaşa karşıdır, çünkü savaş, sevgilisini elinden ahyor; sevgilisine, hayatta kalmak için ortada yer almasını öneriyor. Ama dağlara kaçarken halk kahramanı Sosso Robikadze'nin şarkısını[20] söylüyor – kendine moral vermek için.

"TEBEŞİR DAİRESİ" – OYUNUNUN TEMPOSUNA İLİŞKİN[21]

Paris turnesinde oyunun en üst düzeye ulaşması için metinde makaslamalar yapıldı ve tempo hızlandırıldı. Temponun hızlandırılması üstüne kuramsal birkaç şey söylemek isterim.

Basit mekanik, tek düze ve toptan bir hızlandırmanın sanatsal sorumluluğu üstlenilemez. Belli sahneler ve belli figürler, oyunun hızlanmasına, başka sahne ve figürler kadar uygun değildir. Böyle sahnelerden biri olarak, Azdak'ın Şauva'ya iyi zamanların sonu[22] üstüne sözler söylediği sahneyi, figür olarak da, kendini çevreleyen girdap içinde çok belirli bir sükûnet göstermesi gereken Gruşe figürünü belirtebilirim.

Tempo hızlandırma yalnızca süre kısalmasına değil, daha çok da oyunun canlanmasma hizmet eder. Çok sayıda sahneye ve figüre, tempo, bir şeyler *kazandırır.*

ALMAN-SOVYET DOSTLUK AYINDA[23] SOVYET DELEGASYONU İLE GÖRÜŞME[24]

Delegasyon, "*Cesaret*" ile "*Tebeşir Dairesi*"ni izledi. "*Tebeşir Dairesi*"ni, öykünün kendisi belirlenebilir bir ülkede ve belirlenebilir bir zamanda geçmediği için eleştirdiler, bir de müzikçi..... nin[25], kendisi Gürcü de olsa, Gürcü müziğinden yoksun olmasını eleştirdiler (ama Dessau'nun yeni enstrümanını[26] çok övdüler). Bir delege, bütün bunların Gürcistan'da pekâlâ geçebileceğini belirtti. Oyun niçin Çin'de geçmiyor? Brecht bunu, kafa üstü duran öykünün ayağını yere bastırdığını[27] söyleyerek açıkladı, hem de 1943[28] yılında. Bu yeni kavrayışın, yani komünist kavrayışın mümkün olabileceği bir yere ihtiyacı olduğunu kaydetti. Natüralist kesinliklerin tarihsel açıdan kendisince önemli olmadığını ekledi. Gürcü müziği mümkün olabilirdi, ama asla doğrudan değil, alıntılar halinde.

"KAFKAS TEBEŞİR DAİRESİ"
Üstüne *Brecht'in Yazıları, Notları*'na ait :

DİPNOTLAR

(Dipnot numaralarından sonra gelen parantez içindeki değerler, kitabın Almanca baskısındaki sayfa ve satır numaralarını göstermektedir.)

1944: *Gerilim, Tebeşir Dairesi, Gerçekçilik ve Stilizasyon, Arka Plan ve Ön Plan, Oyunun Sahne Düzeni, Bir "Tebeşir Dairesi" – Müziği Üstüne, "Kafkas Tebeşir Dairesi"nde Birinci Perdenin Son Sahnesinde Ozan'ın Ağırlığı, Ön Oyun,* ve *Arka Plan* (Oyunun yazım çalışması sürecinde).

1953/54: *Azdak Oyuncusunu Seçmede Öneriler, 4. 12. Günlü Prova üstüne. Saray Darbesi, Asal Çelişkiler,* ve *Başka Çelişkiler* (Berliner Ensemble'deki sahneleme vesilesiyle).

Haziran 1955: *"Tebeşir Dairesi" – Oyununun Temposuna İlişkin* (Berliner Ensemble'in Paris turnesi hazırlığı sırasmda).

Kasım 1955: *Alman-Sovyet Dostluk Ayında Sovyet Delegasyonu ile Görüşme.*

1. (341,4) *Gerilim*] Metin: Daktilo. Yazım: 1944.

Bu yazının, oyunun ilk yazımı ardından oluştuğu tahmin ediliyor.

2. (341,34) *Tebeşir Dairesi*] Metin: Daktilo. Yazım: 1944.

Bu yazının 1944 Eylül'ünde, Brecht Ön Oyunu yeniden yazdıktan sonra kaleme alındığı tahmin ediliyor.

3. (341,36f) *Eski Çin roman ve oyunundaki*] Li Hsiang-dau'nun Çin şarkılı oyunu *Hoei-Lan-Ki*'nin (13. Yüzyıl. Almancası: *Tebeşir Dairesi,* Klabund'un uyarlamasıyla, 1924) Brecht tarafmdan oyunun yazımında materyal olarak kullanıldığı kabul ediliyor. Ama, bu Çin oyununu Brecht'in Alfred Forke'nin Philip Reclam Verlag tarafından 1927'de yayınlanan yeni çevirisinden tanıyor olması daha olasıdır.

4. (341,37) *Süleyman'ın kılıç sınaması*] Karş: Tevrat, Krallar 3, 16-18: Süleyman, gösterilecek tepkiye göre gerçekten doğurmuş olan anneyi saptamak üzere tartışmalı çocuğu kılıçla ikiye bölme tehdidine girişir.

5. (342,16) *Gerçekçilik ve Stilizasyon*] Metin: İlk Basım. Yazım: 1944 Basım: Bertolt Brecht, *Kafkas Tebeşir Dairesi,* Berliner Ensemble'ın program dergisi, Berlin/DDR, Ekim 1954.

Bu yazı, tahminen oyunun yazımının tamamlanma çalışması sırasında oluşmuş.

Temel metinden farklı bir başlık da yazmm daktilo metinlerinden birinde var: *"Kafkas Tebeşir Dairesi" Üstüne Notlar.*

6. (342,32) *Katya Gruşe*] Brecht burada oyunun baş kadın figürü için ilk çalışma evrelerinden Katya Gruşe admı kullanmış; bu adı Brecht sonradan Gruşe Vachnadze olarak değiştirmiştir.

7. (342,33) *Breughel'in "Harika Grete"si*] Pieter Breughel'in (Baba) tablosu (1562 civarı). Brecht bu tablonun reprodüksiyonunu daktilo metinlerinin birine yapıştırmıştır.

8. (342,36) *Arka Plan ve Ön Plan*] Metin: Daktilo. Yazım: 1944. Yazı olasılıkla oyunun yazım sürecinde oluşmuştur.

9. (342,38f) *"sucker"*] (Amerikancada) Acemi çaylak, aptal, oyuna getirilen.

10. (343,13) *Oyunun Sahne Düzeni*] Metin: Daktilo. Yazım: 1944. Yazı olasılıkla oyunun yazım sürecinde oluşmuştur.

11. (343,23) *Bir "Tebeşir Dairesi" – Müziği Üstüne*] Metin: Daktilo. Yazım: 1944.

Yazı, oyunun metin çalışması sırasında oluşmuştur. Müziği, Brecht'in Berliner Ensemble'daki rejisi (1954) için, onun önerilerine büyük çapta uyarak Paul Dessau yazdı (1953/54).

12. (343,37) *Dağlara Kaçış*] 2. Sahne kastediliyor.

13. (344,15f) *"Kafkas Tebeşir Dairesi" Oyununda Birinci Perdenin Son Sahnesinde Ozan'ın Ağırlığı*] Metin: Daktilo. Yazım 1944, Basım: Elinizdeki yayın.

Yazı olasılıkla oyunun yazım sürecinde oluşmuştur.

14. (345,14) *Azdak Oyuncusunu Seçmede Öneri*] Metin: Daktilo. Yazım: 1963 civarı.

Bu yazıyı Brecht, Berliner Ensemble'da yapacağı rejinin hazırlığı sırasında yazmış (Prömiyer: 7 Kasım 1954, Almanya'da ilk oynanış) ve rolü Ernst Busch'a vermiştir: "Ve Ernst Busch'un bu Azdak rolünü çıkarabilmesi için, Hamburg proleterliğinden, Weimar Cumhuriyeti'ndeki mücadelelerden ve İspanya İç Savaşı'ndan geçip, 45 sonrasının zorlu deneyimlerine varan koskoca bir yaşam gerekliydi." (*Çalışma Günceleri*, 7 Şubat 1954.)

15. (354,24) *4. 12. Günlü*] 4 Aralık 1953. Berliner Ensemble'da provalar Kasım 1953'de başladı, prömiyer – toplam 125 prova sonunda – 7 Ekim 1954'de yapıldı.

16. (345,24) *4. 12. Günlü Prova üstüne. Saray Darbesi*] Metin:

Daktilo. Yazım: Eylül 1953.

17. (346,1) *Asal Çelişkiler*] Metin: Daktilo. Yazım: 1954.

18. (346,22) *Başka Çelişkiler*] Metin: Daktilo (El yazısıyla tamamlamalar). Yazım: 1954.

19. (346,35) *Kulak*] (Rusça) Toprak ağası.

20. (347,10) *Halk kahramanı Sosso Robikadze'nin şarkısı*] 2. Sahnedeki (*Kuzey Dağlarına Kaçış*) "Dört General/İran Yolunda" şarkısı kastediliyor.

21. (347,14) *"Tebeşir Dairesi" – Oyununun Temposuna İlişkin*] Metin: Daktilo. Yazım: 1955.

Bu yazı, Berliner Ensemble'm *"Kafkas Tebeşir Dairesi"*yle 20-24 Haziran 1955'de yapacağı Paris turnesi için hazırlık olarak düzenlenen tekrar provaları vesilesiyle yazılmıştır.

22. (347, 24f) *iyi zamanların sonu... sahneyi*] Karş: 4. Sahne.

23. (347,33) *Alman-Sovyet Dostluk ayı*] 28 Ekim 1955 ile 29 Kasım 1955 arasında Alman Demokratik Cumhuriyeti'nde bir "Alman-Sovyet Dostluk Ayı" kutlanmıştır.

24. (347,33f) *Alman-Sovyet Dostluk Ayında Sovyet Delegasyonu ile Görüşme*] Metin: Daktilo. Yazım: Kasım 1955. Basım: Elinizdeki Yayın.

25. (347,39) *müzikçi.....nin*] Metinde müzikçinin adı yerine boşluk vardır, kim olması gerektiği çıkarılamadı.

26. (348,2) *Dessau'nun yeni enstrümanı*] *"Kafkas Tebeşir Dairesi"* müziği için Paul Dessau "gong çalgısı" dediği bir enstrüman keşfetti. "Bu aletin, alt söndürmeli bir klavye sistemi var. Yani, tuşa basıldığı sürece verilen ton çıkıyor, tuş bırakılınca ton söndürülüyor. (Paul Dessau, *"Tebeşir Dairesi" – Müziği Üstüne, Brechts Kaukasische Kreidekreis*'da, hg. von Werner Hecht, Frankfurt a.M. 1985, S. 107 vd.)

27. (348,4f) *kafa üstü duran ... ayağını yere bastırdığını*] Bu ifadede, Marks'la kendisinin "tepe üstü duran" Hegel diyalektiğini "ayağı üstüne diktik"lerini söyleyen Engels'in ifadesine gönderme var. (Friedrich Engels, *Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie*, Marx/Engels *Werke*'de, Cilt 21, Berlin/DDR 1962, S. 293.)

28. (348,5) *1943*] Brecht bu oyun üstünde çalışmaya 1944'de başladı.

SOFOKLES'İN ANTİGONE'Sİ

BRECHT'İN YAZILARI NOTLARI

BRECHT'İN YAZILARI VE NOTLARI

ÖNSÖZ

Sofokles'in *Antigone*'si, tiranizmin açıkça reddi ve demokrasiye dönüştür. Bu eser, o dönemin Yunanistan'ında olup bitenlere savaşımcı bir tutumla karışan bir dramadır: "Bu, yalnızca bir kişinin devleti değil...", "Birlikte nefret etmek için değil, birlikte sevmek için varım ben!" ("Nefret için değil, sevgi için yaşıyorum ben", dize 489).

Halkını haksız bir savaşa sürüklemiş olan tiran Kreon, Antigone'nin en küçük erkek kardeşi Polyneikes'i öldürür; gerekçesi, Polyneikes'in erkek kardeşinin yanındayken savaşı terk etmiş olmasıdır. Kreon, Polyneikes'i ayrıca en onursuz cezaya çarptırır ve cesedinin gömülmesini yasaklayarak kuşlara yem olması için açıkta bırakılmasını emreder. Halktan buna karşı gelen, taşlanacaktır. Antigone, bu karara şiddetle karşı çıkar ve kardeşini gömmek ister. Kız kardeşi ise, korkuya kapılır ve Antigone'yi uyarır:

İSMENE

Yakalarlar seni, hak hukuk nedir sormadan.

ANTİGONE

Ama yakalayamazlar sadakatim olmadan.

İsmene, olanaksıza kalkışmaması için kardeşine yalvarır. Her şeyin boşuna olduğunu, tirana karşı hiçbir girişimde bulunulamayacağını söyler. Farklı düşünen Antigone ise, tasarladığını yapar. Bunun üzerine tutuklanır ve Kreon tarafından onur kırıcı bir ölüm cezasına çarptırılır. Bu arada halkın arasmda eleştiriler artmaktadır. Kreon, bütün kendisine karşı çıkanları öldürtmek ister. Kreon'un oğlu ve Antigone'nin nişanlısı Heimon, Antigone'den yana çıktığı için babasıyla kavga eder. Heyecanlı bir görüşmeden sonra baba oğul birbirlerinden ayrılırlar. Kör Kâhin Teiresias, Kreon'u uyarır ve ona kötü şeylerin olacağını bildirir. Koro tarafından sıkıştırılan Kreon, verdiği kararı geri almak ister, ancak kötü kehanet artık gerçekleşmiştir. Antigone ölmüştür, Heimon da onun mezarı başmda intihar etmiştir. Kreon'un karısı ve Heimon'un annesi de üzüntüsünden yaşamına kendi eliyle son vermiştir. Kreon, kendine lanetler yağdırarak yıkılır.

Brecht, oyunun kendi yaşadığı zamanla ilişkisini, savaşın gidişinde ani bir dönüş yaratarak yoğunlaştırır. Zafer şenlikleri aslında aldatmacadır. Bu arada düşman yeniden toplanmıştır ve şimdi zafer kazanarak Thebai kentine doğru ilerlemektedir. Yıkım kaçınılmaz olmuştur. Kreon ise kendisi ölmek zorunda kaldığı takdirde, kentin de onunla birlikte yıkılıp gitmesini istemektedir. Böylece Thebai'yi anlamsızca, ölesiye savunmayı sürdürür.

Görünüşte Kreon tarafından yenilgiye uğratılan Argos, yeniden toparlanıp kendine gelir. Kadınlar, çocuklar, herkes silahlara sarılır ve Argos, bugünün Stalingrad'ma dönüşür - aradaki koşutluk açıktır. Kreon'un ordusu korkunç bir sona sürüklenir.

UYARLAMAYA İLİŞKİN NOTLAR

1

Sofokles'in *"Antigone"*si, batının en büyük edebiyat eserlerinden biridir. Ancak ortaya, bu eserin bugün çok farklı tasarımlarla yaşayan bir izleyici kitlesince de anlaşılıp anlaşılamayacağı sorusu çıkmıştır. Eskilerin tasarımlarına göre, insanoğlu, az çok körü körüne kadere teslim olmuş konumdadır ve bu kader karşısında herhangi bir gücü yoktur. B.B., kendi uyarlamasında bu tasarımın yerine insanoğlunun kaderinin insanın kendisi olduğu düşüncesini geçirmiştir. Bu değişiklik çok büyüktür ve eski eser tarafından taşınabilmesinin tek nedeni, eski şiirin temelde çok gerçekçi nitelik taşıması ve insana ilişkin geniş kapsamlı pratik bilgi ve zengin politik deneyim aracılığıyla Sofokles'e kuşaktan kuşağa aktarma yoluyla gelen gerçek bir olayı, başka deyişle (Oidipus) kral soyunun çöküşünü işlemiş olmasıdır. Oidipus'un soyu, yağma amaçlı, zalimce bir savaş sonucu yıkılır; bu savaş, Oidipus'un kendi halkına karşı da öyle zalimlikleri gerekli kılar ki, hanedanın halktan yana çıkan bir bölümü başkaldırır ve bunun neden olduğu zayıflama, saldırıya uğramış olan düşmanın zafer kazanmasına neden olur. Kendi evindeki başkaldırının üstesinden gelebilmek için acele bir zaferi gereksinen tiran, askerlerini düşüncesizce bir meydan savaşma sürer. Ancak Kreon'un başkaldırılarla zayıf düşmüş olan birlikleri, kadın, erkek, çoluk çocuk demeden vatanını savunan düşman karşısında daha fazla direnemez. Tiran, Kreon'a baş kaldıran Antigone'nin büyük ahlaki eylemini, derin bir insanlık duy-

gusunun etkisiyle açıkça direnerek yağma amaçlı bir savaşta kendi halkını yenilgi tehlikesiyle karşı karşıya getirmekten çekinmemesi oluşturur.

2

Şiirde başkaca örneğin şu değişiklikler yapılmıştır:

Thebai'nin Argos'la savaşı, gerçekçi biçimde betimlenmiştir. Savaşın hedefi, Argos'un maden yataklarıdır. Ancak bu yataklar, Argos halkının da iyi mızraklarla donatılmasını sağlamaktadır. Savaş çok sertleşince ve Kreon'un hesapladığından çok daha uzun sürünce, Kreon aşırı katılıkta bir sıkıdüzen uygulamak zorunda kalır; bu, başkaldırılara yol açar; hem dışta, hem de içerde çarpışmak zorunda kalan Kreon, savaşı yitirir.

Eski şiirde Tanrının takdirinin önceden bilicisi olan Kâhin Teiresias, uyarlamada iyi bir gözlemcidir ve bundan ötürü bazı olacakları önceden söyleyebilecek konumdadır.

Korolarda da uyarlama yapılarak bunlar aracılığıyla yeni düşünceler dile getirilmiştir. Şiirin başka bazı yerleri gibi, bu koroların da ilk duyuşta anlaşılabilmesi neredeyse olanaksızdır. Koroların bazı bölümleri kulağa çözüm bekleyen bilmeceler gibi gelir. Ancak bu koroların mükemmel yanı, biraz incelendiklerinde hep daha çok güzellikler sergilemeleridir. Uyarlama, aslında aşılması çok mutluluk verecek bu güçlüğü, hele *"Antigone"*nin Alman dilinin en büyük ustalarından biri olan (Hölderlin) tarafından çevrilme gibi bir mutluluğa eriştiğini göz önünde bulundurunca, öyle bir çırpıda ortadan kaldırmayı amaçlamadı.

Birinci Koro (Dize 268-310)

Doğayı boyunduruğu altma aldığında devleşen insanoğlu, kendi hemcinslerine boyunduruk vurduğunda dev bir canavara dönüşür.

İkinci Koro (Dize 536-572)

Aşırı sert yargılayan despotlara yönelik uyarı. İnsan olarak saygınlıkları zorla ellerinden alınanlar, ayaklanıp kendilerini ezenleri devirirler. Koro, örnek olarak karılarını yabancı düşmana bırakan, ama Peleas onlara bir değnekle hafifçe olsun vurduğunda, ayaklanıp

onu öldüren Lubdatros kardeşleri gösterir. Oidipus'un ailesinde yıkımın tohumları uzun zamandan bu yana yeşermektedir; ezilenlerin tükenmişliğinin ise bir sonu vardır (bitebilir). Ancak kral soyunun çöküşü, pek çoklarını da beraberinde yıkıma sürükleyecektir (Koro burada kendisini kastetmektedir).

Üçüncü Koro [Dize 732-746]

Bu koro, bedensel hazların tanrısı Bacchus'a bir övgü niteliğindedir. Bu tanrının insanlar üzerindeki gücü büyüktür. O, kendini savaşta bile kabul ettirir. Aileleri birbirine katar; eğlenme isteği, böylesine önüne geçilmez bir istektir. İnsanlar, Bacchus yüzünden kendilerinden geçerler. Bacchus, onları hazza kavuşabilme umuduyla kendilerini boyunduruğa teslim edecek konuma getirir. Haz isteği, açık denizlerdeki ince küpeşteli geminin bile peşini bırakmaz. Bacchus, ırkların haz çığlıklarıyla birbirlerine karışmalarını sağlar. Ancak bu tanrı, savaşçı değildir; birlikteliğin ve anlaşmanın dostudur.

Dördüncü Koro (Dize 865-886)

Antigone idama giderken tirana direnmedikleri için yaşlıları yermiş ve kent için korkunç bir son kehanetinde bulunmuştur. Şimdi koro, onun da uzun süre haksızlığa sabır gösterdiği suçlamasında bulunur. Antigone, boyunduruk altında pişirilen ekmeklerden yemiş, zalimlerin kalelerinin gölgelerinde rahatça oturabilmiştir. Ancak, Oidipus'un evinden çevreye yayılan zorbalık geri tepip bu aileyi vurduktan sonradır ki, Antigone aymazlığından uyanmıştır.

Beşinci Koro (dize 1190-1231)

Yıkıma sürüklenmekte olan Thebaililer, bir kez daha kentlerinin koruyucu tanrısı olan Bacchus'a yalvarırlar. Hazzın barışçı tanrısına karşı günah işlemiş olduklarını itiraf ederler.

3

Bu türden uyarlamalar, edebiyat alanında alışılmadık bir şey değildir. Goethe, Euripides'in *"Iphigeneia"*sını, Kleist da Molière'in *"Amphitryon"*unu uyarlamışlardır. Bu uyarlamalar, özgün eserlerden

alınan zevki engellememektedir. Pek uzak olmayan bir gelecekte bu, tarih duygusunun ve estetik beğeninin gelişmesi nedeniyle geniş halk kitleleri bağlammda da olanaklı olacaktır.

"SOFOKLES'İN ANTİGONE'Sİ" ÜZERİNE

1947 sonu: *Önsöz* (oyunu uyarlama çalışmaları sürerken).

1948: *Antigone Modeli 1948* (Chur'daki ilk gösterimin ardından, modelin ilk basımı: 1949).

1951 sonbaharı: *Uyarlama Üzerine Notlar* (Greiz'daki ilk Almanya gösterimi için).

Antigone Üzerine Brecht'in Yazıları Notları'na ait DİPNOTLAR

1. (349,4) *Önsöz*] Daktilo metni (Caspar Neher tarafından el yazısıyla tamamlanmış metin). 1947 sonu.

Metin, *Sofokles'in Antigone'si* uyarlama çalışmaları sırasında, Caspar Neher'le ortaklaşa hazırlanacak bir önsözün taslağıdır, ancak kullanılmaz. Neher, 15 Şubat 1948 tarihinde Chur'da gerçekleştirilen ilk gösterim için dekorları hazırlar (reji: Bertolt Brecht/Caspar Neher; Antigone rolünde Helene Weigel).

2. (349,11) *dize 489 Temel metinde*] "Sayfa 22, satır 489"; uyarlamanın daha eski bir metnine atıf; dize sayımı, *Antigone Modeli 1948*'e uymaktadır.

3. (349,9f) *"Bu, yalnızca bir kişinin devleti değil... varım ben!"*] İki alıntı da oyunun Brecht'in kullandığı Hölderlin çevirisine aittir (Sophokles, *Antigone* . In der Übertragung von Friedrich Hölderlin, Bern: Verlag Seldwyla).

4. (349,10f) *"Nefret için değil, sevgi için yaşıyorum ben" / "Zum Hasse nicht, zur Liebe lebe ich"*] Brecht'in, Hölderlin'in alıntılanan dizelerine ilişkin uyarlaması (karş.DN. 3).

5. (350,13) *Uyarlama Üzerine Notlar*] Daktilo metni. 1951 Sonbaharı.

Brecht, *Notlar*'ı (ve yeni bir *Prolog*'u), Greiz'daki ilk Almanya gösterimi için kaleme alır (ilk gösterim: 18 Kasım 1951; reji: Otto Ernst Tickhardt; dekorlar: Hans Reichard; Antigone rolünde Olly Dille].

6. (352,20) *dize 865-886*] Temel metinde yoktur.

7. (350,22f) *insanoğlunun kaderinin insanın kendisi olduğu*] Bu temel düşünce, Brecht tarafından bir çok kez yinelenmiştir, örneğin *Doğruyu Yazmanın Beş Güçlüğü* başlıklı yazısında (Brecht, Bütün Eserleri, Suhrkamp Yay., Cilt 22) ya da *Ana* adlı oyununda (1933 metninin 11. Sahnesinde) olduğu gibi.

8. (351,27f) *Hölderlin tarafından çevrilme*] karş. DN. 3.

9. (351,38) *Lubdatros kardeşler*] Muhtemelen Brecht'in imgeleminin ürünüdür, antik çağdaki varlıkları belgelenmemiştir.

10. (352,1) *Peleas*] Pelias, İolkos Kralı.

11. (352,9) *Bacchus*] Dionysos'un Roma'daki adı, Yunan bereket ve özellikle de şarap Tanrısı.

12. (352,37) *Goethe, Euripides'in "Iphigeneia"sını*] Johann Wolfgang Goethe, *Iphigeneia Tauris'de* (Iphigenie auf Tauris) adlı oyununa (düzyazı metni 1779, şiir metni 1786), Euripides'in *Iphigeneia, Taur'ların Ülkesinde* başlıklı oyununu (İ.Ö.414) temel almıştır.

13. (352,38) *Kleist da Molière'in "Amphitryon"unu*] Heinrich von Kleist'ın *Amphitryon* adlı trajikomedisi (1806), Molière'in *Amphitryon* komedisinin bağımsız bir uyarlamasıdır.

ALMAN - SUHRKAMP YAYINEVİ'NİN NOTU

Bertolt Brecht'in eserlerinin açıklamalı Büyük Berlin ve Frankfurt Basımı, Berlin ve Weimar'daki Aufbau Yaymevi ile Frankfurt a.M. Main'daki Suhrkamp Yayınevi'nin ortak yayınlarıdır; basım, her iki yayınevinde eşzamanlı yayınlanmaktadır. Basım, Brecht yaşarken yayınlanan metinler ile, DDR (Alman Demokratik Cumhuriyeti) Sanatlar Akademisi Bertolt Brecht Arşivi'nde bulunan belgeleri temel almıştır.

Türlere göre gruplaştırmalar içersinde eserler, yazılış tarihlerine göre düzenlenmiştir. Oyunlarda ve romanlarda ise fragmanlar ayrıca ele alınmıştır; şiirlerde ve düzyazılarda toplu metinler ile tek tek metinler arasında ayrım yapılmıştır; yazılarda, oyunlara ve tiyatro modellerine ait metinler ayrı bir ciltte toplanmıştır.

Bu basım ilke olarak özgün ilk baskıları ya da - yazarın ölümünden sonra yayınlanan eserlerde - yazardan kalan belgeler arasmda bulunan metinleri temel almıştır. Tarihsel-eleştirel bir basımın tüm normlarına bağlı kalma kaygısı güdülmeksizin, varyasyonlar ve çeşitli metinlerin basımı aracılığıyla bir eserin oluşumunun başlıca aşamaları yansıtılmıştır. Bunlar, her defasında ilk tarihli metne ek olarak verilmiştir.

Bütün metinler, basılı metinlerle ve yazarın ölümünden sonra belgeleri arasmda bulunan metinlerle karşılaştırılmıştır. Ortografi, yazım biçimleri korunarak güncelleştirilmiştir. Noktalama işaretleri de, Brecht'in bazı karakteristik özelliklerinin korunması koşuluyla günümüze uydurulmuştur. Basımı yayına hazırlayanların - örneğin başlıklara - yaptıkları bütün ekler köşeli ayraçlar içersine alınmıştır.

Açıklamalarda temel metin kaynakları, oluşum öyküleri, metinlerin tarihçesi ve Brecht'in ölümüne kadarki yankılar yer almaktadır. Satır açıklamaları, belli konuların açıklanmasıyla sınırlı tutulmuştur. Adı geçen kişilere ait genel veriler, açıklamalı genel indekste bulunmaktadır.

Bu cildin danışmanlığı, Tübingen Üniversitesi Öğretim Üyesi Klaus-Detlef Müller tarafından yapılmıştır.

MitosBOYUT YAYINEVİ'NİN NOTU

Almanya'daki Suhrkamp Yayınevi ile yaptığımız yayın sözleşmesi doğrultusunda, Bertolt Brecht'in bütün oyunları, 9 ciltlik Almanya baskısı olan *"Yorumlu Büyük Berlin-Frankfurt Basımı"*ndan (Grosse kommentierte Berliner und Frankfurter Ausgabe) 13 cilt olarak dilimize çevrilmiştir.

Oyun metinlerinin yanısıra, Almanca basımda oyunlara ilişkin olarak verilen bütün ekler-açıklamalar da Türkçe basımda yer almaktadır. Oyunların yorum ve sahnelemeleri bakımından büyük önem taşıyan bu ek ve açıklamaların, oyunlarla birlikte bir bütün olarak düşünülmesinin, gerek oyunları sahneleyecekler, gerek okuyucular açısından çok yararlı olacağına inanıyoruz.

Türkçe basıma, aynı yayınevine ait Brecht'in tüm düzyazılarını biraraya getiren *Yazılar* (Schriften) adlı ciltlerden, Brecht'in tiyatro üzerine yazılarını içeren 4. ciltteki yazıları da eklenmiştir. Böylece yayınladığımız dizide, Brecht'in oyunları üzerinde tam bir bütünlük sağlanmış olmaktadır.

Yayın sözleşmesi gereğince, Almanca basımdaki oyun sıralamaları Türkçe basımda da aynen korunmuştur. Çeviriler tamamlandıkça, cilt sırası gözetilmeden ciltler yayımlanacağından, çıkacak ciltlerin numaralarının birbirini izlememesi okurları şaşırtmamalıdır.

Ayrıca, yayın sözleşmesine göre, Türkçe oyun çevirilerinin, Suhrkamp Yayınevi'nin yukarda adı geçen son baskılarına uygun yapılması zorunluluğu bulunmaktadır. Bu nedenle, eski Brecht çevirileri kullanılmamış, oyunların çevirileri yeniden yapılmıştır. Ancak, 1995 Ka sım'ında kaybettiğimiz Aziz Çalışlar'ın yayınevimize ve Türk tiyatrosuna yaptığı hizmetlere gönül borcu olarak, onun *Mahagonny* ile *Jeanne D'Arc Davası* çevirileri yeniden yapılmamış, bu çevirilerin yeni Almanca basımlara uygunluğunu sağlamak üzere, çeviriler Yılmaz Onay tarafından gözden geçirilmiştir. Böylece, oyunların hem yeni basımlara uygunluğu, hem de bu toplu çevirilerle dil, yorum ve terminoloji birlikteliği sağlanmıştır.

Bu eserlerin yayın dönemi içine (1997-99), Brecht'in "100. Doğum Yıldönümü" rastlamaktadır (1998). Yayınımızı, onun saygın kişiliği ne ve Türk tiyatrosuna bir armağan olarak sunuyoruz.

Yayınımızın, gerek kuram, gerekse uygulama bağlamında Türk tiyatrosever ve tiyatrocularına yararlı olması en içten dileğimizdir.

MitosBOYUT Yayınları
T. Yılmaz Öğüt, Yayın Yönetmeni

YENİ "*ANTİGONE*" ÇEVİRİSİ ÜZERİNE...

Bertolt Brecht'in *"Sofokles'in Antigone'si"* başlıklı uyarlaması benim çevirimle ilk kez 1993 yılında, Yapı Kredi Yayınları tarafından yayınlanmıştı. Dört yıl önceki o çeviriyle, Brecht'in "**Bütün Oyunları**" için yaptığım bu çeviri arasında büyük farklar var. Bu farklılığın nedenini açıklamayı, özellikle ellerinde eski çeviri de bulunan okurlara karşı bir görev sayıyorum.

Her şeyden önce o çeviriyi yaptığım sıralarda, elimde Brecht'in oyunlarının "Berlin-Frankfurt Açıklamalı Basımı" ve bu basımın içerdiği çok geniş malzeme yoktu. Sözünü ettiğim malzeme, metni büyük ölçüde değişik yorumlamayı, benim neredeyse yeni bir çeviri yapmamı zorunlu kıldı.

İkinci olarak, 1993 çevirisi, çok sevgili dostum, değerli sanatçı Zeliha Berksoy'un isteği üzerine yapılmıştı. O çeviriyi yaparken, özgün metne tam bir bağlılığı değil, fakat daha çok - bana gerek yönetmen, gerekse Berksoy'un tarafından iletilen istekleri de göz önünde tutarak - sahnelenme amacını göz önünde bulundurmuştum. Sahnelenme amacının çeviri bağlamında beraberinde getirebileceği değişikliklere bir başka örnek olarak, yıllar önce, "Dostlar Tiyatrosu"nda sahnelenen *"Galilei'nin Yaşamı"* için oluşturulan sahne metni ile, kısa süre önce Brecht'in "**Bütün Oyunları**"nın yedinci cildi olarak çıkan "*Galilei'nin Yaşamı*" arasındaki farkları gösterebilirim.

Son olarak da şunu belirteyim ki, yukardaki nedenlerin hiçbiri olmasaydı bile, ilk çevirisinin üzerinden dört yıl geçmiş olan böyle bir uzun şiiri yeni bir basım için yine neredeyse baştan çevirirdim; çünkü her çevirinin "daha yapıldığı anda eskidiğine" kesinlikle inanıyorum ve hele şiir çevirisi söz konusu olduğunda, çevirmenin aradan geçen süre içersinde varabileceği farklı yorumları yeni basımlara yansıtmasını zorunlu buluyorum.

Ahmet Cemal

Türkiye Yayın Hakları
© TEM Yapım Yayıncılık Ltd. Şti. (MitosBOYUT Yayınları), 1997

Türkçesi
Ahmet Cemal - Yılmaz Onay

Cilt 1

Toplu Şiirler (1918-1938)
Bert Brecht ve Arkadaşlarının Gitarları İçin Şarkılar.19
Mezmurlar
Bertolt Brecht'in Ev Ödevleri
Augsburg Sonesi
"Üç Kuruşluk Opera"nın Şarkıları
Kent Sakinlerinin Okuma Kitabından
Devrimden Şarkılar
Sone (1933/34)
İngiliz Sonesi
Şarkılar Şiirler Korolar
Çin Şiirleri
Çalışmalar

Cilt 2

Toplu Şiirler (1938-1956)
Svendborg Şiirleri
Steffin Koleksiyonu
Hollywood Ağıtları
Sürgünden Şiirler
Savaşın Alfabesi
Alman Taşlamaları (İkinci Bölüm)
Çocuk Şarkıları
Yeni Çocuk Şarkıları
Buckow Ağıtları
Hurda Alımından Şiirler

Cilt 3

Şiirler, Şiir Fragmanları, Oyunlardan Şiirler. 1912-1926

Cilt 4

Şiirler, Şiir Fragmanları, Oyunlardan Şiirler. 1926-1945

Cilt 5

Şiirler, Şiir Fragmanları, Oyunlardan Şiirler. 1945-1956